

SOSYAL BİLİMLERDE ÇOK YÖNLÜ ARAYIŞLAR

Editör

Doç. Dr. Yasemin ULUTÜRK SAKARYA

Ankara 2023

SOSYAL BİLİMLERDE ÇOK YÖNLÜ ARAYIŞLAR

Editör

Doç. Dr. Yasemin ULUTÜRK SAKARYA

ISBN: 978-625-6591-49-3

Basım Tarihi: Aralık, Ankara, 2023

Genel Yayın Yönetmeni

Ahmet Deniz AĞCA

Sayfa Düzeni-Kapak Tasarım

Nurhan AY

Baskı & Cilt

Berikan Ofset Matbaa

Ergazi Mh. 2306 Sk. No: 70 Y.Mahalle-Gersan/ANKARA

BERİKAN YAYINEVİ

Kültür Mah. Kızılırmak Cad. Gonca Apt. No: 61/6 Çankaya-Kızılay/ANKARA

Tel: (0312) 232 62 18 - Belgegeçer: (0312) 232 14 99

© Copyright 2024

BERİKAN YAYINEVİ SERTİFİKA NO: 47109

Bu baskının bütün hakları yazarlarına ve yayıncısına aittir. Yazarların yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	5
AN EXAMINATION OF THE ARCHITECTURAL DIMENSION IN HIGHLAND CULTURE -KAÇKAR MOUNTAINS (ON THE ALTIPARMAK SUMMIT ROUTE) / Birgül ÇAKIROĞLU - Reyhan AKAT	7
THE IMPORTANCE OF TAŞKALE IN TERMS OF NATURAL-CULTURAL HERITAGE AND BRINGING IT TO TOURISM / Birgül ÇAKIROĞLU - Reyhan AKAT	29
BARTIN VE AMASRA DEPREMLERİ (3 EYLÜL 1968) / Dürdane ŞAHİN	57
YOKSULLUKLA MÜCADELE YAKLAŞIMLARI KAPSAMINDA KADIN YOKSULLUĞU / Funda Râna ADAÇAY	69
COMPARING THE USABILITY OF VIDEO CONFERENCING TOOLS: A TASK-BASED STUDY / Gizem ÜÇÜNCÜ - Ömür AKDEMİR.....	103
MİLDAN NİYAZİ AYOMAK'IN KLASİK TÜRK MAKAM MÜZİĞİ ANLAYIŞI / Gülay KARAMAHMUTOĞLU	133
CUMHURİYET DÖNEMİ OKUL VE ÖĞRETMEN PERFORMANSI DEĞERLENDİRME POLİTİKALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME / Hatice Kübra ALTINOK - Esra KARABAĞ KÖSE.....	147
21. YÜZYIL ÖĞRETMEN ADAYLARININ WEB 2.0 HIZLI İÇERİK GELİŞTİRME ÖZ-YETERLİLİK ALGILARININ BELİRLENMESİ / Melek ATABAY - Funda ERDOĞDU	171
TÜRKİYE BAKLAGİL ÜRÜNLERİ KENDİ KENDİNE YETERLİLİK ANALİZİ / Onur ERGELEN - Zerrin KARAKUZULU	189
THE EFFECT OF SUCCESS AND MOTIVATION ON ENGLISH VOCABULARY LEARNING WITH KAHOOT! AND STUDENT OPINIONS / Özlem ÇAKIR - Ozan İNCEKAR	211
A CONTENT ANALYSIS ON THESIS AND ARTICLES MADE WITHIN THE SCOPE OF ADAPTIVE LEARNING SYSTEMS BETWEEN 2013-2023 / Özlem ÇAKIR - Fatma BİLİR - Hande SARIALIOĞLU - Hande KAHYAOĞLU.....	239

THE RELATIONSHIP BETWEEN TRADITIONAL HOUSING-GARDEN- COURTYARD AND GREEN AREAS IN ARCHITECTURE AND SUSTAINABILITY / Reyhan AKAT - Birgöl ÇAKIROĞLU.....	259
SEZAI KARAKOÇ'UN HİKÂYELERİNDE KİŞİLERİN 'DİRİLİŞ'İ / Yasemin ULUTÖRK SAKARYA.....	281

Ön Söz

Değerli Okurlar,

Bilim ve teknolojinin hızla geliştiği bu çağda, disiplinlerin birbiri ile olan ilişkileri daha belirgin ve elzem hâle gelmiştir. Yaşanılan çağ, herhangi bir durum yahut olayı, tek kaynaktan ya da alandan açıklama teşekkülünü ortadan kaldırmış, disiplinler arası etkileşimi bilim insanlarının zihnine nakşetmeyi de süreç içerisinde başarmıştır. Nitekim ortak çalışmalar neticesinde zuhur eden meseleler, insanların ve dünyanın yararının göz önünde bulundurulmasına imkân tanırken gün yüzüne çıkan yeni gelişme ve değişmelerin de takip edilebilir olmasını kolaylaştırmaktadır. Evrensel boyutta düşünmeyi, araştırmayı, incelemeyi ve yazmayı öngören disiplinler arası çalışmalar, zihnin de metodolojik bakımdan 'çok yönlü' çalışarak birkaç disiplin ile mülahaza gerçekleştirmesini sağlamaktadır. Bu bakımdan disiplinlerin birbirinden bağımsız düşünülmemesi gerektiği bir hakikat olarak araştırmacıların karşısına çıkmaktadır. Dolayısıyla bilim insanı, ortaya sereceği bilgi, bulgu, ürün ve çalışmayı bu bağlamda ele aldığı takdirde ancak kapsamlı ve geçerliliği daha kabul edilebilir neticeler sunmuş olacaktır. Ortaya çıkan her yeni buluş ise yalnızca çalışma alanını değil, doğrudan ya da dolaylı olarak uluslararası ya da ulusal ölçekte pek çok bilim dalını da tesir altında bırakacak, 'çok yönlü' yeni arayışların doğmasına alan açarak çeşitli imkânlar sunacaktır.

Elinizdeki bu kitap, özgün çalışmalar yapan birçok araştırmacı ve bilim insanının ortaya koyduğu yayınları bir araya getiren önemli bir kaynak kitap olarak karşınızda durmaktadır. Farklı bilim dallarını bir araya getiren bu kitap, sosyal bilimler alanında 'çok yönlü' düşünmeyi hedefleyen her araştırmacı ve bilim insanına yol gösterecek niteliktedir.

Söz uçar yazı kalır düstûru ile şekillenen bu kitap, kütüphanelerdeki yerini aldığı sürece varlığını korumaya, yeni ufuklar kazanılmasında rol oynamaya devam edecektir. Bu kitap sayesinde isimlerini ölümsüzleştiren, eserleri ile açık fikir ve ufuk ortamının oluşmasını sağlayan değerli bilim insanlarımıza

teşekkürlerimizi sunuyor, kendilerine yeni çalışmalarında muvaffakiyetler diliyoruz.

Daha nice 'çok yönlü' arayışların bir araya geldiği eserlerde buluşmak dileği ile...

Saygılarımızla...

Editör

Doç. Dr. Yasemin ULUTÜRK SAKARYA

AN EXAMINATION OF THE ARCHITECTURAL DIMENSION IN HIGHLAND CULTURE -KAÇKAR MOUNTAINS (ON THE ALTIPARMAK SUMMIT ROUTE)

Birgöl ÇAKIROĞLU*

Reyhan AKAT**

1.INTRODUCTION

With its glaciers, lakes, forests, streams, plants, animals, plateau architecture and summits that can be observed throughout the year, Kaçkar Mountains is a mountain visited by mountaineers and tourists every year. The highest peaks are Altıparmak (3482 m), Kemerli (3562 m), Kavron (3932 m) and Verçenik (3713 m). Kaçkar Mountains include many trails and summit routes for trekking and hiking, and it is important with the highland culture in the region with its unique architectural structures on the route. People who migrate to the highlands in the summer months for many reasons such as rest, animal husbandry and health have developed and maintained architecture in these places. Within the scope of the study, the summit ascent from Kaçkar Mountains to Altıparmak Mountain and the architectural and natural values on the route are described. As a result, what needs to be done in order to keep the highland dwellings alive by loading different functions without disturbing their unique architectural features and landscape, and to bring them into tourism when necessary, and to help increase the tourism potential (figure 1).

---

* Asist. Prof. Dr., Faculty of Art and Design, Department of Architecture, Artvin Çoruh University, Turkey, bcakiroglu@gmail. com, ORCID ID:<https://orcid.org/0000-0003-2709-5997>

** Assoc. Prof. Dr., Faculty of Engineering and Architecture, Department of Architecture, Yozgat Bozok University, Turkey, reyhan.akat@yobu.edu.tr

Figure 1. Altıparmak Mountain-Turkey

Transhumance activities, which are closely related to a large part of Anatolian people, and the plateaus, which are the areas where these activities are carried out, are a subject that should be emphasized in terms of cultural, economic, geography and tourism. In order to understand the characteristics of highlands and transhumance, which are the living and economic activity areas of different social and economic groups with a wide distribution and diversity, and the differences they show, this subject should be researched in depth¹.

Figure 2. Avusor Plateau -Turkey

Open green spaces have positive, regenerative and beneficial effects on human health by providing plenty of sun, fresh air and free movement, and play an active role in the formation and development of a healthy society. They serve as a refuge from urban noise, crowds, dust and smoke. People who are squeezed into geometric architectural structures gradually reduce their relations with

nature and imprison them in the dirty, noisy and sunless air of cities. Recreational activities and the nature-mountain areas where these activities take place are becoming more and more important for such people to maintain their relations with nature. Highlands and mountain tourism are very important in terms of working and resting in their gardens, walking or doing sports in open green areas, appreciating the beauty of nature, providing intellectual refreshment, and benefiting from "happy living conditions" (figure 2).

The benefits of nature tourism can be summarized as follows:

1- In a country where rural areas occupy a large part of the countryside, the idea of spreading tourism to these regions, freeing them from the dominance of coastal tourism, is an important opportunity that should be seized.

2- Nature tourism is an additional source of income for farmers working in rural areas.

3- Nature tourism relieves the burden of traditional holiday destinations that have reached the point of saturation and therefore have lost their relaxing characteristics in terms of tourism.

4- Nature tourism provides a balanced distribution of touristic movements in space.

5- It has been proven that rural areas are calmer and more relaxing than seashores.

6- The cost of touristic activities is low in rural areas. For this reason, the opportunity for a large number of tourists to participate in touristic activities increases.

7- Social and physical life privileges between urban and rural areas are significantly eliminated.

8- Nature tourism revitalizes the regions that have lost population due to the inadequacy of agricultural and industrial activities, ensures that the local population stays in the region, and prevents migration movements towards big cities^{1,2}.

Two main objectives have been identified in guiding the plan decisions to be taken into consideration in the development of mountain tourism;

1- Developing the existing highland, mountain and winter tourism potential in order to increase diversity in tourism,

2- To take measures to ensure that the existing natural values within the scope of the planning are preserved with the effect of vegetation, topography and silhouette, and that the traditional building style is maintained³

To some extent, the emergence of plateau settlements is based on agricultural necessity and the need of rural areas for these agricultural products. In rural settlements, livestock breeding plays an important role in addition to the established sources of production. The continuation of this form of production without even the minimum technologies has led to the development of unique forms of production. At this point, natural resources come to the fore. Depending on these resources, a village may have more than one plateau⁴.

A mountain range stretching along the Eastern Black Sea coast in the north of Turkey, the Kaçkar Mountains, which form the eastern part of the Northern Anatolian Mountains; the Altıparmak summit climbing route and the Avusur plateau on this route, the plateau culture is very rich in terms of architecture. The Altıparmak summit routes are accessed from the Rize side by passing through Çamlıhemşin district.

In order to determine the current situation in Altıparmak summit route and the plateaus on it; a method based on observation, examination, data collection, analysis, evaluation and recommendations; on-site detection, visual and formal examination with the help of photographs was used. In the planning of rural settlement areas, preserving the existing natural values with the effect of vegetation, topography and silhouette, and carrying out studies to ensure the continuity of the traditional building style contributes to ensuring cultural continuity. It is suggested that the buildings to be rebuilt should be constructed in accordance with the architecture specific to that region or the existing buildings should be kept alive without disturbing their unique architectural features and landscape, and when necessary, they should be brought to tourism, and what needs to be done to help increase the tourism potential is put forward.

2.ÇAMLIHEMŞİN DISTRICT

Figure 3. Location of Çamlıhemşin District of Rize Province⁵, Çamlıhemşin Map⁶, Traditional House

Çamlıhemşin District; It is a district in Rize (in Turkey) province in the Eastern Black Sea Region, which has no border to the sea and has high and rugged lands. The south of the district is surrounded by the "KAÇKAR MOUNTAINS", which curve in the east-west direction and parallel to the sea, reaching heights of 2000-4000 meters. There are many large and small crater lakes (Big Sea Lake, Meterez Lake, Yıldız Lake, Dönen Lake, Serincef Lake, Black Lake etc.) formed as a result of geomorphological events on Kaçkar Mountains. It is also called Fırtına Valley because of the Fırtına Stream passing through the district center. The climate is rainy in all seasons. The temperature drops to -7 degrees in winter and rises to 25 degrees in summer⁷. The district has architecturally historical monuments. There are religious, military and civil architectural works. These; Zilkale, historical mosques, seranders, stone-arch bridges, Çamlıhemşin houses and Çamlıhemşin mansions (figure 3,4).

Figure 4. Zilkale, Stone Bridge, Plateau-Turkey

2.1.Traditional Architecture

The importance of rural architecture in the world and its acceptance as a cultural asset to be preserved coincides with the Industrial Revolution at the end of the 18th century. In this period, the view that the villages and the forgotten rural life, which became empty due to migration from villages to cities, should be preserved in order to transfer the cultural accumulation to future generations, gained importance in the West, especially in Europe. In the following period, in many countries in Europe, some villages were transformed into open-air museums or structures were moved to cities and open-air village museums were established⁸.

In the term "traditional", the key words are "being from the past", "being tried" and therefore "being held in high esteem" and "being passed down from generation to generation". If these definitions are considered within the scope

of architecture, we speak of traditional use, traditional users, traditional materials, traditional construction methods, traditional construction methods, traditional structure and "traditional building" to include all of these⁹.

In general, structure is the "essence" that exists in nature and in everything produced. When any object with a specific structure is examined, it is necessary to consider the structure within the framework of certain boundaries, relationships and definitions, including purpose and form, purpose and material, construction, structure and technique¹⁰.

Sözen and Tanyeli define traditional construction as "any kind of construction technique realized with construction techniques specific to the pre-industrial era" ¹¹

Eser defines traditional construction systems as "systems characterized by construction methods that are based on a limited number of ready-made components such as bricks and tiles with environmental materials, but mostly on on-site production; where manual labor is intensive"¹².

Human beings are at the forefront of the reasons that constitute architecture. With the existence of man, the need for shelter of the early ages gave birth to the conscious and rational architecture of the later ages. According to the thoughts and needs of the ages, the form and functions of the building have developed separately, and the development that started with the first age by giving importance to superhuman divine forces has reached the social and economic level of our age by passing through the wheel of the industrial revolution. In all this development, it can be said that it has been human thought or the human being as a whole that has measured architecture in every era¹³.

Environmental factors such as climate, local material possibilities, topographical structure of the settlement area, self-defense obligations, productivity of the surrounding agricultural area play an important role in the formation of architecture¹⁴.

Even the factors that determine the traditional structure and form are of such importance that they require separate studies. Sümerkan lists these factors as follows:

.Culture (Life, Economy, Mode of Production, Religion, Social Environment, Technique, Structure and Construction Traditions)

.Materials (Traditional, Environmental Building Materials, Traditional Elements and Structures Depending on Materials)

.Physical Environmental Conditions (All Climate Parameters, Land Texture, Topography, Cover, Orientation)⁹

At the beginning of the plateau period, the high sections of the mountains are still covered with snow when they leave the peasants. In such a case, it is not possible to reach the foothills from the villagers in a short time. This forces people to stop at various elevations during the plateau period, stay and wait for a certain period of time. This coercion has led to the birth of other settlements besides the villagers in the region, which are known as mezraa, up and down highlands. The formation of the plateau, which is called up and down, and located at different elevations, makes it possible to keep the snow cover at different times during the spring months. Another reason for the gradual growth of the plateau is the need to meet the need for fresh herbs at close distances. There is a close relationship between the size and duration of the plateau and the elevation they are founded on. The plateau that are usually set up in places without elevations are larger and crowded. One of the factors that makes the plateau larger than the others is the number of the villages that use it. This quality naturally increases the number of residences in the plateau¹⁵.

Traditional houses in rural areas of the Eastern Black Sea Region are dominated by scattered settlements. Settlements are generally formed perpendicular to the slope in suitable slope areas. The reasons for scattered settlements are listed as follows:

*The topography of the Black Sea is too hilly to allow for mass settlement.

*The Black Sea family has to be close to its field where it grows vegetables and grains, which it has to take care of every season, in order to be able to protect and take care of it.

*Another reason for the scattered settlement is the different personality of the Black Sea people. The urge to "be a whole within oneself, to live without needing anyone else, to gain individual personality" has pushed houses to be far away from each other¹⁶.

Dispersed settlement types also have some differences within themselves:

*Very dispersed settlements; Houses are scattered far away from each other without a certain principle.

*Dispersed settlements; Although there are significant distances between the houses, it is observed that the houses form groups of a few houses. It is the most common settlement type. Houses are surrounded by dividing elements by their owners. There are usually gardens in them.

*Settlements in groups; Houses show grouping due to factors such as maximizing arable areas, the condition of the road shape or being close to the source.

*Settlements in rows; It is a settlement form formed in order to benefit from a very old road axis or to allocate favorable land for agriculture by lining up on a ridge line ¹⁶.

Settlement

Avusor plateau houses are generally dispersed settlements. These scattered settlements are seen as settlements in groups depending on the house distances. The settlements of the houses are positioned in an order scattered on the land and perpendicular to the slope. The reasons for such settlements can be attributed to the topography and climatic conditions, and the landscape can also be influential to some extent. Each dwelling has a large or small open area in the immediate vicinity. In this area, there are areas for sitting and resting, eating, areas for children to play, and sections for various domestic animals to graze. There are also garden elements such as laundry, cookhouse, wc, fountain and well. Especially wooden elements were used as bounding elements in the gardens. The settlement form is free, there is no geometry and symmetry. A natural development is dominant with its texture and silhouette.

Use of Floors

The most important factor in the planning of houses is the traditional life. The number of floors in houses is 1 and 2. In two floor houses, the lower floor is used as a barn floor and the upper floor is used as living.

Stable floor: in sloped terraced houses, by taking advantage of the elevation caused by the slope. The walls of the barns, whose back wall is buried in the ground, are made of rubble and rough stone. The ground is usually clay and wood flooring. The height of the barn floor is kept small.

Living floor: the place where everyday life passes. This floor is made of wood and stone material. There are many activities such as living, cooking, dining, guest hospitality.

Construction

There are Solid masonry system and Timber frame system in the houses. Solid masonry system; where the loads are transmitted to the foundation and the ground via walls. In this system, the main task of the wall is carriage. In the highlands; Solid masonry system and Timber frame system. In the solid masonry system, which is usually used on the stables, rubble or coarse stones are placed on top of each other and the gaps between them are filled with mortar,

and the stone is pressed between the mortars. In the Timber frame system which is generally used on the ground floor; the wooden building materials were horizontally superimposed on each other and the walls were built without using the dikes. Weight; each timber is passed to the floor through a subordinate element. Generally, they are formed by stacking trees that are 20-30 cm in thickness and close to a rectangular prism. Combinations of logs were made with "Throat Passing Technique". In other words, the ends of the woods; After passing point, it is extended by 15-20cm and it has been given a unique aesthetic of the masonry structure. The tree varieties that constitute the predominant construction of the house are being used from the durable tree species that grow in the forests around. Timber frame system; It is a system in which the building loads are transferred to the floor through wooden standings and beams on the wall. In the studied plateau, a wooden stuffing system was observed from the Timber frame system. Wood is used as a filling element between the carrier dikes. In recent years, briquettes and bricks have been used as building materials in a few floors and reinforced concrete dwellings, especially in plateau with easy access by car, due to the fact that the settlement period has been changed day by day and due to the fact that the economic loss is left for summer vacation.

Roof

The roof houses are quite simple. Roof forms; two, three and four sides inclined. Hartama, corrugated sheet and flat plates (tinplate) are used as roof coverings in the plateau houses. Hartama is a wooden material. Stone weight is placed on the wheels so that they do not fly with wind.

Window

The windows are wooden and wooden shutters. It is usually two vertical divisions.

3.ALTIPARMAK SUMMIT ROUTE-3482M (RİZE-ÇAMLIHEMŞİN-AYDER-AVUSOR PLATEAU-DADALA VALLEY-SUMMIT) -TURKEY

After the province of Çamlıhemşin from Rize to Ayder, approximately 1000m above sea level with tourist and natural beauty is reached and reached to Avusur Plateau. Ayder; Being on the road route for Kaçkar mountain, natural beauty, traditional architecture is important. The number of tourists has increased because of the fact that restaurants, hotels and pensions have been put into service on Ayder plateau and regular transportation services have been

provided. Thanks to the close proximity to the forest and the ease of transportation, the maiden was widely used in the construction of dwellings. The use of wood increased the size of the residence and the number of storeys. The dwellings are two-storey. The lower floor used as a barn was made of stone, and the second floor was made entirely of wood (Figure 5).

Figure 5. Plateau Houses, Ayder-Turkey

3.1. Avusur Plateau

Figure 6. Avusur Plateau (Google earth), Plateau Houses

In the highlands, where traditional construction has existed until very recently, it is seen that the rural fabric is being demolished at a great speed and replaced by incredibly tasteless buildings built in a very short time. The attitude of the common man towards this picture of destruction is in line with the inevitability of such destruction in the name of modernization and modernization perceived to be based on economic causality. The use of prefabricated elements in terms of the development of technology, the standardization of materials and the ease of construction it provides in terms of the convenience it brings in planning, has brought about a new set of understandings. The environment is a living whole. It is in constant interaction with changing conditions. The building, which cannot have a meaning on its own, is meaningful as soon as it integrates with the environment and is beautiful as long as it carries the character and character of the place where it is built.

Plateau culture has added color to the lives of people living in rural areas for years. People who migrate to the highlands in summer for many reasons have developed and kept alive the architecture without architecture in the highlands. The Avusor Plateau is the sub-settlement of Kemerli Kaçkar Mountain and is also famous for its Lake Avusor (Great Lake). The Avusor Plateau is 2500m above sea level. The settlements located on the lower part of the Avusor plateau are generally two storeys and made of wood and stone material. Stone material is used on the stables and wooden materials are used on the upper floor. Wooden shutters are used in the Windows. It is noteworthy that as you move up the Avusor plateau, they change in the residential building materials. The use of timber is gradually diminished in the settlements located in this surrounding settlement. Because of the relative distance from the forest, it is seen that almost all of them are made of stone except roof cover, and a significant part of them are made in "pak" style. Houses outside Pak are small houses with one or two rooms, including kitchen warehouses (figure 6,7).

Figure 7. Avusor Plateau and Plateau Houses-Turkey

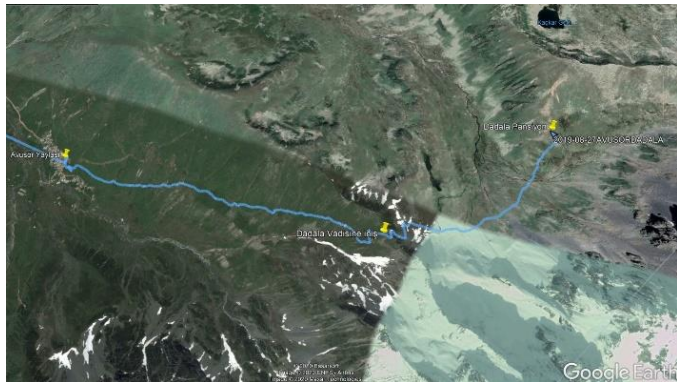

The very simple structures are pavilions built by stacking nearby stones on top of each other and covered with a plastic cover or a material like a canvas and covered with soil over some of them. The inside height of the room is about 160-200 cm. When the window is not found at all, the lighting of the room is provided either by the light entering from the door or by the opening of the roof covering over the corner which is used as the hearth. The floors of the pak are soil and the areas of use in the pak are not separated by walls. Wooden masonry system is mostly seen at the entrance of the plateau. As you move along the road, it is seen that the use of masonry masonry system increases in the buildings. There are many hiking trails in the plateau. This plateau is the accommodation place for mountaineers who will summit the Kemerli Kaçkar Mountain and Altıparmak Mountain. There are many plateau dwellers who know the summits here. You can reach Avusor plateau by vehicle. After this, the construction ends. There is Dadala pension only in Dadala valley(Figure 8,9).

Figure 8. Avusor Plateau and Plateau Houses -Turkey

Figure 9. The Route of Dadala Valley From Avusor Plateau¹⁷, Avusor Plateau to Dadala Valley and Lakes¹⁷

3.2.Dadala Valley

A three-hour walk from the Avusor highway leads to the valley of Dadala, at an altitude of 2600m, on the edge of the Altıparmak Mountains. This valley is the campground preferred by mountain climbers who climb the summit. There are mule transportation between Avusor and Dadala valley. There is a pension for 24 people in the camping area. Kaçkar Lake, Ambar Lake, Ergis Lake, Liber

Lake offers alternative routes for hikers. The valley has many flower patterns. Below are some of the plant varieties seen in the valley Valleys divided by towering rock towers and sharp ridges, gorges above the clouds... At the very foot of these cosmic peaks, at an altitude of 2,750 meters, is the chalet Dadala. It is the highest chalet in Turkey at an altitude of 2800m. Dadala, which means flower in Laz, is located just below the Altıparmak peak of the Kaçkar Mountains. It is 2 hours walking distance from Avusor plateau. To reach the chalet, the ridge on the northeast side of the Avusor plateau is overcome by climbing about 550m. After the ascent, the altitude descends by 100 meters. After the altitude, it is reached after a 500 m straight path. The chalet has 10 rooms and 20 beds. It is the most suitable accommodation point for the ascent to the summit of Altıparmak¹⁸. The route of descent from Avusor plateau to dadala valley, arrival at dadala pension and climbing from the pension to the summit of Altıparmak mountain is given in Figure 10.

Figure 10. Dadala Valley and Lakes¹⁷, Avusor Plateau- Dadala Pension- Altıparmak Summit Route¹⁷

Figure 11. Dadala Valley and Dadala Pension-Turkey

The Altıparmak Mountains consist of 6 rock towers rising to the sky like the fingers of one hand. It is the most suitable accommodation point for ascending to the summit of Altıparmak. There is no other hostel or structure at this altitude. It is very suitable for camping. Campers can meet their food needs from the pension or prepare it themselves. The lakes and hiking trails in the valley are on the program of mountaineering clubs and nature lovers. You can also see many flower species at high altitude (figure 11, 12).

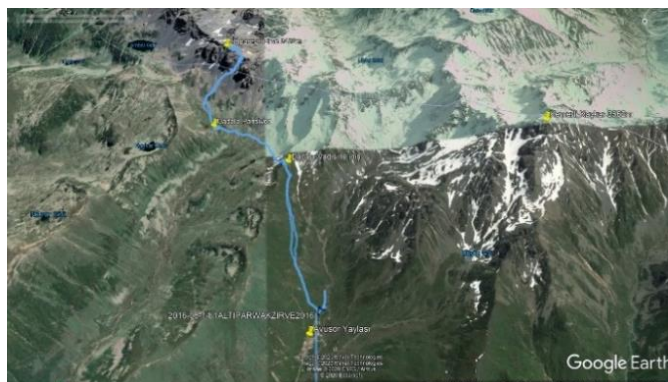

Figure 12. Plant Varieties at High Altitude-Turkey

3.3.Summit Climb

Figure 13. Route From Dadala Pension to The Summit of Altıparmak Mountain-Turkey, Altıparmak Summit Route From Avusor Plateau¹⁷

Summit climbing: Rising from the grassy side of the valley, the chimney climb, which is composed of mountain rocks, arrives in the Red lane. From here you can see the Liber Lake on the south side of Barhal. Horizontal crossings can be made near the bottom of the snowdrops. The summit of 3482m is reached with a short rock climbing. The summit climb and turn around takes about 6 hours in total.

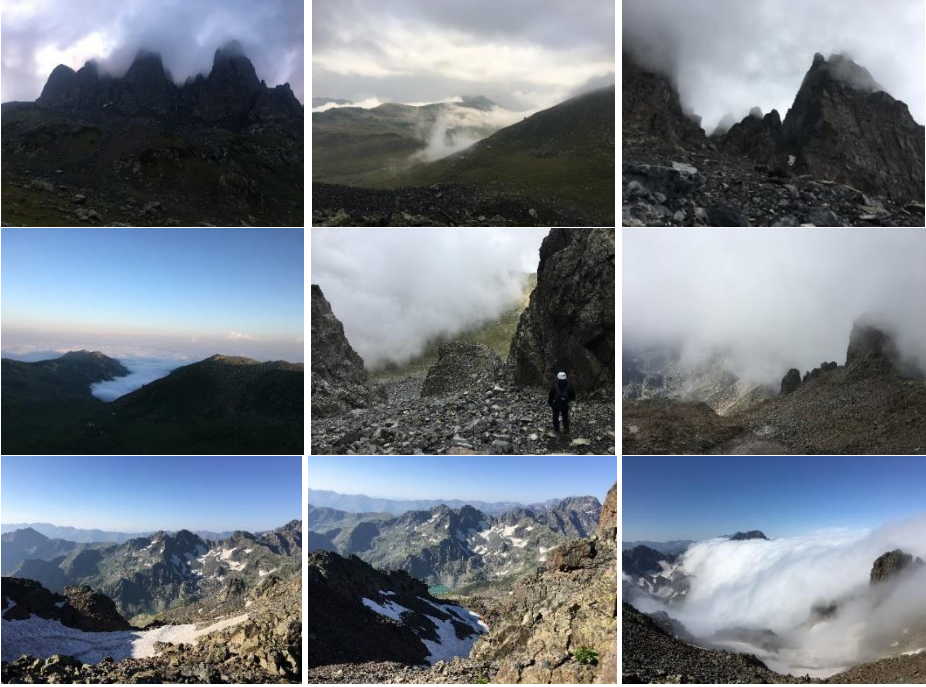
The path followed by climbers coming for summit climbing:

1- Staying in Avusor plateau for a day, climbing to the summit at night, first to Dadala valley and then to the summit. This route is rarely preferred because it is long. There are highland houses in Avusor plateau which are operated as pensions. You can camp or stay in a pension. In the evenings, horons are usually played accompanied by local music and the pleasure of being in nature is enjoyed.

2-Avusor plateau is passed to Dadala valley with loads given to mules from the plateau and camping or staying in a pension there. The distance of this route is short.

There are optional long and short trails on Altıparmak Mountain, which is 3482m high. The general condition and difficulty of the track varies according to weather conditions. The trail is sloping and all of it is slopes, so it requires serious climbing. There are dangers such as glacier eruption, slide, stone fall. When the weather is good, it is possible to watch Dadala Valley and Liber Lake from the summit. Sometimes spectacular views can be witnessed by seeing the sea of clouds (figure 13,14).

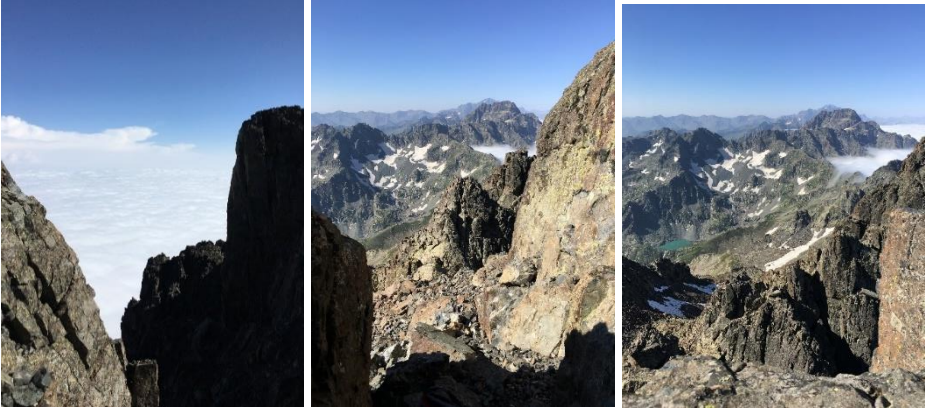

Figure 14. Sea of Clouds-Turkey

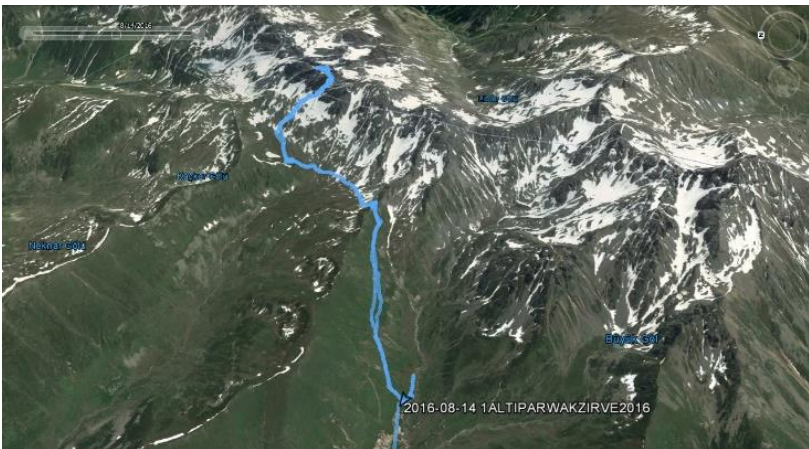
Figure 15. Altıparmak Mountain Summit-3482m-Turkey

Figure 16. Altıparmak mountain summit-3482m-Turkey

4.DISCUSSION

The route from Avusor plateau to the summit of Altıparmak Mountain is given on the map (figure 10,13,17). The construction that emerges as a result of the conversion of the plateau to the use for tourism purposes, will continue with the current speed and will lead to hard destructions to be repaired in the local plateau. In settlements where transportation is easy, incompatible constructions with plateau architecture are constantly increasing. Almost entirely in the national park, it is absolutely necessary to avoid this unplanned and locally incompatible construction. The existing traditional plateau houses need to be used without disturbing their originality in terms of the residential-residential neighborhood and settlement texture.

Figure 17. Altıparmak Mountain Summit Route-3482m¹⁸

The preservation of the texture of the gardens can be helped to ensure the preservation of the cultural heritage. For this purpose it is necessary to repair and improve the houses. In particular, infrastructure, installation, sewage, etc., where large deficiencies are observed, should be improved. It is important that the establishment of family businesses and further improvement of the service standards of those who are established. The existing houses in the plateau need to be renovated, repaired or built in the same way as the plateau house architecture. For this reason, they should prepare "original architectural projects" suitable for the local area. It is necessary to encourage and support the improvement of the existing situation and the transformation of the local architecture into a suitable one. It is necessary to evaluate the area which is very suitable for activities such as nature surveys, nature walks, photography, river sports, scouting, camping, mountaineering, high altitude. The present state of the plateau houses examined should be modernized without any relief and radical changes. Strengthening structural value should ensure continuity in durability and social cohesion. In terms of material and technique it is necessary to ensure that the balance and harmony between old-original sections and new additions can respond to certain principles. In order to bring the constructions to today's comfort conditions, it is necessary to improve the substructure, to clean up the parts of the structure which breaks the originality of the structure afterwards, to renew the lost function of the original function. In addition to preserving and restoring cultural values, they must be protected by integrating them with the strengthening of the region by providing an intensive function and realizing the structural and structural changes required by the new function, expanding and upgrading the new serving dimensions and adding new parts and fittings.

In Anatolia, which has rich plateau settlements, there is a high demand for tourists, especially in the plateaus with summits. Every year, many mountaineers from both Turkey and abroad are on the summit route and its immediate surroundings. People now need to get away from the classical holiday understanding, to be alone with nature, to get away from problems in the rich green cover, to find themselves, to rest. It is suggested that these houses, which reflect the essence of the region, be used as accommodation units for tourism to accommodate these tourists. However, there is a living highland culture here. The texture of the region should not be disturbed and the construction should be done in accordance with this texture. Unfortunately, an undesirable and ugly

construction is rapidly developing in the highlands. In order to prevent this, it is necessary to expand the activities in a conscious manner.

The tourist who plans a short-term trip to the plateau comes to experience the culture of plateauing, to stay in plateau houses with unique architectural qualities, and to see the untouched, uninterrupted nature. The important thing in plateau tourism is to present all cultural values to tourists. The primary condition is the protection of nature and the culture of the region. The existing units of the region should be evaluated, and the awareness and organization of the village people carrying out transhumance activities should be ensured. For the continuity of rural tourism in a place, it is essential to protect the nature and culture of the region.

REFERENCES

1. Özdemir S. Modernization of Highland Houses. Master Thesis. Karadeniz Technical University. Institute of Science. Department of Architecture.Trabzon; 1996.
2. Olalı H. Tourism Policy and Planning. Ege University Faculty of Business Publications. Publication no: 228, İstanbul; 1990.
3. Var M. Tourism in Trabzon and Rize provinces with some recreational values in terms of tourism, East Karadeniz Tourism-Conference-Workshop, p:63-65, Haziran Trabzon;1992.
4. Aklan A. Plateau Settlements in the Taurus Mountains, Turkish Folk Architecture Symposium, Konya;1990:1-15.
5. Çamlıhemşin. Çamlıhemşin | Portal 53 (wordpress.com), (Access Date: 10.12.2023)
6. Rize.Rize (il) - Vikipedi (wikipedia.org), (Access Date: 10.12.2023)
7. Çamlıhemşin.Çamlıhemşin - Vikipedi (wikipedia.org), (Access Date: 10.12.2023)
8. Eres Z. Conservation of Traditional Rural Architecture in Turkey: Historical Process, Legal Dimension, Gift to Prof. Dr. Nur Akın Architectural and Urban Conservation, Yem Publication, İstanbul; 2013.
9. Sümerkan R. Structural Characteristics of Traditional Houses in the Eastern Black Sea Countryside in terms of Forming Factors. PhD Thesis. Karadeniz Technical University. Institute of Science. Trabzon;1990.
10. Kuban D. Architecture Concepts. Third Edition. Yem Publication, İstanbul;1990.
11. Sözen M., Tanyeli U. Dictionary of Art Concepts and Terms, Remzi Kitabevi A.Ş. First Edition. İstanbul; 1992.
12. Eser L. Traditional and Advanced Traditional Building, First Edition. Istanbul Technical University Faculty of Architecture, İstanbul; 1977.
13. Eriç M. From Building Materials to Architecture. Architecture. 1970;9(9): 30-33.

14. Kazmaoğlu M., Tanyeli U. Regional Differences in Anatolian Housing Architecture, *Yapı*. 1979; 3: 29-41.
15. Tunçel H., Gürgen G., Çiçek İ. et al. Plateau in Eastern Black Sea Mountains, *Fırat University Journal of Social Sciences*. Elazığ; 2004;14(2): 49-66.
16. Ertürk Z., Sümerkan M.R. Eastern Black Sea Traditional Architectural Plan Typologies and building characteristics, Karadeniz technical university, faculty of engineering and architecture. Research Report of Department of Architecture. Trabzon;1987.
17. Aslan A. From the Archives of The Summit Routes
18. Dadala Pension. <https://peronatur.com/dadala-pansiyon/> (Access Date: 10.12.2023)

THE IMPORTANCE OF TAŞKALE IN TERMS OF NATURAL-CULTURAL HERITAGE AND BRINGING IT TO TOURISM

Birgöl ÇAKIROĞLU*

Reyhan AKAT**

1.INTRODUCTION

As a result of the negative factors that started with the phenomenon of urbanization and caused the texture of cities to change and deteriorate in a sense, urban distinctiveness is diminishing and the continuity of "from past to future" in cities is being lost. Clearly revealing the products of the past and the environments in which they were created will make it easier to find a bright path for the future¹.

The values and importance of historical environments;

Ensuring the legibility of cities (creating points of emphasis and nodes). Strong urban image and consistent coherence. Reading history, time and the future. Their authenticity. Symbolizing the city document and the city. Their symbolic value. Making communities feel their history. Revealing old-new relations (harmony or contrast). Reference to historical events, places and structures. Ensuring cultural continuity. They constitute the core points in the establishment of cities. They can be listed as the indicators (typological values) of the forms, orders and relationships reflected by history on buildings and their being a source of inspiration for today's designs².

One of the biggest problems encountered in historical environments today is the problem of "harmony" and "integration". Generally, in the old-new construction coexistence;

*Interpretation,

---

* Asist. Prof. Dr, Artvin Çoruh University, Faculty of Art and Design, Department of Architecture bcakiroglu@gmail. com, ORCID ID:<https://orcid.org/0000-0003-2709-5997>

** Assoc. Prof. Dr,Yozgat Bozok University, Faculty of Engineering-Architecture, Department of Architecture, reyhan.akat@yobu.edu.tr

*Exact imitation and

*Three approaches are mentioned as contrast³.

The differences brought about by factors such as climate and topography have been reinforced and diversified with the reflection of people's beliefs. Even with the same climatic conditions, vegetation and building materials, the beliefs in people's lives and differences in the understanding of integrity are reflected in architecture. The feature that distinguishes the Eastern Black Sea region from other regions arises from the difference in the use of wooden building material. In the Eastern Black Sea region, different approaches in detailing, from masonry systems to different roofing systems, have given the whole building a unique local character⁴.

Anatolia, which consists of a mosaic of cultures, has geographical regions with different climate types and building materials. It is a natural necessity that this maturity is reflected in all types of architecture, construction techniques and building elements. Today, it is thought that the building has neglected its duty of transmitting and sustaining the culture of the region as a result of increasingly irregular and complex constructions that started with the phenomenon of rapid urbanization.

The nature-mountain dimension is becoming increasingly important in tourism. New values are now needed in the tourism sector and thus mountain and plateau tourism is gaining importance. With the destruction of the sea, sun and nature triangle, people long for nature, greenery and fresh air. In fulfilling these needs to some extent, mountains have a power that cannot be underestimated as they contain features that will attract people.

In this context, it can be said that Trabzon has an important position in the tourism of our country with its natural beauties and historical values. Especially the architectural examples that have remained intact in the highlands and rural areas, historical artifacts from the Roman, Byzantine, Seljuk, Ottoman periods to the present day, the untouched virgin nature that has remained untouched for centuries without losing its local characteristics have been the reason for the touristic interest directed here. In this study, it is aimed to promote Zarha Mountain in Sürmene district of Trabzon, which is an important area for people to integrate with nature, to meet their recreational needs and to keep the tradition of "plateau tourism" alive, and Taşkale, which has been left unattended in a dilapidated state for years and has faced extinction, and to promote it to tourism.

Although Sürmene district of Trabzon province is important in terms of historical, cultural and natural values, it is seen that these values have been rapidly disappearing in recent years. These values are disappearing with the interventions made without the right understanding of conservation. By bringing these values back to the agenda, they should be taken under protection and restoration should be done as soon as possible. On the exit route to Taşkale, which is one of the historical values of Sürmene district, the traditional houses lined up along the main street in the district center are important in terms of the district profile, and Zarha mountain, where Taşkale is located, is important in terms of mountain tourism due to its feature of being the closest mountain to the sea in the Black Sea. For this reason, the cultural texture of Taşkale, Zarha Mountain and the district center has been examined in detail, and suggestions have been made for the protection and tourism of this line.

1.1. Castle

In ancient times, a large structure with high and thick walls, towers, bastions and battlements built for the people and soldiers to close in and resist the enemy, all of the fortifications, kermen⁵. A military structure built to protect a strategic location or a pass⁶.

Generally, fortresses were built in strategic locations such as road junctions, main roads, gateways, gorges between mountains, promontories extending to the sea, islets a short distance from the coast, bridgeheads, and the natural features of the terrain were also utilized in this process. When selecting a location, the following conditions were taken into consideration: it could be easily defended with a small force, the inhabitants could get out when necessary, it had the means to provide water in case of prolonged sieges, it could withstand sieges for a long time, and there were natural obstacles on one or more sides as much as possible. In the period before the development of artillery, fortresses were built in steep, inaccessible places and care was taken to ensure that they could only be reached from one side⁶ (figure 1,2,3,4).

Figure 1. Plan of The Castle of Rhodes⁷, Rhodes Castle, Rhodes Castle,

Figure 2. Plan of The Bodrum Castle⁶, Bodrum Castle, Bozcaada Castle

Figure 3. Plan of The Kov Castle, Gumushane⁸, Kov Castle, Kov Castle

Figure 4. Kotor City Walls map, Montenegro⁹, Kotor Castle, Kotor Castle

Canca castle; Stone material was used in the masonry construction system. The castle, which is located on a hill close to the center and dominating the surrounding area, consists of three sections in the east-west direction. There is a watchtower at the eastern end of the structure¹⁰ (figure 5).

Figure 5. Plan for Canca Castle¹⁰, Canca Castle, Canca Castle

Castle Elements: Castle body; The heavy wall section of the castle between the bastions and facing outwards. Castle interior; The part inside the walls⁵. The last line of defense in a castle structure, also used as an administrative center and for accommodation¹¹. Castle parapet; In castles, the recessed and protruding wall parts, such as teeth, formed by battlements and battlements, barbata⁵. Arrow port; a narrow hole in a castle wall for archers to shoot their arrows. Outer courtyard; The courtyard between the inner castle and the outer wall in the castle structures called 'motte-and-bailey', which were frequently built in France and England after the Normandy Invasion in the 11th and 12th centuries. Watchtower; The outermost defense element in a castle structure. It is usually a fortified tower rising near a gate or bridge. Slope wall; The slope given to the lower part of a wall to allow attackers to roll stones etc. over it. Trench with battlements; The upper part of a fortress wall with periodic gaps between the defensive trenches for the purpose of pointing weapons. Drawbridge (Draw Bridge); A wooden bridge that can be raised and lowered and used as a gateway or gate. Sloping grate; A hole or opening in a wall for firing weapons such as arrows and cannons. Rampart; Reinforced wall surrounding fortress structures. There is usually a parapet and walkway on the fortification walls for defense purposes. Hill battlements; Holes drilled in the floor of a castle battlement for pouring hot oil or direct fire on attackers¹¹.

1.2. Examples from the literature

At the point of bringing the castle to tourism, designs made on natural, rocky and dangerous hiking trails have been examined in the literature. Some of these are given below.

The Paiva Hiking Trail, which wraps around a steep topography along the Paiva River, offers visitors the opportunity to experience Portugal's untouched nature up close. Designed by Trimetrica, the 8.7 km long trail provides access to uninterrupted views, waterfalls, cliffs, forests and hills¹². Hua Shan mountain is one of the 5 divine mountains of China. According to numerous sources, it is the most challenging hiking trail in the World¹³. The King's little path (in Spanish, El Caminito del Rey) is a ruined hiking trail built around the walls of El Chorro, a massive limestone gorge near Álora¹⁴ (figure 6).

Figure 6. Paiva, Portekiz¹², Hua Shan Parkuru, Çin¹³, El Caminito del Rey, Ispanya¹⁴

Mount Huashan is the most dangerous place to visit in the world and does not require technical mountaineering skills. The hours-long climb up the stairs, passing through villages, adds a little more adrenaline to the hike. While walking on a wooden path mounted on the steep rock slope, there are chains for us to hold on to. After reaching a sufficient height, the cable car takes you to the second stage of the trail. A small surprise awaits those who accomplish all these adventures and reach their goal. A tea house...The tea house at the top of the mountain is actually one of the many Taoist temples on each of the five peaks that make up Mount Huashan. A cup of tea used to accompany the daily meditation practiced by the local residents, and later the temple became a tea house visited by tourists¹⁵(figure 7).

Figure 7. Ascent to Mount Huashan and tea house at the top¹⁵

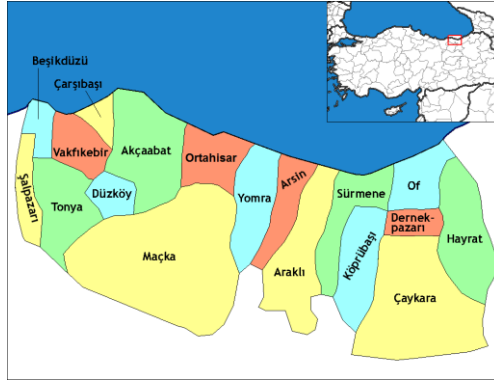
Valla and Horma canyons in Pınarbaşı district of Kastamonu draw attention with Valla, which is shown as "the second deepest canyon in the world", and Horma canyons, which are crossed from one end to the other with a 3-kilometer wooden platform. While passing through the wooden platform, all the beauties of the canyon can be seen. Valla, which is about 12 kilometers long and shown as one of the most difficult canyons to cross due to its depth of 1200 meters in places and many risks, offers visitors the opportunity to watch natural beauties with its viewing terraces¹⁶. (figure 8)

Figure 8. Valla Canyon, Safranbolu¹⁶, Valla Canyon, Safranbolu¹⁶, Valla Canyon Viewing Terrace¹⁷

2. SÜRMENE DISTRICT-TURKEY

Figure 9. Location of Sürmene District of Trabzon, TURKEY¹⁸, Google Earth

Sürmene is a district of Trabzon province in the Eastern Black Sea Region. It is located on the Trabzon - Rize State Highway, with the Black Sea to the north, Of to the east, Araklı to the west, Dernekpazarı and Köprübaşı districts to the southeast, and Gümüşhane province to the south. After Trabzon became a big

city, there are 37 neighborhoods in the district, where its villages were included in the scope of neighborhoods (figure 9).

Sürmene district has a mild humid climate with mild winters and not too hot summers. Temperatures do not change drastically during summer - winter and day - night. North - west wind is the dominant wind in the region in terms of architecture. The land rises from the seashore towards the south. There are north-oriented settlements along the coast and rural settlements along the slopes of the valleys extending in the south - north direction. The slope increasing inward from the coast ends at the plateaus on the Eastern Black Sea Mountains in the south.

Figure 10. Memişağa Mansion, Yakupağa Mansion-Balıklı, Haşımağa Mansion-99 Windowed Mansion-Gültepe, Sürmene-Turkey

There are mosques, churches, mansions, mansions, fountains, castles, etc. in the district, many of which have survived to the present day. there are historical buildings for religious, civil, military purposes. In addition; The historical caravan road continues to be actively used with the vehicle road passing through Sürmene and Köprübaşı and following the same route (figure 10).

Sürmene district center was selected as the study area. Taşkale in the district, traditional houses on the main street of the district center, the importance of Zarha mountain on the castle line and the historical, cultural and natural values on the line were examined. Examples of traditional houses were identified by interviewing local people, external observation technique (field work aiming to go and see), various magazines, books, provincial yearbooks, theses, etc. publications. It has been paid attention that the buildings have never been repaired or have been repaired enough not to damage the quality of the building. The houses identified on this basis were analyzed.

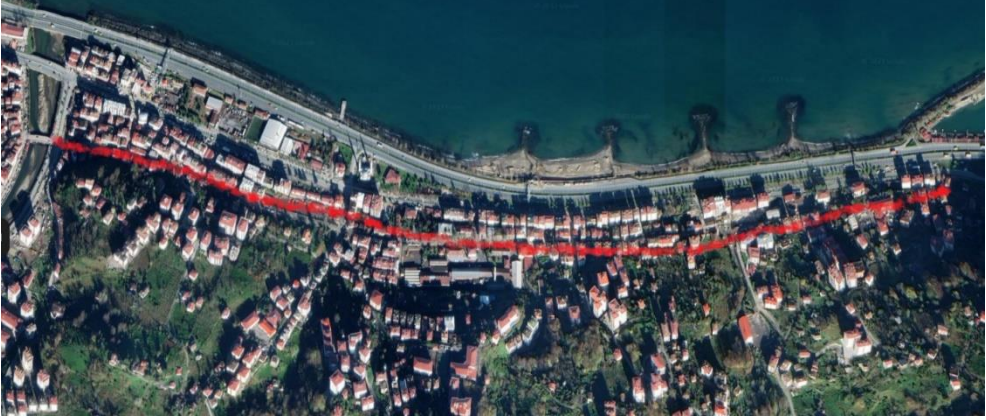
2.1. History of Sürmene District

In written sources, it is said that the historical Sürmene was first established as a Roman military base in today's Araklı Port. It is stated that the district was first called "Humurgan", but later it was named "Sürmene", which means beauty, because its air and water are better than other districts, apart from its natural beauties. When we look at the historical development, Persians, Pontic State, Roman Empire, Byzantine Empire, Turkish-Islamic States, Trabzon Greek Empire and the Ottoman Empire have remained under the domination of these civilizations and have come to the present day by taking the social and cultural values of these civilizations. It has maintained its importance throughout history in terms of the operation of copper and other mineral deposits, being located on important trade routes, having a natural harbor feature and the importance of its military importance. When Sürmene was conquered by the Ottomans in 1461, it was located in the village of Halanik. Between the 16th and 17th centuries and until the beginning of the 20th century, there was not much change in the borders of Sürmene district. In 1854, Sürmene was reorganized as a district and 69 villages connected to this district and connected to Of, which was organized as a district at the same time. 1872 yılında Sürmene'nin de ilçe olmasından sonra belediye teşkilatı da Humurgan'da kurulmuştur. Kurtuluş savaşında Rum'ların işgali altında olan Sürmene, 26.02.1918 tarihinde işgalden kurtulup sınırlarını almıştır¹⁹.

3. FINDINGS

In order to ensure the transfer of Taşkale to future generations as a historical heritage, it is aimed to examine, introduce, and bring it to tourism by bringing suggestions. For this purpose, the immediate surroundings of Taşkale are also important. Along with Taşkale, the traditional houses and Zarha Mountain in the immediate vicinity were also examined.

3.1. Traditional Houses in the Near Surroundings of Taşkale-Turkey

Figure 11. Main Street of The District Center at The Exit to Taşkale, Sürmene-Turkey, Google Earth

The traditional houses on the main street of Taşkale and the main street of the district center are important in terms of introducing the traditional culture of the district. However, since the necessary protection is not done, the houses are being destroyed and the bridge from the past to the present is disappearing. These cultural values need to be urgently protected and restored in order to bring Taşkale to tourism. The characteristics of the traditional dwellings identified on the Taşkale line are described below (figure 11).

Settlement Characteristics

The sloping terrain made it necessary to utilize the slope in housing design. A scattered settlement is seen in the district. While the distance between the houses increases in the villages, the distance decreases as you go down to the coast. Settlements are on the coast and along the valleys extending from the coast to the interior. Houses are generally located within the surrounding lands.

Plan Types

Özgüner, who analyzed the rural houses of the Eastern Black Sea, identified two general plan types by scanning the region between Samsun and Hopa. These are the hall type and the life type²⁰. Sümerkan, who analyzed the rural areas of the Eastern Black Sea region, categorized the plan types in the region in three sections. These are the type with a hall, the type with a simple kitchen and the type with a living – kitchen²¹. Akdeniz; in his research conducted in Sürmene district in 1994, identified two plan types. These are Hayatlı plan type and hayatlı - aşhaneli plan type. Hayatlı plan type is more developed than hayatlı -

aşaneli plan type. The living plan type is more common near the coast. One reason for this is that the people on the coast can establish a relationship with the outside more easily and information can be more easily obtained²². Examples with two or more floors can be found in the living plan type. Generally, the rooms where daytime activities take place are located on the ground floor and bedrooms are located on the upper floors. The plan type with a living-ashane is a plan type generally seen in rural areas. Here, the cookhouse was a closed space, usually with a hearth, where daytime activities took place, gathering the household together and encountered upon entering the house²¹.

Use of Floors

Houses have two, three or four floors. Generally, the lower part of the slope is used as stables. The stable floor is built in the height gained from the slope. Entrances may be from the front and side. In two-storey examples, the top of the barn floor is designated as the living floor, while sometimes an intermediate floor gained from the slope is formed between the barn and the living floor where the slope is high. In some examples, the mezzanine was used as a storage room, while in others it was used as a living floor. The most important floor in the building is the living floor. The entrance to the building is made from this floor. The greatest weight in terms of function is concentrated on the living floor. The three and four storey houses are generally composed of a living floor and other upper floors above the barn floor. There is an entrance from the living floor and stairs lead to the upper floors. In these examples, the attic is sometimes used as a storage room and sometimes as a living floor²³.

Materials Used

Wood, stone, lime, clay, sand, sand, metal are the most common materials used in houses.

Wood Material; The fact that Sürmene has a mild and rainy climate has led to the abundance of trees in the region. This has increased the use of wood. Wood material was used in wall systems (bearing pillars, filling material, exterior and interior coatings), joinery (all kinds of doors, window joinery, shutters), roof, eaves (coated or uncoated eaves buttresses), ornaments, ledge buttresses.

Stone Material; It is the most used building material together with wood. The walls separating the living floor from the ground and the walls of the barn floor are usually made of stone. Stone material is also mostly used in the rear walls on the uphill side of the slope. Stone is the best transition material for

connecting the natural ground with high humidity and the dwelling made of organic materials. Years of experience have led to the transition from a watery or damp ground to a natural stone wall, which retains moisture much less, and from this material to wood, which is not resistant to moisture. Stone material was used in wall systems (masonry on the back wall of the building, barn floor and connecting the building to the ground), as filling material (pebbles collected from the coast and stream beds were used in the wooden skeleton system), as jambs (windows, doors), ornaments (figure 12).

Lime; It was observed that lime mortar was used as a thin plaster for plastering the exterior walls, on infill wall surfaces or only for plastering the infill material. The plastered parts are usually painted with white lime whitewash.

Clay; It is used in its natural and fired forms. In its natural form, clay is used as a binder in all stone walls in the form of mortar. Bricks and tiles are produced from baked clay. Tile is the most common covering material in Sürmene traditional housing. Brick is used as filling material in wood-framed structures.

Sand; Used as plaster and mortar material.

Iron; Iron, which is a metal building material, was used in windows, stair railings and door knockers.

Figure 12. Stone Material Used as Filling Material and Stone Material Used in The Basement-Turkey

Load-bearing systems

There is a mixed system arising from the use of masonry and skeleton systems together.

While the barn floor was built with masonry, the living floor with the main entrance was built as a skeleton system. Masonry walls are usually on the barn floor of the houses and are built with various building stones such as common (rubble) stone wall, masonry stone wall, cut stone wall.

Skeleton systems; consist of timber frame (roofing) building systems. Mostly eye filling system and amulet filling system were encountered.

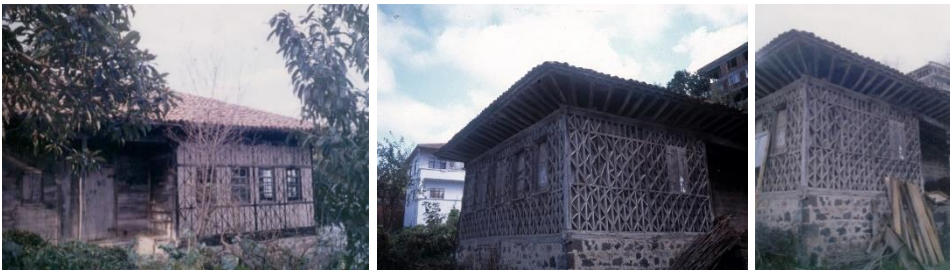
Timber Frame (Frame) Building System; It is a system in which the building loads are transferred to the ground by means of wooden struts and beams within the wall. The skeleton structure is installed after the end of the foundation or barn floor walls. Base trees with a cross section of 15x15 are placed horizontally on the stone wall. On top of the corner and intermediate posts, the post head is placed horizontally. In the timber frame building system, the facade is built in various ways according to the way the posts are connected to each other and the filling technique.

One of the most common construction systems is the eye dolma system, in which the vertical wooden carriers are kept in small cross-section, but their number is increased by compressing their intervals. Square or rectangular boxes were formed by dividing the vertical carriers with horizontal elements of smaller cross-section. The resulting gaps were filled with stone. The joints formed by block stones or single block stones with wood were sealed with clay + lime mortar. In the eye filling system, brick filling and concrete filling were also encountered in addition to stone block and single block stone filling. Brick walls built with lime mortar are generally seen on the facade without plaster. Wooden pillars are divided horizontally with wood and supported by wooden buttresses in places (figure 13).

Another system seen is the muska dolma system. When the vertical carriers, which are arranged as in the eye dolma system, are divided by 45° inclined diagonal elements, triangular shapes have emerged. The spacing between the vertical carriers is 20 - 35 cm wider than in the eye filling system. Filling is usually done between the diagonal connections. Due to the non-uniformity of the triangles formed, a single piece of stone was not placed inside the triangles and crushed stone was generally preferred. Stones are placed in the gaps with lime mortar. Plastered and unplastered examples of the filling material were observed in the muskali filling system (figure 14).

Figure 13. Examples of Traditional Dwellings Made in Eye Filling Technique -Turkey

Figure 14. Examples of Traditional Dwellings Made in Muska Dolma Technique With and Without Filling- Turkey

Roofs

Saddle, three-shoulder and four-shoulder roofs can be categorized in three main groups. Since excessive rainfall adversely affected the durability of the wood, the eaves were kept wide (approximately 50 cm.). While there are examples where the rafters are freely extended, it is also observed that the eaves buttresses are joined to the rafters obliquely or horizontally over the ceiling beam. Some of the eaves are covered with cladding boards while others are not. In the past, tin sheet was added to the roof coverings of hartama and tiles.

Windows

Window forms are generally vertical rectangular and wooden joinery. Some of the houses have shuttered windows. On the living floor, iron bars are usually built on the windows for security. On the upper floors, the bars can be up to half of the window or the whole window. Most of the windows should be sliding upwards. Frenk windows, skylights and windows on the roof parapet are other types of windows.

Doors

They usually have two wings. In buildings, there is a main door that provides access to the living floor and a door that provides access to the barn floor. In the main doors, ornaments are found on the edges of the doors and on the tops of the doors. Decorations are seen on the doors of the houses in the center with plastered facades. Doors on unplastered facades are quite plain.

Overhangs

There are overhangs on one floor or two floors according to the width of the room according to their condition in the building. The projections are in one direction and have buttresses and cantilever beams. In a few examples, two-sided projections were encountered.

Decorations

Architectural ornamentation is highly dependent on the building's foundation materials. Ornaments are created within the material in the processing made by carving, chiseling, attaching and pulling techniques. Stone and wood are suitable building materials²⁴. Wooden surfaces left unpainted turn brown over time and become naturally colored. The color of the wood and the whiteness create a nice contrast with the plastering of the filling materials in the eye dolma and the muskalı dolma system. This texture can have a strong ornamental effect.

Below are the traditional houses located on the main street of the district center (figure 15).

Figure 15. Traditional Houses on The Main Street of The District Center- Turkey

Figure 16. Traditional Houses on The Main Street of The District Center-Turkey

On the main street of the district center, there are buildings with commercial and residential functions on both sides of the road. Most of the traditional residences are squeezed between the buildings. In addition, the historical plane trees on one side of the road add a different meaning to the district. It is one of the values that should be protected (figure 16).

Figure 17. Traditional Houses on The Main Street of The District Center-Turkey

On the main street at the exit to Taşkale, there are buildings with commercial and residential functions on the west side as well as on the east side. In this line, traditional houses are generally in gardens. One of the three traditional houses on the beach has been restored as a boutique hotel. The other traditional houses next to it are also on the agenda to be restored with a function. Kiraathane on the ground floor of the traditional house on this line is one of the important buildings reflecting the historical culture of the district (figure 17).

Figure 18. Traditional Houses on The Road to Taşkale, on The Way to Zarha Mountain- Turkey

There are residential buildings on the Zarha Mountain axis on the way to Taşkaleye. Traditional houses are seen in the garden. The construction is generally in a way that can be understood from the facade. They are made in the technique of eye dolma and muska dolma and the construction of most of them can be seen from the facade. Unfortunately, most of the original structures of the region are in ruins (figure 18).

3.2. Mount Zarha-Turkey

Figure 19. Sketch of the places on the Taşkale Line, on The Way to Zarha Mountain, Gelincik Rock, Great Duatepe Martyrdom

It is the closest and highest mountain to the sea in the Black Sea Region. Mount Zarha is rapidly becoming an indispensable recreational use area for the public with its 7 km distance from the coast and ease of transportation. With its close distance to the coast and its altitude of approximately 700 meters, it is a unique opportunity for those who want to get rid of the hot and humid air of summer and taste the cool and fresh air of the mountain. It offers different images from each other in sunny, foggy, rainy and snowy weather. When the weather is clear, Zarha Mountain gives the opportunity to see Sürmene, Of, Araklı and Trabzon Airport with sea and green. Zarha Mountain adds a distinct value

to the region with its various features. These can be listed as follows: Taşkale, Meyveş Nene (universal mother) tomb, Zarha Mountain trout facilities, Zarha Mountain Touristic Mountain Facilities, Sheep Bed, historical Mining Enterprises, Poppy Rock, Great Duatepe Martyrdom, Zarha Mountain Festivities (figure 19).

3.3.Taşkale-Turkey

Figure 20. Location of Taşkale, (Google earth, 10.12.2023)

Sürmene Castle, which has a history dating back to 2000 and 3000 BC, was used by Genoese sailors as a warehouse and shelter in maritime trade transportation in 1400 years. Sürmene Castle is located in the south of the district, on the ridges of Ortamahalle, on a hill dominating the district. The castle platform, which is reached by a pathway covered with very steep and dense textured plants, has partially survived to the present day and is surrounded by walls. Since the castle is covered with dense vegetation, not much information could be obtained. There are two cisterns on the upper part of the castle. There

is a large rock groove in the southeast of the castle²⁵. The castle is at an altitude of 182m.

In the news about Taşkale, attention was drawn to the following titles²⁶

*That Sürmene is an unattended castle,

* The castle is not valued,

* The castle should be opened for tourism,

* Transportation can be provided by cable car from Sürmene,

* Kalenin üstüne güzel bir mekân yapılması,

* Planting a big flag and illuminating it so that it can be seen from all districts, which could not be done despite years of efforts,

* Restoration of the interior of the castle and opening it to visitors

* During the elections, it was said that a viewing terrace would be built, but it is currently on hold due to the high price demanded by the landowner as a result of a certain part of the land being deeded,

The official website of Sürmene Municipality includes Sürmene castle observation terrace under the heading of ongoing projects. When the project status is examined, it is stated in the project description that the project for the renovation work prepared with the aim of bringing Sürmene Castle to tourism has been submitted to DOKA²⁷.

But Taşkale is still waiting for the time when it will be restored and given the necessary importance.

During the investigations, it was seen that there are two routes to Taşkale.

First route; It is on the east side of the castle, on the roadside where the Taşkale sign is located. Due to the difference in elevation, the route is accessed with support at the entrance. It has a natural path and you can follow it to the top of the castle. However, the path is unreadable due to the uncontrolled growth of trees and plants. As you approach the hill, it joins with the other route.

The second route; It is the route that requires holding on to the rock, widening in places and narrowing in places, where there are deep hollows on the west side of the castle. It is necessary to cross this route carefully, one side is a cliff. You can pass through this route by seeing the view. The route passes through rocks and hollows with a view of the sea and the valley (figure 21).

THE IMPORTANCE OF TAŞKALE

Figure 21. Taşkale Photos-Turkey

4.DISCUSSION

The preservation and preservation of historical environments is of great importance in maintaining the identity of Sürmene district. As a result of the investigations, maintenance and repair of all the houses on the main street of Sürmene district and the exit axis to Zarha mountain were deemed necessary. The intervention types deemed necessary are as follows: Light restoration, medium restoration, heavy restoration, integration, façade cladding, cleaning.

The dilapidated castle structure should be restored with the idea of revitalizing the castle structure, especially bringing vitality to the cultural life of the region where it is located.

Interventions deemed necessary;

*Cleaning; cleaning the structure and its surroundings, cleaning the castle from the plants and trees surrounding the castle, making the castle visible

*Renovation; making the necessary interventions for deterioration in the structure as a result of natural conditions or impacts

*Integration; making the necessary interventions to complete the missing parts of the structure

*Reconstruction; making the necessary interventions to reconstruct the completely destroyed parts of the building

*New addition; new parts and elements added as a result of the new function of the building

There is a strong bond between nature and human beings.

*Sürmene zarha mountain-taşkale route is recommended as a mountaineering hiking trail. This route also appeals to everyone because it is a route that can be traveled by vehicle.

* Cultural values on the main street of the district center should be strengthened and improvement works should be carried out on the street.

* The hiking trail starting from the center should ensure the unity of nature, history and culture along the ascent to Zarha Mountain

* After the western side of Taşkale has been cleared of vegetation down to the ground, seating areas are proposed on the lower level and the traditional houses in the vicinity are proposed to be operated as cafe-restaurants.

* Rock climbing is recommended from the lower level to the top on the west side of Taşkale. Adrenaline enthusiasts can climb from the lower level to the top of the castle by rock climbing after cleaning the environment on the west side of the castle. In places where there are cavities on the west side, railings made of ropes are recommended.

*Without disturbing the natural structure of the castle, viewing terraces are proposed on the top of the castle and in various parts. Thus, it will be possible to see the surrounding area from the castle from a bird's eye view with a wide perspective.

* It is recommended that the paths inside the castle be cleaned and natural solutions be used to reach the hill.

* It is recommended to place a signboard with information about the castle at the entrance.

Historic military buildings were built to serve the period in which they were built. However, today, with the development of technology, they cannot serve their original function. It is an important factor in terms of conservation, sustainability and development to ensure that these buildings, which have a place in urban memory and social memory, are re-functioned with the right analyzes and studies. Unused buildings wear out over time and may be demolished and disappear in the long run. Therefore, giving a new function to buildings that have lost their function is an important element for the sustainable conservation of the building.

REFERENCES

1. Özer B. History-Future, Contemporary and Architecture. Yapı Magazine. no: 52/39, Istanbul; 1983.
2. Velioglu A. A Research on Architectural Design and Process in Historical Environment. KTU Institute of Science and Technology. Doctorate Thesis. Trabzon; 1992.
3. Eldem N. History conscious and contemporary Personality. Arredamento Decoration. 1992;5:100-101.
4. Sözen M., Eruzun C. Home and Human in Anatolia. Emlak Bank Culture Publications.1992.
5. Hasol D. Encyclopedic Dictionary of Architecture. Yem Publication. Istanbul; 2017.
6. Eyice S. Encyclopedia of Islam of the Turkish Diyanet Foundation. Istanbul; 2001; 24:234-242.
7. Plan of the castle of Rhodes. rodos plan: Yandex Görsel'de 1 bin görsel bulundu, (Access Date: 10.12.2023)
8. Plan of The Kov Castle. <https://www.karadeniz.gov.tr/kov-kalesi/?amp=evet>, (Access Date: 10.12.2023)
9. Kotor City Walls map. <https://billyvanderplaats.blogspot.com/2020/07/map-of-kotor-old-town.html>, (Access Date: 10.12.2023)
10. Plan for Canca Castle. <https://karadeniz.gov.tr/canca-kalesi/>,(Access Date: 10.12.2023)
11. Ambrose G., Harris p., Stone S. The Visual Dictionary of Architecture. Literature Publications.2010.
12. Design integrated with nature: Paiva Walkway. <https://www.gzt.com/arkitekt/dogayla-butunlesen-tasarim-paiva-yuruyus-yolu-3595569>, (Access Date: 10.12.2023)
13. The 5 Most Dangerous Hiking Trails in the World <https://www.hurriyet.com.tr/mahmure/dunyanin-en-tehlikeli-5-yuruyus-parkuru-35088696>, (Access Date: 10.12.2023)
14. El Caminito del Rey <https://karismaincoming.com/caminito-del-rey/>, (Access Date: 10.12.2023)
15. The world's most dangerous hiking trail. <https://www.fikriyat.com/galeri/kultur-sanat/dunyanin-en-tehlikeli-doga-yuruyus-yolu/5>, (Access Date: 10.12.2023).
16. Valla canyon.Valla Kanyonu'na giren 12 kilometre yürümeden çıkamıyor (aa.com.tr),(Access Date: 10.12.2023)
17. Valla canyon viewing terrace. <https://www.dogayagel.com/valla-kanyonu.html/valla-kanyonu-seyir-terasi>, (Access Date: 10.12.2023)

18. Sürmene map. <https://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCrmene>, (Access Date: 10.12.2023)
19. Bilgin M., Yıldırım O. Sürmene. Sürmene Municipality Culture Publications. İstanbul;1990.
20. Özgüner O. Architecture in the Village, Eastern Black Sea. Second Edition. Dergah Publications. İstanbul; 2017.
21. Sümerkan R. Structural Characteristics of Traditional Houses in the Eastern Black Sea Countryside in terms of Forming Factors. PhD Thesis. Karadeniz Technical University. Institute of Science. Trabzon;1990.
10. Kuban D. Architecture Concepts. Third Edition. Yem Publication, İstanbul;1990.
22. Akdeniz F. Sürmene Region Traditional Housing Architecture Investigation, Master's Thesis, Karadeniz Technical University Institute of Science and Technology. Trabzon;1994.
23. Çakıroğlu B. Material and Form Examination at the Facade Level in Traditional Housing Architecture. Master's Thesis. Karadeniz Technical University Institute of Science and Technology. Trabzon; 1996.
24. İskender S. A Study on Ornamentation in Eastern Black Sea Housing Architecture. Master's Thesis. Karadeniz Technical University Institute of Science and Technology. Trabzon; 1987.
25. Sarıkoç S. Sürmene Castle. Sürmene Municipality.2020. <https://www.facebook.com/watch/?v=884885478707098>. (Erişim Tarihi, 10.12.2023).
26. Sarıkoç S. Sürmene News. 2020. <https://www.facebook.com/surmene.haber/posts/3150629771616580/> (Erişim tarihi, 10.12.2023)
27. Sürmene Municipality, <https://www.surmene.bel.tr/>, (Erişim Tarihi, 10.12.2023)

BARTIN VE AMASRA DEPREMLERİ (3 EYLÜL 1968)

Dürdane ŞAHİN*

Giriş

Deprem; yerkabuğundaki kırılmalar nedeniyle ani olarak ortaya çıkan titreşimlerin dalgalar halinde yayılarak geçtikleri ortamları sarsma olayıdır. Deprem aynı zamanda önlenemeyen bir doğa olayıdır.¹ Dünyanın var olduğu günden itibaren yeryüzünün birçok yerinde ve Türkiye’de birçok büyüklü küçüklü depremler yaşanmıştır. Bu depremler sonucunda can ve mal kaybı yaşanmıştır. Türkiye’nin Kuzey Anadolu fay hattı üzerinde yer alan Zonguldak ilinin Bartın ilçesinde meydana gelen deprem de bunlardan biridir. Türkiye’de belediye teşkilatının kurulduğu ilk ilçelerden biri olan Bartın, Karadeniz sahilinden on bir kilometre içerde olan bir ilçedir. Bu ilçede ilk belediye 1887 yılında kurulmuştur. Zonguldak iline bağlı olup 1965 yılında yapılan nüfus sayımına göre nüfusu 14 bin 304 dür. Kastamonu’nun Cide Zonguldak’ın Çaycuma ve Ulus ilçelerinin çevrelediği Bartın sanayi bakımından da Türkiye’nin önemli bir ilçesidir.²

Bu çalışmada Bartın ve Amasra’da meydana gelen ve çevre illerde de etkisi hissedilen depremin bölge halkı üzerinde yarattığı etki ve bölgeye maddi anlamda verdiği kayıplar ele alınacaktır. Anadolu’da meydana gelen depremler ile ilgili çalışmalar incelendiğinde Sosyal Bilimler literatüründe Bartın ve Amasra depremi ile ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu anlamda bu çalışma Bartın ve Amasra depreminin meydana gelişi, bölgeye verdiği maddi kayıp ve Kızılay’ın deprem bölgesinde aktif olarak yürüttüğü faaliyetler hakkında kaynak olacaktır.

---

* Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

¹ Coşkun İşçi, Deprem Nedir ve Nasıl Korunuruz? Journal of Yaşar University, 3(9), 959.

² Tercüman, 4 Eylül 1968, s.7.

Depremın meydana gelişi ve verdiği hasarlar

3 Eylül 1968 tarihinde saat 10.21'de meydana gelen Bartın depreminin şiddeti 6.6 büyüklüğünde olmasına rağmen Bartın, Amasra ve çevresinde bulunan köylerde hasara sebep olduğu gibi can ve mal kaybına da yol açmıştır. Depremın yarattığı sarsıntının etkisi İstanbul, Ankara, Samsun ve Bursa gibi büyük illerde de hissedilmiştir.³ Bu illerin dışında depremin şiddetini büyük ölçüde hisseden yer Kastamonu ilinin Cide ilçesi olmuştur. Cide'de saat 10'dan itibaren 15 defa sarsıntı meydana gelmiş ve bu sarsıntının etkisiyle bazı kamu binaları ve evlerin büyük kısmı çatlamış, Gebeloğlu dağının bir kısmı ise kaymıştır. Cide'nin dışında çevre illerde de küçük çaplı depremler olmuştur. Bolu'da orta şiddette bir deprem olmakla birlikte Sakarya'da saat 10.25'te bir deprem yaşanmıştır. 10.20'de Kastamonu'da 3 saniye süren hafif bir deprem olmuş ve bu sarsıntı sonucunda jandarma ve özel idare binalarının duvarlarında çatlaklar oluşmuştur. Bu illerin dışında saat 10.21 de 3 saniye süren ve önce hafif sonrasında orta şiddette bir deprem İnebolu'da meydana gelmiştir. Vezirköprü'de olan deprem 30 saniye sürmüş, saat 10.21 de doğu-batı istikametinde ve uzun süren şiddetli bir deprem de Düzce'de yaşanmıştır. Zonguldak ilinin Karabük ve Safranbolu ilçelerinde de depremin şiddeti hissedilmiş bazı binalarda çatlaklıklar oluşmuştur. Fakat buralarda herhangi bir can ve mal kaybı olmamıştır. Bu illerin dışında Balıkesir, Eskişehir, Sinop, İzmit, Sivas, Uşak, Urfa ve Çankırı illerinde de sarsıntı hissedilmiştir. Bu illerde can ve mal kaybı olmamasına rağmen Eskişehir'de yüksek binaların camları kırılmış ve duvarların sıvaları dökülmüştür. Düzce'de ise binalarda yer yer çatlaklıklar meydana gelmiştir.⁴ Amasra açıklarında denizin çalkantısı, sahile hücumu, geri çekilişi depremin denizde de yaşandığının bir işareti olarak görülmüştür. Öyle ki Uzunahmet deresi denizin hücumu ile ters akmaya başlamış, deniz suyu çekilince tekrar normal şekline dönmüştür.⁵ Ayrıca Amasra'ya bağlı Makaracı köyünde yerden su fıskırmış ve Amasra kalesi ve 500 yıllık bedestende yıkılmıştır.⁶

³ Ömer Alptekin, John L. Nabelek, M. Nafi Toksöz, "3 Eylül 1968 Bartın Depreminin Kaynak Mekanizması ve Karadeniz'in Aktif Tektoniği Hakkında Düşünceler" Jeofizik Dergisi, Yıl: 1987, Cilt:1, Sayı: 1, s.91. Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsüne göre Bartın depreminin Magnitudü 6.5 olarak ölçülmüştür. Mehmet Akif Ceylan, "Türkiye'de Depremler ve Deprem Sigortasına Genel Bir Bakış", Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı: 148, Şubat 2004, s.91.

Hürriyet, 4 Eylül 1968, s.1-7.

⁴ Cumhuriyet, Ulus, Milliyet, Akşam, Yeni Kastamonu, 4 Eylül 1968, s.1-7.

⁵ Haber, 6 Eylül 1968, s.1.

⁶ Hürriyet, 5 Eylül 1968, s.1-7.

Felaketin ilk saatlerinde alınan bilgilere göre depremin ilk dalgaları Bartın'ın Hendekyanı ve Isıtmahanı mahallelerinde büyük hasar oluşturmuş, Orta mahallede evlerin çoğu çökmüş ve binaların yüzde 40'ı hasara uğramıştır. Bartın hükümet ve belediye binaları hasara uğramış, Kayadibi elektrik santrali ile Kemerköprü⁷ caminin minaresi yıkılmış, bir caminin duvarları da çatlamıştır. Telefon tellerinin arıza yapmasından dolayı çevre köylerle irtibat kesilmiştir. İlk depremin ardından aynı gün saat 14.40'da orta derecede tekrar bir deprem daha olmuş bu depremle birlikte Bartın'ın Orta mahallede sağlam tek bir ev kalmamış ve ilçede hasar oranı yüzde yetmişe çıkmıştır. Amasra'da ise hasar oranı yüzde seksen⁸ olarak tespit edilmiştir.⁹ Depremin üzerinden saatler geçtikçe hasar tespit çalışmaları sonucunda depremin yarattığı hasar daha net bir şekilde anlaşılmaya başlanmıştır. Bu tespitlere göre Killik köyünde 80, Akpınar'da 100, Uğurlar'da 100, Taşbas'ta 10, Epçiler'de 20, Şibdem de 11, Kayadibi ve Çavuş'da 26, Kaman'da 30, Okçular'da 45, Karainlerde 60, Gözmen'de 45 ev çökmüş, Çayır ve Terkeller köylerinde bütün binalar tamamen yıkılmış ve oturulamaz hale gelmiştir.¹⁰

Bu köylerin dışında Bartın'a bağlı köylerden Gökçekıran köyünde binaların bacaları devrilmiş bazı evlerin duvarları yıkılmıştır. Melençayır köyünde köy camisinin duvarları çatlamış, bazı evler yıkılmış bazı evlerin duvarlarında yarıklar, çatlaklıklar oluşmuştur. Haliloğlu köyünde evlerin bazıları kısmen yıkılmış bazılarının ise bacaları tamamen yıkılmıştır. Çamaltı köyünde kırk beş binadan çoğu oturulamaz hale gelmiş, okulun ön duvarı çatlamıştır. Bakla, Çukurbük, Serdar köylerinde de yine çok hasar oluşmuş ve Serdar köyünün ilkokul binası tamamen çökmüştür. Gürpınar ve Bartın ile Amasra arasında kurulmuş olan Kazpınarı köyünde bazı binalar yıkılmış bazı evlerin bacaları devrilmiştir. Çakraz ile Kurucaşile arasındaki Zurnacı köyünde evlerin çoğu yıkılmıştır. Çakraz ile Amasra arasında yer alan köylerden Aliobası, Kargacık ve Bozköyde de oldukça büyük hasar meydana gelmiş fakat hasarın en çok görüldüğü yer İnpiri köyü olmuştur. Bu köyde cami ve okul binası tamamen yıkılmış, birçok ev oturulamaz hale gelmiş, yerlerde ise yarıklar ve çatlaklıklar meydana gelmiştir. İnpiri köyünün güneyindeki yamaçlarda kurulan Serenli ve Makarnacı köylerinde de oldukça büyük hasarlar oluşmuş, Amasra'ya yakın bir köy

---

⁷ Haber, 5 Eylül 1968. S.1-7.

⁸ Haber, 6 Eylül 1968, s.1.

⁹ Cumhuriyet, Ulus, Milliyet, 4 Eylül 1968, Tercüman, Haber, 5 Eylül 1968, s.1-7.

¹⁰ Cumhuriyet, 5 Eylül 1968, s.1-7.

olan Ahlatlar köyünde ise evlerin duvarları ve bacaları yıkılmış, yollarda yarıklar ve kaymalar meydana gelmiştir.¹¹

Binalarda hasar tespiti devam ederken ilk etapta ölenlerin ve yaralıların sayısı tam olarak tespit edilmezken ilerleyen saatlerde yapılan tetkikler sonucunda 29 kişinin öldüğü, 297 kişinin ise yaralı olduğu belirlenmiştir. Ağır hasarlı ve yıkılan ev sayısı ise 2138, orta hasarlı ev sayısı 2535 olarak tespit edilmiştir.¹² Can kaybı ve yaralıların fazla olmaması nedeni depremin meydana geldiği saatte halkın alışveriş yaptığı pazar yerinin kurulmuş olması ve halkın çoğunluğunun evlerinde olmaması olmuştur ki bu durum Bartın halkı için bir şans olarak görülmüştür.¹³

Daha ilk depremin meydana gelmesinden çok uzun zaman geçmeden aralıklı olarak bölgede sarsıntılar da devam etmiş ve kandilli rasathanesinin verdiği bilgiye göre depremin olduğu 3 Eylül'den 4 Eylül'e kadar geçen 24 saatlik süre zarfında 106 şok sarsıntı tespit edilmiştir. Bu sarsıntıların beşinin şiddetli, on beşinin orta şiddetli, seksen altısının ise hafif olduğu belirtilmiştir. Şiddetli beş sarsıntı şok ise Bartın'da yaşanmıştır. Bu sarsıntıların sonucunda en büyük hasar Çayırköy'de görülmüştür. Burada evlerin büyük bir kısmı yıkılmış, üç kişi hafif yaralanmıştır. Yetmiş hanelik Kurt köyünde binaların çoğu yıkılmıştır. Arık köyüne ulaşımı sağlayan köprü yıkılmıştır.¹⁴ 6 Eylül 1968 tarihinde ise saat 10.22, 16.30, 20.16, 21.14'te kuvvetli bir sarsıntı olmuş ve 20.16 da olan sarsıntı 5 saniye kadar sürmüştür. Dolayısıyla bu depremler halkın korku dolu anlar yaşamasına sebep olmuştur.¹⁵

Sarsıntıların devam etmesinden dolayı ise tedbir amaçlı olarak Amasra Siferton maden ocağı "*şimdilik kaydıyla*" kapatılmış ve ocakta çalışan 150 işçiye izin verilmiştir. Bartın cezaevinin depremden hasar görmesinden dolayı mahkûmlar cezaevi yöneticileri tarafından cezaevi bahçesinde kurulan otuz çadıra yerleştirilmiştir. Deprem aynı zamanda öğrencileri de etkilemiş; Amasra ve Bartın'da bu dönemde yapılacak olan bütünleme sınavları başka bir tarihe ertelenmiştir.¹⁶

¹¹ İhsan Ketin, Şâkir Abdüsselâmoğlu, Türkiye Jeoloji Bülteni, Yıl: 1969, Cilt: 12, Sayı: 1-2, s. 66-75.

¹² Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/160, Türkiye Kızılay Derneği

¹³ Tercüman, Hürriyet, 5 Eylül 1968, s.1-7.

¹⁴ Tercüman, 5 Eylül 1968

¹⁵ Dünya, Ulus, 7 Eylül 1968

¹⁶ Cumhuriyet, Milliyet, Ulus, Tercüman, 5 Eylül 1968, s.1-7.

Bir taraftan sarsıntılarının devam etmesi bir yandan da şiddetli yağmurun yağması yardımların bölgeye zamanında ulaşmasını zorlaştırmıştır.¹⁷ Aynı zamanda bu durum köylerde bulunan yaralıların hastaneye gelmelerini de güçleştirmiştir. Ayrıca sarsıntılardan dolayı halk şiddetli yağmura rağmen evlerine girememişler ve müşkül duruma düşmüşlerdir.¹⁸

Liderlerin bölgedeki tetkikleri

Bartın depremini duyulmasının hemen ardından depremin bölgede yarattığı hasarı görmek üzere siyasi çevrelerden bölgeye gelen liderler olmuştur. Devlet Bakanı Sadık Tekin Müftüoğlu, İmar ve İskân Bakanı Haldun Menteşoğlu ve Afet İşleri Genel Müdürü depremin olduğu gün bölgeye gelen ilk liderler olmuşlardır. Bakanlar bölgede incelemelerde bulunmuşlar ve hastanede yatan yaralıları ziyaret etmişlerdir.¹⁹

Deprem bölgesine gelen siyasi liderlerden biri de başbakan Süleyman Demirel olmuştur. Demirel, Bartın'da bir deprem olduğunu bazı bakanlar ve genel müdürlerle yatırımlar konusunda yaptığı bir toplantı esnasında öğrenmiştir.²⁰ Fakat Demirel'in bölgeye gelişi depremden dört gün sonra olmuştur. Demirel, beraberinde Devlet Bakanı Seyfi Öztürk ile birlikte 7 Eylül 1968 tarihinde askeri bir uçakla ilk olarak Çaycuma'ya oradan ise otomobille saat 11.45'te Bartın'a gelmiştir. Demirel, Bartın'da bulunan Devlet Bakanı Sadık Tekin Müftüoğlu, İmar ve İskân Bakanı, vali, askeri ve mülki erkân tarafından karşılanmıştır. Havaalanından sonra Karapınar köyüne uğrayan Demirel, burada kısa bir konuşma yapmış ve burada köylülere hitaben *"kimse aç ve açıkta kalmayacaktır. Biz vatandaşlarımızın derdini paylaşan insanlarız"* diyerek depremzedelere moral vermiştir. Karapınar köyünden sonra Bartın'a geçen Demirel, burada yıkılan ve hasar gören binaları inceledikten sonra hastanede tedavi gören yaralıları ziyaret etmiştir. Demirel, Bartın'dan sonra Amasra'ya gelerek burada Amasra belediyesinin önünde halka hitaben bir konuşma yapmıştır. Demirel, konuşmasında yaraların sarılacağını, depremde yıkılan konutların yeniden yapılacağını vadetmiş ve bu konuşmanın ardından bölgeden ayrılmıştır.²¹

Bartın'da meydana gelen depreme muhalefet liderleri de kayıtsız kalmamış bu dönemde muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi Genel sekreteri

¹⁷ Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/170, Bartın Kaymakamlığı, 4 Eylül 1968.

¹⁸ Cumhuriyet, 6 Eylül 1968, s.1-7.

¹⁹ Tercüman, Hürriyet, Tasvir, 4 Eylül 1968, s.1-7

²⁰ Tasvir, 4 Eylül 1968, s.1-7.

²¹ Haber, 9 Eylül 1968, s.1-4, Tercüman, Dünya, Hürriyet, Akşam, 8 Eylül 1968, s.1-7.

Bülent Ecevit 4 Eylül 1968 tarihinde saat 23.00'te ilk olarak Bartın'a gelerek buralarda incelemelerde bulunmuş ve Bartın Belediyesi'nde ilgililerden bilgi almıştır. Ecevit, Bartın'dan sonra ise Amasra'ya gelerek burada da incelemelerde bulunmuş ve sonra tekrar Bartın'a gelmiştir. Bartın'ın bazı köylerini ziyaret eden Ecevit, 5 Eylül tarihinde Yirmibeşoğlu otelinde bir basın toplantısı yapmış ve bölgede meydana gelen depremin yarattığı etkiyi şu şekilde ifade etmiştir. *"dün gece 22.15 de Bartın'a ulaştım ve Bartın'dan, Amasra'ya gittim. Bu güzel turistik kasabamızda içinde oturabilecek durumda hemen hiçbir ev kalmadığını gördüm. Bu sabah erken saatlerde Bartın'ın birkaç mahallesini dolaştım. Uzaktan az hasar varmış gibi görülen Bartın'da Sokak Sokak dolaşıldığı vakit burada da pek çok evin içinde oturulmayacak kadar hasara uğradığını gördüm. Gene bu sabah Bartın'a bağlı yedi köy dolaştım. Ayrıca 28 köyün görgü tanıklarından bilgi aldım. Bu 28 köyde de oturulabilecek durumda ev hemen hemen kalmamış. Bu 28 köy sayısı benim birkaç saat içinde tespit edebildiklerim. Buna Arıt bölgesindeki köyler dâhil değil. Oysa en büyük tahribatın o köylerde olduğu anlaşılıyor."* Ecevit'in bu sözleri depremin bölgede yarattığı zayıatın ne kadar büyük olduğunun bir göstergesi olmuştur

Depremin yarattığı hasar sonucunda halkın ihtiyaç duyduğu yardımların dağıtımını konusu halk arasında siyasi bir konu haline gelmiştir. Halk, iktidar partisi olan Adalet Partisi'nin kendi taraftarlarına yardım dağıtılmasında daha özenli davrandıklarını ileri sürmüşler ve bu konuda Bülent Ecevit'e dert yanmışlardır. Örneğin köyüne çadır alamayan bir köy muhtarı, yetkilileri yermekte ve kendi köy halkının CHP taraftarı olmasından dolayı bir tek çadır dahi almadığını söylemiştir.

Ecevit'den başka Zonguldak Milletvekili Ekmel Çetinel²² ve CHP parti meclisi üyesi Kenan Esengin de bölgeye gelerek incelemelerde bulunan siyasi liderler arasında olmuştur.²³

Deprem bölgesine gelemeyen bazı siyasi liderler ise depremden duydukları üzüntüyü Bartın belediye başkanına gönderdikleri telgraf ile bildirmişlerdir. Örneğin Güven Partisi genel başkanı Turhan Feyzioğlu, Bartın belediye başkanına gönderdiği telgrafta üzüntüsünü dile getirmiş ve *"maddi kayıpların giderilmesine milletçe çalışacaklarını"*²⁴ ifade etmiştir. Bartın depreminin yarattığı hasar yalnız yurt içinde değil, bazı yabancı devletler tarafından da üzüntüyle

---

²² Hürriyet, 7 Eylül 1968, s.1.

²³ Ulus, 5 Eylül 1968, s.1-7.

²⁴ Dünya, 5 Eylül 1968, s.7.

karşılanmıştır. 5 Eylül 1968 tarihinde Afgan Kızılay Derneği²⁵ 5 Eylül 1968 tarihinde Arnavutluk Kızılhaçı,²⁶ 9 Eylül 1968 tarihinde Pakistan Kızılhaçı²⁷ gönderdikleri telgraflarla üzüntülerini dile getirmişlerdir. İsrail Milli Derneği ise 5 Eylül 1968 tarihinde gönderdiği telgrafta depremden dolayı üzüntüsünü dile getirmiş ve özellikle ilaç ve diğer ihtiyaçlar konusunda yardım teklifinde bulunmuştur.²⁸

Deprem bölgesine gönderilen yardımlar

Bartın'da bir deprem olduğu duyulur duyulmaz depremin yarattığı hasarı tespit etmek ve enkaz çalışmalarını yürütmek için 15 ekip kurulmuş ayrıca askeri birliklerden yardım istenmiştir. Bartın çevresinde bulunan kara, deniz ve hava kuvvetlerine bağlı askeri birlikler derhal deprem bölgesine gelerek enkaz altında kalan yaralıları kurtarmışlardır. Askeri birlikler aynı zamanda irtibat kurulamayan köylere araçlarla gitmişler ve yaralıları kurtararak hastanelere sevk etmişlerdir. Askeri birliklerin yanında yaralıları tedavi etmek için Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı deprem bölgesine yeteri kadar doktor, yardımcı sağlık personeli ve tıbbi malzeme ve ilaç göndermiştir.²⁹ Ayrıca Zonguldak ve diğer ilçelerden de Bartın'a kurtarma ekipleri gönderilmiştir.³⁰ İmar ve İskân Bakanlığı ise çadır ve acil yardım malzemesinin yanında bölgeye jeolog, deprem mühendisi ve teknik eleman göndermiştir. Hacattepe Üniversitesi ise 25 kişilik operatör, doktor ve yardımcı sağlık personelinin oluşan bir sağlık ekibi aynı zamanda bol miktarda ilaç ve sıhhi malzeme göndermiştir.³¹ Depremin meydana geldiği andan itibaren yine Zonguldak'tan 35 toplum polisi ile 2 komiser yardımcısı görevlendirilmiş ve bu ekip enkaz kaldırma çalışmalarında emniyet tedbiri almışlardır.³²

Türkiye Kızılay Derneği de bölgede aktif olarak bulunarak depremzedelerin yanında olmuş ve ihtiyaçların karşılanmasında gerekli tedbirleri almıştır.

---

²⁵ Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/198, Afgan Kızılay'ından, Türkiye Kızılay Derneğine, 5 Eylül 1968.

²⁶ Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/201, Arnavutluk Kızılhaçı'ndan Türkiye Kızılay Derneğine, 5 Eylül 1968.

²⁷ Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/187, Pakistan Kızılhaçı'ndan, Türkiye Kızılay Derneğine, 9 Eylül 1968.

²⁸ Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/192, İsrail Milli Derneğinden, Türkiye Kızılay Derneğine, 5 Eylül 1968.

²⁹ Cumhuriyet, Ulus, Milliyet, 4 Eylül 1968, Tercüman, Haber, 5 Eylül 1968, s.1-7.

³⁰ Ulus, 4 Eylül 1968, s.1-7

³¹ Dünya 5 Eylül 1968, s.1-7.

³² Bartın Postası 4 Eylül 1968, s.1.

Fakat Kızılay yardımları, deprem bölgesine sürekli yağmurun yağması ve yardımları bölgeye taşıyacak şoför ve araç sayısının yetersiz kalması gibi sorunlar nedeniyle bölgeye Türk Hava Kuvvetlerine ait uçaklarla ve piyasadan tedarik edilen kamyonlarla sevk edilmiştir.³³

Deprem olduğu 3 Eylül 1968 tarihinde Türkiye Kızılay Derneği ilk yardım olarak bölgeye 200 adet çadır, 200 adet battaniye ve bir seyyar mutfak ve mutfak ekibi ayrıca 20 kutu yağ, 16 torba 50 kiloluk bulgur, 4 torba 50 kiloluk un, 17 adet beyaz sabun göndermiştir.³⁴ Fakat depremin verdiği zarar ve ihtiyaçların miktarı ve nelere ihtiyaç duyulduğu ortaya çıktıkça Kızılay'da bu oranda talebi karşılamaya çalışmıştır. 5 Eylül günü 1500 çadır, 400 battaniye ve 1 adet seyyar mutfak gönderilmiştir.³⁵ Böylelikle seyyar mutfak sayısı ikiye çıkmıştır. 11 Eylül günü 3000 Çadır,³⁶ 14 Eylül günü ise ihtiyaca göre 500 çadır daha gönderilmiştir.³⁷

Bölgeye Türkiye Kızılay Derneğinin yardımlarının yanında çevre illerden de yardımlar gelmiştir. Bartın'a 938 adet çadır gönderen Zonguldak valiliğinin³⁸ Kocaeli valiliğinden acele gıda yardımı istemesi sebebiyle Kocaeli valiliği tarafından 1500 ekmeğe, 10 teneke beyaz peynir, 150 kg. zeytin, 200 kg. helva koldu komutanlığından temin edilen bir araçla Zonguldak valiliğine gönderilmiştir.³⁹

Yine Zonguldak valisinin talebi üzerine Kocaeli valisi fabrikalardan, diğer kuruluşlardan ve tüccarlardan İzmit Kızılay şubesi aracılığı ile yardım toplanması kararı almıştır. ⁴⁰ Bunun yanında Bolu Kızılay şubesinden 3132 ekmeğe, 7

³³ Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/166, Türkiye Kızılay Derneği Genel Müdürlüğünden Kızılay Merkez Depo Şefliğine, 5 Eylül 1968, Cumhuriyet, 4 Eylül 1968, s.1-7, Tasvir, 5 Eylül 1968, s.1-7.

³⁴ Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/163, Türkiye Kızılay Derneği Genel Müdürlüğünden Etimesgut Kızılay merkez depo şefliğine, 3 Eylül 1968, Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/164, yardım Müdürlüğünden Genel Müdürlük Makamına, 3 Eylül 1968.

³⁵ Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/169, Türkiye Kızılay Derneği Genel Müdürlüğünden İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğüne, 5 Eylül 1968.

³⁶Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/203, Genel Müdürlükten Türkiye Kızılay Derneği Yönetim Kurulu Başkanlığına, 11 Eylül 1968.

³⁷ Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/209, Türkiye Kızılay Derneği Genel Müdürlüğünden Emek İnşaat ve İşletme A.Ş. 14 Eylül 1968

³⁸ Dünya, 13 Eylül 1968, s.1-7.

³⁹ Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/216, İzmit Kızılay Şubesi Başkanlığından Kızılay Derneği Genel merkezi başkanlığına, 6 Eylül 1968.

⁴⁰Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/215, İzmit Kızılay şubesi Başkanlığından Kızılay Derneği Genel Merkezi Başkanlığına, 30 Eylül 1968.

teneke beyaz peynir ve 5 küfe zeytin yardımıyla bulunulmuştur.⁴¹ Ayrıca Bartın Kızılay şubesine toplamda 5432 çadır gönderilmiş olup bu çadırların 1882 âdeti Kızılay'ın Adapazarı şubesinden temin edilmiş ve bu çadırlar İmar ve İskân Bakanlığı kanalıyla bölgeye sevk edilmiştir.⁴²

Zonguldak toptancı esnafı, belediye aracılığı ile gıda yardımı toplayarak Bartın'a göndermiştir. Zonguldak belediyesinin yanında Kozlu ve Kilimli belediyeleri de gıda yardımının yanında deprem nedeniyle tahribata uğrayan elektrik şebekelerinin onarımı için yapılan çalışmalara katılmak üzere dört kişiden oluşan bir ekip göndermişlerdir.⁴³ Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Başkanı Ali Rıza Zorluoğlu 5 Eylül günü sabah saat 4'te deprem bölgesine gelmiş ve depremden zarar gören çocukların ihtiyaçlarının karşılanması için incelemelerde bulunmuştur.⁴⁴

Tüm bu yardımlara rağmen bazı halk kesimleri tarafından Zonguldak Kızılay teşkilatının ve Çocuk Esirgeme Kurumunun yardım listelerinde isimleri olmadığı iddia edilmiştir.⁴⁵ Bunun üzerine Türkiye Kızılay başkanı Vehbi Ünal bir açıklama yaparak depremin ilk gününden itibaren Kızılay'ın bölgede olduğunu ve yeni yardımlar içinde her zaman hazır olduklarını dile getirmiştir.⁴⁶ Depremzedeler için sadece yurt içinden değil Almanya gibi yabancı ülkelerden de nakdi yardımlar gelmiştir.⁴⁷

Depremin meydana geldiği eylül ayından itibaren yaralar büyük oranda sarılmış hasarlar onarılmaya çalışılmıştır. Fakat kış aylarının gelmesi ve havaların soğumasıyla birlikte halen çadırlarda barınmakta olan depremzedelerin haliyle ısınmak için kışlık eşyalara olan ihtiyacı da artmıştır. Bazı vatandaşlar bu ihtiyaçlarını başbakanlığa ve cumhurbaşkanlığına dilekçe yazarak ihtiyaçlarının giderilmesini talep ederken bu vatandaşlar Bartın Kızılay başkanı tarafından açık göz olarak nitelendirilmiştir. Halkın kışlık ihtiyaçları Bartın Kızılay başkanı tarafından Türkiye Kızılay Derneği Yardım Müdürlüğüne bildirilmiş⁴⁸ ve

⁴¹ Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/161, Kızılay Bolu Şubesinden Türkiye Kızılay Genel Merkezi Başkanlığına, 27 Eylül 1968.

⁴² Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/71, Türkiye Kızılay Derneği Genel Sekreterliğinden Türkiye Kızılay Derneği Bartın Şubesi Başkanlığına, 11 Mart 1969.

⁴³ Haber, 7 Eylül 1968, s.1-7. Sancak 5 Eylül 1968, s.1

⁴⁴ Tasvir, 6 Eylül 1968, s. 1-7.

⁴⁵ Haber, 13 Eylül 1968, s.4.

⁴⁶ Haber, 18 Eylül 1968, s.1-4.

⁴⁷ Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/38, Türkiye Kızılay Derneği Genel Müdürlüğünden Osmanlı Bankası Ankara Şubesi Müdürlüğüne, 31 Temmuz 1969.

⁴⁸ Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/129, Bartın Kızılay Şube Başkanı Fikri Şenşen'dan Kızılay Derneği Yardım Müdürlüğüne acil telgraf, 20 Ekim 1968.

dernekten 150 kişilik erkek, 150 kişilik kadın, 50 kişilik kız çocuk ve 50 kişilik erkek çocuk giyim eşyası gönderilmiştir.⁴⁹ Ayrıca kışlık giysilerin yanında battaniye ihtiyacı da doğmuştur. Bu nedenle bölgeye önceden yapılan yardımlara ilaveten 200 battaniye daha gönderilmiştir.⁵⁰

Yaz mevsiminin gelmesi, havaların ısınması ve depremin etkisinin geçmesiyle birlikte Kızılay tarafından Bartın'a gönderilen çadırların geri iade edilmesi istenmiştir.⁵¹ Fakat bazı halk kesimleri tarafından toplanan veya toplanacak olan çadırlar ücretinin ödenmesi karşılığında plajlarda kullanılmak istenmiştir.⁵² Fakat Kızılay tarafından gönderilen çadırlar tekrar istenmekle birlikte deprem çadırlarının hiçbir zaman kamp yerlerinde kullanılmasının doğru olmadığı şeklinde uyarılara rağmen bu uyarıya uyulmamıştır. Özellikle yüksek dereceli memurlar tarafından bu çadırlar kamp yerlerine kurulmuştur. Bu durum bölgeden çadır toplanmasını güçleştirmiştir. Özellikle Kızılay arması taşıyan çadırlar halk arasında birtakım dedikodulara sebep olduğu gibi bu çadırları halktan almak da zor olmuştur.⁵³

Bartın depreminden sonra depremezeler için birtakım düzenlemelerde yapılmıştır. Örneğin Bartın bölgesinde meydana gelen depremde zarar görenlerden 1969 yılı ocak, mart, mayıs, temmuz, eylül ve kasım ayları ile 1970 yılı ocak ayında silahaltına alınacak olanların celplerinin bir yıl geri bırakılması Genelkurmay Başkanlığının kararı üzerine 13 Aralık 1968 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiştir.⁵⁴ Ayrıca Bölgenin daimi ikanı için Bartın ve Amasra'da inşaat amirlikleri kurulmuştur. Daimi iskân işlerinin inşa metotları tespit edilerek bir proje halinde yürürlüğe konulmuştur.⁵⁵ Bartın çiftçilerinin ve vatandaşların bankalara olan borçları ise ertelenmiştir.⁵⁶

⁴⁹ Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/127, Türkiye Kızılay Derneği Genel Sekreterliğinden Türkiye Kızılay Derneği Bartın Şube Başkanlığına çekilen telgraf, 14 Kasım 1968.

⁵⁰ Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/85, Türkiye Kızılay Derneği Genel Başkanlığından Türkiye Kızılay Derneği Bartın Şube Başkanlığına çekilen telgraf, 23 Ocak 1969.

⁵¹ Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/37, Türkiye Kızılay Derneği Genel Müdürlüğü'nden Etimesgut Kızılay Merkez Depo Şefliğine, 19 Ağustos 1969.

⁵² Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/57, Bartın Kızılay Şube Başkanı Fikri Şensoy'dan Kızılay Genel Müdürlüğüne

⁵³ Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/40, Bartın Kızılay Şube Başkanı Fikri Şensoy'dan Kızılay Genel Merkez Mal Müdürlüğüne çok acele telgraf, 23 Temmuz 1969.

⁵⁴ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (CDAB), Fon No: 30-18-1-2, Dosya No:87, Sıra No:5, *Bartın'daki depremden zarar görenlerden 69 yılı Ocak, Mart, Mayıs, Temmuz, Eylül ve Kasım ayları ile 1970 yılı ocak ayında silahaltına alınacakların celplerinin bir yıl geri bırakılması* (13.12.1968)

⁵⁵ Haber, 10 Eylül 1968, s.1. Dünya, 6 Eylül 1968, s.1

⁵⁶ Cumhuriyet, Dünya, 5 Eylül 1968, s.1-7.

Anadolu'nun kuzey bölgesinde oluşan Bartın depreminin üzerinden kısa bir zaman geçmesinin hemen ardından 14 Ocak 1969 tarihinde Anadolu'nun güneyinde yer alan Antalya'nın Kaş ilçesine bağlı Kalkan bucağı ve buranın 6 köyünde bir deprem meydana gelmiştir. Depremin ardından depremin yarattığı hasarı tespit etmek için bölgeye Nafia ve İl İmar müdürlüğüne mensup fen elemanları gönderilmiştir. Fen elemanlarının tespitlerine göre Kalkan bucak merkezinde yıkılan veya oturulamaz hale gelen ev sayısı 111, hafif hasar gören ev sayısı 60, Bezirgan köyünde oturulamaz hale gelen ev sayısı 90, hafif hasar gören ev sayısı 92, Yeşilköyde oturulamaz hale gelen ev sayısı 110, hafif hasar gören ev sayısı 51, Gelemiş köyünde oturulamaz hale gelen ev sayısı 9, hafif hasar gören ev sayısı 26, Ova köyünde oturulamaz hale gelen ev sayısı 16, hafif hasar gören ev sayısı 6, Çavdır köyünde oturulamaz hale gelen ev sayısı 16, hafif hasar gören ev sayısı 14 olarak belirlenmiştir. Bunun yanında Bezirgan, Yeşilköy ve Kınık köyünde 7 keçi telef olmuştur. Yeşilköy'de bir kişi hafif yaralanmıştır. Köy okullarında da çeşitli hasar oluşmuştur. Yapılan tespitler sonunda Kalkan bucak merkezinde ve çevre köylerinde toplamda 354 ev yıkılmış veya oturulamaz hale gelmiştir.⁵⁷ Bu nedenle depremzedelere verilmek üzere Antalya Kızılay Şube Başkanlığının emrine 200 battaniye ve 100 çadır gönderilmiştir.⁵⁸

Sonuç

3 Eylül 1968 tarihinde Bartın'da meydana gelen ve şiddeti birçok ilde hissedilen Bartın depremi başta Bartın halkı olmak üzere ülke genelinde beklenmedik bir afet olarak görülmüştür. Çünkü bu dönemde Bartın, ilgili kurumların ölçümlerine göre sakin bir bölge olarak konumlandırılmıştır. Buna rağmen 6.6 şiddetinde ölçülen Bartın depremi sonucunda Bartın, Amasra ve çevre köylerde birçok hasar oluşmakla birlikte yirmi dokuz kişi hayatını kaybetmiştir. Can kaybının fazla olmamasının sebebi ise depremin sabah saatlerinde meydana gelmesi ve Bartın halkının o saatlerde dışarda olmasıdır. Bu durum bölge halkı için büyük bir şans olarak görülmüştür. Depremden etkilenen halk yağmurlu havaya rağmen ara ara devam eden sarsıntılar nedeniyle günlerce evlerine giremeyip gece boyunca sokaklarda kalmıştır. Depremzedelerin ihtiyaçlarını karşılamak için başta Kızılay olmak üzere çevre illerden birçok yardım ekibi, gıda ve

⁵⁷ Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/15, Antalya Valisi Nüzhet Erman'dan İçişleri Bakanlığına acele telsiz, 17 Ocak 1969.

⁵⁸ Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105/12, Afyonkarahisar Madensuyu İşletmesi Müdürlüğünden, Kızılay Genel Müdürlüğüne acele telgraf, 18 Ocak 1969.

tıbbi malzeme sevk edilmiştir. Tabii devlet yetkilileri de derhal deprem bölgesine gelerek incelemelerde bulunmuşlar ve halkın yanında yer almışlardır. Bartın depremi yalnız yurt içinde değil yabancı devletler nezdinde de üzüntü yaratmış ve Türkiye Kızılay Derneği Başkanlığına gönderdikleri taziye telgraflarıyla bildirmişlerdir.

KAYNAKÇA

Akşam

Bartın Postası

Cumhuriyet

Dünya

Haber

Hürriyet

Milliyet

Sancak

Tasvir

Tercüman

Ulus

Yeni Kastamonu

Kızılay Arşivi, 1968 Bartın Depremi Kutu: 5105.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (CDAB), Fon No: 30-18-1-2, Dosya No:87, Sıra No:5, *Bartın'daki depremden zarar görenlerden 69 yılı Ocak, Mart, Mayıs, Temmuz, Eylül ve Kasım ayları ile 1970 yılı ocak ayında silahaltına alınacakların celpelerinin bir yıl geri bırakılması* (13.12.1968)

İŞÇİ, Coşkun, Deprem Nedir ve Nasıl Korunuruz? Journal of Yaşar University, 3(9), 959-983.

KETİN, İhsan, ABDÜSSELÂMOĞLU, Şâkir, Türkiye Jeoloji Bülteni, Yıl: 1969, Cilt: 12, sayı: 1-2, 66-76.

ALPTEKİN Ömer, NABELEK, John L. , TOKSÖZ, M. Nafi, "3 Eylül 1968 Bartın Depreminin Kaynak Mekanizması ve Karadeniz'in Aktif Tektoniği Hakkında Düşünceler" Jeofizik Dergisi, Yıl: 1987, Cilt:1, Sayı: 1, 89-102.

CEYLAN, Mehmet Akif, "Türkiye'de Depremler ve Deprem Sigortasına Genel Bir Bakış", Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı: 148, Şubat 2004, 87-106.

YOKSULLUKLA MÜCADELE YAKLAŞIMLARI KAPSAMINDA KADIN YOKSULLUĞU

Funda Râna ADAÇAY*

1. Giriş

Yoksulluğun nasıl yaşandığı kaynakları, boyutları, yoksullukla başa çıkma stratejileri ve yoksullukla mücadeleye ilişkin alınacak önlemler, toplumsal cinsiyetle yakından ilişkilidir. Kadınlar ve erkeklerin bir toplumdaki farklı cinsiyet rolleri, sahip oldukları hakların ve kaynaklara erişimlerinin kadın aleyhine farklılaşması, yoksulluk sorununun incelenmesinde kadın yoksulluğunun tek başına analiz edilmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle, bu bölümde genel kapsamda yoksulluğun gelişimine, çeşitlerine, nedenlerine; yoksullukla mücadele eden kurumlara ve yaklaşımlarına, kadın yoksulluğunun nedenlerine ve Dünya'daki ve Türkiye'deki kadın yoksulluğunun verilerine ve gelecek tahminlerine yer verilmiştir.

2. Yoksulluk Kapsamına Genel Bakış

Yoksulluk, dar kapsamıyla insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumudur. Bu kapsamda yoksulluk; günlük temel ihtiyaçların tamamını veya büyük bir kısmını karşılayacak yeterli gelire sahip olmama durumudur. Özellikle, yiyecek, içecek, barınma, giyim-kuşam gibi temel ihtiyaçlara zor erişmek veya erişememek yoksulluk olarak tanımlanabilmektedir.

Yoksulluk, geçmişten günümüze bütün dünyayı yakından ilgilendiren bir kavramdır. Bir toplumdaki refah düzeyinin, yaşam kalitesinin ve hayat standartlarının ne kadar iyi olduğunu belirlemede önemli bir göstergedir. Yoksulluk sorunu, ekonomik büyüme ve kalkınma ile doğrudan ilişkili görülmeyle birlikte, ekonominin büyümesiyle yoksulluk sorununun kendiliğinden çözülememektedir. Ekonomik büyümenin gerçekleştiği aşağıdaki örnekleri verilen bazı bölge veya ülkelerde yoksullaşmanın arttığı bilinmektedir. Nüfus fazlalığı, ekonomik

---

* Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, İktisat Bölümü, frozbey@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3565-8307

kaynakların eşitsiz dağılımı, eğitim ve istihdam olanaklarının yetersizliği, çevrenin bozulması gibi nedeni ne olursa olsun yoksulluk, dünya genelinde ekonomik, sosyal, siyasal ve psikolojik boyutları olan çok ciddi bir sorun haline gelmiştir. Çünkü yoksulluk, yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli temel ihtiyaçların karşılanamadığı bir mahrumiyet durumudur ve ekonomik, sosyal ve siyasal imkanlardan yoksun olma anlamına gelmektedir. Sonuç olarak, yoksulluk, bireyin karar alma süreçlerini, çalışma hayatını ve toplumsal faaliyetlere katılımını sınırlayıcı bir etkide bulunmaktadır. Bu durum yoksulluğun sürekli hale gelmesine ve bireyler için bir kısır döngüye yol açmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluk pek çok yerel ve uluslararası faktöre bağlıdır. Düşük ekonomik büyüme, eğitim ve sağlık alanında düşük kamu harcamalarına yol açmıştır. Daha az eğitilmiş ve sağlıksız nüfus ise daha düşük üretkenlik seviyesi göstermiştir. Bu düzeltilemeyen yoksulluk döngüsü bir gelişim tuzağı ortaya çıkarmıştır. Ancak, yoksulluk üzerine çalışan araştırmacılar ve planlamacılar, eğitim sisteminin transformasyonunun yoksulluk döngüsünü (gelişim tuzağını) kırabileceği konusunda hemfikirdirler. Son dönemlerde araştırmacılar, eğitimin ulusal çalışma verimliliği ve ekonomik büyümenin seviyesini aşamalı olarak yükselttiğine tanık olmuşlardır [1].

Avrupa Birliği (AB) İstatistik Ofisi'nin 2015-2019 arasını kapsayan araştırmasında [2]; 4 yıllık süreçte 36 ülkenin 28'inde yoksulluk riski düşüş gösterirken, 8 ülkede ise artış gösterdi. Eurostat tarafından açıklanan verilere göre, yoksulluk ve sosyal dışlanma verilerine göre yoksulluk riski en fazla arttığı ülke Türkiye'de oldu. Türkiye'de her 3 kişiden biri yoksulluk riski altında bulunuyor. Türkiye'nin dışında artan ülkeler arasında Lüksemburg (1,6 yüzde puan), Norveç (0,9 yüzde puan), İsviçre (0,9 yüzde puan), Fransa (0,3 yüzde puan), İsveç (0,3 yüzde puan), Estonya (0,1 yüzde puan) ve Hollanda (0,1 yüzde puan) yer aldı. Rapora göre, Türkiye'de sosyal yardım alan hane sayısı son 1 yılda ikiye katlandı. 2019 yılında 3,28 milyon kişi sosyal yardımlardan faydalanırken, bu sayı 2020'de 6,63 milyona yükseldi. Yoksul ailelerin sayısı 2020 yılında 2019 yılına göre yüzde 102 arttı. Eurostat'ın 2016 yılı verilerine göre, Avrupa'da yoksulluğun en fazla olduğu ülke %25,5 ile Sırbistan'dı ve Türkiye %22,5 ile Avrupa'da yoksulluğun en fazla olduğu dördüncü ülkeydi.

UNDP Çok boyutlu yoksulluk endeksi (ÇBYE)ne göre [3], 2000-2022 döneminde 15 yıl içinde 81 ülke içinde 25 ülke kendi küresel ÇBYE değerlerini yarı yarıya azaltmayı başarmıştır ve hızlı ilerlemenin mümkün olduğunu kanıtlamış görünüyorlar. Bu ülkeler arasında Kamboçya, Çin, Kongo, Honduras, Hindistan,

Endonezya, Fas, Sırbistan ve Vietnam yer alıyor. Rapor, yoksulluğun azaltılabileceğini göstermekle birlikte Covid-19 salgını hakkında kapsamlı verilerin bulunmayışı, yakın gelecekteki olası resmin çizilmesini zorlaştırıyor. Bu olumlu değerlendirmeye karşın rapor dünyadaki 1,1 milyar insanın hâlâ yoksul olduğunu ortaya koyuyor. 2023 bültenine göre; 110 ülkedeki 6,1 milyar insanın 1,1 milyarı (%18'inden biraz fazlası) ağır çok boyutlu yoksulluk içinde yaşıyor. Her 6 yoksulun 5'i Sahraaltı Afrika (534 milyon) ve Güney Asya'da (389 milyon) bulunuyor. Tüm yoksul insanların yaklaşık üçte ikisi (730 milyon kişi), orta gelirli ülkelerde yaşıyor; bu ülkelerde harekete geçilmesi küresel yoksulluğu azaltma bakımından hayati önem taşıyor. Düşük gelirli ülkeler her ne kadar ÇBYE endeksine dahil nüfusun yalnız %10'unu oluşturuyor olsa da dünyadaki tüm yoksul insanların %35'i bu ülkelerde yaşıyor. 18 yaş altı çocuklar, ÇBYE bakımından yoksul insanların yarısını (566 milyon) oluşturuyor. Çocuklarda yoksulluk oranı %27,7 iken yetişkinlerde bu oran %13,4. Yoksulluk esas olarak kırsal alanları etkiliyor, tüm yoksulların %84'ü kırsalda yaşıyor. Dünyanın tüm bölgelerinde, kırsal alanlar kentsel alanlardan daha yoksuldur.

Yoksulluk kavramı çok boyutlu olduğu için yoksulluğun nedenleri de çeşitlenmektedir. Bunlar; i) çevresel, ii) ekonomik, iii) siyasi ve iv) toplumsal nedenlerdir. Yoksulluğun en belirgin sonuçları ise (i) göç, (ii) yeterli beslenememeden kaynaklı hastalıklar, (iii) ailede şiddetli geçimsizlik ve parçalanma, (iv) suç oranlarında ve intihar vakalarında artışlar oluşturmaktadır. Ayrıca yoksulluğun mutsuzluk, depresyon, yoksunluk, yetersizlik, güvensizlik, özsaygı kaybı ve sosyal dışlanma gibi sayılabilecek görünmeyen ve ölçümü görece zor pek çok psikolojik sonuçları da söz konusudur. Bu durum yoksulluğa yönelik farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. İngiltere'nin York şehrinde yaptığı çalışma ile mutlak yoksulluğu ortaya koyan ilk araştırmacı Seboohm Rowntree çalışmasında [4] yoksulluğu "toplam kazancın yalnızca fiziksel varlığın sürdürülmesinde asgari gereklilikleri elde etmek için yetersiz olma durumu" olarak tanımlamıştır. Lipton, özel tüketimdeki yetersizliklere dikkat çekerek yoksulluğu, "kişi başına özel tüketimin belirli bir düzeyin altında kalması" olarak ifade etmektedir.[5] Friedman'ın "Yetkinsizlik Teorisi"nde [6] yoksulluk, sosyal, siyasi ve psikolojik boyutlarıyla analiz edilmiştir. Friedman'a göre yetkinsizliğin sosyal boyutu, görel olarak yoksul bireylerin geçimlerini sağlamada ve üretmede gerekli kaynaklara ulaşmadaki yetersizliği olarak ifade edilmiştir. Siyasal boyutta, yoksul bireylerin siyasi alanda yeterli biçimde temsil edilememeleri

vurgulanmaktadır. Psikolojik boyutta ise yoksul bireylerin değersizlik düşüncesini içselleştirerek otoriteye pasif bir şekilde boyun eğmeleri durumu değerlendirilmektedir.

Amartya Sen 1980’li yıllardan itibaren yaptığı çalışmalarda yoksulluk sorununa farklı bir bakış açısı ile yaklaşmış ve kapasite yoksunluğu kavramını savunmuştur. Bu yaklaşıma göre [7], “yoksulluğun kavramsallaştırılması noktasında bir metaya sahip olmak ya da olmamak doğru bir bakış açısı değildir. Çünkü bu yaklaşım, bize kişinin söz konusu meta ile ne yapabileceği hakkında bir fikir vermez. Örneğin, engelli bir bireyle engelli olmayan bir bireyin bisiklete sahip olmaları durumunda, engelli birey bisiklet kullanamıyorsa, bisikletin ilgili bireylerin yaşam standardına yaptığı katkıyı aynı şekilde değerlendirmek mümkün değildir. Bu nedenle, yaşam standardını oluşturan unsur bir meta ya da onun özellikleri değil, o metayı ya da sahip olduğu özellikleri kullanarak bir şeyler yapabilmektir”. Sen’in yoksulluk yaklaşımı, Birleşmiş Milletler (BM) Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1990 yılında yayınlanan İnsani Gelişme Raporu’nda tanımlanan insani gelişme kavramının da teorik altyapısını oluşturmuştur.

Kapsamı aşar nitelikteki bu çok sayıdaki neden ve sonuçlarına bağlı olarak veya “o tanımları ortaya koyan ve o tanımlar üzerinden istatistikî veri üreten kurumların ortaya koymak istedikleri vurgu ile bağlantılı olarak tanım değişmektedir” [8]. Bu kapsamda çeşitli sosyo-ekonomik gelişmişlik ölçütlerine göre *mutlak yoksulluk*, *görelî yoksulluk*, *insani yoksulluk*, *özel (sübjektif) yoksulluk*, *nesnel (objektif) yoksulluk*, şeklinde farklı tanımlamalarla karşımıza çıkmaktadır. Bu yoksulluk kavramlarından başka yoksulluğu mekânlar göre ayıran yoksulluk tanımları bulunmaktadır. Bunlar: Kırsal yoksulluk ve Kentsel yoksulluktur. [9]

Mutlak yoksulluk, temel olarak bireylerin hayatlarını sürdürebilmesi için karşılanması gerekli olan ihtiyaçlara ulaşamama durumunu ifade etmektedir. Dünya Bankası, Satın Alma Gücü Paritesi (SGP)’ne göre günlük kişi başı kazançlar (1\$, 1,25\$, 3,20\$ ve 5,50\$ mutlak yoksulluk sınırı) üzerinden bireyi mutlak yoksul olarak tanımlamaktadır. Günlük olarak bu kazançlardan düşük düzeyde bir kazanç elde ediyorsa birey yoksuldur. Mutlak yoksulluk, günümüzde birçok az gelişmiş ülkede minimum kalori gereksinimini sağlayan gıda sepetinin yanında, gıda dışı harcamaları da dikkate alacak şekilde hesaplanmaktadır. Mutlak yoksulluk, bireyin yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamaması durumu olarak tanımlanır. Görelî yoksulluk, bir kişinin gelirinin nüfusun ortalama gelir seviyesinin altında olmasıdır. Görelî yoksulluk, kişinin kendi

yaşam düzeyini, kendinden daha yüksek bir gelir grubu ile karşılaştırması sonucu ortaya çıkan bir durumdur. Göreli yoksullar, temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabilen ancak kişisel kaynaklarının yetersizliği sebebiyle toplumun genel refah seviyesinin altında kalan ve topluma sosyal olarak katılımları engellenmiş olan kişilerdir. Göreli yoksulluk sınırı hesaplamaları için ilk olarak hanehalkı toplam harcanabilir geliri, eşdeğerlik ölçeği kullanılarak kişi başına düşen gelir elde edilmektedir. Daha sonra kişi başına düşen gelirin ortalama veya medyan değerinin %50 ya da %60'ı alınarak göreli yoksulluk sınırı belirlenmektedir. Avrupa Birliği politikaları, Eurostat ve OECD çalışmalarında yaygın olarak bu yöntem kullanılmaktadır. Önceleri Avrupa Birliği medyan değerinin %50'sini kullanırken günümüzde medyan değerinin %60'ını, OECD ülkeleri ise %60'ını yoksulluk sınırı olarak kabul etmektedir.

Öznel (sübjektif) yoksulluk, kişinin kendisini yoksul hissedip hissetmesiyle ilgilidir. "Yoksul olma" kararını birey kendisini belirliyorsa öznel olarak yoksul kabul edilmektedir. İnsani yoksulluk ise uzun ve sağlıklı bir yaşam, eğitim alma ve insani yaşam standartları olmak üzere BM tarafından üç endekse göre belirlenen bir yoksulluk tanımıdır. Öte yandan yoksulluk aynı zamanda duygusal ve davranışsal bozukluklara yatkınlık, alkolizm, suça maruz kalma ve kısalan ömür anlamına da gelir.

Objektif yoksulluk, literatürde nesnel yoksulluk ya da refah yaklaşımı olarak da adlandırılmaktadır. Bu yaklaşımda yoksulluk; kalori miktarı, gelir ve tüketim harcamaları gibi somut ölçütler kullanılarak ölçülmektedir. Bu yaklaşımda yoksulluk sınırı çeşitli değer yargılarını içerse de, öznel yoksulluktaki gibi, bireylerin kendi değerlendirmeleri sonucunda değil, uzmanlar tarafından varsayılan ihtiyaçlara göre belirlenmektedir.

Kırsal yoksulluk, "tarımsal emeğin, özellikle küçük meta üretim yapısı içerisinde, kendini yeniden üretememe koşul ve eğilimleri" olarak tanımlanmaktadır. Kırsal alana özgü üretim ve bölüşüm ilişkileri çerçevesinde ortaya çıkan bir yoksulluk türüdür. Bu noktada yoksulluk, tarımsal üretim gerçekleştirecek toprağa sahip olmamak ve ucuz emek karşılığında çalışmak sonucu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla kırsal yoksullukta, tarım ve hayvancılık gibi geçim kaynaklarına ilişkin yaşanan sıkıntılar ön plana çıkmakta ve "kırsal yoksulluğun temel kaynağı topraksız ve kalifiye olmayan işçiler" olarak görülmektedir.

Kentsel yoksulluk, ekonomik ve sosyolojik yaklaşımlar ile kentteki belirli bir bölgenin belirli kaynaklardan yoksun oluşu, kentin göreli dengesizliği, düzensizliği ve bozulan fonksiyonelliği, ayrıca sosyal etkinlik, yetkinlik ve kurum-sal açıdan da bir yetersizlik anlamına gelmektedir.

3. Yoksulluğun Kadınlaşması Yaklaşımı

Yoksulluk yazınında son yirmi yılda yukarıda yer alan ve ölçümlerine bağlı olarak başka bir deyişle nicel özelliklerine göre ayrışan yoksulluk türlerinden farklı olarak, nitel özelliği ile ön plana çıkan bir başka yoksulluk türü gündemde tartışılı hale gelmiştir. Kadınların toplumdaki rolü ve buna vurgu yapan bilimsel çalışmalar arttıkça “kadın yoksulluğu” kavramı da yoksulluğun bir boyutu olarak ele alınmaya başlanmıştır. Ancak zamanla yoksulların oransal olarak daha fazlasını kadınların oluşturması ve sayılarının giderek artan özellikte olması kavramın “yoksulluğun kadınlaşması” biçimine dönüşmesine yol açmıştır. Kadın ve yoksulluk anlayışı çerçevesinde ele alınan yoksulluğun kadınlaşması, kadın başlı ailelerdeki yoksulluk ve enformel sektörde düşük ücretlerle çalışan kadınların oranındaki hızlı artış ile gündeme gelmiştir ve aşağıda belirtilen durumların bazen birleşimi, bazen de tek başına bir sonucu olarak görülmektedir [10]:

(i) Kadın yoksulluk oranı erkek yoksulluk oranlarından daha yüksektir.

(ii) Kadınların yoksulluk oranı erkeklere oranla daha fazla artmaktadır.

(iii) Kadınlar erkeklere oranla yoksulluğun olumsuz sonuçlarından daha fazla etkilenmektedir.

(iv) Kadınlar erkeklere oranla daha fazla yoksulluk riski altındadır.

Kadın yoksulluğunun belirlenmesinde bugünkü kadın yoksulluğu alanındaki geniş yazın ve kapsamlı çalışmaların sonucu olarak bu yaklaşımla, hane bazında gelir veya tüketim yoksulluğunun ölçülerek ve “hanereisi” olarak kadın idaresindeki haneler ile diğer haneler arasındaki fark ortaya konularak yoksulluk sorunu ile kadınlar arasındaki bağ kurulmuştur. Burada temel analiz birimi hanedir. Kadın yoksulluğu, kadın idaresindeki hanelerin yoksulluğu ile aynı anlama gelmektedir.

Yoksulluk başlığı altında da belirtildiği gibi, yoksulluk kavramı birbirinden oldukça farklı şekilde tanımlanabilmektedir. Söz konusu tanım farklılıklarına göre ise yoksulluğun ölçüm yöntemleri değişmektedir. Tanım ve ölçüm yöntemleri üzerinde henüz genel bir uzlaşmaya varılmamış olması kadın yoksulluğunun anlaşılmasında da bir sorundur. Yoksulluğun kadınlaşması ile kadının yoksulluğu arasında önemli bir ilişki olmakla beraber bu yaklaşım, kavramsal ve metodolojik olarak birçok açıdan eleştirilmektedir. İlk eleştiri, kadının yoksulluk ile ilişkisinin demografik bir faktöre indirgenmesi sonucunda, yoksullaşma sürecinin nedenlerinin anlaşılamayacağı ve tek boyutlu bir inceleme olacağı şeklindedir. Yalnız yaşayan bütün kadınların yoksulluk deneyimini salt

bir demografik değişkene bağlamanın, yoksulluk anlayışına ilişkin teorik ve metodolojik düzeyde bazı sorunlara neden olacağı savunulmaktadır. Örneğin, bu yaklaşımın sakıncası, kadın başlı hanelerin kendi aralarında homojen bir nitelik taşıması durumudur. Bu grubun içinde hiçbir sosyal güvenceye sahip olmayan boşanmış ya da eşi ölmüş kadınlar da, yurtdışında çalışan eşleri yoluyla yeterli mali kaynağa sahip kadınlar da yer almaktadır. Bir diğer eleştiri konusu, söz konusu yaklaşımın kadın ve erkeğin birlikte yaşadıkları hanelerde kadınların yoksullukla ilişkisini göz ardı ettiğine ilişkindir. Temel ölçüm biriminin hane olarak ele alınması, aile içinde gelir ve toplam tüketimin eşit olarak paylaşıldığını varsaymakta ve bu bölüşümün bazen kadınlar ve kız çocuklarının aleyhine olabileceğini göz ardı etmektedir. Ayrıca hane halkındaki bireylerin davranışlarını şekillendiren sosyal, yapısal, kültürel etkenler dikkate alınmamaktadır [11]. Oysa, Lundberg, Pollak, and Wales (1997) eşlerin hane halkı gelirini eşit paylaşmadıklarını ampirik olarak göstermişlerdir [12].

Yoksulluğun kadınlaşması ifadesine yöneltelen eleştirilere göre, bir diğer sorun da aile reisi kavramına ilişkindir. Bu kavram, ailenin geçiminden sorumlu olanın erkek, ev içinde bakım sorumluluğunu üstlenenin ise kadın olduğunu söyleyen toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünden kaynaklanmaktadır. Ekonomik boyutunun dışında reislik kavramı, toplumsal olarak erkeği karar ve güç ilişkilerinde belirleyici bir konuma getirmektedir. Cinsler arasındaki eşitsiz ilişkileri yeniden üretmesi nedeniyle, yoksulluk çalışmalarındaki aile reisini temel olarak yapılan bir sınıflandırma sakıncalar içermektedir. Bu bağlamda, ailenin geçiminin sağlanmasının, sadece erkek tarafından eve getirilen iktisadi gelir biçimini ifade etmemesi için 'hanenin geçimini sağlayan(lar)' kavramının ampirik çalışmalar için daha yararlı, işlevsel ve kapsayıcı bir içeriğe sahip olacağı, başkanlık etme konumunu cinsler açısından eşitsiz ve statik bir durumdan çıkaracağı savunulmuştur [13]. Sonuç olarak, sadece hanelerin analiz birimi olarak ele alınması sonucunda gerek klasik yoksulluk çalışmalarında gerekse yoksulluğun kadınlaşması anlayışında, kadınların yoksulluk deneyimlerinin kuramsal ve metodolojik düzeyde ihmal edildiği düşünülmektedir. Bugün yoksulluğun kadınlaşması kavramı sadece, kadın başlı haneler bazında değil, genel olarak hemen her yoksulluk ölçümünde, kadınların erkeklerden daha yoksul olması durumunun ifadesi olarak karşımıza çıkabilmektedir. Ancak analiz düzeyi olarak yukarıda belirtilen eleştiriler doğrultusunda "kadın ve yoksulluk" anlayışının yanı sıra çoğunlukla "toplumsal cinsiyet ve yoksulluk" yaklaşımı tercih edilmeye başlanmıştır.

Tüm bu eleştirilere ve tartışmalara karşın bu analizler sonucunda, yoksul kadınların, örneğin mikrokredi uygulamaları veya diğer farklı gelir getirici projeler gibi araçlarla yoksullukla mücadele politikalarının odağında yer alması sağlanabilmiştir. Avrupa Birliği örneğinde olduğu gibi kadın sorunlarına odaklı yaklaşımlar ana eksen politikalarına dahil edilmiştir. 2000 yılında Lizbon stratejisinin oluşturulması, AB'nin yoksulluk ve sosyal katılım konusunu ele almasına ilişkin sergilenmiş yaklaşımda bir dönüm noktası olmuş ve geçmişle bir şekilde ilgisinin kesildiğini göstermiştir [14]. Lizbon, meslekler ve ekonomik büyümeye ilişkin bir strateji olsa da esasında üç noktaya dayalı bir stratejidir: ekonomik büyüme ve rekabet edebilirlik, sosyal katılım ve çevre. "2010 yılı itibarıyla yoksulluğun yok edilmesine yönelik kesin etki" oluşturabilme amacını taşıyan Lizbon stratejisindeki taahhüt, AB Sosyal İçerme stratejisinin geliştirilmesiyle başarılmıştır. AB Sosyal İçerme Stratejisinin dört ortak hedefi aşağıda belirtildiği gibidir [15]: (i) Tüm kaynaklar, haklar, ürünler ve hizmetler vasıtasıyla istihdam ve erişim katılımının artırılması (ii) Dışlanma riskinin önlenmesi (iii) En savunmasız olana yardım edilmesi (iv) Tüm ilgili kurumların harekete geçirilmesi. Yoksulluk tecrübesi yaşamış insanların yoksullukla mücadele stratejilerinin geliştirilmesi sürecine dahil edilmesi, dördüncü hedefdir. Harekete geçirilecek kurumlar arasında AB Sosyal İçerme Stratejisi, olağan sosyal ortaklar ve STK'lar ile birlikte "yoksulluk deneyimine sahip insanları" da dahil etmiştir. Bu, AB'deki yoksullukla mücadele stratejisinde gerçekleştirilen önemli bir gelişmedir: ilk defa, doğrudan yoksulluk tecrübesi olanların dahil edilmesi gerekliliği açıkça vurgulanmıştır. Bu sayede ulusal seviyede faaliyet gösteren STK'lar için gerçek bir fırsat oluşturularak yoksullukla mücadele stratejilerinde daha fazla yer almaları sağlanmıştır.

2015'te Dünya devletleri 2030 yılına dek hayata geçirilmek üzere 17 Hedef ve 169 alt hedeften oluşan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ni kabul etmişlerdir. 2015-2030 yılları arasındaki 15 yılda BM üye devletleri ülke gündemlerini ve politikalarını bu hedefler çerçevesinde ele alıp bu hedeflere ulaşmak için çalışmayı kabul ettiler. BM, 17 Sürdürülebilir Kalkınma hedefi içinde "Toplumsal cinsiyet eşitliği"ni 5. Hedef olarak belirlemiştir. Bu kapsamda [16] - (Hedef 5.1) Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik her türlü ayrımcılığın her yerde sona erdirilmesi; (Hedef 5.4) Ücretsiz bakım ve ev işlerinin kamu hizmetleri, altyapı ve sosyal koruma politikalarının sağlanması ve hane ve aile içinde sorumluluğun ulusal açıdan uygun bir biçimde paylaşılmasının geliştirilmesi yoluyla tanınması ve değer görmesi; (Hedef 5.5) Kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal hayatın karar verme süreçlerine tam ve etkin bir biçimde katılımlarının

ve kadınlara karar verme mekanizmalarında, her düzeyde lider olabilmeleri için eşit fırsatlar tanınmasının güvence altına alınması gibi- üst düzeyde veya (Hedef 5a) Kadınların ekonomik kaynaklara ulaşma, toprak ve diğer mülk türlerine sahip olma ve üzerlerinde kontrol kurabilme, finansal hizmetler, miras ve doğal kaynaklara erişimleri gibi konularda ulusal yasalara uygun olarak eşit haklara sahip olmaları için reformlar yapılması şeklinde kadınların ekonomik koşullarını da etkileyen alt düzeyde olmak üzere, toplamda bu ana hedefe bağlı 23 alt hedef konulmuştur.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 2000 yılında tanımlanan ve 2015 yılına kadar gerçekleşmesi hedeflenen Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin (BKH) devamı olarak belirlendi. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin üzerine inşa edildiği BKH Birleşmiş Milletler tarafından "tarihin en başarılı yoksulluk karşıtı hamlesi" olarak tanımlanıyor. Buna rağmen BKH dünyanın dört bir yanında yaşanan problemlerin üstesinden gelmeye yetmedi. Hedeflerin kapsamının kısıtlı oluşu ve düzenli bir izleme mekanizmasına sahip olmaması BKH'nin eleştirilen yönleriydi. Hedefler yoksulluğun ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ana sebeplerine değinmiyor, insan haklarından bahsetmiyor, kalkınmanın ve gelişimin adil ve sürdürülebilir olmasına dair hedefler içermiyordu. Ayrıca BKH tüm ülkeler için oluşturulmuş olsa da, içerik olarak ekonomik açıdan dezavantajlı ülkelerdeki sorunları ele alıyor, gelişmiş ülkelerin finansmanı ile bu sorunların üstesinden gelmeyi amaçlıyordu [17].

4. Kadın Yoksulluğu

Yoksulluğun kadınlaşması kavramı ilk kez Diane Pearce'in "Yoksulluğun Kadınlaşması: Kadınlar, İş ve Refah" (1978) adlı eserinde kullanılmıştır. Çalışmada Amerika'da yoksulların 2/3'nün kadınlardan oluşması ve zaman içinde kadınların işgücüne katılım oranındaki artışa rağmen, 1950-70 yılları arasında kadınların ekonomik konumlarının giderek kötüleşmesine dikkat çekilmiştir. Buna karşın, kavramla ilgili somut bir kavrayışın ortaya çıkması 1990'ları bulmuştur. Bu yıllarda bu sorunla ilgili olarak bir dizi eylem planı ve hedef ortaya konya da BM Genel Kurulu hükümetlerinin kadın yoksulluğunu görece daha kapsamlı bir şekilde gündemine almaları sonucunda 1995 yılında IV. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı'nda "yoksulluğun kadınlaşması" ifadesi yer almıştır [18]. Yukarıdaki açıklamalarda da değinildiği gibi, 2000 yılında Milenyum Hedeflerinde, yoksulluğun kalkınma sorununun ötesinde bir insan hakları sorunu olarak ele alınması gerektiği ve devletlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gidererek bu sorunla başa çıkabileceği söylene de, çeşitli reformlarla bir dizi iyileştirmenin ötesinde gerçek bir çözüm önerilmemektedir [19].

ABD, İngiltere, Almanya ve İtalya gibi sanayileşmiş ülkeler üzerine yapılan çalışmalarda, yoksulluğu en yoğun olarak yaşayan kesimin çocuklu ve tek başına yaşayan kadınlar olduğu sonucuna varılmıştır. Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi az gelişmiş ülkelerde de reisleri kadın olan hane halkları, yoksul nüfus içinde önemli bir paya sahiptir [20]. Yalnız yaşayan kadınların ve /veya tek ebevenyili ailelerin (kadın+ çocuk) daha yoksul olduğuna ve daha fazla yoksulluk riski altında kaldığına dair sosyoloji, antropoloji ve ekonomi gibi sosyal bilimlerdeki ampirik çalışmalarda artış “kadın yoksulluğu” tartışmalarını hızlandırmıştır. Aile yapısının değişmesi, boşanmalardaki artışlar, tek ebevenyili aile sayısındaki artış ve kadınların evin reisi haline gelmeleri, evlilik dışı çocuk sahibi olma oranındaki artış ve en önemlisi çocukların bakımlarının kadınlar tarafından üstlenilmesi gibi nedenler “yoksulluğun kadınlaşması”nı açıklamak için kullanılmaya başlanmıştır [21]. Temel argümanlar kadının emek-yoğun ebevenyilik ve bakım sorumluluklarının işgücü piyasasının beklentilerini karşılamasını zorlaştırması ya da engellemesi dolayısıyla [22] kadınları daha düşük ücretli güvencesiz işlere yönelmeleri, erkeklere oranla kadınların daha düşük ve düşük statülü işlerde kadınların yoğunlaşmasıdır. Yalnız yaşayan kadınların genelde tek gelirli hane olması, iki ebevenyili hanelere göre hastalık gibi kişisel ya da ekonomik kriz gibi yapısal nedenlerle tek yaşayan kadını ve hanesini yoksulluk riskine daha açık hale getirmektedir. Bu gerekçelerle, kadınların toplumda erkeklere göre daha yoksul ve yoksulluğa daha açık oldukları tartışmaların merkezine yerleşmiştir.

Bu yaklaşım, kadınlar arasındaki farklılıkları dikkate almadığı, hane reisinin kadın olmasının her koşulda yoksulluğu yaratmadığı [23], kadınların farklı konumlanışlarını gözardı etmesi vs. [24] nedeniyle eleştirilmiştir. Ayrıca, bu yaklaşım yoksulluğu demografik süreç üzerinden analiz ettiği ve etnik, siasî, dinsel, kültürel vb. faktörleri göz ardı ettiği için de eleştirilmektedir. Chant (2006) yoksulluğun kadınsallaşması tezinin gelir ve hane türüne fazlaca odaklandığını, hane içi eşitsizlikleri göz ardı ettiğini ifade etmektedir [23]. Fukuda-Par (1999) Amerika ve Avrupa’da bu tezin geçerli olduğunu ancak Asya ve Afrika ülkelerinde kadın hane reisli hanelerle erkek hane reisli haneler arasında yoksulluk açısından bir fark olmadığını ve yoksulluğu anlamak için aile içi kaynaklara odaklanmak gerektiğini belirtmektedir. Gelir yoksulluğuna odaklanmak yerine aile içi bireyler arasındaki eşitsizliklerin gözardı edilmemesi için insani yoksulluk kavramının önemine vurgu yapmıştır [24].

Kapitalizm ile ataerkil sistem arasındaki eski ve köklü bir ilişki mevcuttur. Kapitalist süreçte, en basit ifadesiyle kadınlar, yeniden üretim sürecinde

hane içi görünmeyen ve değersizleştirilen emekleri ile erkek işçilerin işe devamını mümkün kılan maliyetsiz ek-kaynak olarak veya krizlerde ilk işten çıkarılacak olan yedek işgücü deposu olarak görülmüşlerdir.

Sanayi devrimiyle kadınlar özellikle eğirme ve dokuma sanayisinde oldukça ağır koşullarda ucuz iş gücü olarak çalıştırılmakla beraber, aynı zamanda fabrikalardaki erkeklerin cinsel şiddetine maruz kalmışlardır. Yine, 1871 Paris Komünü'ne giden yolda haneyi döndürmeye çalışan kadınların açlığa karşı örgütlenmeleri; Batı tarafından kolonize edilen coğrafyalarda kadınların maruz kaldıkları kolonyal şiddetin yol açtığı yoksulluk; 1929 ekonomik buhranının yol açtığı yoksulluğa karşı mücadeleleri; 1900'lerin ortasında İkinci Dünya Savaşı'na katılan erkeklerin emek piyasasından çekilmesinin yol açtığı boşluğu dolduran kadınların savaş bitiminde doğrudan evlerine gönderilmeleri tarihte kadınların derin yoksulluk deneyimlerine ve buna karşı mücadelelerine işaret eden örneklerden yalnızca birkaçıdır [25]. Günümüze geldiğinde, Üçüncü Dünya ülkeleri kadınlarının yoksulluğu Birinci Dünya ülkeleri kadınlara kıyasla daha ağır deneyimledikleri bilinen bir olgudur, ancak güncel veriler Batı toplumlarında yaşayan kadınların durumlarının da iç açıcı olmadığını gösteriyor. 2019 verilerine göre ortalama yoksulluk oranı kadınlar ve erkekler için sırasıyla %12,3 ve %10,9 olarak belirtilmiştir. Kadın yoksulluğunun küresel bir olgu olarak deneyimlenmesi meselenin sistemik ve yapısal boyutuna işaret ederken, BM gibi uluslararası kurumlar kadın yoksulluğunun yapısal karakterini göz ardı ederek, "kadınları destekleyecek projeler"le yoksulluğun giderilebileceğini ima etmektedirler. Oysa yoksulluk sadece kadınların gelir eksikliğini değil, aynı zamanda sosyal dışlanmaya yol açan sosyal katılım eksikliğini de kapsadığı için toplumun tüm katmanlarına yayılmaktadır. Bu nedenle konunun daha çok tartışılması ve araştırılması kadın yoksulluğunun ortadan kaldırılması için daha somut ve rasyonel politikalar yaratılmasına katkı verecektir.

5. Kadın Yoksulluğunun Nedenleri

Kadın yoksulluğunun başlıca nedenleri, genel olarak kadının aile içindeki konumu, eğitimdeki fırsat eşitsizlikleri, eşitsiz kaynak dağılımı, kadın haklarının yeterli ölçüde yasalarla korunamaması, toplumsal cinsiyet kalıpyargıları vb. genel başlıklar altında toplanabilir. Kadınların fırsat ve kaynaklara sahip olmada erkeklere oranla eşit olmayan koşullar yaşaması kadın yoksulluğunun temel nedenidir. Daha açık ifadesiyle, siyasi, sosyal ve hukuki alanlarda temel haklardan yoksun bırakılmak; eğitimsiz, işsiz kalmak gibi ya da sağlıksız koşullarda yaşamak ve uygun konut sahibi olamamak gibi temel hizmetlerden yok-

sun olmak kadın yoksulluğunun hem nedeni hem sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Sözkonusu nedenler ve sonuçları çok kapsamlı olmakla birlikte aşağıda belli başlı nedenler ayrıntılandırılmıştır.

5.1. Toplumsal cinsiyet: Toplumdaki her birey için kadın ve erkek olmanın, biyolojik özellikleri dışında yaşadığı toplumun ahlak, din, kültür, gelenek ya da erkeğe farklı davranır; onlara farklı özellikler, davranışlar ve görevler yükler. Örneğin, kadından ev işlerini yapmaları beklenirken, erkekten ailenin gelirini sağlaması beklenir. Gerçekte kadın ve erkek denildiğinde aklımıza gelenlerin önemli bir kısmı, bu toplumsal anlamla ilgilidir ve biyolojiyle ilgisi yoktur. Kadına ve erkeğe ilişkin bu kalıpyargıları da barındıran ve bu toplumsal anlamı veren kavram toplumsal cinsiyettir. Toplumsal cinsiyet, bireyin, biyolojik cinsiyeti üzerine toplum tarafından inşa edilen, şekillendiren, dayatılan cinsiyet özellikleri ve beklentilerden oluşur. Dil, söylem, pratikler, davranışlar ve ilişkiler aracılığıyla yani toplumsallaşma süreci ile kişinin yaşadığı toplum içerisinde edindiği cinsiyettir. Toplumsal cinsiyet doğumdan itibaren aileden başlar. Araştırmalar ve pratikler özellikle ataerkil, muhafazakâr ve radikal toplumlarda daha ağır şekillerde kız çocukları aleyhine ayrımcılık olduğunu göstermektedir [9].

Aile içerisinde kız çocuklarının eğitime yeterli önem verilmemekle birlikte, erkeğe daha fazla önem verilmekte ve ev dışı sorumluluklarda hep daha ön planda olmaktadır. Kız çocukları, aile içinde daha çok anneye ve aileye yardım, ev işlerini yapma gibi sorumluluklarla çevrilirken, erkek çocuklarına istedikleri takdirde eğitimlerine devam etme ya da ev dışı işlerle meşgul olma sorumlulukları verilmektedir. Böylece hane içinde başlayan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin daha çocukluktan başlayarak kadınlar tarafından içselleştirilmeleri sağlanmaktadır. Çocukluk döneminde başlayan kadının ikinci plana itilmesi durumu, çocukluk dönemi sonrasında da devam etmektedir [26]. BM-Cinsiyet Sosyal Normları Endeksi (GSNI), kadınlara yönelik önyargıları ölçerek insanların kadınların rollerine ilişkin tutumlarını dört temel boyuta göre tespit etmektedir. Bunlar: “politik, eğitimsel, ekonomik ve fiziksel bütünlük”. Küresel nüfusun %85’ini kapsayan endeks, 10 erkek ve kadından 9’unun kadınlara karşı temel önyargılara sahip olduğunu ortaya koymaktadır [27].

5.2. Eğitimde fırsat eşitsizlikleri: Sadece kadınlarda değil, erkek nüfusunda da hatırı sayılır sayıda eğitim eksikliğinden kaynaklanan yoksulluk görülmektedir. Eğitim ve yoksulluk ilişkisi tam anlamıyla bir kısır döngü yarat-

maktadır. Yoksulluğun artmasıyla istenilen eğitimi alabilmek zorlaşırken eğitim düzeyinin düşmesiyle birlikte yoksulluk artmaktadır. Yoksulluğun kısır döngüsü çıkılmaz bir hal yaratmaktadır. Yeterli geliri olmadığı için iyi bir eğitim alamayan bireyler ilerleyen yıllarında yeterli eğitime sahip olmadıkları için iyi gelir elde edebilecekleri bir iş ya da meslek sahibi olamamaktadırlar. Bu sorunun yaşanmasında, piyasanın talep ettiği niteliklerin bireylere aktarılmaması etkili olmaktadır. Eğitim anlamında kadınların bu olanaklardan yeterince yararlandırılmamaları, erkeklere göre daha az eğitim alıyor olmaları yoksulluğun kadınlaşmasını artırmakta hatta kalıcılaştırmaktadır. Yeterli eğitim olanaklarından yararlanamayan kadınlar, çoğunlukla nitelik gerektirmeyen, sosyal güvencesiz ve düşük ücretli işlerde ve enformel sektörlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla yoksulluk hızla ve kalıcı şekilde kadınlaşmaktadır [26]. Oysa eğitilmiş bireyler sadece kendileri için değil toplum faydasına ve ekonomik büyümeye daha yüksek katkı vermektedirler. İlgili yazında eğitim ve teknoloji üretim faktörleri olarak kabul eden büyüme modelleri bu durumu ortaya koymaktadır. Örneğin: Barro (1991)'ya göre [28]; eğitime yapılan yatırımlar, beşerî sermaye üzerinden ekonomik büyümeye katkı sağlayacaktır. Eğitim düzeyi yüksek işgücü, emek piyasasında daha az eğitilmiş işgücüne kıyasla yüksek ücret, gelir ve meslekte daha çok hareketlilik ve istihdamda istikrar olmak üzere üç temel avantaj elde etmektedir. Yoksullukla eğitim arasındaki ilişkiyi inceleyen farklı ülke/bölge yıllara dayalı birçok çalışma yapılmıştır. Psacharopoulos ve Patrinos (2018)'na göre 1950'den 2014'e kadar 139 ülkede, eğitim ve bireysel kazanç arasında güçlü bir korelasyon bulunmaktadır. Becker (1965)'e göre yoksulluğun azaltılması ile beşerî sermaye yatırımları arasında yakın ve açık bir ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle de eğitim, yoksulluk sorununun çözümünde temel faktörlerden biri olarak görülmektedir [29]. Son zamanlarda yapılan ve eğitim ve gelişim ile ilgili olan hemen hemen tüm araştırmaların sonuçları, yüksek gelişimin yüksek eğitim seviyesine dayandığını göstermiştir. Bazı araştırmacılar, ülkelerin ekonomik ve politik temellerine bağlı olarak, akademik ya da mesleki eğitimin, uzun dönemde yoksulluk döngüsü ile başa çıkabileceği sonucuna varmışlardır.

Türkiye'de 1997-1998 zorunlu eğitim politikası ile artan eğitim süresi ve eğitimdeki artışın ücretlere yansımaya ilişkin bir araştırmada 2002-2013 dönemine ait Hanehalkı İşgücü Araştırmaları üzerinden inceleme yapılmıştır. Lise mezunu kısıtı altında ücret düzeyleri ile politika arasındaki nedensel ilişkiye göre erkeklerde %2-2,5 kadınlarda ise %7-8'lik ücret artışı olduğu sonucuna ulaşılmıştır [30].

5.3. Cinsiyetlerarası kaynak ve gelir dağılımı eşitsizlikleri: Gelir dağılımındaki dengesizlikler toplumda yoksul ve zengin olarak, ikili ekonomik yapı oluşturmaktadır. Bu durum, özellikle yoksul tabakadaki kadınların emeğinin hem aile içinde hem de aile dışında sömürülmesine neden olmaktadır. Kadınlara daha düşük ücret, daha az hak ve daha az ilerleme fırsatları ataerkil sistemin maddi temelini oluşturur; bu bir yandan kadının aile içi «doğal» konumunu pekiştirirken, erkek egemenliğinin de sürdürülebilirliği sağlar. Ekonomik sistem aracılığıyla Toplumsal cinsiyetin varlığı ve sürdürülebilirliği sağlanmış olur.

Aşağıda Tablo1’de [31] eğitim durumuna bağlı olarak cinsiyetlere göre değerlendirildiğinde, Türkiye’de kadınların tüm düzeylerde erkeklere göre daha az gelir elde ettikleri görülmektedir. 2021- 2022 yılı arası değişim değerlerine bakıldığında erkek tüm eğitim düzeyleri için erkeklerin geliri %34,3 artarken kadınların %21,5 artmıştır. Başka bir deyişle hem gelirden hem de gelir artışından kadınlar daha az yararlanmaktadır. Bu durumun kadın erkek arasındaki gelir farklılığını açarak, ilerleyen dönemlerde benzer bir trend sürdürülürse işi olsa bile kadınların yoksullaşacağını ortaya koymaktadır.

Tablo 1. Eğitim durumuna göre yıllık ortalama esa iş gelirleri (TL), 2021, 2022

	Toplam			Erkek			Kadın		
	2021	2022	*	2021	2022	*	2021	2022	*
Eğitim durumu	2021	2022	%	2021	2022	%	2021	2022	%
Tüm eğitim düzeyleri	47886	62826	31,2	50678	68047	34,3	40116	48745	21,5
Okur-yazar olmayan	19835	25406	28,1	23642	30799	30,3	17020	21181	24,4
Bir okul bitirmeyen	25911	34755	34,1	29373	39994	36,2	19211	23141	20,5
Lise altı eğitilmiş	35344	46916	32,7	38058	50953	33,9	23672	30233	27,7

Lise ve dengi okul	47326	62835	32,8	50998	69085	35,5	33359	40276	20,7
Yükseköğretim	68229	87451	28,2	75360	99836	32,5	56814	68026	19,7

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2022 data.tuik.gov.tr/

Note: Gelir referans dönemi bir önceki takvim yılıdır. *Değişim

5.4. Kadın istihdamının yetersizliği: Kadının gelir sahibi olamayacağı bir işe sahip olamaması başlıca bir yoksulluk nedenidir. Bir iş sahibi olan kadınlar içinse işgücü piyasalarında tüm ülkelerde cinsiyetlerarası ayrımcılık söz konudur. *Toplumsal cinsiyet*, kadınların istihdama erişimini, kadın işgücü arzını sınırlandırmaktadır. *Çalışma hayatındaki cinsiyet ayrımcılığı*, kadınların nitelikli işlerde yer almalarını ve kariyer yapmalarını engellemektedir. Kadının çalışmasına izin vermemek, terfi etmesini engelleyecek kısıtlamalar, iş bulmasını kolaylaştırıcı becerileri geliştirecek etkinlikleri engellemek vs. pek çok *ekonomik şiddet* örnekleri kadın istihdamının artmasının önündeki engellerdir. Bunun yanısıra, *cinsiyete dayalı iş bölümü* sonucu kadınların daha düşük ücretli işleri yapmaları erkeklerin kadınlar üzerinde maddi avantajını pekiştirir; Kadınların ev-içi vb. sorumlulukları ise, onların işgücü piyasasında aşağı (ikincil) konumlarını pekiştirir. Görece düşük eğitimli kadınlar, -ancak- belli mesleklerde, belli süreli (part-time) işlerde veya kayıtdışı sektörlerde görece daha düşük ücretlerle çalışmak olanağı bulabilmektedir. Çoğunlukla kadınlar niteliksiz işçi olarak ya da aile işçisi olarak çalışmaktadır. Bu durum yukarıda Şekil-1 üzerinden yapılan değerlendirmelerde de ifade edildiği gibi, çalışsalar bile kadınları yoksul kılabilmekte, “çalışan yoksullar”a dönüştürmektedir. ILO verileri (2004: 29), kadınların tüm dünyada istihdamın %40’ını oluşturmalarına rağmen, çalışan yoksulların %60’ını oluşturduklarını ortaya koymuştur. Kadınlar işgücü piyasasına erkeklerle eşit oranda, eşit konumda ve eşit ücretle erişememektedirler. İşgücü piyasalarının yeniden yapılandırılması ve kuralsızlaştırılması, bu eşitsizliği daha da keskinleştirmiştir. Bu durum çalışan yoksullar içinde kadınların oranını önemli düzeyde artırmaktadır.

Tablo 2’de görülebileceği gibi, tüm çalışanlar açısından da her bir meslek grubunda da, erkekler kadınlara göre daha fazla gelir elde etmektedirler. Yıllık değişime bakıldığında erkek gelirlerindeki artış kadınların gelir artışından - Kendi hesabına çalışanlar hariç- daha yüksektir. Bu da kadınların iş sahibi olup

kendi işlerini kurmalarının önemini ortaya koymaktadır. Türkiye’de ücretsiz aile işçisi olarak nitelikli tarım, ormancılık işlerinde çalışanlarda diğer meslek gruplarına göre yoksulluk oranı oldukça yüksektir ve bu meslektekilerin %34,3’ü yoksulluk sınırının altındadır [29]. Daha önemlisi, kadınlar kayıt-dışı sektöre yöneltilirken sosyal güvenceden yoksun olarak özellikle ilerleyen yaşlarında yoksulluk tehdidi ile karşı karşıyadırlar.

Tablo 2. Esas işteki durumlarına göre yıllık ortalama esas iş gelirleri, (TL), 2021,2022

İşteki durum	Toplam			Erkek			Kadın		
	2021	2022	* %	2021	2022	* %	2021	2022	* %
Tüm çalışanlar	47886	62826	31,2	50678	68047	34,3	40116	48745	21,5
Ücretli maaşlı	46846	56899	21,5	49273	60541	22,9	41353	48867	18,2
Yevmi-yeli	18006	25632	42,4	19867	28651	44,2	10451	14784	41,5
İşveren	136280	220482	61,8	138169	225970	63,5	123698	180938	46,3
Kendi hesabına	47326	58697	55,0	40549	62556	54,3	22302	36543	63,9

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2022 data.tuik.gov.tr/

Note: Gelir referans dönemi bir önceki takvim yılıdır. *Değişim

Kadınlar her ne kadar istihdam içerisinde yer alsalar bile geleneksel anelik, eş olma gibi rolleri, ev-içi sorumluluklarının fazlalığı onların idari ve yönetim kademelerinde yer almalarını ve kariyer yapmalarını engeller cam tavanlar yaratmaktadır. Bu konularda destekleyici koşullar da yeterli değildir. Ayrıca, göç hareketlerinin yarattığı sorunlar mevcuttur. Kırsalın iticiliği nedeniyle kente göç eden kadınların; kentlerde yeterli istihdam olanaklarından yoksun olması sonucu, kayıt dışı ekonomiye dâhil olması ve sosyal güvenceden yoksun kalmaları diğer istihdama bağlı sorunlardan bazılarıdır. Kadınların genellikle erkeklerden daha düşük ücret aldığı, işyerlerinin büyük çoğunluğunda çocuk bakım tesislerinin olmadığı, çalışan nüfusun büyük çoğunluğunun özel kreş

veya anaokulu masrafını karşılayacak gücünün olmadığı, toplumda çocuk bakımının genellikle annenin görevi olarak düşünüldüğü göz önünde bulundurulduğunda, haneye gelir getirecek kişi olarak daha yüksek ücret elde etme olanağı olan erkeklerin tercih edildiği, kadınların ise çocuk bakımı ile yükümlü sayıldığı söylenebilir [32].

Kadınların işgücüne katılım, istihdam ve işsizlik oranları açısından Türkiye'nin, dünya geneli ve çeşitli bölgeler ile kıyaslandığında, kadın istihdamı açısından son derece kötü bir noktada olduğu bir kez daha görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK)'in 10 Ekim 2022'de yayınladığı haber bülteninde Ağustos 2022 işgücü istatistikleri yer almaktadır. Ağustos 2022'de mevsim etkisinden arındırılmış istihdam oranı %47,9 olarak gerçekleşirken, kadınlarda bu oran %30,8 olarak gerçekleşmiştir. İstihdam edilenlerin sayısı 2022 yılı ağustos ayında bir önceki aya göre 366 bin kişi artarak 31 milyon 14 bin kişi, istihdam oranı ise 0,5 puanlık artış ile %47,9'a ulaşmıştır. Yarım puanlık bir artış gerçekleşse bile bu artış oranı içinde kadın istihdam artışı halen yeterli değildir.

Sonuç olarak kadın istihdamının artmasında etkili başlıca faktörler şunlardır; (i) Dünya genelinde çalışan kadınları koruyucu ve destekleyici yasaların ve uygulamaların artması; (ii) Eğitim olanaklarının artması, (iv) Standart dışı (a-tipik) çalışma şekillerinin ortaya çıkması ve giderek yaygınlaşması ve (vi) Toplumların, kadınların çalışmasına yönelik tutumlarında meydana gelen olumlu gelişmeler etkili olmaktadır.

5.5. Kadının yeterli ölçüde yasalarla korunmaması: Hukuk kurumuna bağlı kadın sorunları çok çeşitli olmakla birlikte kadın yoksulluğu bağlamında yaşanan temel sorunlar aile hukuku, iş kanunu, veraset kanunu kapsamında yoğunlaşmaktadır. Modern iş hukuku düzenlemeleri kapsamında kadınlara yönelik negatif yasağı sözkonusudur. Ancak, mesleki ayrımcılık sonucunda bazı meslek grupları kadınlara özgü, bazıları erkeklere özgü kabul edilmektedir. Hukuki reformlar aile içindeki bireylerin şekli anlamda eşitliğine yani eşit haklara sahip olmalarına katkı vermekle birlikte ev içinde adaletin sağlanması konusunda yeterli olmamıştır. Kadınlar ve erkeler arasındaki iş hayatındaki eşitsizlikler aile hayatındaki eşitsizlikleri devam ettirmektedir. Kadınların ekonomik anlamda daha zayıf statüde olmaları, onları ev içinde erkeklere bağımlı kılmaktadır. Bu nedenle hukuki anlamda ev-reisliği ortadan kaldırılabilir fiili anlamda devam etmektedir. Feodal anlayış, dini ve kültürel inanışlarla beslenen toplumsal cinsiyet kadınların miras haklarından kullanamamalarına ve karar

mekanizmalarına katılamamalarına yol açmaktadır. Kadınlar sosyal haklarını ve vatandaşlık haklarını yeterince bilememekte ve kullanamamaktadırlar. Kadınlar, mali ticari ve diğer ekonomik politikaların düzenlenmesi dahil ekonomik karar alma mekanizmalarında, vergi sistemlerinde ve ödemelere ilişkin süreçlerde hemen hemen hiç yer almamakta ya da yeterince temsil edilmemektedirler.

Ulusal ve uluslararası ölçekte kadın haklarını savunan önemli sözleşmeler bulunmaktadır. [9]. Örneğin, İş hukuku kapsamında Türkiye Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün iş girişinde ya da işten ayrılmalarda cinsiyet ayrımcılığını yasaklayan (Sözleşme 111) ve pozitif ayrımcılık içeren çeşitli sözleşmelerini imzalamıştır. Eşit işe eşit ücret ilkesini içeren 100 sayılı sözleşmeyi Türkiye 1966 yılında imzalamış ve 4857 sayılı iş kanununda maddeleştirmiştir.

5.6. Kadınların karar mekanizmalarına katılamaması ile kamusal kaynaklardan ve hizmetlerden eşit pay alamamaları arasında da doğrudan bir ilişki söz konusudur. Yönetici ve karar verici mercilerin çoğunlukla erkeklerden oluşması, kaynak tahsisinin ve kamu politikalarının cinsiyet körü olmasına yol açmaktadır. Kadınların kariyerlerine devam edememeleri hem sosyal hem de ekonomik olarak toplumda ikincil statüde yer almalarına yol açmaktadır. Daha da önemlisi idareci, yönetici, kural koyucu veya kanun yapıcı vb. niteliklerle toplumda söz sahibi olamamaları, -kadın bakanlıklarının erkek olması örneğinde olduğu gibi- kadınları kendileri aleyhine işleyen kurumsal mekanizmaların ortadan kaldırılmasına müdahale edememelerine de yol açmaktadır. Bu nedenle cinsiyet eşitsizliğini önlemeye dönük adımlar atılmadığı gibi, genel ve yerel bütçeden kadınların daha az pay alması; eğitim, sağlık, adalet, kültür ve spor hizmetlerine kadınların daha az erişebilmesi; sosyal güvenlik sisteminin kadınları daha az kapsamaması gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır [33]. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) hazırladığı son Toplumsal Cinsiyet Sosyal Normları Endeksi (GSNI) raporuna göre, "Dünyadaki insanların neredeyse yarısı, erkeklerin kadınlardan daha iyi siyasi liderler olduğuna inanıyor ve beş kişiden ikisi, erkeklerin kadınlardan daha iyi iş yöneticisi olduklarına inanıyor. Cinsiyet önyargıları hem düşük hem de yüksek İnsani Gelişme Endeksi (İGE) ülkelerinde belirgindir. Bu önyargılar bölgeler, gelirler, gelişmişlik düzeyi ve kültürler arasında geçerli olup onları küresel bir sorun haline getirmektedir."

5.7. Sosyal dışlanma: Sosyal dışlanma ilkesine göre yoksulluk ve sosyal dışlanma her zaman birlikte bulunmaktadır. Yoksulluk içinde kadınlar genellikle toplumsal, sosyal ve siyasal faaliyetlere katılmaya göze alamaz. Ek olarak, yoksulluk kadınların sosyal dışlanma eğilimini güçlendirip kişinin kendine güveni üzerinde olumsuz bir etki yaratır. Bu nedenle, sosyal dışlanma sonuçları sadece yoksul kadınların refahını etkileyen değil, ama aynı zamanda onların yoksulluktan kurtulma umudu azalmaktadır. Kadınlar kamusal alandan uzaklaştırılıp hane özelinde yaşamaları zorunlu kılındıkça, eğitim-öğretim almaları, öğrenmeleri, kendilerini geliştirmeleri, özgüvenlerini ve kişisel becerilerini arttırmaları mümkün olmayacaktır. Bu durum, kadınların cesaretlerini kırarak, onların gerek sosyal yaşama gerekse iş yaşamına katılmalarını engelleyen temel unsurlardandır. Kadınların sosyal olarak dışlanmasının olumsuz sonuçları, sadece onları değil, kadınların yetiştirecekleri ve dolayısıyla örnek olacakları çocuklarını da kültürel ve psikolojik olarak olumsuz yönde etkileyecektir. Kadınların gelire, üretim araçlarına ve kaynaklara eşitsiz erişimi gibi yoksullukla doğrudan ilişkili olan faktörler kadar, çocuk yaşta evlendirilmeleri, hareketliliklerinin kısıtlanması, üreme konusunda kendi kararlarını veremiyor oluşları gibi sonuçları olan cinsiyet eşitsizliği de kadınları yoksulluk döngüsüne sokmaktadır [34].

5.8. Küreselleşmenin kadın emeği için tehditleri: Küreselleşme ile teknoloji yayılımı, sermaye hareketliliği artarken üretimin ucuz işgücü olan ülkelere doğru yayılması yoksulluğun da ülkeler arası yayılmasına sebep olmuştur. Sanayileşmenin hızla arttığı, üretim yapısının ve işgücü piyasasında uygulanan politikaların liberalleşmesi bu durumun temelini oluşturmaktadır. Neo-liberal politikaların temel işleyiş biçimi, ekonomiye kamu müdahalelerini reddeden ve serbest piyasa ekonomisi içinde özel sektörü teşvik eden bir yapıdır; Kamu mülkiyetinin yerini özel mülkiyete bırakması istenir. Küreselleşme ile ekonomik sınırların kalkması özel sermayenin dünya üzerindeki serbest dolaşımını ve hızını arttırmış, IMF ve Dünya Bankası aracılığıyla Neo-liberal politikalar dünya geneline yayılmıştır. 1980'li yıllardan itibaren Neo-liberal hükümetler ABD, İngiltere ve Türkiye başta olmak üzere iktidara gelmeye başlamışlardır. Küreselleşme ve liberalleşme söylemleri bu tip iktidarların güçlenerek çoğalmalarında en önemli faktör olmuştur.

Günümüzde Neo-liberal politikalarla birlikte, işçilerin sendikal haklara yeterince ulaşamaması, çalışan yoksulların sayıca artmasında önemli bir yere sahiptir. AB üye ülkelerde 2017 yılı itibariyle erkeklerin %9,8'i, kadınların ise

%9'u çalışan yoksul konumundadır. Bunun nedeni yoksulluk hesaplamalarının hane düzeyi üzerinden yapılması ve kadınların hane geliri üzerinde nispi olarak daha az katkı sağlamasıdır [35]. Küresel faydalar cinsiyetler arasında da ülkelerde olduğu gibi eşit dağılmamıştır; kaynaklara erişimdeki eşitsizlikler sonucu yoksulluk kadınlaşmış, toplumsal cinsiyet eşitsizliği artmış; enformel sektörler büyümüş, çalışma koşulları kadınlar aleyhine olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bu sonuçlardan bazıları aşağıda maddeler halinde verilmiştir.

5.8.1. Küresel ekonomi, kadın işgücü arzının esnek olduğunu varsaymaktadır; ancak, işgücü talebi artışı olursa çalışabileceklerini, talep daraldığında işten çıkabileceklerini öngörerek kadınları «sayısal esneklik unsuru» olarak varsaymaktadır. Kadınlar aile için ek gelir sağlayan, yalnızca aile bütçesini destelemek amacıyla çalışan bireyler, yani «yedek işgücü» olarak kabul edilmektedir.

5.8.2. Küresel Neo-liberal kurumların ve politikaların dayattığı yapısal uyum politikaları, özelleştirmeler, ihracata yönelik düzenlemeler, kadınlara istihdam alanı açmakla birlikte; onları görece daha düşük becerili ve düşük ücretli işlere kanalize eden teşviklerle haksızlığa maruz bırakmaktadır.

5.8.3. Neo-liberal tarım politikaları, küçük üreticiliğin tasfiyesi ve tarımsal üretim alanları ile hayvan sayısının sürekli biçimde gerilemesine yol açmıştır. Bu dönüşüm sonucunda -yukarıda istihdam ile ilgili açıklamalarda da değinildiği gibi- sonucunda kendisini gösteren kente göç dalgası, önceden tarımsal istihdama katılan kadınların kentte istihdam olanaklarına kolayca erişememesi ve ev kadını olmak ya da kentte enformel işlerde çalışmak gibi iki seçeneğe mahkûm olmasıyla sonuçlanmaktadır.

5.8.4. İşgücünün uluslararası dolaşımının hızlanmasına bağlı ortaya çıkan tehditler söz konusudur; kadınları ekonomik, etik, sosyal istismarlara açmaktadır. Dünya'da göç edenlerin %80'ni kadınlar oluşturmaktadır. Göç sürecinde ve sonrasında yaşanan sorunlar en çok kadınları etkilemektedir.

5.8.5. Ticari avantaj yaratmak (üstünlük sağlamak) isteyen Neoliberal hükümetler, özellikle ihraç üretimini arttırmak amacıyla ücret ve çalışma koşullarını sınırlamaktadır. Maliyet avantajı yaratmak için, esnek çalışma biçimleri üzerinden ucuz işçi olarak kadınları istismara açık hale getirmektedirler.

5.8.6. Gelir dağılımını bozan etkileri nedeniyle Neoliberal politikalar karşıtı kamusal harcamaları güçlü olan Sosyal devlet anlayışındaki erozyon; sosyal güvenlik ve yardım kuruluşlarının tasfiyesi (çocuk ya da yaşlı bakımını devletin üstlenmemesi; Eğitim sağlık vb. kamusal hizmetlerin paralı hale gelmesi (kız çocuklarının eğitimlerini yarıda bırakmaları) vs. şekillerde kadınlar aleyhine

sorunlar yaratmakta; kadınların iş yüklerinin artmasına, istihdam alanından çekilmelerine, güvencesiz esnek işlere yönelmelerine neden olmaktadır. Devlet tarafından sunulmayan hizmetlerin önemli bölümü, kadınlar tarafından karşılıksız olarak yüklenilmektedir; Çocuk yaşlı bakımı gibi ya da altyapısız su tesisatının yokluğu durumunda kadınların uzak mesafelerden su taşınması örneğindeki gibi. Kaynaklara yeterli düzeyde erişemeyenler içinde kadınların ve kız çocuklarının oranının yüksek olması, küreselleşmenin yarattığı dengesizliklerin ve eşitsizliklerin olumsuz etkilerinin yine en çok kadınlar üzerinde olduğunu ortaya koymaktadır.

6. Yoksullukla Mücadele Eden Kurum ve Kuruluşlar

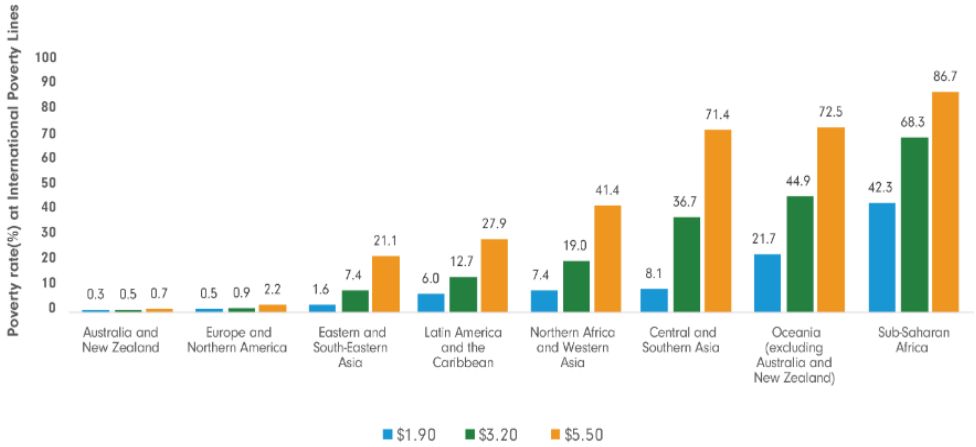
2017 yılı WEF Küresel Cinsiyet Eşitliği Uçurumu Raporu'nda cinsiyet eşitliğindeki uçurumun kapanmasının 217 yıl alması tahmin ediliyor. Günümüzde yoksullukla mücadele, kalıcı çözümler üretilebilmesi adına devlet politikası haline dönüşmüştür. Devletler yoksullukla mücadelede tek başına değillerdir. Gerek yerel gerekse uluslararası kurum, kuruluş ve örgütlerden bu konuda destek alabilmektedirler. Dünyada yoksullukla mücadele için bazı uluslararası kuruluşlar önemli çalışmalar yapmaktadır. Bunlara örnek olarak Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Para Fonu (IMF), Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) gösterilebilir. Dünya Bankası'nın yoksulluğun engellenmesinde etkin olabilmek için; ekonomik büyüme, ekonomik büyümenin yoksul kesim için avantajlı hale getirilmesi, sivil toplum kuruluşlarının etkinliğini artırma vb. çalışmaları bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler (BM) yoksullukla ilgili birçok kuruluşla da iş birliği içerisinde. BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) iş birliği içinde olduğu kuruluşlar arasındadır. IMF, borç yükü en ağır olan yoksul ülkelerin borç yükünü hafifletmek için çalışmalar yapmaktadırlar. Böylece, borç sorunu olan ülkelerin sorunları daha fazla büyümeden, bu ülkelerin ekonomik kalkınmayı sağlaması amaçlanmaktadır. OECD, sosyal politikalarda istihdam garantisi, emekli maaşı, çocuk ve engelli ödeneği, kırsal kesimlerde ekonomik büyümenin teşvik edilmesi gibi konular üzerinde çalışmalar yapmaktadır.

Türkiye'de yoksullukla mücadelede önde gelen kurumların başında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Millî Eğitim Bakanlığı bulunmaktadır. 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile sosyal yardım ve sosyal hizmet alanında faaliyet gösteren bazı kurum ve kuruluşlar, 2011 yılında tek çatı altında birleştirilerek Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur.

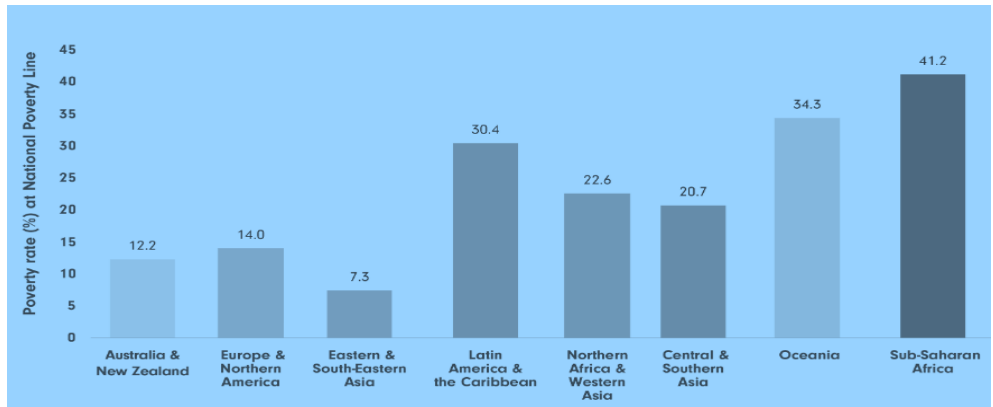
Bu bakanlığa bağlı olarak beş genel müdürlük ve Şehit Yakınları ve Gaziler Dairesi Başkanlığı olmak üzere altı temel hizmet birimi bulunmaktadır. Türkiye’de yoksullukla mücadele konusunda doğrudan yaklaşım kapsamında uygulanan politikalarda örnek olarak parasal ve ücretsiz sağlık yardımı sağlayan 1992’de başlatılan Yeşil kart ve on yıl sonra onun yerine uygulanmaya başlayan Genel sağlık sigortası uygulaması verilebilir. Türkiye’de uygulanan dolaylı yoksullukla mücadele aracı olarak mikrokredi uygulamaları örnek gösterilebilir. Bu uygulamalar, çok küçük ölçekli işletme sahibi olan bireylerin işletmelerini büyütebilmelerini sağlamak amacıyla mikro düzeyde verilen kredileri ifade etmektedir. Mikro krediler genellikle dar gelir grubu içinde yer alan kadın girişimcilere yöneliktir. Mikrokredi sistemi mevcut koşullar altında finans kuruluşlarından hizmet alamayan yoksulları iktisadi açıdan bağımlılıktan kurtarmak ve bunun yanı sıra bu bireylerin üretken konuma geçip düzenli gelir elde etmelerini bekleyen bir yaklaşımdır. Yoksulların tespiti ve mükerrer yardımları önlemek amacıyla kurulan Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS), yerel yönetimler bazında belediyelerin faaliyetleri, dernekler ve vakıflar tarafından uygulanan “gıda bankacılığı” yoksullukla mücadeledeki diğer uygulama örnekleri arasındadır.

7. Dünya’da Kadın Yoksulluğunun Boyutları

Şekil 1 ve Şekil 2’den takip edilebileceği gibi, Dünyanın tüm bölgelerinde, en az bir yoksulluk eşiğinde (1,90 \$, 3,20 \$, 5,50 \$ ve ulusal yoksulluk sınırı) kadın yoksulluk oranları, erkeklerdeki yoksulluk oranlarından daha yüksektir. Aşırı yoksul kadınların %62,8’i Sahra Altı Afrika’da, %20,9’u Orta ve Güney Asya’da, %5,3’ü Latin Amerika ve Karayipler’de, %5,1’i Kuzey Afrika ve Batı Asya’da, %4,8’i Doğu ve Güneydoğu Asya’da, %0,8’i Güney Afrika’da yaşıyor. Avrupa ve Kuzey Amerika’da %0,3, Okyanusya’da (Avustralya ve Yeni Zelanda hariç) %0,3 ve Avustralya ve Yeni Zelanda’da %0,01. Tahminlere göre dünyadaki aşırı yoksul kadın ve kızların %83,7’si yalnızca iki bölgede yaşayacak: Sahra Altı Afrika (%62,8) ve Orta ve Güney Asya (%20,9). [36]

Şekil 1. 1,90 ABD Doları, 3,20 ABD Doları ve 5,50 ABD Doları çizgisi kullanılarak, 2022 tahminleri kullanılarak bölgelere göre kadın yoksulluk oranları

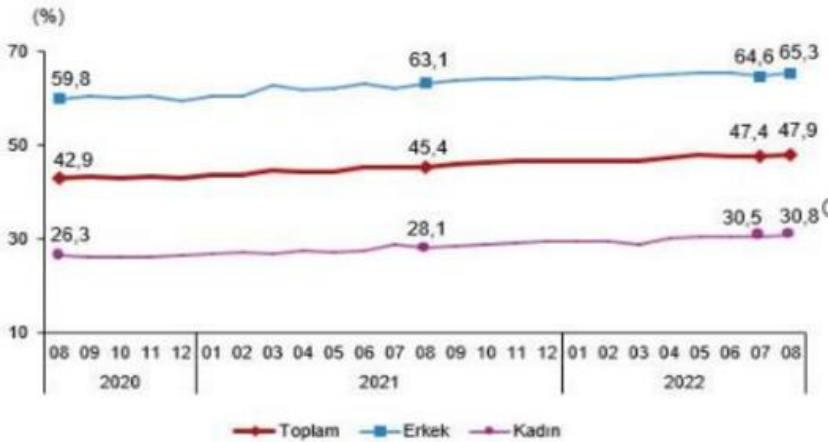
Şekil 2. Ulusal yoksulluk sınırı tahminleri, 2022 tahminleri kullanılarak bölgelere göre kadın yoksulluk oranları
Kaynak: UN Women, UNDP and Pardee Center for International Futures
Not: 186 ülkeden oluşan bir örnekleme dayanmaktadır.

8. Türkiye’de Kadın Yoksulluğunun Boyutları

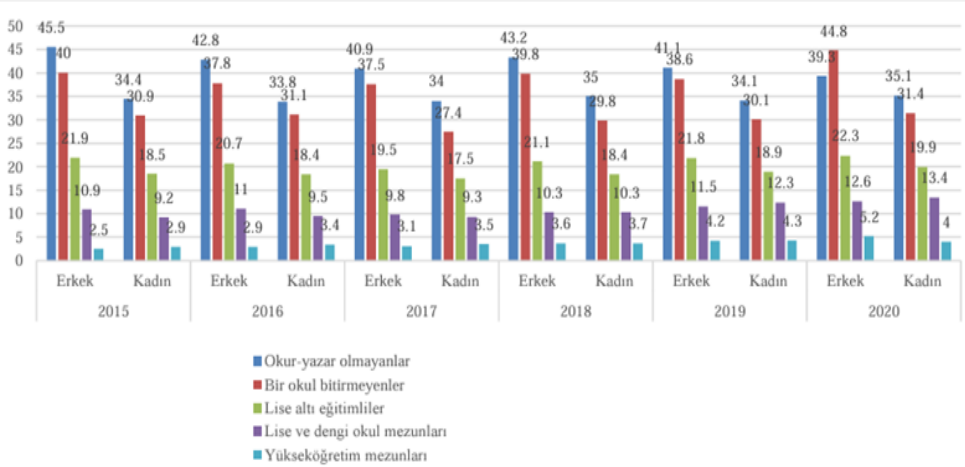
Bilimsel ve akademik araştırma yapanlar dışında, başta 1998 yılından günümüze Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) olmak üzere çeşitli resmi kurum ve kuruluşlar da yoksullukla ilgili hesaplamalar yapmakta; yapılan hesaplamalar gazete, televizyon, sosyal medya vb. aracılığıyla yayınlanmaktadır. Türkiye’deki

sendikalar da yoksulluk ve açlık sınırı hesaplamaları yaparak toplumsal bilinci, farkındalığı artırmaktadır. Hesaplama yöntemleri farklı olsa da ortaya çıkan sonuçlar, Şekil 4’de görülebileceği gibi her geçen gün yoksulluk ve açlık sınırında olan bireylerin sayısının arttığını; açlık ve yoksulluk sınırı rakamlarının yükseldiğini göstermektedir. Bununla birlikte, içinde yaşadığı hanenin gelir düzeyi ve hayat standardı ne olursa olsun, Türkiye’de kadınların ezici çoğunluğu kendine ait bir gelirden yoksundur. Toplam nüfus gelir gruplarına ayrıldığında, hiçbir kişisel geliri bulunmayan kadın oranının bütün gelir gruplarında %77’den büyük olduğu saptanmıştır [37]. Çalışma çağına olup istihdamın dışındaki kadınların da hesaplama dahil edildiği bir araştırmaya göre [29], çalışma çağındaki erkeklerin %18,5’i yoksul iken, kadınların %19,8’i yoksul konumundadır.

Gelir dağılımı eşitsizliğinin ölçülmesinde en çok kullanılan yöntemlerin başında Gini katsayısı gelmektedir. Gini katsayısı 0 ile 1 arasında bir değerdir ve değer sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği; bire yaklaştıkça ise gelir dağılımında bozulmayı göstermektedir. OECD’nin 2021 veya en yakın yıl verilerine göre, gelir dağılımı dengesizliğinde ülkeler sıralamasında, zirvede 0,487 puan ile Kosta Rika yer almaktadır. Ardından Şili (0,46) ve Meksika (0,42) geliyor. Dördüncü sıradaki Türkiye’nin 2018 yılındaki Gini katsayısı ise 0,397 puandır. AB üyeleri içinde ise gelir dağılımı en bozuk ülke en yüksek oran 0,402 puan ile Bulgaristan’dır. Türkiye, AB ülkeleri içinde gelir adaletsizliğinin en yüksek olduğu ikinci ülke konumundadır. 2020 anket yılı ve 2019 referans yılı verilerine göre; Türkiye’de en zengin %20’lik kesim gelirin %47,5’i; en yoksul %20’lik kesim ise gelirin sadece %5,9’unu alabilmektedir.

Şekil 3. Ağustos 2022 Türkiye İstihdam Oranı

Şekil 4. Hanehalkı üyelerinin eğitim durumuna ve cinsiyete göre yoksulluk oranları, 2015-2020, 15 yaş ve üzeri

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2012-2020

TÜİK araştırma sonuçlarına göre Şekil-3 [38]; Türkiye’de kadın istihdamının neredeyse erkek istihdamının yarısından daha az olduğunu göstermektedir. Şekil-4’de, eğitim durumuna göre işgücüne katılım oranı incelendiğinde; 2020 yılında kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne daha fazla katıldıkları görülmektedir. Okuryazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı %12,4, lise altı eğitimli kadınların işgücüne katılım oranı %24,1, lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %29,9, mesleki veya teknik lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %37,0 iken yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %65,6 oldu. Dolayısıyla kadınların eğitim almasının önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Eğitim olanağına ulaşabilen kadınlar gelir elde edebilecekleri istihdam olanağına da daha kolay ulaşabilmektedirler.

DİSK-AR’ın Mart 2021 raporuna göre [39], Türkiye’de her dört kadından sadece biri çalışıyor. İstihdama katıldığında da eş değer işe eşit ücret alamama, güvencesiz ve kayıt dışı işlerde çalışma, kadın yoksulluğunu derinleştiriyor. Genel-İş Emek Araştırma Dairesinin Şubat 2022 araştırmasına göre bir yıl içerisinde kadınlar erkeklere göre daha çok yoksullaştı (sırasıyla %4,4 ve %3,8). Kadınlar erkeklere kıyasla, sendikal haklar ve toplu iş sözleşmesinin uygulandığı sektörlerde daha düşük oranlarda çalışmaktadır. Bu durum kadınların görece erkeklerden daha düşük ücret almalarına neden olmaktadır.

Tablo3'e bakıldığında [40]; Türkiye'de üst düzey yönetici pozisyonunda veya yüksek düzeyde çalışan kadın sayısı, erkek sayısına göre oldukça düşüktür. Önceki açıklamalarda değinildiği gibi, bu durum kadınların kendi aleyhlerine çalışan mekanizmaları ya da politikaları engelleme ya da değiştirme olanaklarının olmadığını ortaya koymaktadır.

Tablo 3: Meslek gruplarına göre kadın sayısı

Meslek	Kadın sayısı		
	2011	2021	2022
Yıllar	yılı	yılı	yılı
Büyükelçi	%11,9	%26,5	%27,2
Milletvekili	%9,1	%17,4	%17,3
Profesör	%27,6	%32,4	%33,2
Şirketlerde üst düzey ve orta kademe yönetici	%14,4	%20,7	
• 2012 yılı verisidir.			

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Kadın Bülteni, 2021

9. Yoksullukla Mücadelede Devletlerin Yaklaşım ve Politikaları

Önceki açıklamalarda yer verildiği gibi örneğin Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşların yoksullukla mücadele yaklaşımı 1990'lara kadar ekonomik kalkınma bazlı olmuş, bu kurumlar ekonomik kalkınmanın yoksulluğu ortadan kaldıracak en önemli vasıta olduğu gerekçesiyle kalkınma politikalarını desteklemişlerdir.

Yoksullukla mücadelede ekonomik büyüme ve kalkınmayı gerçekleştirmek zorunluluğunda aktörler olarak hükümetler ön plana çıkarak, bu kapsamdaki alanlarını her geçen gün büyütme eğiliminde olmuşlardır. Devletlerin tarihsel süreçte yoksullukla mücadelede ortaya koydukları makro yaklaşımlar uyguladıkları ekonomik sisteme bağlı olarak değişebilmektedir. Bunlar ilgili yazında üç şekilde tanımlanmaktadır; ilki olan sosyalist anlayışın görece daha güçlü olduğu doğrudan yaklaşımdır. Buna göre, devletler doğrudan ve somut program ve politikalar üretmeli ve yoksul kesimlere direkt transferlerde bulunmalıdır. Küresel kapitalizmin gelir uçurumunu arttırmasının bir sonucu olarak dünyada yoksullukla mücadelede devletlerin benimsediği en yaygın yaklaşım doğrudan olup, bu mücadeleyi sosyal yardımlar aracılığıyla yürütmektedirler. Yoksullukla mücadelede doğrudan yaklaşım yöntemleri; kaynakların yeniden

dağıtımını ve yoksul olanların bu kaynaklara ulaşımını kolaylaştıran politikaları, sağlık ve eğitim harcamalarını ve yoksulların istihdamını artıran ve onların konumlarını iyileştiren politikaları kapsamaktadır. Ayrıca yoksulların kullandığı mal ve hizmetlere sübvansiyon verilmesi, asgari ücret, yoksullara yönelik kredi programları ve de çocuk eğitim ve beslenme programları şeklinde sıralanabilir. Almanya, Avusturya, Belçika, Hollanda, Fransa, İtalya gibi Kıta Avrupası ülkelerinde refah devleti daha kooperatist örgütlenmiş ve doğrudan yaklaşım benimsenmiştir. Bu ülkelerde devlet, cemaat ve aile yoksullukla mücadelede önemli aracı kurumlar olarak kabul edilmektedir. Yoksullukla mücadelede devletin esas rolü üstlenmesi gerektiğini öngören bu ülkeler büyük sosyal sigorta programları geliştirmişlerdir. Sosyal sigorta sistemi, çalışanların gelirlerinden kesilen katkı paylarıyla finanse edilmekte ve sosyal yardımın şartını katkı payı ödemiş olmaya bağlamaktadır [41].

İkinci yaklaşım ise, kapitalist yapıların egemen olduğu liberal ekonomi politikalarının güdüldüğü ülkelerde yaygın olarak kullanılan dolaylı yaklaşımdır. Çünkü burada piyasa kimin zengin kimin yoksul olacağını belirleyecek mekanizmadır. Dolaylı yaklaşımda, kaynakların ekonomik büyüme için kullanılması ve dolayısıyla büyüme yoluyla yoksulluğun olumsuz koşullarının ortadan kaldırılması gerektiği düşüncesi egemendir. ABD, Avusturya, Kanada, İngiltere gibi Anglosakson ülkelerde yoksullukla mücadelede dolaylı yaklaşım benimsenmiştir. Bu kapitalizm ve Neo-liberal anlayışın kalesi konumundaki bu ülkelerde, refah devleti ilk yaklaşıma öre daha liberal bir yapılanma içindedir. Bu ülkeler için genel inanış, yoksulluğun ekonomik büyüme yoluyla ortadan kalkacağı yönünde gelişmiştir. Refah yardımları yoksul kişilerin yeniden iş piyasasına kazandırılması için bir araç olarak kabul edilmiştir. Bu ülkelerdeki sosyal yardımlar ılımlı transferler şeklinde düzenlenmekte ve yardımlar genelde nakit olarak yapılmaktadır. Yardımlar daha çok genel vergilerden finanse edilmekte ve muhtaç olmak temel koşul sayılmaktadır. Kısacası, yoksullukla mücadele, yaşamın genel risklerini minimuma indirmek amacına göre şekillenmektedir.

Son yaklaşım ise mevcut düzeni yoksulluğun sebebi olarak görmesi nedeniyle bunu değiştirme yolunu seçen radikal reformcu yaklaşımdır. Bu yaklaşımda üretim araçları ve ilişkileri değiştirilmeden yoksulluğun ortadan kaldırılamayacağı savunulmaktadır. Bu nedenle bu yaklaşım tarihsel olarak ilk iki yaklaşımın bir sentezi niteliğinde ve bunlardan birisi görünümünde olabilmektedir. Radikal reformcu ülkelere Güney ve Latin Amerika ülkeleri örnekleri verilebilir. Arjantin, Venezüella, Küba ve Bolivya devrimci sol hareketlerin var ol-

duğu veya sol partilerin iktidara geldiği ülke örnekleridir. Bolivya’da millileştirme hareketleri ve toprak reformu kaynakların halka eşit dağıtımını ve yoksulluğun giderilmesini öngörüyordu. Bugün aksi yönde bir uygulama ise, yıllık enflasyonun %140’ı aştığı, her beş kişiden ikisinin yoksulluk sınırının altında yařadđı Arjantin’de yaşanmaktadır. Ülkede insan organlarının satışının yasal olması gerektiğine inanan, Merkez Bankası’nı zelleştirme ve dolarizasyon sözü veren aşırı sağcı Javier Milei cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Bireylerin çalışmaya sevk etme amacı taşıyan sosyal yardımların temel amacı, çalışılarak elde edilen düşük gelirleri telafi etmektir. Ancak bu yardımların toplumda amacının tersine bazı sonuçlar doğurarak, kamu harcamalarını arttırdđı, çalışanların ödediği vergi yüklerini arttırdđı ve daha da önemlisi yoksulları çalışmak yerine bağımlı kılarak, tembelliğe ittiği, refah bağımlılığı sorununu ortaya ıkardđı şeklinde çeşitli eleştiriler mevcuttur. Bu nedenle her ne kadar ABD, İngiltere gibi ülkelerdeki sistemler de kişileri çalışmaya teşvik amacı taşısa da korporatist modelin daha kurumsal olması dolayısıyla liberal modelden daha başarılı olduğu iddia edilmektedir.

10. Yoksullukla Mücadelede Gelecek için Tahminler

Tüm dünyada yoksullukla mücadelede yapılan yardımların uzun dönemli sonuçlarından ziyade kısa dönemli sonuçlarına odaklanılması ve yoksulluğu azaltmak için gelir yardımlarının yapılması, içinde bulunan sorunu daha da derinleştirmekte ve “refah bağımlılığı” sorununu ortaya çıkar mıştır. Üstelik bu durum bu bağımlılığa sahip bireylerin siyasi ve politik sömürüsünü kolaylaştırmaktadır. Günümüzde yoksulluğun yok edilmesi değil, “yoksulluğun yönetimi” biçimine dönüşen bir sosyo-ekonomik ve kültürel dönüşüm yaşanmaktadır. Yoksulluk kültürü doğmaktadır. Buna karşın yoksullukla mücadele ve refah devleti uygulamalarında en başarılı sayılan ülkelerin İsveç, Norveç ve Danimarka gibi sosyal demokrat refah devleti modeline göre örgütlenmiş devletler olduğu kabul edilmektedir. Bu ülkelerde sosyal yardımlar, orta sınıfın yaşam standartları baz alınarak yapılmakta ve kişilerin yardım sistemine katkısının olup olmadđına bakılmamaktadır. Sosyal haklar anlayışıyla şekillenmiş bu sistemlerde bireylerin kendilerini gerçekleştirme kapasiteleri için belirli standartlarda kaynağa sahip olmaları önemlidir. Dolayısıyla bireylere istihdam sağlanması temel önceliktir. Kendine istihdam sağlanan bireyin kendine güveni yerine geldikten sonra yardımlara ihtiyaç duyma düzeyi de azalacaktır. Bu lkeler sosyal yardımların en fazla sağlandığı ülkeler olmakla birlikte bu doğrultuda kişi-

lerin üzerindeki vergi yükünün de fazla olduğu ülkelerdir. Devletlerin piyasalardan çekilerek ekonomi ve toplum üzerindeki etki alanlarının daraldığı Neo-liberal sistemlerde, kamunun çekildiği alanların hepsinde olduğu gibi yoksullukla mücadelede de boşlukları siviller doldurmaya çalışmaktadır. Son yıllarda yoksullukla mücadele bu tip ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de esas rolü sivil toplum üstlenmiş ve yoksullara yardım sivil toplum kuruluşları aracılığıyla kurumsallaşmıştır. Bu noktada “devletin mi yoksa sivil toplum kuruluşlarının mı uygulamaları daha etkin ve yaygındır?” sorusunun cevabı yeni bilimsel araştırmaların konusu olabilir.

2019 yılı için yapılan tahminlerde aşırı yoksulluğun yüzde 8,4 seviyesine düşeceği, 2021 itibarıyla ise bu oranın yüzde 7,5'e gerileyeceğini hesaplanıyordu. Dünya Bankasının 2022’de yayımlanan Yoksulluk ve Paylaşılan Refah Raporu’nda [42]; aşırı yoksulluğun azaltılmasına yönelik küresel ilerleme neredeyse durma noktasına geldiği belirtiliyor. COVID-19'un küresel yoksulluğa on yıllardır en büyük darbeyi vurmasının ardından, iklim şokları ve dünyanın en büyük gıda üreticileri arasındaki çatışmalardan kaynaklanan artan gıda ve enerji fiyatları, hızlı bir toparlanmayı engellediği vurgulanıyor. Salgın ve küresel ekonomik durgunluğun dünya nüfusunun %1,4’ünü aşırı yoksulluğa düşmesine neden olabileceğini belirtilmiş ve bu durumu "kalkınmanın arttırılması ve yoksulluğun azaltılması mücadelesinde ciddi bir gerileme" olarak nitelendirilmiştir.

BM Kadınları, UNDP ve Pardee Uluslararası Gelecek Merkezi tarafından küresel yoksulluğa ilişkin yeni tahminler [35]; küresel olarak 388 milyon kadın ve kız çocuğunun 2022’de (372 milyon erkek ve erkek çocukla karşılaştırıldığında) aşırı yoksulluk içinde yaşayacağını tahmin ediyor. Ancak görünüm çok daha kötü olabilir. "Yüksek hasar" senaryosunda bu sayı 446 milyona (erkekler ve erkek çocuklar için 427 milyon) çıkabilir. Eşitsizlik dünya genelinde %5 artıyor; Ülkeler daha fazla borç alıyor, şiddetli akut yetersiz beslenme 2020’de daha da kötüleşiyor ve daha yüksek bodurluk seviyelerine katkıda bulunuyor; Borç riski yüksek olan ülkelerde önümüzdeki on yılda harcamalarda %5’lik bir azalma öngörülüyor; Eğitimde önemli kesintilerin yaşandığı ülkelerde eğitime kayıt ve kalite düşüşü; Düşük ve alt-orta gelirli ülkelerde çocuklarda yetersiz beslenme oranı daha yüksek düzeydedir. Kadınlar ve erkekler arasındaki ücret farkı, COVID’in 2020-2022’de kadın istihdamı ve doğumlardaki artış üzerindeki orantısız etkisinin bir göstergesi olarak artıyor. Tahminler, salgının yol açtığı hasara rağmen yoksulluğun daha da derinleşmesi kaçınılmaz bir sonuç olmadığını ve yeterli politika müdahalesi ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine

(SDG'ler) ulaşma yönündeki çabalarla bu eğilimlerin daha iyiye doğru tersine çevrilebilir olduğu belirtilmektedir. Ortaya konulan simülasyon analizi, sosyal korumaya daha fazla harcama, yeşil ekonomiye yatırım, daha iyi altyapı ve eğitim dahil olmak üzere entegre bir politika yaklaşımının 2030 yılına kadar 150 milyona yakın kadın ve kız çocuğunu yoksulluktan kurtaracağını gösteriyor.

11. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Yaklaşımı

Türkiye’de yoksulluk sorununu çözmek için son yıllara kadar dolaylı yaklaşım benimsenmiştir. Buna bağlı olarak yoksullukla mücadele ekonomik büyümeye bağımlı hale getirilmiş, beş yıllık kalkınma planlarının ekonomik büyümeyi hızlandırarak işsizlik ve yoksulluk sorununu gidereceği düşünülmüştür. Fakat geç de olsa büyümenin yoksulluk sorununu çözemeyeceği anlaşılmış ve doğrudan yaklaşımların da yoksullukla mücadelede uygulanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Türkiye’de bugün yoksullukla mücadelede dolaylı yaklaşımın yanı sıra sınırlı da olsa doğrudan yaklaşım uygulamaları da mevcuttur. Buna en önemli örnek olarak ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu (SYDTF) gösterilmektedir. [43]

1980’lerden itibaren sosyal politikaların yerini sosyal yardımlar almaya başlamış, yapısal uyum politikaları sonucunda artan yoksulluk karşısında Dünya Bankası tarafından desteklenen yoksullukla mücadele programları birbiri ardına uygulamaya konmuş, kamusal politikalar yerini giderek bireysel vicdani çözümlere veya mikro düzeyde yoksulluğu azaltma program ve projelerine bırakmıştır. Bu projeler, istikrar ve yapısal uyum programlarının ortaya çıkarmış olduğu yüksek düzeyde yoksulluk ve eşitsizliği yönetmenin araçları olarak önemli politik işlevler görmektedir. Yoksulluğun ilgi odağı olduğu ve örgütlü direniş stratejilerinin ve sosyal politikaların yerini “yoksulluk yardımlarının” aldığı bu süreçte, kadınlar gerek geleneksel olarak onaylanmış “korumaya muhtaç” konumları, gerekse hanedeki geleneksel rolleri nedeniyle önemli aktörler haline gelmişlerdir [33]. Türkiye’de kadın yoksulluğunun erkeklerin yoksulluğundan daha yüksek oluşu, dünya genelinde olduğu gibi yoksulluğun cinsiyetli olduğunu göstermektedir. Yoksulluğun erkekler ve kadınlar tarafından farklı ve eşit olmayan koşullarda yaşamaları yoksulluğun cinsiyetçi niteliğini ortaya koymaktadır. Kadın yoksulluğunun azaltılmasına yönelik politikalar açısından çalışmalar, kadın istihdamını nicel olarak arttırmaya yönelik politikalarından daha ziyade kadınların mesleki eğitim görerek nitelikli işgücü olarak daha iyi işlerde çalışmalarına olanak verecek kaliteli eğitim fırsatlarını arttırıcı politikaların daha verimli olacağına işaret etmektedir [44]. Son yıllarda ülkemizde

ve dünyada özellikle kız çocuklarının eğitilmesi ve onların ekonomik hayata katılmaları için birçok proje ve çalışmanın yapılması hızlandırılmıştır. Kadınların istihdam edildikleri ve sektörlere bakıldığında, düzenli sosyal güvencesi olan işler yaratılmasını destekleyecek özel sosyal politikalar gereklidir. Sonuçlar ayrıca boşanmış veya eşi ölmüş kadınlara yönelik politikaların da kadın yoksulluğunun azaltılmasında etkili olacağına işaret etmektedir. Kamusal bakım hizmetlerinin, kadın istihdamının ve kadın yoksulluğunun azaltılmasında çok önemli olduğu görülmektedir.

Son olarak, Türkiye'deki yoksullukla mücadele programlarına yönelik birtakım eleştiriler söz konusudur. Bu programların kapsamlı, uzun vadeli ekonomik ve sosyal politikaların bir parçası olarak ele alınmaması en önemli eleştiridir. Mücadele biçiminin yoksullara yapılan yiyecek, giyecek, yakacak gibi temel ihtiyaç yardımlarıyla sınırlı kaldığı, ülkede yoksulluğu yok etmekten daha çok idare etmeye ve/veya yönetmeye dönük olduğu yönünde genel bir kanı oluşmuştur. Son 25 yılda ekonomik iyileşme dönemlerinde dahi yoksulluk rakamlarının ve gelir dağılımının iyileşmemesi aksine gelişimi bu tezin temel dayanağı olmuştur.

Kaynaklar

- [1] Yakışık, H. Fakirlikle Savaşta Uzun Dönemli Politikaların Önemi: Düzenleyici Politikalar ve Eğitim Konuları, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu, 13- 15 Ekim 2010, İstanbul.
- [2] Euronews: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı geçen hafta yayımladığı "2022 yıllık programı"nda ülke genelindeki yardıma muhtaç yoksul ailelerin sayısı yer almıştı. Independent Türkçe, (E.t. 20.11.2023).
- [3] UNDP, Human Development Report, 2023 Global Multidimensional Poverty Index (MPI), <https://hdr.undp.org/>, (E.t. 11.12.2023)
- [4] Rowntree, B. Seebohm, Poverty: a study of town life, 1901.
- [5] Lipton, M. (1997). Poverty: Are there holes in the consensus?, World Development, 25 (2), 1997.
- [6] Friedman, John, "Yoksulluğu Yeniden Düşünmek; Yetkilendirme ve Yurttaş Hakları", Çev: Nurgün Oktik ve Fethi Nas, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 17, 2002: 141-158.
- [7] Sen, A. Poor, Relatively Speaking. Oxford Economic Papers, 35, 1983: 153-169.
- [8] Tireli, M. Küreselleşme ve yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) ve Dünya Bankası göstergeleri ışığında bir analiz, Başbakanlık SYDG Müdürlüğü, 2009.
- [9] Adaçay, F. R. Ekonomik Kalkınmada Yoksulluk (Yoksulluk- Mücadele Stratejileri ve Türkiye'deki Boyutları), Nisan Kitabevi, 2008.
- [10] BRIDGE. Briefing paper on the 'feminisation of poverty' (prepared for the Swedish International Development Cooperation Agency), BRIDGE Report No. 59, Brighton: Institute of Development Studies, University of Sussex, 2001.
- [11] Uçar, C. Kadın Yoksulluğu ile Mücadelede Sosyal Politika Araçları ve Etkinlikleri, T.C. BAŞBAKANLIK Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Ankara 2011.
- [12] Uğur, Z. Türkiye'de Kadın Yoksulluğu ve Yoksunluğu, KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi, kadinrastirmalari.kadem.org.tr, 2017:168-199.
- [13] Güneş, F. Yoksulluk Olgusu ve Kadınların Yoksulluk Deneyimi. http://www.sav.org.tr/yazialmanak.asp?curyazi=Sen_yok_02_F_Gunes.htm. 2009.
- [14] Alptekin, D. ve Aksan, G. Yoksulluk Ve Kadın: Teorik Ve Uygulamalı Bir Çalışma, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu Deneyimler Ve Yeni Fikirler 13- 5 Ekim 2010, İstanbul, 2010
- [15] Kelly, P. Yoksul İnsanların Politika Geliştirme Sürecine Dâhil Edilmesi: İngiltere' Den Edinilen Dersler, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu, 13-15 Ekim 2010, İstanbul.
- [16] United Nations Foundation, Sustainable Development Goals (SDGs), <https://unfoundation.org/>, (E.t. 08.09.2023)
- [17] Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği, İnsanlık, Gezegen, Refah, Barış ve İş Birlikleri. <https://www.hedef5.org/genel-bilgi/>, 2019.

- [18] Düzkan, A. Yoksulluğun Kadınlaşması Üzerine. *Yeni Yaşam Kadın Eki*. <https://kadindeki.com/detay/yoksullugun-kadinlasmasi-uzerine/>. (E.t. 15.01.2022)
- [19] Özar, Ş., ve diğerleri (2022). Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Bağlamında Kadın Yoksulluğu. *Cogito, “Yoksulluk” Dosyası, 105-106, 87-112.*
- [20] Şenses, F. (2006). Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk (4. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- [21] Mclanahan, S. S. & E. L. Kelly. The feminization of poverty: Past and future, In J.S. Chafetz (Ed.), *Handbook of the sociology of gender*, 1999.
- [22] Budig, M.J., ve England, P. The wage penalty for motherhood”. *Ameican sociological review*, 66 (2), 2001: 204-225.
- [23] Chant, S. Re-thinking the “feminization of poverty” in relation to aggregate gender indices. *Journal of human development*, 7 (2), 2006: 201-220.
- [24] Fukuda-Parr, S. “What does feminization of poverty mean? It isn’t just lack of income”, *Feminist Economics*, 5 (2), 1999: 99-103.
- [25] Top, S. Feminist Bellek. <https://feministbellek.org/kadin-yoksullugu/>, 2023. (E.t. 13.03.2023)
- [26] Topgül, S. Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması. *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 2013: 279-291.
- [27] UNDP, 2023 GENDER SOCIAL NORMS INDEX (GSNI), <https://hdr.undp.org/content/2023-gender-social-norms-index-gsni#/indicies/GSNI>, (E.t. 14.011.2023)
- [28] Barro, R.J. Education and economic growth. In: Helliwell, J. (Ed.), *The Contribution of Human and Social Capital to Sustained Economic Growth and Wellbeing*. OECD/Human Resources Development Canada, Quebec. 2001.
- [29] Evcim, N. Türkiye ve Dünyada Çalışan Yoksulluğu, Pamukkale Üniversitesi, SBE, İktisat ABD, YL. Tezi, 2023, Denizli.
- [30] Aydemir, A., Kırdar, M.G., "Low Wage Returns to Schooling in a Developing Country: Evidence from a Major Policy Reform in Turkey", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 79, 6, 2017: 1046-1086.
- [31] TÜİK, Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2022 data.tuik.gov.tr/
- [32] Peker, A. ve Kubar, Y. Türkiye’de Kırsal Kesimde Kadın İstihdamına Genel Bir Bakış. *Afyon Kocatepe Üniv. İİBF Dergisi*, 14 (2), 2012: 173-188.
- [33] Ünlütürk Ulutaş, 2009 yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek, Çalışma ve Toplum, Yıl 2009, Cilt: 2 Sayı: 21, 25 – 40
- [34] Çağatay, N. Gender and Poverty, UNDP Social Development and Poverty Elimination Division, Working Paper Series No: 5, New York, 1998.
- [35] Pena-Casas vd. (2019) tarafından yürütülen “In-work poverty in Europe A study of National Policies 2019”, s.34.
- [36] UN Women, UNDP and Pardee Center for International Futures the International Futures modeling platform. <https://data.unwomen.org/> (E.t.28.09.2023)

- [37] Hattatoğlu, D.Yoksulluk, Kadın Yoksulluğu ve Bir Başa Çıkma Stratejisi Olarak Ev Eksenli Çalışma, Yoksulluk, şiddet ve İnsan Hakları, Ed.: Yasemin Özdek, TODAİE Yayın No: 311, Ankara, 2002: 303-316.
- [38] TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı, Hane işgücü araştırması, 2020.
- [39] DİSK-AR İşsizlik ve İstihdamın Görünümü (Mart 2021) raporu <https://arastirma.disk.org.tr/?p=6058>, (E.t. 16.05.2023)
- [40] TÜİK, İstatistiklerle Kadın Bülteni, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Kadin-2021-45635>, 2021.
- [41] Akçiçek, A. Dünyada yoksullukla mücadele yaklaşımları ve temel politikalar, Hür-fikirler, 15 Haziran 2016. <https://hurfikirler.com/>, 2016.
- [42] WorldBank (WB), Poverty and Shared Prosperity 2022: Correcting Course, <https://reliefweb.int/report/world/poverty-and-shared-prosperity-2022->
- [43] Sema Yaşar, S. ve Taşar, M. O. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, The Journal of Social Economic Research, Cilt: 19 / Sayı: 38, 2019
- [44] Bradshaw, S., & Linneker. B. Perspectives on gender and poverty reduction strategies from Nicaragua and Honduras. Catholic Institute for International Relations, Unit: 3, London. 2003.

COMPARING THE USABILITY OF VIDEO CONFERENCING TOOLS: A TASK-BASED STUDY

Gizem ÜÇÜNCÜ*

Ömür AKDEMİR**

1.Introduction

1.1. Background of The Study

Information is vital as a source for learning, controlling uncertain conditions, managing and executing processes, and building professional relationships. With the integration of information technology into many fields, people working in business world are witnessing dramatic changes. These developments affect how we work, where we work and what work we do (Byström, Heinström & Ruthven, 2019). Its role has evolved from traditional “back office” to a “strategic” one. Thus, it both supports business plans/targets and shapes new business strategies of the organizations (Henderson & Venkatraman, 1999).

New generation communication tools facilitate communication between the employees and their stakeholders/partners. They can be used to organize virtual meetings or workgroups. Employees in different locations benefit from communication technologies instead of meeting face-to-face. At the same time, travel costs, moving expenses or hiring can be reduced with the help of network technologies (Wienclaw, 2021).

The Internet has also important contributions to learning environments. Wilson (1996) divided the learning environments into three categories and talked about their relationship with technology. In the computer microworld environment, which refers to self-contained computer-based learning, it can help deploy, maintain, and update training software and educational modules. In the

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim Bilişim Sistemleri Anabilim Dalı, dnzzgizemm@gmail.com. ORCID ID: 0009-0001-2024-1894

** Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim Bilişim Sistemleri Anabilim Dalı, oakdemir@aybu.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-6631-1843

classroom-based learning environment, it can assist with the distribution of course materials through course Web sites and the e-mail-based communication between the instructor and students. In the virtual learning environment, it can provide a ubiquitous multimedia network instead of the traditional telecommunications-based video conferencing network (Parikh & Parolia, 2005).

The pace of technological change today makes usability more important and complex. Therefore, the difference of the performance between well-designed and poorly designed systems becomes more obvious. The increasing complexity of new systems pushes the limits of our knowledge of what usability is and how they should be designed. The main measure of determining the usability of a system is how well it supports users' capacity to understand, learn from, and modify it. Design for usability must consider how users will deal with novelty, improvise, and adapt (Adler & Winograd, 1992).

Researchers have determined dimensions and their measurements for the usability concept. According to Nielsen (1993), who is a web usability consultant and human-computer interaction researcher, usability has five components (learnability, efficiency, memorability, errors, and satisfaction). A typical way to measure efficiency is to record the task completion time of experienced users while performing some test tasks, whereas satisfaction can be tested by asking users questions to get their opinion. According to the Shackel (2009), usability has four components (effectiveness, learnability, flexibility and attitude). He reports effectiveness can be measured based on task performance (e.g., in terms of speed and errors). He introduces the concept of "attitude" as one of the functionalized measures of usability and claims that satisfaction leads to continuous and persistent use of the system. In this study, effectiveness, efficiency and satisfaction will be measured in accordance with the methods in the literature.

1.2. Problem Statement

Developing information sharing technologies cause people find new ways to communicate with each other. In the past, while they used telegram, fax, pager, letter, pay phone etc., they now use computers, mobile phones, tablets, and many applications. As an example of applications, video conferencing tools have also been created to facilitate social interaction and information flow between people. These tools, whose numbers are increasing day by day, have created a competitive field among information technology companies in order to make

more profit. They must design their products more user-friendly to ensure customer retention and increase satisfaction. Their features, services, interfaces, etc. are evaluated by researchers and professionals with usability evaluation methods.

However, it has been seen that these platforms are evaluated using questionnaire, survey, scale etc. While user do tasks with that, such as creating a meeting, attending a meeting, inviting others to the meeting, etc., their performances have not been adequately measured in the literature. To fill this gap, this study aims to compare usability of chosen applications according to the users' task completion rate and time.

1.3. Purpose Statement

The main purpose of this study is to determine how the task completion rate and time and satisfaction score of users change based on the video conferencing tools.

1.4. Research Questions

This study will look for answers to eight questions.

- a) Does the user satisfaction score change based on the video conferencing tools?
- b) Does the task completion time of users change based on the video conferencing tools?
- c) Does the task completion rate of users change based on the video conferencing tools?
- d) Does the user satisfaction score change based on the technology self-efficacy levels?
- e) Does the task completion time of users change based on the technology self-efficacy levels?
- f) Does the task completion rate of users change based on the technology self-efficacy levels?
- g) How does the technology self-efficacy level of users affect their satisfaction score in different video conferencing tools?
- h) How does the technology self-efficacy level of users affect their task completion time in different video conferencing tools?

1.5. Significance of The Study

The research is significant since it contains an experimental (task-based) usability test. Within the context of this study, video conferencing tools' meeting scheduling, inviting others to the meeting, joining the meeting, sharing screen/document etc. many functions will be tested for users' task completion rate and time. The usability dimensions of these tools (efficiency, effectiveness, and user satisfaction) is calculated and compared with each other. Thus, this study will guide information technology companies and its results will give many arguments for companies to redesign or tweak their products to make them ideal.

1.6. Scope of The Study

The participants of this study are university students studying at the Faculty of Business, Department of Management Information Systems. They are divided into three categories according to their level of computer literacy (novice, advanced and expert). Participants' demographic information, their task-based performances on three tools (Zoom, Microsoft Teams, and Webex), and their responses to the System Usability Scale (SUS) are analyzed. These data help to make inferences about which tool is more useful and how the task performance of the participants affects their satisfaction scores.

1.6. Key Terms of The Study

The important terms for this study are defined below.

Usability: Usability is defined as a system, product or service used by specified users with effectiveness, efficiency, and satisfaction in a determined context of use. In this study, system usability is handled.

Effectiveness: Effectiveness refers to the accuracy and completeness with which users achieve certain goals.

Efficiency: Efficiency is resources used in conjunction with the results achieved.

Satisfaction: Satisfaction is a concept that what extent user's attitude as a result of the use of a system, product or service meet the user's needs and expectations.

Video conferencing tool: Video applications or software that enables interaction and communication between people regardless of their physical contact or movement.

2.Literature Review

In this section, main variables are explained in detail and then the past research and findings related to this study are reviewed.

2.1.Video Conferencing Tools: Zoom, Microsoft Teams, and Webex

2.1.1.Zoom

Eric Yuan, who is behind the success of Cisco's collaboration platform, Webex, found Zoom in 2011. It reached one million users after two years. This success has resulted in it becoming a mature video conferencing product. In 2018, the Zoom app marketplace is opened to increase the work experience with Zoom and its integrations. In January 2019, Zoom launched Zoom Phone, its cloud telephone service. With this development, it has evolved from a web meeting app to versatile business communication service. In addition to the success of video and phone services, Zoom Team Chat is released as a messaging platform. And in early 2020, with the onset of the coronavirus pandemic, Zoom daily meeting attendees exceed 300 million in just four months (Kent, 2021).

On May 22, 2020, Zoom published draft design of its end-to-end encryption offering. This big step supported the goal of the most secure video meeting platform (Krohn, 2020). It has built the following gold standard for video conferencing and real-time collaborative communication:

- Much greater emphasis on augmented and virtual reality
- A considerable overhaul of Zoom's UI/UX
- More investment in hardware products (Shah, 2022'de ulaşıldı).

2.1.2.Microsoft Teams

In 2016, Microsoft officially launched Microsoft Teams software as a service linked to its Office 365 subscriptions. Microsoft CEO Satya Nadella states that Microsoft Teams will offer chat, meeting, notes, Office, Planner, PowerBI, and various extensions and applications to support team work. It is similar to Slack in terms of providing the alternative chat sessions such as open or private (Warren, 2016).

Although Teams looks like Slack, it is launched as a rival to collaboration pioneer Slack. According to the released by Microsoft in April 2020, the daily active users of Teams saw 75 million. It became the fastest developing business app in its history (Finnegan, 2020).

During the summer of 2022, Microsoft has added many new features and functions to Teams. Upgrades make the Teams meeting experience better and

work more efficient. Staff reports in Ohio News (2022) noted that the most notable feature is the assignment of co-organizers to meetings. They can edit meeting options and become a breakout room manager. In addition, Microsoft Planner, a light-weight project management tool, and self-chat are integrated into Teams.

2.1.3.Webex

Webex is founded by Subrah Iyar and Min Zhu in 1995. Its initial public offering is in 2000. After Webex acquired Intranets.com in 2005, it could provide and offer online collaboration tools like document sharing and calendars. Webex is listed on the NASDAQ National Market and then NASDAQ Global Select Market in 2006. In 2007, Cisco bought Webex to compete with Microsoft and other software vendors. Its name changed as Webex Meetings in April 2018. Cisco launched a new service, which is rebranded Cisco Spark in 2015. This service began to offer with a new interface as Webex Teams in June 2018 (Gillis, 2020).

Video conferencing firms are seriously increasing the number of users, as people have to social distance during the coronavirus. Companies such as Zoom and Microsoft have reported that their meetings and meeting minutes demonstrate significant increases. Cisco also announced that its popular Webex video service has attracted a great attention. Cisco CFO Kelly Kramer said they had 500 million meeting attendees in April 2020, which equates to 25 billion meeting minutes (Howley, 2020).

2.2.Usability

In today's world, technology offers many services and products to people. Increasing diversity gives people the right to choose according to the characteristics of services or products. They want to spend less time completing any task, learn more easily, and avoid distracting details while using it. Companies also make great efforts to create the latest technologies in order not to be left behind. At this point, usability becomes important not only for creating a good user experience, but also for gaining a decisive market advantage.

According to the International Standard Organization (ISO) 9241-11 (2018), usability is defined as follows:

“extent to which a system, product, or service can be used by specified users to achieve specified goals with effectiveness, efficiency, and satisfaction in a specified context of use”

For effectiveness, users need to get precision and complete results while achieving set goals. Efficiency also refers to the resources (time, human effort, costs and materials) that plays an important role in taking good results. Satisfaction is how users experience a system, product or service (ISO, 2018). While ISO technical committee describes usability in three dimensions, Nielsen (1993) mentions these five usability attributes in his book “Usability Engineering”:

Learnability: The system should be understandable that user can perform some tasks.

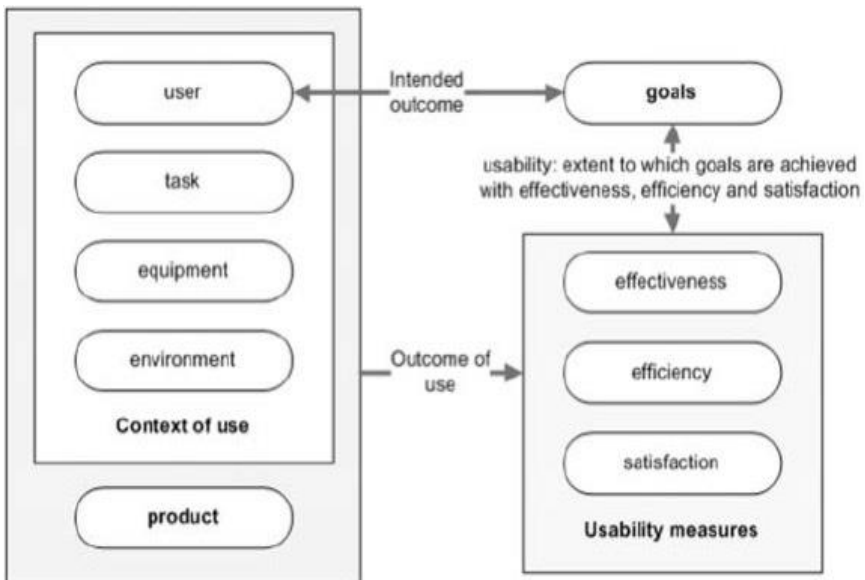
Efficiency: The system should be efficient in order for user get high-efficiency after learning the system.

Memorability: The system should be memorable for user. When they do not use the system for a while, they can easily remember everything without having to relearn.

Errors: The system should have a low error rate, not extreme rates. Users can make few and simple errors during the use of the system.

Satisfaction: The system should be satisfying, so that user is content while using it.

A visual representation of the usability definition specified in the ISO 9241-11 standard document has been prepared by Cagiltay (2016) (Figure 1).

Figure 1. Demonstration of usability according to ISO 9241-11 standard

According to the Acartürk and Cagiltay (2006), usability is the ability to easily and effectively use the works determined in an application by the users determined as the target group, after the necessary training and support is given, in appropriate environmental conditions. In line with ISO's statements, it can be expressed in terms of the efficiency, effectiveness and satisfaction of the users in the target group while performing the given tasks.

Shackel (1985) also proposed operational definition of usability. He claimed that if the criteria are given numerical values, usability could be determined and measured. The terms are presented by effectiveness, learnability, flexibility and attitude. Unlike other definitions, he added flexibility which can be called adaptation to a certain percentage change in tasks or environments.

Krug (2014) put the most important principle of usability in his book. It is "do not make me think!". He argued that web pages should be clear, obvious and self-explanatory as possible. He pointed out that there is a competition on the internet, where users will turn to other alternatives, if they are disappointed.

The importance of usability can be seen from situations that suffer from its lack. In his book *An Introduction to Usability*, Patrick W. Jordan (2002) reports that lack of usability may be annoying for user, and life-threatening. If products used by people in daily lives is difficult to use and impractical, they cause disappointment. In some cases, useless products can be dangerous. For instance, a poorly designed car stereo can distract drivers. Moreover, products frequently used in the workplace can also affect job satisfaction among the employees of that organization. Goodwin (1987) also handled system usability. While a system with good usability allows effective use of functional capabilities, a system with poor usability may not be used at all or its functions may be removed because it will waste time and effort on users.

Usability metrics can specify based on the needs of the studies, but they can be difficult to gather. It is usually measured by the user's performance through specific test tasks. The simplest measures as a quality metric; success rate, task completion time, the error rate, and user's subjective satisfaction. It is also possible to gather more specific metrics like the percentage of task time or the number of times they backtrack. (Nielsen, 2001). Since each study will have unique usability characteristics, exact metrics cannot be prescribed for every type of study. However, the metrics that are commonly used or that fit each usability study scenario can be determined (Tullis & Albert, 2008).

Ten common usability studies and recommendations for each metric are listed in Table 1 (Tullis & Albert, 2008).

Table 1. Ten common usability studies and their most appropriate metrics

Usability Study Scenario	Task success	Task time	Errors	Efficiency	Learnability	Issues-Based Metrics	Self-Reported Metrics	Behavioral and Physiological Metrics	Combined and Comparative Metrics	Live Website Metrics	Card-Sorting Data
1. Completing a transaction	X			X		X	X			X	
2. Comparing products	X			X			X		X		
3. Evaluating frequent use of the same product	X	X		X	X		X				
4. Evaluating navigation and/or information architecture	X		X	X							X
5. Increasing awareness							X	X		X	
6. Problem discovery						X	X				
7. Maximizing usability for a critical product	X		X	X							
8. Creating an overall positive user experience							X	X			
9. Evaluating the impact of subtle changes											
10. Comparing alternative designs	X	X				X	X		X		

2.3.Usability Evaluation Techniques

Researchers have proposed different types of classification for usability evaluation techniques. Dix. et al. (2004) made a broad distinction between expert analysis and user participation. Evaluation by the designer or a usability expert, without involvement by users, is particularly useful for assessing early designs and prototypes. On the other hand, evaluation that studies actual use of the system requires a working prototype or implementation.

2.3.1. Evaluation Through User Participation

User based evaluation techniques include experimental methods, observational methods, query techniques, and physiological monitoring methods such as eye tracking and measures of heart rate and skin conductance (Dix. et al., 2004).

User based evaluation techniques (usability testing), where the real users are studied, analyze user behavior during the execution of tasks in the application. The list of encountered problems is reported for redesign suggestions. The test design and maintenance process must be well planned and managed to ensure the reliability of the results. A good usability testing should consist of the following steps (Matera et al., 2006):

1. Defining the goals of the test: The objectives of the evaluation can be general, like end users satisfaction; or they can be specific, like the effectiveness of a navigational bar/label.

2. Defining the sample of users that will participate in the test: Test sample must be representative of the entire user population. It can be defined through the following criteria: the user experience (experts vs. novices); the age; the frequency of application usage; the experience with similar apps.

3. Selecting tasks and scenarios: Tasks should represent actual activities that people can perform on the app. Scenarios can be the results obtained during requirements identification, differently, they can be deliberately prepared to detect unexpected situations.

4. Establishing how to measure the level of usability of the system: Before organizing a usability testing, it is necessary to determine which parameters measure the results. The measures type can vary from the subjective ones (the user satisfaction or the difficulty of use, etc.); to the objective ones (the task completion time, the number and the type of errors, the number of accomplished tasks, the number of time users invoke help, etc.). Experimenter might use other methods such as the think aloud, the co-discovery (or collaborative approach), and the active intervention. For usability tests and expert reviews, written user surveys, based on the use of questionnaires and interviews, are also acceptable methods. Shneiderman and Plaisant (2005) have argued that directed activities in a survey form provide the most fertile frameworks for unanticipated discoveries. Some valuable examples of IBM questionnaires that measure user satisfaction with computer system usability are the After-Scenario Questionnaire (ASQ), the Post-Study System Usability Questionnaire

(PSSUQ), and the Computer System Usability Questionnaire (CSUQ) (Lewis, 1995).

5.

6. Preparing the needed material and the experimental environment: The experiment should be created with appropriate equipment like computer and a video camera to record user behavior. The roles of the team members should be predetermined, and supporting materials (manuals, pencils and papers, etc.) should be available. Before starting the test, a pilot session is necessary to control whole test procedures (Matera et al., 2006).

2.4.Recent Research on the Usability of Video Conferencing Tools

Within the scope of this study, how the usability of video conferencing tools is investigated has been examined. As these tools have been used frequently due to the COVID-19 outbreak, they are subject to usability tests more often. In recent studies, researchers have reviewed the general characteristics of each tool and tried to detect which one is better. (Dash et al., 2021; Toan et al., 2022; Biswas et al., 2021; Correia, Liu & Xu, 2020; Abushamleh & Jusoh, 2021; Parra & Granda, 2021).

Dash et al. (2021) aimed to understand perspective of usability and practicality of audio and video conferencing platforms in the current situation. They reviewed various available online platforms and compared their essential features, their benefits, the system and operating system, user interface, number of individuals who can participate, price packages, security, customer support, and limitations. They found that a perfect video conferencing service is none; but, the features each program can vary. Some prominent findings are as follows; Zoom supports all kinds of communication methods, Cisco Webex and Microsoft Teams present for more added features to the same with enhanced security and customer support, Google Meet or GoToMeeting provide fast interface and small groups like workshop.

Contrary to the above study, Toan et al. (2022) identified the best platform. They evaluated video conferencing softwares (Google Meet, Zoom, Microsoft Teams, Skype, TranS, VNPT Meeting, Zalo, and Facebook Room) using two stage grey-based multi-criteria decision making. Initially, the evaluation criteria have been determined using a literature review and expert's opinions to employ the approach. After identified the criteria weights, quality of video/audio, ease of use, mobile experience, number of participants allowed, and video

recording capability have been ranked as the five most important criteria. Finally, Microsoft Teams is found to be the best.

Biswas et al. (2021) also used a novel extension of a recently developed multi-criteria decision making algorithm to compare eight video conferencing tools (Zoom, Microsoft Teams, Google Meet, Webex, GotoMeeting, We Chat, WhatsApp, and Skype). They found that decision makers or users give more importance ease of operations, compatibility with multiple systems and devices, quality of the voice, and video transmission and features. In addition, Zoom, Microsoft Teams, and Google Meet are preferred by the users.

Correia, Liu and Xu (2020) analyzed four widely used videoconferencing systems: Zoom, Skype, Microsoft Teams, and WhatsApp. They adopted the Quality in Use Integrated Measurement (QUIM) model proposed by Seffah et al. (2006) in this study as the strategy of usability analysis. The final analysis shows that the usability of Skype is the best among the four systems, followed by Zoom, Teams, and WhatsApp. The biggest differences seem to relate to the efficiency, effectiveness, safety, satisfaction, and usefulness usability factors.

Abushamleh and Jusoh (2021) compared one e-learning platform and two meeting tools (Moodle, Zoom and Microsoft Teams), which have been widely used in Jordanian universities, are compared through System Usability Scale (SUS). This questionnaire mainly focuses on three subcategories under usability: ease of use, efficiency, and easy to learn. The finding indicates that Zoom has better usability results than others.

Parra and Granda (2021) evaluated two of the most commonly used meeting solutions for virtual university classes: Webex and Zoom. They used User Experience Questionnaire and Microsoft Reaction Cards to evaluate these solutions. The results showed that Zoom is significantly more attractive than Webex, although there is no significant difference between them in the classic aspects of usability or user experience.

Some researchers have worked on the usability evaluation methods of video conferencing systems in their study (Khalid & Hossan, 2016; Ozturk et al., 2021; Ismail et al., 2021; Pal & Vanijja, 2020) Khalid and Hossan (2016) have claim that there is a lack of empirical study on usability evaluation of the interactive systems in educational contexts. In this study, they identified usability errors and measures user satisfaction of a dedicated video conferencing systems in a Danish university's classrooms. They found that lack of user manual, user training, prompt IT support and vendor involvement, and understanding

about the use context are major subjective usability factors perceived by teachers, students, and administrative officials.

Ozturk et al. (2021) are told functionality, performance and usability test of video conferencing products developed by webRTC in terms of domestic products. After analyzed the Nielsen heuristics, they have realized that all products need improvement in the presentation of error messages and prevention of errors, while the help and documentation seem by far weak.

Ismail et al. (2021) aims at evaluating the usability of Zoom and Teams for online lecturing activities based on a new set of heuristics focusing on cognitive styles. A thorough and systematic usability study is conducted based on the proposed heuristics. They found that in Teams, there are issues for visibility heuristic and error prevention whereas in Zoom they found the major problems are in the consistency in the layout, and error prevention. They also proposed a set of guidelines to support informed selection of online lecturing platforms.

Pal and Vanijja (2020) evaluated Microsoft Teams as the reference platform in their study. To provide streamline and unify the process of usability evaluation, they used the System Usability Scale (SUS), and Technology Acceptance Model (TAM) popular in their fields. They concluded that SUS as well as the TAM scores are indicative of the likelihood to recommend and the overall experience obtained after using Microsoft Teams.

3.Methododology

In this section, methodology of the study is defined in detail. It includes the following subjects such as the research design, study group, data collection procedure, and data analysis.

3.1.Research Design

This quantitative study presents an opportunity to compare three video conferencing tools (Zoom, Microsoft Teams, and Webex) based on the performance of the participants while performing the tasks set for the study. The study design is a posttest only quasi-experimental research design to evaluate the usability of selected video conferencing tools (Creswell, 2015). Their usability is measured in three dimensions (effectiveness, efficiency, and satisfaction) according to the definition of Cagiltay (2016). To assess effectiveness, efficiency, and satisfaction level, we calculated the participants' scores task completion time, task completion rate and responses to the System Usability Scale, respectively.

3.2. Study Group

The study is carried out using the convenience sampling by taking samples that are conveniently located. Since convenience sampling is used to select the participants, they are not randomly selected. Participants are composed of university students studying at the Department of Management Information Systems of a public university located in the capital of Türkiye. In addition, age of them are from 19 to 23.

3.3.Data Collection

Data collection is carried out in the computerized environment. Each participant used their personal mobile phone or computer to fill out surveys in Google Forms and complete tasks using their personal computer with the screen recorder application.

As the first part of the data collection procedure, Brief Inventory of Technology Self-Efficacy - Short Form (BITS-SF) is used to assess computer self-efficacy (CSE). It is created by Arne Weigold to determine people's levels of confidence in novice (basic computer use), advanced (skills beyond basic use that do not typically require specialized knowledge), and expert (skills typically requiring specific training) computer skills (Weigold & Weigold, 2021). It includes six items that the strongest items on Brief Inventory of Technology Self-Efficacy (BITS). Participants respond to items using Yes or No. Higher numbers of Yes responses indicates higher level of CSE. A score of 0 represents negligible CSE, whereas scores of 1-2 represent CSE for the novice computer skill level, 3 represents CSE for the novice-to-advanced level, 4 for the advanced level, 5 for the advanced-to-expert level, and 6 for the expert level (Weigold, 2021). The survey link is sent to participants via the distance education platform of the University. Before the survey, each participant is informed about the consent form. They also filled demographic information form. To test the reliability of the data collected with this survey, Cronbach alpha coefficient (.718) is calculated.

To measure usability of Zoom, Microsoft Teams, and Webex, 3 task sets with 6 different sub-tasks are created. The application instructions are prepared to inform participants about how to follow task steps. It is also requested from the participants who record their screens with the suggested screen re-

corder app while performing their tasks. The application instructions, and other useful information are shared via the distance education platform of the University and e-mail.

As the last part, System Usability Scale (SUS) is used to make inference about the participants' satisfaction. SUS is developed by Dr. John Brooke in the 1980s. It is a simple and ten-item scale that provides an overview of subjective assessments of usability. It is a Likert scale that includes the degree of agreement or disagreement with the statement over 5 (or 7) point (Brooke, 1996). SUS scores ranging from 0 to 100, indicate the overall usability of the system. To calculate the SUS score, the score contributions from each item are summed. Each item's score contribution ranges from 0 to 4. For items 1,3,5,7, and 9 the score contribution is the scale position minus 1. For items 2,4,6,8 and 10, the contribution is 5 minus the scale position. The sum of the scores is multiplied by 2.5 to obtain the overall value of SU (Brooke, 1996). After completing tasks, participants filled SUS sent via AYBUZEM. For reliability studies, Cronbach alpha coefficients of the SUS are calculated. The reliability of the data collected for Zoom, Microsoft Teams, and Webex are .788, .772, and .841, respectively.

3.4. Data Analysis

According to the BITS scores, the participants are divided into three categories according to their level of computer literacy (novice, advanced and expert). They performed the tasks for all three applications, respectively meeting scheduling, inviting others to the meeting, joining the meeting, and sharing screen/document, leaving a meeting a signing out. After completed tasks, the screen recordings are analyzed. Task completion time is calculated in seconds. For each participant, the duration of the subtasks is summed, and the total completion time is calculated. Task completion rate is given a score 0 or 1. 0 indicates that the task is not completed, and 1 indicates that the task is completed. For each participant, the score of the subtasks is averaged, and the total completion rate is calculated. Finally, SUS scores are calculated for each participant. Participants' demographic information, their technology self-efficacy level, their task completion time and rate on three tools (Zoom, Microsoft Teams, and Webex), and their responses to the SUS are analyzed using the SPSS version 29.0.1.0. Parametric one-way and two-way ANOVA tests are used.

4. Findings

4.1. Research Question One: Does the user satisfaction score change based on the video conferencing tools?

Table 2. Descriptive statistics and ANOVA results of video conferencing tools by satisfaction score

		<i>N</i>	<i>Mean</i>	<i>Std. Deviation</i>		<i>Sum of Squares</i>	<i>df</i>	<i>Mean Square</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Satisfaction Score	Zoom	21	75.8333	15.35687	Between Groups	7767.460	2	3883.730	12.188*	.000
	M. Teams	21	58.9286	16.74387	Within Groups	19118.452	60	318.641		
	Webex	21	48.9286	20.96979	Total	26885.913	62			

Table 3. Multiple comparisons of video conferencing tools by satisfaction score

		<i>Mean Difference</i>	<i>Std. Error</i>	<i>P</i>	<i>95% Confidence Interval</i>	
					<i>Lower Bound</i>	<i>Upper Bound</i>
Zoom	Teams	16.90476*	5.50879	.009	3.6660	30.1436
	Webex	26.90476*	5.50879	.000023	13.6660	40.1436
Teams	Zoom	-16.90476*	5.50879	.009	-30.1436	-3.6660
	Webex	10.00000	5.50879	.173	-3.2388	23.2388
Webex	Zoom	-26.90476*	5.50879	.000023	-40.1436	-13.6660
	Teams	-10.00000	5.50879	.173	-23.2388	3.2388

Dependent Variable: User Satisfaction Score

*The mean difference is significant at the 0.05 level.

After the normality test conducted, one-way ANOVA is used to analyze the first research question. The mean of satisfaction scores of participants is higher for Zoom ($M = 75.8333$, $SD = 15.35687$) than Microsoft Teams ($M = 58.9286$, $SD = 16.74387$), and Webex ($M = 48.9286$, $SD = 20.96979$). A one-way ANOVA test indicated there is a significant difference between the three groups, ($F(2,21) = 12.188$, $p = .000$) according to their satisfaction scores. Since the p value is greater than 0.05 ($p = .307$) with Levene's test, the assumption of homogeneity of variances is provided. To determine between which groups the statistical difference is, Tukey HSD test is applied as a post hoc test. Tukey HSD test is preferred because it is based on the same between-group sample numbers (balanced data) (Lee, S. & Lee, D. K., 2005). Table 3 shows that whereas there is a significant difference between Zoom and Microsoft Teams ($p < .05$), and Zoom and Webex ($p < .05$), there is no difference between Microsoft Teams and Webex ($p > .05$).

4.2. Research Question Two: Does the task completion time of users change based on the video conferencing tools?

Table 4. Descriptive statistics and ANOVA results of video conferencing tools by task completion time

		<i>N</i>	<i>Mean</i>	<i>Std. Deviation</i>		<i>Sum of Squares</i>	<i>df</i>	<i>Mean Square</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Task Completion Time	Zoom	21	136.7619	53.41526	Between Groups	8643.651	2	4321.825	1.120	.333
	M. Teams	21	162.7143	72.85818	Within Groups	231580.762	60	3859.679		
	Webex	21	160.3333	58.45967	Total	240224.413	62			

After the normality test conducted, one-way ANOVA is used to analyze the second research question. According to the results, there is no significant difference ($F(2,21) = 1.120, p = .333$) between video conferencing tools in terms of task completion time of users.

4.3. Research Question Three: Does the task completion rate of users change based on the video conferencing tools?

Table 5. Descriptive statistics and ANOVA results of video conferencing tools by task completion rate

		<i>N</i>	<i>Mean</i>	<i>Std. Deviation</i>		<i>Sum of Squares</i>	<i>df</i>	<i>Mean Square</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Task Completion Rate	Zoom	21	.9595	.09162	Between Groups	.102	2	.051	5.468*	.007
	M. Teams	21	.9676	.06840	Within Groups	.559	60	.009		
	Webex	21	.8786	.12191	Total	.661	62			

Table 6. Robust tests of equality of means of video conferencing tools by task completion rate

	<i>Statistica</i>	<i>df1</i>	<i>df2</i>	<i>P</i>
Welch	4.338	2	38.035	.020*

a. Asymptotically F distributed.

Table.7. Multiple comparisons of video conferencing tools by task completion rate

		<i>Mean Difference</i>	<i>Std.Error</i>	<i>P</i>	<i>95% Confidence Interval</i>	
					<i>Lower Bound</i>	<i>Upper Bound</i>
Zoom	Teams	-.00810	.02495	.944	-.0797	.0635
	Webex	.08095	.03328	.051	.0094	.1525
Teams	Zoom	.00810	.02495	.944	-.0635	.0797
	Webex	.08095*	.03051	.017	.0175	.1606
Webex	Zoom	-.08095	.03328	.051	-.1525	-.0094
	Teams	-.08095*	.03051	.017	-.1606	-.0175

Dependent Variable: Task Completion Rate

*The mean difference is significant at the 0.05 level.

After the normality test conducted, one-way ANOVA is used to analyze the third research question. This test compared video conferencing tools with reference to the task completion rate of users. The mean of task completion time of participants are slightly higher for Microsoft Teams ($M = .9676$, $SD = .06840$) than Zoom ($M = .9595$, $SD = .09162$), and Webex ($M = .8786$, $SD = .12191$). The result of ANOVA demonstrates a significant difference ($F(2,21) = 5.468$, $p = .007$) between the groups. Since the p value is smaller than 0.05 ($p = .010$) with Levene's test, the assumption of homogeneity of variances is not provided. Therefore, Welch test is calculated ($p = .020$) and significant difference is found between the groups (Table 6). To find the source of the difference, Games-Howell test is used as a post hoc test. Games and Howell recommend use of this method when unequal variances are detected; it can be liberal with respect to a if sample sizes are small (6 or longer) (Toothaker, 1993). Table 7 represents that while there is a significant difference between Teams and Webex ($p < .05$), there is no difference between Zoom and Microsoft Teams ($p > .05$) and Zoom and Webex ($p > .05$).

4.4. Research Question Four: Does the user satisfaction score change based on the technology self-efficacy levels?

Table 8. Descriptive statistics and ANOVA results of technology self-efficacy levels by satisfaction score

		<i>N</i>	<i>Mean</i>	<i>Std. Deviation</i>		<i>Sum of Squares</i>	<i>df</i>	<i>Mean Square</i>	<i>F</i>	
User Satisfaction Score	Novice	7	187.0000	42.70831	Between Groups	1704.667	2	852.333	.612	.553
	Advanced	7	193.1429	33.68199	Within Groups	25066.286	18	1392.571		
	Expert	7	171.7143	34.91759	Total	26770.952	20			

After the normality test conducted, one-way ANOVA is used to analyze the fourth research question. The test indicated no significant difference ($F(2,7) = .612, p = .553$) between the groups (novice, advanced, expert) in terms of user satisfaction scores.

4.5. Research Question Five: Does the task completion time of users change based on the technology self-efficacy levels?

Table 9. Descriptive statistics and ANOVA results of technology self-efficacy levels by task completion time

		<i>N</i>	<i>Mean</i>	<i>Std. Deviation</i>		<i>Sum of Squares</i>	<i>df</i>	<i>Mean Square</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Task Completion Time	Novice	7	495.5714	176.98480	Between Groups	13694.381	2	6847.190	.312	.736
	Advanced	7	437.5714	125.67797	Within Groups	394562.857	18	21920.159		
	Expert	7	446.2857	136.53536	Total	408257.238	20			

After the normality test conducted, one-way ANOVA is used to analyze the fifth research question. According to the results, there is no significant difference ($F(2,7) = .312, p = .736$) between the groups (novice, advanced, expert) in terms of task completion time of users.

4.6. Research Question Six: Does the task completion rate of users change based on the technology self-efficacy levels?

Table 10. Descriptive statistics and ANOVA results of technology self-efficacy levels by task completion rate

		<i>N</i>	<i>Mean</i>	<i>Std. Deviation</i>		<i>Sum of Squares</i>	<i>df</i>	<i>Mean Square</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Task Completion Rate	No-vice	7	.9600	.04233	Between Groups	.013	2	.006	1.861	.184
	Ad-van-ced	7	.9520	.05039	Within Groups	.061	18	.003		
	Expert	7	.9043	.07686	Total	.074	20			

After the normality test conducted, one-way ANOVA is used to analyze the sixth research question. According to the results, there is no significant difference ($F(2,7) = 1.861, p = .184$) between video conferencing tools in terms of task completion rate of users.

4.7. Research Question Seven: How does the technology self-efficacy level of users affect their satisfaction score in different video conferencing tools?

Table 11. Descriptive statistics of technology self-efficacy levels in different video conferencing tools by satisfaction score

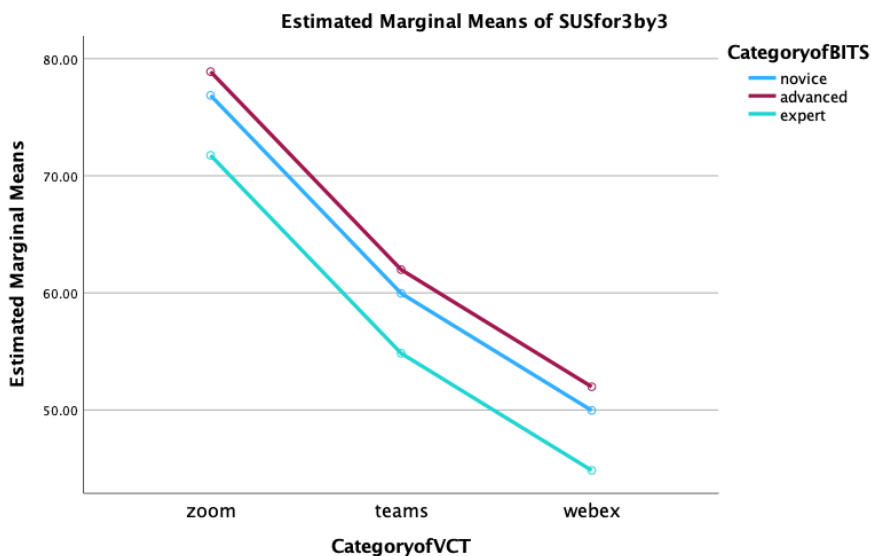
		<i>N</i>	<i>Mean</i>	<i>Std. Deviation</i>
Novice	Zoom	7	76.7857	14.62833
	M. Teams	7	61.0714	12.32013
	Webex	7	48.9286	24.27521
Advanced	Zoom	7	79.6429	15.90523
	M. Teams	7	62.1429	22.09961
	Webex	7	51.0714	20.04459
Expert	Zoom	7	71.0714	16.57415
	M. Teams	7	53.5714	15.60296
	Webex	7	46.7857	21.54038

Dependent Variable: User Satisfaction Score

Table 12. Two-way ANOVA results of technology self-efficacy levels in different video conferencing tools by satisfaction score

	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	P
Corrected Model	8403.770a	8	1050.471	3.069*	.006
CategoryofBITS	569.246	2	284.623	.832	.441
CategoryofVCT	7767.460	2	3883.730	11.347*	.000
CategoryofBITS* CategoryofVCT	67.063	4	16.766	.049	.995
Error	18482.143	54	342.262		
Total	263081.250	63			
Corrected Total	26885.913	62			

a. R Squared = .313 (Adjusted R Squared = .211)

Figure 2. Line graph of technology self-efficacy levels in different video conferencing tools by satisfaction score

After the normality test is conducted, two-way ANOVA is used to analyze the seventh research question. A 3X3 split plot pattern is used to test this effectiveness. In the design, the first factor defines the technology self-efficacy levels (novice, advanced, expert) and the second factor defines the types of video conferencing tools (Zoom, Microsoft Teams, Webex). In each technology self-efficacy level, the mean of satisfaction scores of participants are higher for Zoom than Microsoft Teams, and Webex. According to the results (Table 12), there is

no interaction ($F(4,7) = .049, p = .995$) between two main effect variables. However, when technology self-efficacy scores are not taken into account, satisfaction scores differed in terms of video conferencing tools ($F(2,7) = 11.347, p = .000$). Since the p value is greater than 0.05 ($p = .606$) with Levene's test, the assumption of homogeneity of variances is provided. To find the source of the difference between video conferencing tools, Tukey HSD test is used as a post hoc test. Tukey HSD test is preferred because it is based on the same between-group sample numbers (balanced data) (Lee, S. & Lee, D. K., 2005). Table 3 shows that whereas there is a significant difference between Zoom and Microsoft Teams ($p < .05$), and Zoom and Webex ($p < .05$), there is no difference between Microsoft Teams and Webex ($p > .05$).

4.8. Research Question Eight: How does the technology self-efficacy level of users affect their task completion time in different video conferencing tools?

Table 13. Descriptive statistics of technology self-efficacy levels in different video conferencing tools by task completion time

		<i>N</i>	<i>Mean</i>	<i>Std. Deviation</i>
Novice	Zoom	7	170.4286	72.62887
	M. Teams	7	177.0000	87.98864
	Webex	7	148.1429	54.94673
Advanced	Zoom	7	124.8571	31.71975
	M. Teams	7	152.5714	52.23619
	Webex	7	160.1429	57.48747
Expert	Zoom	7	115.0000	34.48671
	M. Teams	7	158.5714	82.73826
	Webex	7	172.7143	68.67002

Dependent Variable: Task Completion Time

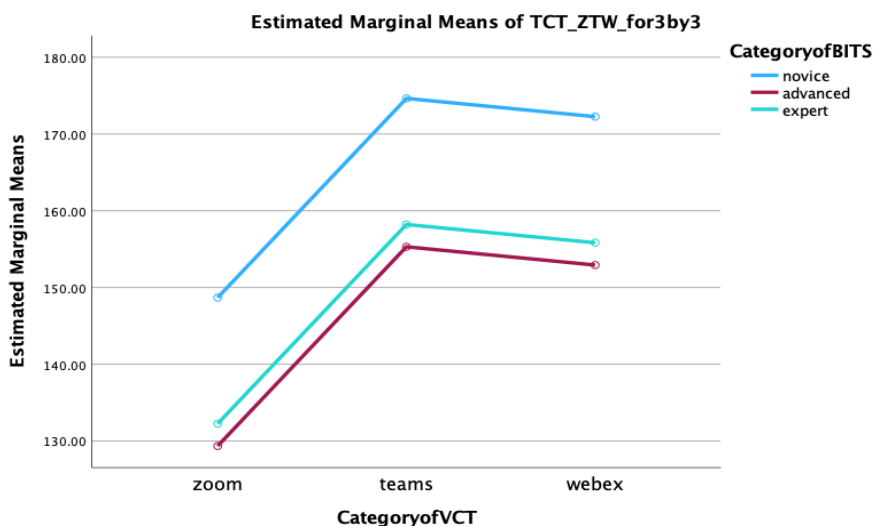
Table 14. Two-way ANOVA results of technology self-efficacy levels in different video conferencing tools by task completion time

	<i>Type III Sum of Squares</i>	<i>Df</i>	<i>Mean Square</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Corrected Model	25267.270a	8	3158.409	.793	.611
Categoryof-BITS	4564.794	2	2282.397	.573	.567
CategoryofVCT	8643.651	2	4321.825	1.086	.345
Categoryof-BITS*	12058.825	4	3014.706	.757	.558

CategoryofVCT					
Error	214957.143	54	3980.688		
Total	1720198.000	63			
Corrected Total	240224.413	62			

a. R Squared = .105 (Adjusted R Squared = -.027)

Dependent Variable: Task Completion Time

Figure 3. Line graph of technology self-efficacy levels in different video conferencing tools by task completion time

After the normality test is conducted, two-way ANOVA is used to analyze the eighth research question. A 3X3 split plot pattern is used to test this effectiveness. In the design, the first factor defines the technology self-efficacy levels (novice, advanced, expert) and the second factor defines the types of video conferencing tools (Zoom, Microsoft Teams, Webex). According to the results, there is no interaction ($F(4,7) = .757, p = .558$) between two main effect variables.

5. Discussion and Conclusion

In this section, summary of key findings, interpretations, discussion how our findings relate to the literature, possible limitations, and recommendations for further research are took part.

In the 21st century, with the widespread use of advanced video conferencing tools, people are now able to connect for a variety of reasons, such as business purposes, teaching and training needs. Evaluating their usability is important to improve application's design and meet user expectations.

The goal of the study is to compare usability of video conferencing tools from three aspects (effectiveness, efficiency, and satisfaction). Technology self-efficacy levels of the participants are determined as novice, advanced, and expert and are examined the changes according to the dimensions of usability. Participants participated in the usability test, which included the tasks set in the applications. While effectiveness dimension is measured by the task completion rate, efficiency dimension is measured by the task completion time. After usability testing, the scores of System Usability Scale are calculated to measure satisfaction dimension. Within the scope of the study, it is aimed to measure the following statements:

- Evaluating whether the variables of user satisfaction score, task completion time and rate change according to video conferencing tools
- Evaluating whether the variables of user satisfaction score, task completion time and rate change according to technology self-efficacy levels
- Assessing how users' technology self-efficacy levels affect satisfaction scores and task completion time variables in different video conferencing tools

The notable findings are presented below:

- There is a significant difference between video conferencing tools according to satisfaction scores of the participants. Zoom had a higher satisfaction score than Microsoft Teams and Webex. Zoom's user-friendly design, user-friendly interface, and increased awareness of the tool are thought to increase participant satisfaction. Therefore, Zoom should be the first choice for businesses, organizations, and institutions.
- There is a significant difference between video conferencing tools according to task completion rate of the participants. Microsoft Teams had a higher task completion rate than Webex. Microsoft Teams' interface is expected to be easier to use and more comprehensible than Webex, which will help reduce error rates and help people complete tasks more easily.
- There is no significant difference between technology self-efficacy levels of the participants according to their satisfaction scores, task completion time and rate.

• There is no interaction between two main effect variables (video conferencing tools and technology self-efficacy levels) in terms of satisfaction scores and task completion time.

Research conducted by Wibowo et al. (2021) confirms the finding of our study on which video conferencing platform is best regarding satisfaction scores. They intended to provide a usability test of video conferencing applications (such as Zoom, Google Meet, and Big Blue Button). They used the System Usability Scale (SUS) and the Usefulness, Satisfaction, and Ease of Use (USE) questionnaire as the usability testing model. Zoom has the highest usability value compared to Google Meet and Big Blue Button based on the calculation of the SUS Score and USE Questionnaire). Study of Wibowo et al. (2021) supports the conclusion of this paper.

Margounakis et al. (2020) attempted to evaluate popular video conferencing tools (Big Blue Button, Google Meet, Skype for Business, WebEx, Zoom) with the assistance of appropriate methodology based on rubrics and the SUS questionnaire for interactive systems. According to results of their study, Zoom (first) and Google Meet (second) are rated higher than the others by teachers at all levels of education. Study of Margounakis et al. (2020) also supports the conclusion of this paper. While there are studies that reach similar results (Abushamleh & Jusoh, 2021; Parra & Granda, 2021), there are also studies that reach different results (Toan et al., 2022; Correia, Liu & Xu, 2020). It is thought that these different results are due to factors such as sample, usability test methods, evaluation criteria, etc.

In this study, no significant difference is found between technology self-efficacy levels of participants in terms of task completion time, task completion rate, and satisfaction scores. However, Alfadda and Mahdi (2021) found that there is a positive correlation between computer self-efficacy and other variables (perceived usefulness, actual use of Zoom, perceived ease of use, attitude, and behavioral intention of using Zoom).

5.1. Limitations

As with any study, our research has some limitations. Our participants consist of university students from the Management Information Systems Department of the public university. The sample diversity could be increased to generalize the findings. Besides, our total sample size is 21, 7 people in each group. It makes it harder to do more powerful analysis. In our study, data collected in virtual environment. Participants recorded their screens while doing

tasks in their personal computer. This may be leads to errors in the calculation of the task completion time because of the factors such as operation system, processor speed, Internet speed etc.

5.2. Recommendations

Since there are not enough studies evaluating the usability of video conferencing tools empirically, researchers can focus on this area. The study can be replicated by mobile applications of video conferencing tools. For tasks applications, any computer lab can be used to increase control and minimize confounding factors.

6.References

- Abushamleh, H. & Jusoh, S. (2021). Usability evaluation of distance education tools used in Jordanian universities. *Innovation and New Trends in Engineering, Science and Technology Education Conference*. doi: 10.1109/IETSEC51476.2021.9440491
- Adler, P. S. & Winograd, T. A. (1992). *Usability: Turning technologies into tools*. United States of America: Oxford University Press.
- Alfadda, H. A. & Mahdi, H. S. (2021). Measuring students' use of zoom application in language course based on the technology acceptance model (TAM). *Journal of Psycholinguistic Research*. <https://doi.org/10.1007/s10936-020-09752-1>
- Biswas, S., Pamucar, D., Chowdhury, P. & Kar, S. (2021). A new decision support framework with picture fuzzy information: Comparison of video conferencing platforms for higher education in India. *Discrete Dynamics in Nature and Society*, 1-22. <https://doi.org/10.1155/2021/2046097>
- Brook, J. (1996). SUS - A quick and dirty usability scale. In Jordan, P. W., Thomas, B., Weerdmeester, B. A. & McClelland, I. L. (Ed), *Usability evaluation in industry* (pp.189-194). United States of America: Taylor & Francis.
- Byström, K., Heinström, J. & Ruthven, I. (2019). *Information at work: Information management in the workplace*. United Kingdom: Facet Publishing.
- Cagiltay, K. (2016). İnsan bilgisayar etkileşimi ve öğretim teknolojileri (2.Baskı). Bölüm: 18, Cagiltay, K. & Goktas, Y. (Ed), *Öğretim teknolojilerinin temelleri: Teoriler araştırmalar eğilimler içinde* (ss. 297-314). Ankara: Pegem.
- Correia, A. P., Liu, C. & Xu, F. (2020). Evaluating videoconferencing systems for the quality of the educational experience. *Distance Education*, 41(4):429-452. <https://doi.org/10.1080/01587919.2020.1821607>
- Creswell, J. W. (2015). *Educational research* (5th edition). United States of America: Pearson Education.
- Dash, S., Samadder, S., Srivastava, A., Meena, R. & Ranjan, P. (2021). Review of online teaching platforms in the current period of COVID-19 pandemic. *Indian Journal of Surgery*, 84(1):12-17. <https://doi.org/10.1007/s12262-021-02962-4>
- Dix, A., Finlay, J., Abowd, G. D. & Beale, R. (2004). *Human-computer interaction* (3rd edition). United Kingdom: Pearson Education Limited.
- Finnegan, M. (2020). *How to get the most out of Slack*. Retrieved October 2, 2022. <https://www.computerworld.com/article/3257934/how-to-get-the-most-out-of-slack.html>
- Gillis, A. S. (2020). *Cisco Webex*. Retrieved September 28, 2022 <https://www.techtarget.com/searchunifiedcommunications/definition/Cisco-Webex>
- Goodwin, N. C. (1987). Functionality and usability. *Communications of the ACM*, 30(3), 229-233.
- Henderson, J. C. & Venkatraman, N. (1999). Strategic alignment: Leveraging information technology for transforming organizations. *IBM Systems Journal*, 32(1):472-484.

- Howley, D. (2020). *Cisco boasts 'amazing takeup' of WebEx as locked-down users flock to video conferencing*. Retrieved September 28, 2022. <https://ca.finance.yahoo.com/news/cisco-boasts-amazing-takeup-of-web-ex-as-lockeddown-users-flock-to-video-conferencing-175343698.html>
- International Standard Organization. (2018). *Ergonomics of human system interaction - Part 11: Usability: Definitions and concepts*. Switzerland: ISO Copyright Office.
- Ismail, H., Khafaji H., Fasla, H., Younis, A. R. & Harous, S. (2021). A cognitive style-based usability evaluation of Zoom and Teams for online lecturing activities. *IEEE Global Engineering Education Conference*, 1565-1570. doi:10.1109/EDUCON46332.2021.9454100
- Jordan, P. W. (2002). *An introduction to usability*. United States of America: CRC Press Taylor & Francis Group.
- Kent, D. (2021). *The history of Eric Yuan's Zoom*. Retrieved September 26, 2022. <https://dispatch.m.io/eric-yuan-zoom/>
- Khalid, S. & Hossan, I. (2016). Usability evaluation of a video conferencing system in a university's classroom. *International Conference on Computer and Information Technology*. doi:10.1109/ICCITECHN.2016.7860192
- Krohn, (2020). *Zoom publishes draft design of end-to-end encryption offering*. Retrieved September 26, 2022. <https://blog.zoom.us/zoom-publishes-draft-design-of-end-to-end-encryption-offering/>
- Krug, S. (2014). *Don't make me think, Revisited*. United States of America: New Riders.
- Lewis, J. R. (1995). IBM computer usability satisfaction questionnaires: Psychometric evaluation and instructions for use. *International Journal of Human-Computer Interaction*, 7(1):57-78.
- Margounakis, D., Pachidis, T. & Politis, D. (2020). A rubric-based evaluation of video conferencing services for educational use. *8th International Scientific Conference Technics and Informatics in Education*, 124-132.
- Matera, M. & Rizzo, F. (2006). Carughi, G. T. Web usability: Principles and evaluation methods. In Mendes, E. & Mosley, N. (Ed.) *Web engineering* (pp. 143-180.) doi: 10.1007/3-540-28218-1_5
- Nielsen, J. (1993). *Usability engineering*. United States of America: Academic Press.
- Nielsen, J. (2001). *Usability metrics*. Retrieved October 3, 2022. <https://www.nngroup.com/articles/usability-metrics/>
- Ohio News. (2022). *Get ready for fall semester with new Microsoft Teams features*. Retrieved September 30, 2022. <https://news.ohio.edu/news/2022/08/get-ready-fall-semester-new-microsoft-teams-features>
- Ozturk, S., Eren Yetim, S., Sahin, A. S., Ceyhan, K. Basaran, M., Kose Aslan, G. & Oztanir, O. (2021). Functionality, performance and usability tests of webRTC based video conferencing products. *15th Turkish National Software Engineering Symposium*. doi: 10.1109/UYSMS54260.2021.9659594

- Pal, D. & Vanijja, V. (2020). Perceived usability evaluation of Microsoft Teams as an on-line learning platform during COVID-19 using system usability scale and technology acceptance model in India. *Children and Youth Services Review*, 119:1-12. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105535>
- Parikh, M. A. & Parolia, N. (2005). Multiple internet technologies in in-class education. In Khosrow-Pour, M. (Ed), *Encyclopedia of information science and technology* (pp. 2069-2073). United States of America: Idea Group Reference.
- Parra, O. & Granda, M. F. (2021). Evaluating the meeting solutions used for virtual classes in higher education during the COVID-19 pandemic. *16th International Joint Conference on Computer Vision, Imaging and Computer Graphics Theory and Applications*, 2:190-197. doi: 10.5220/0010258201900197
- Shackel, B. (1985). Human factors and usability – Whence and whither?. *ACM German Chapter Conference Software-Ergonomie*, 13-31.
- Shackel, B. (2009). Usability–Context, framework, definition, design and evaluation. *Interacting with Computers*, 21:339–346. doi: 10.1016/j.intcom.2009.04.007
- Shah, H. *How Zoom became the best web-conferencing product in the world in less than 10 years*. Retrieved September 28, 2022. <https://nira.com/zoom-history/>
- Shneiderman, B. & Plaisant, (2005). *Designing the user interface: Strategies for effective human-computer interaction* (4th edition). United States of America: Pearson Education.
- Toan, P.N., Dang T. T. & Hong, L. T. T. (2022). Evaluating video conferencing software for remote working using two-stage grey MCDM: A case study from Vietnam. *Mathematics*, 10(946):1-22. <https://doi.org/10.3390/math10060946>
- Tullis, T. & Albert, B. (2008). *Measuring the user experience: Collecting, analyzing, and presenting usability metrics*. United States of America: Morgan Kaufmann Publishers.
- Warren, T. (2016). *Microsoft Teams launches to take on Slack in the workplace*. Retrieved September 30, 2022. <https://www.theverge.com/2016/11/2/13497992/microsoft-teams-slack-competitor-features>
- Weigold, A. (2021). Brief Inventory of Technology Self-Efficacy (BITS) and Brief Inventory of Technology Self-Efficacy – Short Form (BITS-SF) Manual. Retrieved November 10, 2022. <https://www.bitssurvey.com/downloads.html>
- Weigold, A. & Weigold, I. K. (2021). Measuring confidence engaging in computer activities at different skill levels: Development and validation of the Brief Inventory of Technology Self-Efficacy (BITS). *Computers & Education*, 169. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2021.104210>
- Wibowo, A. W. A., Rahmawati, B. D. & Mastrisiswadi, H. (2021). Video conferencing as a face-to-face online meeting app: user preference based on usability testing. *Jurnal Sistem dan Manajemen Industri*, 5(2):98-104. <http://dx.doi.org/10.30656/jsmi.v5i2.3432>

Wienclaw, R. A. (2021). Network in business. Salem Press Encyclopedia. Research Starters. (Veri Tabanından alıntı).

Zoom Video Communications Inc. (2021). Zoom security guide, White Paper, August.

MİLDAN NİYAZİ AYOMAK'IN KLASİK TÜRK MAKAM MÜZİĞİ ANLAYIŞI

Gülay KARAMAHMUTOĞLU*

1. Mildan Niyazi Ayomak (1887-1947)

1.1. Hayatı

Türk Makam Müziği Teorisi alanında özgün bir çalışmaya imza atmış olan Mildan Niyazi Ayomak, teorisyenliğinin yanısıra bir besteci, eğitimci ve keman sanatçısıdır.

1888 yılında Safranbolu'da dünyaya gelmiştir.

İlkokul döneminden itibaren müzikle ilgilenmiş, Sultan Abdülhamid döneminin siyasi sıkıntıları nedeniyle Kahire-Mısır'a kaçmış ve burada müzik eğitimine devam etmiştir.

1925-1933 yılları arasında İzmir'de üç müzik okulu birden açarak, 1933 yılında İstanbul'a gelinceye kadar yenilikçi görüşlerini yaymaya çalışmıştır. Mildan Niyazi Ayomak İzmir'de iken Saadettin Arel'in desteğini almıştır

İstanbul Belediyesi Levazım Müdürlüğü'nde çalışırken 1947 yılında, henüz 59 yaşında vefat etmiş ve Beşiktaş Ortaköy'deki Yahya Efendi Dergâhı Haziresine defnedilmiştir. Alev ve Işık isminde iki oğlu vardır.

1.2. Çalışmaları

1.2.1. Eğitimcilik

1925-1933 yılları arasında İzmir'de üç müzik okulu birden açarak Türk Makam Müziğine yenilikçi bakış açısını yaymaya çalışmıştır.

1933 yılında İstanbul'a dönünce burada "*İstanbul Musiki Cemiyeti*" adıyla bir müzik okulu açmış ancak bir süre sonra burası da kapanmıştır.

"Türk Müziği Tedrisi (Eğitimi)" başlıklı bir çalışma hazırlamış ancak mâli durumunun izin vermemesi nedeniyle (Çakır: 1997, s.3) yayımlayamamıştır.

Çıkarıldığı Nota dergisinin "Solfej, Lavta ve Keman Dersleri" bölümünün içeriğini teşkil eden konulardan oluşturduğu bir "Keman Metodu" hazırlamıştır.

---

* Doç. Dr., İ.T.Ü. Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı, Müzik Teorisi Bölümü. e-posta: gulay.karamahmutoglu@hotmail.com,Orkid: 0000-0002-8702-0113

Resim 1. İstanbul Musiki Birliği İcrâ Heyeti¹

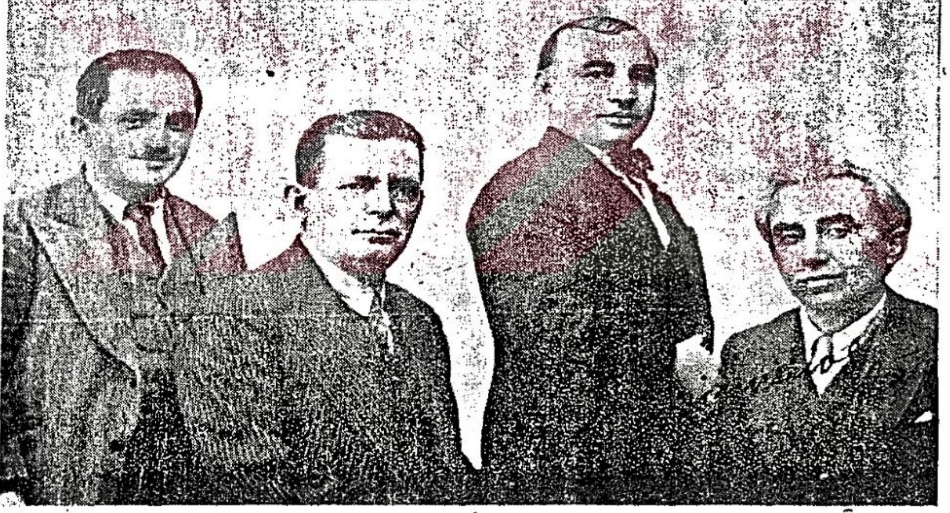
1.2.2. Yayıncılık

Otuz yedi sayı kadar yayın hayatına devam ettirebileceği, “*Nota Mecmuası*” adını verdiği bir dergi çıkarmıştır. Bu dergi aracılığı ile öğrenimini oldukça zor bulduğu Klasik Türk Makam Müziğine yenilikçi ve devrimci yaklaşımla yeni bir bakış açısı ve metot getirmeyi amaçladığı açıktır.

Dergide yer alan bölümler: Müziğin Öyküsü, Müziğin Özleri En Güzel Yeni Eserler, Ünlü Bay ve Bayan Besteci Müzisyen ve Şarkıcıların Fotoğrafları ve Biyografileri, Solfej, Lavta ve Keman Dersleri, Yeni Bestecilerin Eserleri’dir.

Nota dergisinin “Musiki, Hece, Söz ve Şiir” bölümünde musikinin ayrılmaz bir parçası olan şiiri Türkçe, Arapça ve Farsça sözlerle birlikte dikkatle incelemiştir. “Solfej, Lavta ve Keman Dersleri” bölümünde bu çalgıların çalma eğitimi ile ilgili derslere yer vermiş, “Musikinin Esasları” bölümünde ve bu bölüme eklediği “İnkılabın İzahı ve Yansımaları” alt bölümlerinde ise Türk Musikisinin nazariyat sisteminde kişisel olarak kolaylıklar sağlayabileceğini düşündüğü bazı değişiklikleri açıklamaya çalışmıştır (Çakar: 1997, s.16).

¹ Nota Mecmuası (1934), No.30, s.141.

1.— Mecmuamızın sahibi : MİLDAN NİYAZI B. , 2.— İdare Müdürümüz S. ZEKI B. , 3.— Neşriyat Müdürümüz Doktor SALÂHATTİN B. , 4.— Muharrir TA-HİL B.

Resim 2. Nota Mecmuası Yayın Ekibi²

Resim 3. Nota Mecmuasının 3., 10. ve 37. Sayılarının Kapakları

1.2.3. Besteciliği

1910 yılından itibaren besteciliğe başladığı bilinmektedir (Çakar: 1997. s.12) Mıldan Niyazi Ayomak'ın çeşitli kaynaklardan yaklaşık 80 eser bestelediği tespit edilmiştir. Sayısının sekseni bulduğu tahmin edilen bestesinden günümüze daha az sayıda kalmıştır. Nota Mecmuasının 'Yeni Eserler' bölümünde

² Nota Mecmuası (1934). No.25, S.114.

kendisine ait dokuz bestesinin notası verilmektedir. Bestelerinde ağırlıklı olarak şarkı formunu kullanmıştır. Köçekçe, Zeybek, Peşrev, Saz Semâisi formlarının yanı sıra marş formunda da beste yapmıştır.

1.2.4. Müzik Teorisyenliği

Mildan Niyazi Ayomak, Türk Makam Müziği üzerine yaptığı çalışmaları çıkardığı Nota Mecmuasında açıklayıp anlatmıştır. Bu dergi aracılığı ile öğrenimini oldukça zor bulduğu Klasik Türk Makam Müziğine yenilikçi ve devrimci yaklaşımla yeni bir bakış açısı ve metot getirmeyi amaçladığı açıktır.

Derginin ilk sayısında yer verdiği “Niçin Çıkıyoruz?” başlığını taşıyan yazısında Dede Efendi'den sonra Klasik Türk Makam Müziğinin önceki parlaklığını kaybettiğini, güncel ekonomik kaygıların öne çıktığını ve tanınmış iyi müzisyenlerin sayısının azaldığından bahsetmektedir. Zarar verici bu durum ve tutumlarla dergi aracılığı ile savaşılabileceğini, bu müziğe gönül vermiş müzisyenlerin bilgilendirileceğini kaydetmektedir. Yenilikçi yaklaşımının yanında amacının Klasik Türk Makam Müziğinin ezgisel ve ika yapısını bozmadan çok sesli bir yapı meydana getirmeyi amaçladığını belirtir.

Nota Mecmuasının on birinci sayısında “*Mûsikimizde İnkılap*” başlıklı yazısında, Türk Müziğinin öğrenilmesinin zor olduğundan bahsederek Batı Müziğinin kolay öğrenebilecek bir sisteminin olduğu gibi Türk Makam Müziğinin de daha iyi anlaşılabilir ve daha kolay bir öğrenim sistemi olması gerektiğine dikkat çeker. Türk Makam Müziği Teorisine getirdiği değişikliklerde bizzat belirttiği bu amaçla hareket etmiştir.

2. Makam Teorisi Çalışmaları

2.1. Ayomak Sistemi

Öğrenimi ve nitelikli çalışmalar yapılabilmesi için bir inkılabın şart olduğunu dile getiren Mildan Niyazi Ayomak, bu amaçla Klasik Türk Makam Müziği Teorisinde “öz”ü kaybetmeden yaptığı değişimleri yine kendisinin kurduğu ve yayınladığı Nota Mecmuasında yer alan “Musiki Özleri” bölümünde anlatmıştır. Burada önce Avrupa kökenli Batı Müziği ses sistemini ses frekans hesapları ve tarihçesi ile birlikte ele almış daha sonra da Türk makam müziği ses sistemi ve her ikisi arasındaki farklılığa değinmiştir.

Klasik Türk Makam Müziği ses sisteminde yapmış olduğu çeşitli değişikliklerden en önemlisi perdeleri/sesleri isimleri ve/veya isimlendirmek yerine rakam ve sayıların yanı sıra sesli ve sessiz harflerle göstermesidir. Bunun için 15 rakam ve sayı, 15 sessiz ve yine 15 sesli harf kullanmıştır. Türk Alfabesinde

yer alan 8 sesli/ünlü harfi tek olarak kullanmış ve bunlara yine sesli/ünlü harflerinin ikiyeşerli gruplar halinde kullanımını eklemiştir. Bu sistemde kullanılan

Kullandığı rakamlar: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.

Kullandığı sayılar: 10, 11, 12, 13, 14, 15.

Kullandığı sessiz harfler: s, v, m, r, n, t, y, p, z, ş, k, l, ç, f, j.

Kullandığı “tekli” sesli harfleri: o, a, ö, u, ü, e, i.

Kullandığı “ikili” sesli harfler: : oı, aı, aa, aö, öu, uu, uü.

Tablo 1. Klasik Türk Makam Müziği Perdelerinin Ayomak Nota Sisteminde Gösterimi

Do Re Mi Fa Sol La Si Do

Kaba Yegah Hüseyini Acem Rast Dügah Buselik Çargah

Çargah Aşiran Aşiran

s v m r n t y s

Mildan Niyazi Ayomak, derginin yedinci sayısındaki, sayfa 28’de, “Musiki Sayısı” başlığını taşıyan yazısında iki sesli harfin birarada bulunduğu da tek harf olarak kabul edileceğini belirtir.

Tablo 2. Ayomak Sisteminde Perdeleri Gösteren Sesli ve Sessiz Harfler

SESLİ HARFLAR														
oı	aı	i	o	a	ö	u	ü	e	aa	aö	i	öu	uu	uü
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
SESSİZ HARFLAR														
s	v	m	r	n	t	y	p	z	ş	k	l	ç	f	j
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15

Alman ve İngilizlerde de nota seslerinin harflerle gösterildiğine değinen Ayomak, kendisinin geliştirdiği bu sistem sayesinde perde isimlerinin ezberlenme zorunluluğunun da ortadan kalkarak öğrenimin kolaylaşacağını öne sürmüştür.

Müzikte sekiz adet sekizli (oktav) olduğunu belirterek her bir sekizliye bir harf vermiştir. Pest bölgeden tize doğru bu sekizlileri bir saniyedeki titreşimlerine göre göstermiştir. Örneğin en kalın sesi veren birinci sekizli bir saniyede 32,2 titreme yapan "s" harfi ile başlamaktadır ve bir saniyede 64,4 titreme yapan "s" sesine kadar olan bölgede olup "oi" sekizlisidir. Bu sekizliye ait notaları ifade eden (harf) notalardan sonra sekizliyi ifade eden "oi" eklenerek sekizli gösterilir: **soi, voi, moi, roi, noi, toi, yoi** gibi (Tablo. 3).

Tablo 3. Ayomak Sisteminde Birinci Sekizli

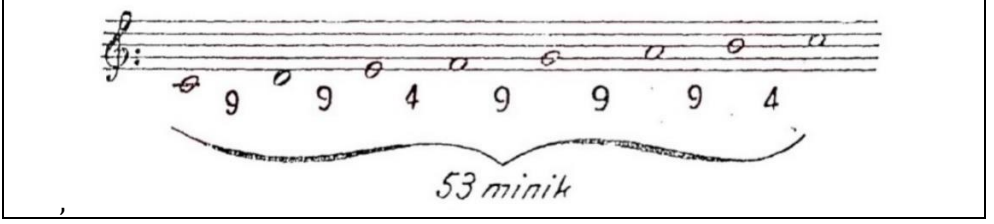

Türk Müziği'nde mevcut akort sorununu da ele almış diyapazonun "Re" tonunun "La" tonu olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

2.2. Koma Değerleri: "Minik" ve Değiştirme İşaretleri

Klasik Türk Makam Müziğinde yer alan ardışık iki tam ses arasındaki dokuz parçadan her birini "**Minik**" olarak ifade etmeyi seçmiştir. Bunu "Musikimizde bir sekizlisi içinde 53 ses vardır ki bunlara (minik) ses denir³." cümlesi ile özetler. Burada "minik" olarak ifade ettiği teorik yapı, hem Avrupa kökenli Batı Müziği ve hem de Türk Makam Müziği terminolojisinde kullanılan "koma"ya karşılık gelmektedir.

³ M.N. Ayomak. "Musikimizde Minik Sesler" Nota Musiki Mecmuası (Ağustos 1933), No.8, s.32.

Tablo 4. Ayomak Sisteminde 53 Minik ve Değerlikleri

Ardışık iki tam ses arasında kalan dokuz miniklik yapı için dokuz ayrı diyez ve bemol işareti oluşturmuştur. Diyez işaretini ifade etmek için “i”, Bemol işareti için ise “e” harfini kullanmıştır.

Mildan Niyazi Ayomak, Klasik Türk Makam Müziği Aralıkları ve Minik Değerlerini:

Tanini – 9 Minik,

Bakiye – 4 Minik,

Küçük Mücennep – 5 Minik

Büyük Mücennep – 9 Minik

İrhs – 2 Minik

Minik, Artık Tanini – 12 Minik olarak göstermiştir.

Tablo 5’te, Bemol ve Diyezleri simbolize eden işaretlerin **s, v, m, r, n, t, y, p, z** ile gösterilen isimleri, diyezler “i” ile gösterildiği için harflerin yanına “i” getirilerek **si, vi, mi, ri, ni, ti, yi, pi, zi** olmuş, bemoller “e” ile gösterildiği için aynı harflerin yanına bu sefer e getirilerek **se, ve, me, re, ne, te, ye, pe, ze** olarak yazılmıştır. Buna göre “s” 1 minik/koma, “v” 2, “m” 3, “r” 4, “n” 5, “t” 6, “y” 7, “p” 8, “z” ise 9 minik değerindedir.

Dergide, Ayomak tarafından bemol ve diyezlere karşılık özel değiştirme işaretleri detaylı bir şekilde anlatılarak açıklanmıştır. Kendi nota yazım sisteminde kullanmak için geliştirdiği işaretlerin, Avrupa kökenli porteli nota yazısında kullanılmakta olan bemol ve diyez sembollerinin biraz değiştirilmesi ile oluşturulduğu görülmektedir.

Tablo 5. Ayomak Sisteminde Değişirme İşaretleri ve “Minik(Koma) Değerleri (Nota Mecmuası, Sayı 9)

Kaç minik lesin ettiği	izi ler		re ler	
	işaret	İsim	İşaret	İsim
1	‡	si	∨	se
2	‡	vi	∩	ve
3	‡	mi	∪	me
4	#	ri	b	re
5	#	ni	b	ne
6	#	ti	b	te
7	#	yi	b	ye
8	#	pi	b	pe
9	#, X, ##	zi	b, bb	ze

2.3. Aralıklar

Dizilerin isimlendirilmesi için ilk adım olarak Dizileri oluşturan aralıkların “Koma” değerlerini ifade eden sayıları belirlemiş, daha sonra bu sayılara karşılık gelen ikişerli harf grupları oluşturmuş, ilk harf sessiz harf olmak üzere bir sesli ve bir sessiz harf sırasını takip ederek bu harflerden yararlanarak Dizinin ismini oluşturmuştur.

Mildan Niyazi Ayomak, aralıkların sahip oldukları minik (koma) değerlerinin bazen azalabileceğini ya da artabileceğini açıkladıktan sonra ne artan ne

de azalan tam değerinde olan aralıkları “**tam**”, azalan aralıkları “**az**”, artan aralıkları ise “**ar**” şeklinde belirlemiştir. Diziler yapılarında hangi aralıkları taşıyorlarsa o aralıkları ifade eden hecelerle gösterilmişlerdir.

Tablo 6. Az, Ar ve Tam Aralıklara Örnek

The image shows a musical staff with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The notes are: G4, A4, Bb4, C5, D5, E5, F5, G5. Above the notes are numbers: 7, 6, 9, 5, 72, 5, 9, 0. Below the staff, the intervals are labeled: az, az, tam, az, ar, az, tam. A bracket above the notes from D5 to F5 is labeled '72', indicating a specific interval or scale degree.

Dizi, tam ve azalmış aralıklardan oluşuyorsa “**Tamaz** (Tam+Az)”, iki artmış aralıktan oluşuyorsa “**Arar** (Ar+Ar)”, hem tam hem azalan hem de artar aralıklardan oluşuyorsa “**Tamazar** (Tam+Az+Ar)” olarak adlandırılmıştır. Bu dizilerin nasıl oluşturulduğu ile ilgili detaylı anlatımlara da yer vermiştir.

Ayomak Sisteminde bu şekilde oluşan dört çeşit dizi vardır: Tamaz, Arar, Tamazar ve (Çifte Sekizli). Dizilerin uygunluk durumunu da inceleyerek bunları daire şeklinde göstermiştir.

Türk Müziği’nde kullanılan oktavların iki “Dörtlü” ve bir “Bağ” dan oluştuğundan bahsederek oktavın pest tarafındaki ilk dört notayı “**Dördal**”, tiz tarafındaki ilk dört notayı ise “**Bağ**” olarak adlandırmış dördüncü ve beşinci notalar arasındaki aralık ve “**Dördüs**” olarak adlandırılmıştır.

Usûllerin de sahip oldukları detaylarından arındırılarak Avrupa kökenli Batı müziğindeki gibi tek elle vurulabilecek küçük değerliğe sahip olanların kullanılmasını uygun görmüştür.

Makam dizilerini gösterirken öncelikle aralıkların koma (minik) değerlerini numerik semboller ve sahip oldukları harflerden yararlanmıştır. İlki sessiz sonra onu takip sırayla eden sesli, sessiz harflerin birlikte okunması makam dizisinin adını oluşturmaktadır.

2.4. Makam Dizileri

Klasik Türk Makam Müziğindeki makamları, Mildan Niyazi Ayomak, kendi sisteminde şu isimlerle açıklamıştır:

Diziyi “sekiz notanın sıra ile yazılması” olarak kısaca tanımlamıştır.

Makam anlatımların da Klasik Türk Makam Müziği perde isimlerini kullanmadan notalar ve aralıkları kullandığı görülmektedir:

“...Çünkü Hicaz dizisinin birinci notası ile ikinci notası arasında 5 minik, ikinci notası ile üçüncü notası arasında 12 minik ve üçüncü nota ile dördüncü notası arasında yine 5 minik aralık vardır, ikinci aralığı 12 bırakmak için Do natürel kalacak ve Re’ye 4 minik tesir eden orta bemol koyarız. Bu taktirde Hicaz dizisinin birinci dörtlüsü yani dört notası tanzim edilmiş olur.”⁴

Tablo 7. Ayomak Sisteminde Makamların İsimleri

Rast	zünezün
Uşşak	tuzerez
Hicaz	ninerez
Hüzzam	neninep
Sabâ	yötirez
Sûzinak	zünenin
Nihâvend	zozerez
Hicazkâr	ninenin
Garip Hicaz	ninerez
Karciğar	yözalaz
Garip Hüzzam	netaatep
Kürdîlihiczakâr	zünezzer

Tablo 8. Ayomak’ın sisteminde Hicazkâr Dizisi (Ninenin)

Tablo 9. Ayomak’ın sisteminde Nihâvend Dizisi (Zozerez)

⁴ M. N. Ayomak. “İzah” Nota Mecmuası (1933), No.19, s.92.

Sonuç

Mildan Niyazi Ayomak, 1925–1933 yılları arasında İzmir’de üç müzik okulu birden açarak Türk Makam Müziğine yenilikçi bakış açısını yaymaya çalışmıştır. 1933 yılında İstanbul'a dönünce burada “İstanbul Musiki Cemiyeti” adıyla bir müzik okulu açmış ve geliştirdiği, Türk müziği öğrenmek isteyenlerin kolayca bu müzikte ilerlemesini sağlayacağını düşündüğü sistemini öğretmeye çalışmıştır. Bununla da yetinmeyerek bir müzik dergisi çıkarmış ve 37 sayı boyunca yayınlamıştır. Nota Musiki Mecmuası olarak basılan bu dergide özellikle “Musiki Özleri” başlıklı seri makalelerle sistemini açıklamış, örnekler ve hatta ödev soruları sorarak açıklayıcı cevaplarla adeta bir ders kitabı niteliğinde uygulamalı bilgiler vermiştir.

“Musikimizde inkılâp” başlıklı yazısında; Türk musikisinin öğreniminin zorluğunu, bunun için bir ömür harcamak gerektiğini belirterek, Türk musikisinin melodik, usul, makam yapılarını bozmadan, Batı’da kullanılan sistemde olduğu gibi, daha basitçe öğretilebilecek bir sistem getirmeyi amaçlamış, bu nedenle mecmuaları çıkarttığını belirtmiş ama, 37 sayıdan sonra çeşitli nedenlerle devam ettirememiştir. Nota Mecmuasında kendi sistemini anlatmanın dışında, dönemin müzik dernekleri ve çeşitli okullarda öğrenim gören müzik öğrencileri ve müzisyenlerin fotoğraflarını yayınlarak tanıtmıştır. Avrupa kökenli Batı müziği bilgilerinden başlayarak Türk makam müziği sistemine değinmiştir. Derginin her kapağında isimleri ile birlikte dönemin kadın ve erkek icrâcılarının, klasik bestecileri tasvir eden illüstrasyonlara yer vermiştir. Dergiyi neden çıkardığı, hangi konulara neden yer verildiği ile ilgili yazılar da yer vermiştir. Hatta, yayın ekibi ile birlikte fotoğraf çekilip dergiye koymuştur (Resim 2).

Dergisinde kendi bestelerinin bir kısmı dahil çeşitli bestelere ve Türk Halk Müziği ezgileri de yayınlanmıştır.

Sistemini anlatmak için ünlü, ünsüz harfler ve numaralardan oluşan bir nota yazım sistemi ve kendi makam müziği anlayışına uygun bir terminoloji oluşturmuştur: Koma değerliğine “minik” demek, azalan, artan dizileri ar, az gibi hecelerle belirtmek gibi. Nota yazım sistemine göre makamları yeniden kendi düşüncesinde kolay bir metotla yeniden adlandırmıştır: Karcıgar makamına “yözalaz”, Sabâ makamına “yötirez” demek gibi.

Bu dergi aracılığı ile öğrenimini oldukça zor bulduğu Klasik Türk Makam Müziğine yenilikçi ve devrimci yaklaşımla yeni bir bakış açısı ve metot getirmeyi amaçladığı açıktır.

Aynı zamanda bir keman sanatçısı da olan Mildan Niyazi Ayomak, çıkardığı Nota dergisinin "Solfej, Lavta ve Keman Dersleri" bölümünün içeriğini teşkil eden konulardan oluşturduğu bir "Keman Metodu" da hazırlamıştır. Nota olarak Avrupa kökenli portli Batı müziği nota yazısını kullanmıştır.

Makam anlatımların da Klasik Türk Makam Müziği perde isimleri ve çeşni vb. yerine notalar ve aralıkları kullandığı görülmektedir. Bazı teorik yapılarıdaki tanımları çok sadedir: "*Dizi, sekiz sesin ardarda gelişti/dizilişidir*" gibi...

Mildan Niyazi Ayomak, Nota dergisinin son sayısında, tek sesli olduğu için Klasik Türk Makam Müziğinin çok seslilikte rahat kullanılmadığını, bu nedenle de Avrupa kökenli Batı Müziği'nin yeğlendiğini belirtmiştir. Usûllerin de sahip oldukları yoğun detaylarından arındırılarak Avrupa kökenli Batı müziğindeki gibi tek elle vurulabilecek küçük değeriğe sahip olanların kullanılmasını uygun görmüştür.

Amacının, Türk Makam Müziğinin özünü yitirmeden daha kolay anlaşılabilir bir sistem ve metotla çok seslendirmeye yatkınlığını arttırmak olduğu anlaşılrsa da Ayomak'ın geliştirdiği bu sistem de kullanışsız bulunmuş ve bu sistem çerçevesinde geliştirdiği terminoloji de tutulmamıştır. Özellikle yüzyıllar boyu bilinegelmiş klasik makam müziği makam isimlerinin harf kombinasyonları ile yeniden isimlendirilmesi en çok eleştirildiği konulardan biri olmuştur. Ayrıca kendi oluşturduğu sistemde de perde isimleri olmasa da pek çok ezberlenmesi gereken husus bulunmaktadır.

Kaynakça

- Akdoğru, Onur (1997). Ege'de Müzikçiler. Metro Matbaacılık, I. Baskı, İzmir.
- Ayomak, Mildan Niyazi (1933), "Musiki Sayısı". Nota Musiki Mecmuası, No. 7, Numune Matbaası, s.8.
- Ayomak, Mildan Niyazi (1933). "İzah" Nota Mecmuası, No.19, Numune Matbaası, s.92.
- Ayomak, Mildan Niyazi (1933). "Musikimizde Minik Sesler" No.8, Nota Musiki Mecmuası. Numune Matbaası. s.32.
- Çakar, Şule (1997). Mildan Niyazi Ayomak'ın Hayatı ve Eserleri. İ.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Ergöz, Hatice (1994), Türk Musikisi Ses Sisteminin XX. Yüzyıl Başlarından Günümüze Gelişiminin Karşılaştırmalı İncelenmesi. İ.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Gençoğlu, Mehmet S. Halim (2020). Milan Niyazi Ayomak'ın Türk Müziği Armonisi ve Müzik Fiziği Notları, Akademisyen Kitabevi.
- Metin, Özgün (2020). Mildan Niyazi Ayomak'ın Türk Müziği Armonisi ve Müzik Fiziği Notları. Akademisyen Kitabevi A.Ş., Ankara.
- Mildan Niyazi (1938) Türk Musikisinin İç Yüzü ve Yeni Nazariyatı. Basılmamış El Yazması Müsvedde, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Laika Karabey Koleksiyonu. İstanbul.
- Özalp, Nazmi (1986).
- Özalp, M. Nazmi, Türk Mûsikîsi Tarihi, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Öztuna, Yılmaz (1977) Türk Mûsikîsi Tarihi, Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuvarı Kuruma Derneği Yayınları, İstanbul.
- Rona, Mustafa (1970). 20. Yüzyıl Türk Musikisi Bestekarları ve Besteleri Güfteleri ile. 3. Baskı, İstanbul.
- Tekelioğlu, Orhan (1999). "Türk Musikisi İnkılabının İçsel Tarihi: Nota Dergisinin Kaplanması" Toplumbilim Müzik Özel Sayısı, Bağlam Yayınları, İstanbul.s.15-24.
- Tekin, Abdülkadir (2015). Türk Mûsikisinde Nağmeler ve Makamlar, Büyüyenay Yayınları: 130.
- TRT İstanbul Radyosu Arşivi.
- Tutu M. Tefvik ve S. Bahadır (1999). Dörtlü Armoni ve Türk Müziğine Uygulanışı. Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Uslu, Recep (2002). "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Müzik Teorisi Eserleri" Türkler, Cilt.12, Ankara. S. 443-448.

CUMHURİYET DÖNEMİ OKUL VE ÖĞRETMEN PERFORMANSI DEĞERLENDİRME POLİTİKALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Hatice Kübra ALTINOK*¹

Esra KARABAĞ KÖSE**

1. Giriş

Yönetim alanının kuram ve uygulamadaki gelişimi, bireysel ve kurumsal performansın izlenmesi ve değerlendirilmesi ile ilgili yaklaşımları da önemli ölçüde etkilemiştir. İnsan kaynakları yönetimindeki anlayış değişimine paralel olarak, geleneksel teftiş sisteminin eleştirel ve yargılayıcı değerlendirme anlayışını rehberlik ve denetim dengesi ile yeniden düzenleme çabaları dikkat çekicidir. Bu anlayışla -her ne kadar istikrarlı bir tutum olduğundan söz etmek zor da olsa- teftiş kurulu başkanlıklarının isimlerinin pek çok kamu kurumunda “rehberlik ve denetim başkanlığı” şeklinde değiştirildiği görülmektedir. Bu değişimin temelinde denetim faaliyetlerinde rehberlik boyutunun öne çıkarılması ve sadece yargılayıcı değil yol gösterici bir değerlendirme yaklaşımının teşvik edilmesi çabaları yatmaktadır. Bunun ötesinde izleme ve değerlendirme faaliyetlerine, sadece teftiş kurulları marifeti ile yürütülen periyodik denetim faaliyetleri olmanın ötesinde bir sistematik ve süreklilik kazandırmaya yönelik kurumsal çabalar da dikkat çekicidir. Kamu idarelerinin kendi inisiyatifleri ile yürüttükleri standart tanımlama ve bunları karşılama düzeyi ile ilgili sistematik izleme değerlendirme arayışları olarak özetlenebilecek bu çabalar, henüz genel kabul görmüş bir yaygınlığa erişmemiş olmakla birlikte önemli görülmesi gereken girişimlerdir.

Kurumsal büyümeye paralel olarak ve teknolojik gelişmelerin de etkisi ile özellikle geçtiğimiz yüzyılın sonlarından itibaren dikkat çekici bir hız kazanmış olmakla birlikte, okul ve öğretmen performansının değerlendirilmesi meselesi

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Yönetimi ve Denetimi.

** Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

Türk Eğitim Sisteminin henüz kuramsal ve kurumsal bir cevap bulamadığı önemli tartışma alanlarından birisidir. Milli gelirden en büyük payın tahsis edildiği eğitim kurumlarının ülkenin geleceğine katkısının objektif performans ölçütleri ile izlenmesi arayışı genel bir toplumsal beklenti olmakla birlikte, pek çok sosyal bilim alanında olduğu gibi, eğitim faaliyetlerinin de sonuçlarının pek çoğunun doğrudan gözlenebilir olmaması, gözlenen etkilerinin ise yıllara şamil olması gibi nedenler performans izleme ve değerlendirme meselesini oldukça karmaşık hale getirmektedir. Performansı izleyebilme kavramının cazibesi ile okul ve öğretmen performansının değerlendirilmesi konusunda Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından pek çoğu akim kalmış farklı politika girişimleri ortaya konulmuştur. Toplam Kalite Yönetimi, Stratejik Yönetim, Okulda Performans Yönetimi Modeli, Öğretmen Performans Değerlendirme Sistemi, Okul Temelli Mesleki Gelişim Programı, Mesleki Eğitim Öğretim Sistemlerinin Güçlendirilmesi Projesi, Okul Gelişim Modeli, İlköğretim Kurumları Standartları, gibi farklı isimlerle farklı tarihlerde uygulamaya geçirilmiş pek çok politika ve uygulamanın temel odağında performansın izlenmesi ve geliştirilmesi yer almıştır. Bununla birlikte eğitim sistemimiz henüz okul ve öğretmen performansını izlemeye dair kurumsallaşmış ve üzerinde eğitimin tüm paydaşlarınca uzlaşısı sağlanmış bir politika ortaya koyabilmiş değildir. Bu bağlamda bu bölümde, Cumhuriyet Dönemi Türk Eğitim Sisteminde okul ve öğretmen performansının değerlendirilmesine ilişkin farklı politika ve uygulamaları tarihi ve eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutmak amaçlanmaktadır. Bu amaçla; en fazla dikkat çekici yaygınlığa ve uzun sayılabilecek uygulama deneyimlerine erişmiş; Toplam Kalite Yönetimi, Okulda Performans Yönetim Modeli ve 360 Derece Performans Değerlendirme Sistemi gibi politika uygulamaları açıklanmış ve değerlendirilmiştir.

2. Toplam Kalite Yönetimi (TKY)

İşletmelerde 1960'lı yıllardan itibaren yaygınlaşmaya başlayan TKY, sürekli olarak iyileşme ve gelişmeyi temele alan bir yönetim felsefesi sayılabilir. Müşterilerin bugünkü ve gelecekteki ihtiyaçlarını karşılamak için insan kaynakları ve nicel yöntemlerin uygulamaya koşulmasıyla işletme gelişimini sağlama süreci olarak da ifade edilen TKY, esasen sadece kaliteyi ve verimliliği artırmaya yönelik bir sistem olmayıp Şişman'a (1997) göre sistemi bir bütün olarak ele alarak kurumun; çalışma ortamı, insan kaynakları, işleyiş, ürün ve hizmetleri ihtiva eden tüm unsurlarında sürekli gelişime ve kurum kültürünün güçlendirilmesine odaklanan bir değişim felsefesidir.

Toplam kalite yönetiminin eğitime etkisi, çevresel etkileşim içinde, çevrenin ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran, okulu etkileyen faktörleri dengeleyerek değişime direnç göstermeyen, okuldaki öğretmen, öğrenci ve personel arasındaki uyumu düzenleyen, anlayışı ve demokratik; dolayısıyla geniş bir perspektife sahip, olumlu temaslar kurma amacı güden ve mevcut kaynakları rasyonel bir şekilde kullanma ilkesine dayanmıştır (Şimşek, 2000). Özetle, eğitimde toplam kalite yönetimi aslında öğrencilerin, öğretmenlerin, okul çalışanlarının, velilerin, toplumun ve toplumsal kuruluşların yani tüm iç ve dış müşterilerin ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılama olarak ifade edilebilir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan ifade, eğitim kurumlarının performans değerlendirmesinde Temel Kalite Yönetimi yaklaşımının dikkate alınarak, performans ölçümüne dayalı bir modelin geliştirileceğini ve bölgeler arası eğitimdeki dengesizliklerin giderileceğini belirtmektedir. Bu durum, eğitim yönetimi açısından hem örgütsel düzeyde hem de bireylerin iş ve iş gören boyutlarında TKY uygulamasının performans değerlemesi süreçlerine entegre edilmesinde önemli bir ilerleme olarak değerlendirilmelidir.

Eğitimde TKY'nin uygulanmasına dair özellikle 1990'lı yıllardan itibaren gözlemlenen bu gelişme, Türk eğitim sisteminin evrimine işaret etmektedir. Milli Eğitimi Geliştirme Projesi, Müfredat Laboratuvar Okulları ve Mükemmellik Modeli ile MEB Eğitimde Kalite Ödülü gibi girişimler, okullarda görev yapan yönetici, öğretmen, memur ve diğer çalışanların katılımını teşvik ederek, birlikte kalite geliştirme çalışmalarının gerçekleştirildiği bir ortamın oluşturulmasını amaçlamaktadır.

Bu adımlar, eğitimde toplam kalite anlayışının Türk milli eğitimini geliştirmeye yönelik temel taşlarıdır. Okul paydaşlarının her birinin aktif rol alıp sorumluluk üstlendiği bu süreçler, sağlıklı, mutlu ve yaşanabilir bir eğitim ortamının inşası için kritik bir öneme sahiptir. Farklı projeler kapsamında uygulamaya geçirilen ve TKY çerçevesinde değerlendirilebilecek farklı politika girişimleri aşağıda kısaca ele alınmaktadır.

a. Milli Eğitimi Geliştirme Projesi

TKY modelinin eğitim sistemine ilk entegrasyonu, Dünya Bankası destekli Milli Eğitimi Geliştirme Projesi kapsamında gerçekleşmiştir. Proje, o dönemdeki hükümet ile Dünya Bankası arasında 18.05.1990 tarihinde imzalandı ve 10.07.1990 tarihinde 20570 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. İlk ve ortaöğretimde kaliteyi artırmak, öğretmen eğitiminde kaliteyi artırmak ve amaca uygun öğretmenler yetiştirilmesini sağlamak ve yönetimde

ve idarecilikte etkinliği ve verimliliği artırmak hedefleri belirlenen proje merkez ve taşra teşkilatında yürütülmeye çalışılmıştır (MEB, 1990).

Müfredat Laboratuvar Okulları (MLO)

TKY çalışmaları kapsamında hayata geçirilen MLO, 30 Nisan 1992 tarihinde 3797 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'la kurulan Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Milli Eğitim Geliştirme Projesi ile ortaya konulmuş bir uygulama modelidir. Bu merkez, müfredat programı, ders kitapları ve malzemeleri, eğitimsel araştırma, ölçme ve değerlendirme vb. tüm geliştirme faaliyetlerinden sorumlu olup MLO'ların kurulmasına öncülük etmiştir.

Ülkemizdeki eğitim sisteminin geliştirilmesi amacıyla hayata geçirilen MLO, coğrafi açıdan farklı yedi bölgeden seçilen 208 okulla temsil edilmiştir. Bu okullar, yeni öğretim programları, eğitim-öğretim yöntemleri ve yönetim yaklaşımlarının genel eğitim sistemine entegrasyonu öncesinde pilot uygulama olarak belirlenmiş ve ayrıca teknolojik gelişmelerin eğitim süreçlerine entegre edilmesini planlayan özel tasarımlara sahiptir (MEB, 1999).

MLO modeli, öğrenci merkezli eğitim anlayışına uygun özellikler, ilkeler ve standartlar içermek üzere tasarlanmıştır. Bu model, çağdaş eğitim standartlarına uygun olarak Türkiye'nin çağın ihtiyaç duyduğu özelliklerde birey profillerinin oluşturulmasını amaçlamaktadır. Okullardaki gelişim süreçlerinin planlanması, MLO'larda Okul Gelişimi Yönetim Ekibi (OGYE) tarafından yürütülecektir (MEB, 1997). MLO modeli, okulların fiziki altyapısından yönetim anlayışına, rehberlik metotlarından denetim yaklaşımlarına, teknoloji kullanımından okul kaynaklarının etkili kullanımına kadar geniş bir yelpazede öğrenci merkezli bir eğitim anlayışının esas alındığı bir çerçeve sunmaktadır. Ayrıca, model, okulların velilerle, çevreleriyle ve üniversitelerle etkileşimini de içeren bir perspektife odaklanarak, eğitim sürecinin toplumsal boyutlarını ele almaktadır (Toptaş, 2004). Kılıç (1998), MLO'ların çeşitli alanlarda elde ettiği deneyimlerin, özellikle ders kitabı ve öğretim materyali geliştirme çalışmaları, eğitim teknolojisi ve program geliştirme uygulamaları, kullanılan öğretim süreç ve stratejileri ile sınama durumlarında toplam kalite anlayışını ve bu yönde yapılan eğitim araştırmalarını destekleyen optimal ortamlar sunduğunu ifade etmektedir.

Öte yandan bazı araştırmalar bu okulların yönetim sürecini incelemiş ve birtakım sorunlar tespit etmiştir. Örneğin Şahin'in (2006) çalışmasında vurgulanan nokta, OGYE'nin kurulmasında, öğretmen ve okul yöneticileri arasında ciddi bir direnç olduğu, alınan kararların uygulanmaması ve bu uygulamanın

denetlenmemesi durumudur. Son olarak, OGYE'ler 2011 yılında Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Standartları Uygulama Yönergesi yayımlanmış çeşitli yeniliklerle Bakanlık bünyesindeki bütün okullarda oluşturulmuştur (MEB, 2011).

b. Toplam Kalite Yönetimi Uygulama Projesi ve Mükemmellik Modeli

MEB tarafından hazırlanan okulda ve sınıfta kaliteyi yakalama ve Toplam Kalite Yönetimi anlayışını Bakanlığa bağlı tüm kademe ve bölümdeki okullara yaygınlaştırma amacıyla merkez teşkilatında TKY Uygulama Yönergesi ve Projesi 19.10.1999 tarihinde Makam onayı ile faaliyete geçmiştir. Uygulamalar EFQM (Avrupa Kalite Yönetimi Vakfı) Mükemmellik Modeliyle temellendirilerek özdeğerlendirme çalışmalarını yürütülmüştür. Proje kapsamında merkez teşkilatın her birinde, Kalite Kurulları ve Kalite Geliştirme Ekipleri (KKKGE) kurulmuş merkezi idare ve yerel yönetimlerin iyileştirilmesine yönelik eğitimler verilmiştir (MEB, 1999a). Bakanlığın eğitimde kaliteyi artırmayı hedeflediği bu modelin uygulanmasına yönelik bazı eleştiriler bulunmaktadır. Armağan'ın (2015) gerçekleştirdiği çalışmada, eğitim kurumlarında EFQM Mükemmellik Modeli'nin uygulanmasının, çalışan memnuniyeti ve iş tatmini üzerinde olumlu bir etki yarattığına dair bulgular sunulmuştur. Araştırma, bu olumlu etkinin özellikle ödüle sahip olan eğitim kurumlarında daha belirgin olduğunu göstermektedir. Özellikle bu kurumlarda, çalışanların memnuniyet düzeyi ile iş doyumunu arasında güçlü bir bağ olduğu belirlenmiştir. Çalışmada dikkat çeken diğer bir nokta, EFQM Mükemmellik Modeli uygulamasının olmayan fakat kararlılık aşamasında olan eğitim kurumlarında da önemli bir fark yarattığıdır. Bu durum, modelin uygulamaya başlanmasının, eğitim kurumlarındaki çalışanların memnuniyet ve iş tatmini açısından olumlu bir aşama oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca modelde gerekli olan liderlik kriterlerinin tam anlamıyla yerine getirilmemesi, toplam kalite yönetimi ilkelerinin kolay olmaması sebebiyle uygulanamaması ve özdeğerlendirme çalışmalarının her zaman objektif ve doğru sonuçlar vermemesi modele yönelik eleştirilerin bazılarıdır. MEB 2023 Eğitim Vizyonu'nda eğitimde eşitlik ilkesinin pekiştirilmesi ve merkeze kaliteyi alan eğitimin toplumsallaşması ve kapsamlılaştırılması amacıyla başlatılan projenin 2023 yılında devam edeceği vurgulanmaktadır. Buna göre eğitimde mükemmellik modelinin uygulanmaya devam edildiğini göstermektedir.

c. Milli Eğitim Bakanlığı Eğitimde Kalite Ödülü

MEB 2005 yılında yürürlüğe giren “Milli Eğitim Bakanlığı Eğitimde Kalite Ödülü” yönergesiyle Türkiye’de ilk kez eğitime adapte edilmiş nitelikli ödül sistemi oluşturmak için adım atmıştır.

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından uygulanan Eğitimde Kalite Ödülü, eğitimde kalite yönetim sistemi oluşturulması ve bu sistemi başarıyla uygulayan kurum ve ekiplerin ödüllendirilmesi amacını taşıyan bir inisiyatifdir. Bu ödül, MEB'in eğitim kalitesini artırmaya yönelik başlattığı bir projenin bir parçasıdır. Ödül, "Yılın okulu/kurumu" ve "Yılın kaliteli ekibi" olmak üzere iki bölümde verilmektedir. 2007 yılında, ödül değerlendirme kriterlerini geliştirmek adına "Eğitimde Kalite Ödülü El Kitabı" yayımlanarak sistematik bir yapı kazanmıştır.

Nihayet "Millî Eğitim Bakanlığı Toplam Kalite Yönetimi Uygulamaları Ödül Yönergesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönerge"si 2009 yılında yürürlüğe girmiş ödül sürecinde yapılan son değişiklikler detaylı bir şekilde belirlenmiştir (MEB, 2009). Bu yönergeler, "Yılın kaliteli ekibi" ve "Yılın kaliteli okulu/kurumu" kategorilerinin değerlendirme ölçütlerini daha teferruatlı ve ölçülebilir bir biçimde tanımlamıştır. Gülseren (2009) eğitimde kalite yönetimi uygulamaları ve eğitimde kalite ödülü sürecinde okul ve kurumlarda vizyon, misyon, kurumsal değerler, kalite, hedef, öz-değerlendirme gibi kavramların özüksendiğini ifade etmiştir. Yıldırım'ın (2016) çalışmasında belirtilen hususlara göre, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından uygulanan ödül sürecinin, özellikle okul müdürleri ve öğretmenleri teşvik ederek, Toplam Kalite Yönetimi (TKY) anlayışının devamlılığını sağladığı gözlemlenmiştir. Bu uygulama, ödül süreci aracılığıyla öne çıkan okul yöneticileri ve öğretmenlerin özverili çalışmalarını teşvik etme üzerine odaklanmıştır. Bu durum, TKY prensiplerinin okul düzeyinde etkili bir şekilde sürdürülmesini desteklemektedir.

Aynı çalışmada, ödül sürecinin kurumlara göre okullara olumlu bir şekilde yansıdığı belirtilmiştir. Bu etkiler arasında, okulların daha fazla tanınması, genel ilginin artması, öğrenci sayılarında artış, okulda çeşitli değişimlerin gerçekleşmesi, olumlu bir imaj oluşturulması ve öğretmen ile öğrenci mutluluğu ile iş doyumunu gibi faktörler yer almaktadır. Bu bağlamda, ödül sürecinin, okulların sosyal ve profesyonel etkileşimleri üzerinde olumlu bir etki yarattığı ve TKY anlayışının devamlılığını teşvik ettiği sonucuna varılmıştır. Proje günümüzde uygulanmıyor olup ne zaman sonlandırıldığıyla ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Türkmen'in (2006) çalışmasına göre, okullarda toplam kalite yönetimi (TKY) uygulanmasına yönelik çeşitli zorluklar bulunmaktadır. Bu zorluklar arasında, mevcut yasa ve yönetmeliklerin öğretmenleri ders görevlerinin dışında okulda tutmaya yeterli düzeyde destek sağlamaması yer almaktadır. Ayrıca, iş görenlerin iş doyumlarının yetersiz olması, TKY'nin uygulanmasında etkili bir engel olarak belirtilmiştir. Türkmen'in vurguladığı bir diğer nokta, TKY içerisinde geçen bazı kavramların, personel tarafından itici ve sevimsiz olarak algılanmasıdır. Bununla birlikte, TKY felsefesinin tam olarak anlaşılmamış olması ve TKY terminolojisinde yer alan belirli kavramların (vizyon, misyon, değerler, ilkeler ve politikalar gibi) eksik anlaşılması da uygulama sürecini olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda, TKY'nin etkin bir şekilde hayata geçirilmesini engelleyen bu zorlukların aşılması, eğitim kurumları için önemli bir mücadele alanı oluşturmaktadır.

Ayrıca eğitimde TKY uygulamalarına yönelik yapılan çalışmalarda Hergüner ve Gülten (1998) alınan kararların söylemde değil uygulamada olduğu takdirde uzun vadede olumlu sonuçlar alınabileceğini, Bayrak ve Ağaoğlu (1998) ilköğretim okullarındaki müdür ve öğretmenlerin toplam kalite uygulamalarında gelişme yöneliminde olduklarını, Şentürk ve Türkmen (2009) ilköğretim okullarında görev yapan yöneticilerin kısmen başarılı bulurken öğretmenleri tümüyle yetersiz olduklarını ifade etmiştir. Aslan ve Küçükler (2011) ise 1999 yılında merkez ve taşra teşkilatlarında uygulamaya konmasının eğitim kurumları için uygun olmadığını söylemiş ve çalışma bulgularıyla TKY uygulamalarını okul ve kurum yöneticileri tarafından desteklenmediğini ortaya koymuştur.

3. Okul Gelişim Modeli Projesi

Okul gelişim planlaması, okulun tüm paydaşları tarafından öğrencilerin bütünsel gelişimini desteklemeyi ve öğrencilere kaliteli bir eğitim sağlamayı amaçlayan, okulun yönlendirilmesine dair bir süreçtir. Bu bağlamda, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından 2002 yılında geliştirilen "Okul Gelişim Modeli (OGM)" ile planlı bir çalışma sisteminin okullarda yerleşmesi hedeflenmiştir. OGM, okul topluluğunun sürekli gelişime katılımıyla birlikte okulun kalitesini artırmayı amaçlamaktadır. OGM'nin temelini oluşturan "Okul Gelişim Süreci Basamakları," okulların fiziki kaynakları ve insan sermayesinin geliştirilmesi, eğitim kalitesinin artırılması ve öğrenci başarısının yükseltilmesi için adımların atılmasını öngörmektedir. Bu sistematik süreç, her öğretim yılı başında Okul Gelişim Yönetim Ekibi (OGYE) tarafından uygulanacak bir planın hazırlanmasını içermektedir.

MEB'in 2023 Vizyonu da benzer bir yaklaşımı destekleyerek, 'Okul Gelişim Modeli'yle çocukların öğrenme sürecine katkıda bulunan herkesin okul iyileştirme çabalarında yer aldığı bir model kurmayı amaçlamıştır. Bu modele dayalı olarak her okulun, kendi hazırlayacağı Okul Gelişim Planı'nın, merkezi idareyle iş birliği içinde yıllık bazda izlenecek bir yol haritası niteliğinde olması planlanmıştır.

Okul Gelişim Planı uygulaması ile ilgili yapılan bazı çalışmalar (Gökkyer, 2011; Şahin ve Çeper, 2013), bu uygulamanın genel anlamda okullarda formale olarak algılandığını ve Okul Gelişim Yönetim Ekibi'nin etkili bir şekilde çalışmadığını ileri sürmektedir. Diğer taraftan uygulamanın sendika gibi paydaşların katılımı ile ilgili getirdiği yenilikler olumlu bulunmakla birlikte doğru bir denge noktasının yakalanmasının önemi vurgulanmaktadır (Ertürk, 2020).

4. Stratejik Yönetim ve Stratejik Planlama

Kamu yönetiminde işletme yönetiminin egemen kılınması yönündeki köklü değişiklikler Yeni Kamu İşletmeciliği (YKİ) yaklaşımı çerçevesinde gelişmiştir. Bu bağlamda eğitim kurumları da değişen koşul ve beklentilere entegre olacak şekilde YKİ yaklaşımının uygulama anahtarı olarak stratejik planlamaya gerekli önemi vermiş, ülkemizde de 90'lı yılların sonlarından itibaren bazı pilot okullarda stratejik yönetim çalışmaları faaliyete geçmiştir. Stratejik planlama, stratejik yönetimin formülasyon aşamasının temelidir. Bu aşama, bir organizasyonun temel kararlarını ve eylemlerini belirleyen, organizasyonun kim olduğunu, ne yaptığını ve bu faaliyetleri neden gerçekleştirdiğini şekillendiren disiplinli bir çalışmadır (Bryson, 2004). 24.12.2003 tarihinde yayınlanan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu, Merkezi Kamu İdareleri dahil olmak üzere Millî Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) merkez teşkilatı için stratejik plan hazırlama zorunluluğunu getirmiştir. Bu kapsamda, Millî Eğitim Bakanlığı, 19.06.2006 tarihli ve 2006/55 sayılı genelge ile il-ilçe milli eğitim müdürlükleri ve okullar arasında strateji belgesi hazırlama çalışmalarını başlatmıştır. Stratejik planlamanın okullarda yaygınlaştırılması amacıyla 2007 yılında MEB Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı tarafından hazırlanan "Eğitimde Stratejik Planlama" adlı kitap 2010-2014 yıllarını kapsayacak olan ilk stratejik planını hazırlamada rehberlik etmiştir. Bakanlık tarafından yürütülen çalışmalar, derinleştirilerek "Planlı Okul Gelişim Modeli-Okulda Stratejik Yönetim" isimli kitap ile somut bir şekilde ifade edilmiş ve Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) Strateji Geliştirme Başkanlığı tarafından 2010/14 sayılı genelge ile ilçe millî eğitim müdürlükleri ile okul ve kurumlarda stratejik plan çalışmalarının mecburi

hale getirilerek belirli bir takvime bağlanmıştır. Ayrıca, 2010 yılında yayınlanan 'Eğitimde Stratejik Planlama, Okul/Kurumlar İçin' kitabı, Bakanlık tarafından hazırlanan üç kitap arasında yer almaktadır. Bu kitaplar, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından yayınlanan "Kamu Kuruluşları İçin Stratejik Planlama Kılavuzu" esas alınarak oluşturulmuş ve Bakanlık merkez idaresi, il/ilçe millî eğitim müdürlükleri ve okullardaki stratejik yönetim işlemlerinin aşamalarını belirlemede ve yönlendirmede önemli bir rol oynamıştır. Altınkurt'a (2010) göre, iç ve dış paydaşlar arasında yer alan öğretmenler, öğrenciler, veliler gibi unsurların memnuniyet seviyelerinin ölçülmesi ve ölçülebilir uzun vadeli amaçlar belirlenerek okul performansın değerlendirilmesi, stratejik yönetim ve planlama uygulamalarının anlamlı birer bileşeni olarak kabul edilmektedir.

Eğitim idarelerinin karmaşıklığı ve insan unsurlarının değişkenliği, sadece sayısal metotlarla yürütülen takip ve değerlendirmelerin yetersiz kalabileceğini göstermektedir. Bu nedenle, nitel yöntemlerin uygulanması, zenginleştirilmiş ve geniş bir bakış açısı sunabilir.

MEB, 2019-2023 Stratejik Planı'nın izlenmesi ve değerlendirilmesi uygulamalarını, 2015-2019 Stratejik Planı İzleme ve Değerlendirme Modeli'nin geliştirilmiş versiyonu olan 2019-2023 Stratejik Planı İzleme ve Değerlendirme Modeli çerçevesinde gerçekleştirmiştir. Bu model, performans göstergeleri ve stratejilerin gerçekleşme durumlarını belirleme, hedeflerle kıyaslama, faaliyetlerin dağılımını belirleme, sonuçların raporlanması, hedef sapmalarının nedenlerini araştırma, alternatiflerin ve çözüm önerilerinin geliştirilmesi gibi temel ilkeleri içermektedir. Bu süreçler, katılımcılık, saydamlık, hesap verebilirlik, bilsellik, tutarlılık ve tarafsızlık prensipleri yönünde yürütülmüştür.

Stratejik planlamada, izleme ve değerlendirme faaliyetlerinin etkili bir şekilde yürütülebilmesi amacıyla performans göstergeleri belirlenmiştir. Her performans göstergesinin kavramsal yapısı, bilgi kaynağı, kapsamı, veri toplama süresi ve hesaplama yöntemi gibi ayrıntılı bilgiler, performansın takip edilmesinde ölçütlenmenin sağlanması ve güvenilirliğin elde edilmesi için kayıt altına alınmıştır.

5. Okulda Performans Yönetim Modeli ve 360 Derece Performans Değerlendirme Sistemi

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2001-2005) kamu örgütlerinde performans değerlendirmesine geçilmesi hedeflenmiştir. Bu yönde yapılan yasal düzenlemeler Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından hızlandırılmıştır. Ba-

kanlık, hazırladığı "Öğretmen Performans Değerlendirme Modeli ve Sicil Raporları" ile ilköğretim okullarında görevli öğretmenlere yönelik "öğretmen performans değerlendirme modeli" oluşturmuştur. Söz konusu modelin esas dayanağı öğretmenlerin çoklu veri kaynaklarına göre performans değerlendirmesinin gerçekleştirilmesidir. (EARGED, 2001). Yine 2002 yılında hazırlanan "Okulda Performans Yönetimi" taslağı performans değerlendirmede çoklu veri kaynaklarının kullanılmasını temel almıştır (EARGED, 2002).

4 Ekim 2005 tarihli Kamu Personel Kanunu Tasarı Taslağı'nda, sicil sistemi yerine "Personel ve Başarı Değerlendirmesi" öne sürülmüştür. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) da kamu yönetimi alanındaki diğer uygulamalarla uyumlu bir şekilde performans değerlendirme çalışmalarını hızlandırmış ve pilot çalışmalarına başlamıştır (Kayıkçı ve Şarlak, 2013). 2006 yılında Okulda Performans Yönetim Modeli'ni geliştirmiş ve "rehberlik ve denetim faaliyetleri çoklu veri kaynaklarına dayalı ve e-denetim destekli yürütülmesi" kararı alarak 360 derece performans değerlendirme sistemine geçiş yapmıştır. Bu değerlendirme süreci, değerlendirmeye katılan kişilerin yanı sıra çalışan işgörenin de kendi performansını değerlendirmesini içermekte olup, özellikle eğitim örgütlerinde öğretmen performansının değerlendirilmesinde okul yöneticisi, öğretmen meslektaşları, öğrenciler ve velilerden görüş alınmasını içermektedir. Performans değerlendirmesinin çoklu veri kaynağına dayalı olarak gerçekleştirilmesi üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde, sonuçlar arasında uzlaşa sağlanamamıştır. okul ve bünyesinde barındırdığı unsurlarda gelişimin sağlanması ve süreklilik kazandırılmasının okulların açık yönetim anlayışını benimsemeleriyle ve öğrenci, öğretmen, veli, çevre ve okul yöneticilerinin kendi performanslarını değerlendirerek mümkün olduğunu ifade etmiştir. Koçak (2006) ise benzer şekilde, eğitim ve öğretimde kalite ve verimliliği artırmaya yönelik, çoklu veri kaynaklı, katılımcı, şeffaf, işlevsel, objektif ve güvenilir bir denetim sistemi ihtiyacına vurgu yapmıştır. Öğretmenler ve yöneticilerin, veli ve öğrencilerin kendilerini değerlendirmelerini doğru bulmadıklarına ve değerlendirme sonuçlarının objektif olmayacağını düşündüklerine ilişkin araştırmalar da bulunmaktadır (Altun ve Memişoğlu, 2008; Şahin ve Çeper, 2013).

6. Öğretmen Kariyer Basamakları

Öğretmenlik mesleği Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2005 yılında yayımladığı bir yönetmelikle kariyer basamaklarına göre yeniden tanımlamıştır (Resmî Gazete, 2005). 2006 yılında yapılan değişikliklerle son şeklini alan bu yönetmelik, esasında 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 43. maddesi ve 657 sayılı

Devlet Memurları Kanunu'nun 152. maddelerine dayanarak ortaya konulmuştur. Kariyer basamaklarına göre mesleği öğretmenlikten uzman öğretmenliğe, uzman öğretmenlikten başöğretmenliğe geçiş olmak üzere üç adımda gerekli yeterlikleri kazanma şeklinde tanımlamıştır (MEB, 2006). Aynı yönetmelikte, gerçekleştirilmesi planlanan uzman öğretmenlik/başöğretmenlik sınavının kapsamı ve ağırlıkları Türkçe (%30), genel kültür (%20), pedagojik formasyon (%40), millî eğitim mevzuatı, eğitim yönetimi ve eğitim sistemi ile ilgili temel bilgiler (%10) şeklinde dört ana başlık altında sınırlandırılmıştır (Resmî Gazete, 2005). Yönetmelikte, eğitim-öğretim hizmetleri sınıfındaki toplam öğretmen serbest kadrosunun %20'si oranında uzman öğretmen ve %10'u oranında başöğretmen atamasının gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Öğretmenlik Kariyer Basamaklarında Yükselme Yönetmeliği'ne göre, lisansüstü eğitim tamamlamış olanların uzman öğretmenlik için sınav muafiyeti kazandığını belirtmektedir. Ayrıca kariyer basamaklarında yükselmek için yedi yıldan fazla hizmet süresine sahip fakat lisansüstü eğitim almayan kadrolu öğretmenlere de sınav hakkı tanınmıştır. Sınavı başarıyla tamamlayan lisansüstü eğitim almamış öğretmenlerin sınavda elde ettikleri puan, kıdem, aldığı ödüller, cezalar, mesleki, sosyal ve kültürel çalışmaları yönetmelikte belirtilen kriterlere göre değerlendirilerek, ilan edilen kadro sayısına göre uzman ve başöğretmenlik basamaklarında istihdam edilmiştir. (Demir ve Karadeniz, 2011).

Öğretmenlik kariyer basamaklarına ilişkin Türkiye'de resmî düzeyde ilk yapılanmalar 2005'te başlamasına rağmen takip eden yıllarda sistem pasif kalmıştır. Belirlenen sınavlar uygulanmamış 2022'de ise bu düzenlemelerin kapsamı genişletilerek güncelleştirilmiş, geliştirilmiş şekliyle yürürlüğe konularak sistem aktif biçimde hayata geçirilmiştir (Yücel, 2023). Söz konusu yönetmelik ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmış gerek yönetmelik maddeleri gerekse uygulanış biçimi bakımından olumlu ve olumsuz görüşler ortaya konulmuştur. Turan ve Turan (2009) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, uzman öğretmenlerin, öğretmenlere kıyasla daha yüksek yeterlilik algısı seviyelerine sahip oldukları ve aralarında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular, kariyer basamaklarında yükselme sürecinin kısmen etkili olduğuna işaret etmektedir. Böylelikle öğretmenliğin seçkin bir meslek olup herkes tarafından yapılmayacağını, bu sistem ile öğretmenlerin kendilerini geliştirmeye teşvik edildiğini ve mesleklerinde daha başarılı ve yeterli olma gayretiyle eğitimde niteliğin artabileceği söylenebilir. Öte yandan çalışanlar arasında unvan ve ücret farklılıkları oluşturmanın iş barışı ile ilgili sorunlar oluşturacağı ile ilgili eleştiriler ileri sürülmüştür. Çelikten (2008), öğretmen, uzman ve başöğretmen rolleri ile ilgili

tanımlar arasında herhangi bir ayrımın olmadığını vurgulamıştır. Öte yandan, Gümüşeli (2005) ise söz konusu uygulamanın, sınırlı bir ücret artışı dışında bir anlam taşımadığını, eşit işe eşit ücret prensibine aykırı olduğunu ve bu nedenle öğretmenleri yeterince motive etmeyeceğini belirtmiştir. Tüm bu eleştirilere dayanarak, öğretmenlikte kariyer basamakları sisteminin olgunlaşması için tartışma ve araştırmaya ihtiyaç duyulduğu düşünülebilir.

7. Okul Temelli Mesleki Gelişimi Programı

Okul Temelli Mesleki Gelişim Modeli, öğretmenlerin mesleki bilgi, beceri, değer ve tutumlarının gelişimini destekleyerek etkili öğrenme ve öğretme ortamı oluşturmak amacıyla MEB Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü tarafından geliştirilmiştir. 2005 yılında hazırlanan kılavuz ile çalışmalara başlanmış eğitimin tüm kademelerinde pilot uygulamalar raporlaştırılarak hizmet içi eğitimlerle yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. 11.03.2022 tarihinde yürürlüğe giren "MEB Personeli Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği" kapsamında "Öğretmen-Yönetici Hareketlilik Programları", "Okul Temelli Mesleki Gelişim (OTMG) programları", Mesleki Gelişim Toplulukları (MGT) şeklinde de uygulanmaya başlanmıştır. MGT uygulama kapsamında oluşturulan Öğretmen Bilim Ağı (ÖBA) platformu, okuldaki eğitim-öğretim uygulamalarını geliştirmeyi, katılımcıların mesleki bilgi ve becerilerini artırmayı, öğretmen ve okul yöneticilerinin mesleki gelişimlerini sağlamayı hedefleyen bir uzaktan eğitim mekanizmasıdır. ÖBA platformu, öğretmenlere ve okul yöneticilerine, mesleki gelişimlerini artırma amacıyla birbirlerinden ve uygulamadan öğrenme imkanı sunmak üzere çeşitli hizmet içi eğitimler düzenlemiştir Söz konusu program ile ilgili

Kartal ve Kartallıoğlu'nun (2010) çalışması, öğretmenlerin bireysel ve mesleki gelişimlerine katkı sağlamayı amaçlayan bir programın değerlendirilmesini içermektedir. Çalışmada, programın öğretmenlere kendi gelişimlerine odaklanma ve performanslarını artırma fırsatı tanıdığı, yeterliklerini fark etme ve değerlendirme imkanı sunduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, ilköğretim okullarında yapılan pilot uygulamalar sonucunda oluşturulan Okul Temelli Mesleki Gelişim Raporlarının öğretmenlerin gelişimini olumlu yönde etkilediği, bilgi ve beceri kazandırdığı, öğretmenler arasında bilgi paylaşımını teşvik ettiği ve okul kültürünü olumlu bir şekilde etkilediği belirtilmiştir.

Öte yandan, çalışmada programla ilgili olumsuz görüşlere de yer verilmiştir. Bu olumsuzluklar arasında evrak fazlalığı, zaman yönetimi zorlukları ve maddi sıkıntılar gibi konular öne çıkmıştır. Bu durumun öğretmen motivasyonunu düşürebileceği ve öğretmenlerin değişim ve gelişime direnç göstermesine

neden olabileceği belirtilmiştir (Kaya ve Kartallıoğlu, 2010). Program 2023 yılı itibarı ile uygulanmaya devam etmektedir.

8. Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi (MEGEP)

Bu proje kapsamında, 2001 yılında Türkiye'deki mesleki eğitim ve öğretim sisteminin güçlendirilmesi amacıyla çalışmalara başlanmış ve 2005-2006 eğitim öğretim yılında "Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi" (MEGEP) okullarda uygulanmaya başlanmıştır (MEGEP, 2018). Toplam bütçesi 58,2 milyon avro olan ve Avrupa Birliği (AB) tarafından desteklenen MEGEP sahip olduğu bütçenin 51 milyon avroluk kısmını AB tarafından hibe olarak sağlamıştır. Geri kalan 7,2 milyon avro ise Türkiye tarafından finanse edilmiştir. Proje özel sektörün ihtiyaçları ve katılımıyla mesleki eğitim öğretimin modernize edilerek Türkiye'nin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarına, yaşam boyu öğrenim ilkelerine uyumu ölçüsünde yeni teknolojileri takip ederek milli bir çizgide modüler eğitim sistemine dayalı uluslararası alanda geçerliliği sağlanan bir mesleki eğitim sisteminin oluşturulması amacı taşımaktadır.(Gürcüoğlu ve Öztaş, 2018). Bu hedef doğrultusunda, MEGEP ile birlikte 2005 yılından önce bazı meslek liselerinde 9. sınıflarda öğretilen meslek dersleri, tüm liselerde 9. sınıf ortak dersleri olarak kabul edilmiş ve aynı ders müfredatı uygulanmıştır. Meslek lisesi öğrencileri mesleki dersleri 10. sınıftan itibaren almaya başlamış ve 11. sınıfla birlikte alan derslerini seçme imkanına sahip olmuşlardır. Ayrıca, MEGEP kapsamında bütün meslek liseleri 4 yıl olarak revize edilmiş ve meslek lisesi öğrencileri, 12. sınıfı tamamladıktan sonra mezun olma hakkını elde etmişlerdir (MEGEP, 2018). Alanında uzman öğretmenler tarafından modül(ünite) kitapları hazırlanmış bu modüller MEGEP web sitesinde yayımlanmıştır. Proje günümüzde uygulanmaya devam ederken süreç içerisinde yapılan araştırmalar da uygulamaya çeşitli eleştiriler getirmiştir. Erten'in (2010) araştırmasında modüllerde anlaşılır ve açık bir dil kullanılmadığı, içerdikleri örneklerin öğrencilerin ilgisini çekecek nitelikte olmadığı, örneklerin cevaplarına yer verilmediği, örneklerin sınırlı olduğu, modül içindeki etkinliklerin güncel olmadığı, bilgilerin öğrenci düzeyine uygun olmadığı, yazım hatalarının sıklıkla yapıldığı, görsel unsurlara yeterince yer verilmediği ve öğretmenlerin bilgi düzeyinin yetersiz olduğu sonuçlarına varılmıştır. Diğer bir çalışmada ise Utku (2010), katılımcıların modüler öğretim programının sektör beklentilerine uygunluğunu ve öğrenci başarısını artırdığını, ancak yasal altyapının oluşturulamaması, fiziki altyapı ve uygulayıcı kaynaklı bazı sorunlar nedeniyle sıkıntılar

yaşandığını ifade etmiştir. Çalışmalar modül kitapçıkların en çok eleştiri alan kısım olduğunu ortaya koymuş, modüllerde yer alan bilgilerin güncellenmesi ve geliştirilmesini, öğretmen değil öğrenci merkezli olarak hazırlanmasını ve yasal alt yapının güçlendirilmesini önermiştir.

9. Ortaöğretim Projesi

Türkiye’de okul ödenekleri, Millî Eğitim Bakanlığı ile Dünya Bankası (DB) tarafından Mayıs 2006’dan bu zamana sürdürülen Ortaöğretim Projesi’nde gündeme gelmiş ve Mart 2010’da yeniden bir yapılandırmaya gidilmiştir (DB, 2011). Orta Öğretim Projesi Türkiye’deki genel, mesleki ve teknik eğitim sistemlerinin yeniden yapılandırılması, yeni orta öğretim programlarının geliştirilmesi ve yeni geliştirilen öğretim programlarıyla ilgili öğretmenlerin eğitilmesi ve yeni teknolojik gelişmeler doğrultusunda eğitim öğretim ortamlarının donatılması amacıyla hazırlanmıştır. Projede ikincil bir hedef olarak, kariyer rehberlik sisteminin oluşturulması ve öğrenci değerlendirmelerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır (MEB, 2012; MEB, Projeler Koordinasyon Merkezi Başkanlığı [PKMB], 2011). Ortaöğretim Projesinin, 2006-2011 yılları arasında birinci aşaması tamamlanmış ve 2012-2023 yılları arasında ikinci aşaması devam etmektedir. Projenin toplam bütçesi 1.5 milyar dolar olup, bunun 1 milyar doları Dünya Bankası kredisi, 500 milyon doları ise Millî Eğitim Bakanlığı kaynaklarından karşılanmaktadır. Proje kapsamında, 2006-2021 yılları arasında 9 bin 500 okulda 15 bin 500 derslik ve 2 bin 500’er laboratuvar, kütüphane, çok amaçlı salon, yemekhane, spor salonu, pansiyon, idari bina, lojman, revir, güvenlik kulübesi, çevre düzenlemesi yapılması planlanmıştır. Ayrıca, 10 bin okulda bilgisayar laboratuvarı kurulması, internet bağlantısı sağlanması, akıllı tahta ve projeksiyon cihazı temin edilmesi, eğitim yönetimi bilgi sistemi kurulması, eğitim materyali geliştirilmesi, öğrenci başarı izleme sistemi kurulması, öğrenci rehberlik sistemi kurulması, öğretmen performans değerlendirme sistemi kurulması, okul-aile iş birliği geliştirilmesi, okul-sanayi iş birliği geliştirilmesi gibi faaliyetler gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Ortaöğretim Projesi’nin ikinci aşamasında ise, 2023 yılına kadar 10 bin okulda fiziki altyapının iyileştirilmesi, eğitim kalitesinin artırılması, öğrencilerin mesleki ve teknik eğitime yönlendirilmesi, öğrencilerin bilişim teknolojileriyle donatılması, öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin desteklenmesi, eğitim yöneticilerinin yetkinliklerinin artırılması, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması gibi amaçlar doğrultusunda çalışmalar devam etmektedir. Tüncel ve Akyüz (2023) araştırmalarında katı-

lımcıların projenin eğitime katkısı olduğunu, okulların ihtiyaçlarının karşılandığını, özellikle bilgisayar teknolojileri açısından fark oluştuğunu, eğitim programlarının değişmesine vesile olduğunu, ülkenin eğitim vizyonunun değiştiğini ve özel eğitim ve rehberlik üzerinden mesleğe yönlendirme sistemi kurulduğunu ve STK'ların fark edildiğini belirten görüşlerini ifade etmişlerdir.

10. İlköğretim Kurumları Standartları Projesi

2011 yılında yürürlüğe giren yönerge, MEB bünyesindeki tüm özel ve kamu ilköğretim kurumlarında öğrenciye sunulan hizmetlerin kalitesini arttırmak için oluşturulan İlköğretim Kurumları Standartları (İKS) sistemi kapsamında okul gelişimini planlama, uygulama, izleme ve değerlendirme faaliyetlerini düzenleyen usul ve esasları belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede, yönetim organlarının görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin detayları içermektedir. Mesleki yeterliliklere dayanarak eğitimdeki kaliteyi arttırmak ve eğitim politikalarına yön verecek verileri toplamak amacı ile gerçekleştirilen bu sistem, yurt genelinde 2014-2015 eğitim öğretim yılı itibarıyla uygulanmaya başlanmıştır. İlköğretim kurumları standartları uygulama, okul öncesi eğitim ve ilköğretimin genel amaç ve hedefleriyle tutarlı, çocuk odaklı, cinsiyet eşitliğine duyarlı, dezavantajlı çocukların eğitim ve gelişim haklarına saygılı, tarafsız, şeffaf ve kurumsal gelişime açık bir sistemdir (MEB, 2017). İlköğretim kurumları standartları uygulaması ve öz-değerlendirme süreci; okulları, kurumsal farkındalık ve bilgi birikimi oluşturarak bu verileri kurumsal gelişim için etkili bir şekilde kullanmayı hedeflemektedir. Oluşturulan bu veri tabanı, okulun sürekli olarak sürdürdüğü öz-değerlendirme, planlama ve iyileştirme süreçlerinin düzenli ve istikrarlı bir ürünüdür. Okul yönetimi, sürekli iyileştirme anlayışını benimseyerek iç ve dış kaynaklardan elde edilen bilgileri daha sistematik ve aşamalı bir şekilde toplamaya, yönetmeye ve gelişim için kullanmaya devam edecektir (MEB, 2010). Uygulama, Millî Eğitim Bakanlığı Bilişim Sistemleri (MEB-BİS) veri tabanı üzerinde yer alan Kurum Standartları Modülü aracılığıyla yürütülmüştür. Bu modül, okulların kendi kendilerini değerlendirmelerini, güçlü ve gelişime açık yönlerini belirlemelerini, gelişim planlarını oluşturmalarını ve uygulamalarını sağlamaktadır (MEB, 2015). Şahin ve Çeper (2013) tarafından gerçekleştirilen İKS (İnteraktif Karne Sistemi) üzerine yapılan çalışmada, değerlendirmelerin internet üzerinden yapılmasının, tüm veli ve öğrencilerin internet erişimine sahip olmamaları, velilerin düşük okur-yazarlık oranları, öğrenci ve hatta bazı öğretmenlerin bilgisayar kullanma becerilerinin sınırlı olması ve değerlendirmelerin sorumluluğunun öğretmenlere ait olmasının en

önemli sorunlar olarak belirlendiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca, her okulun farklı imkanlara sahip olması nedeniyle İKS'nin her okula uyarlanabilir olmadığı, bu sebeple her okulda uygulanabilirliğinin zorlayıcı olduğu vurgulanmıştır. Şahin ve Çeper (2013) çalışmasında, İKS uygulamasının okulların mevcut durumuna uygun olmadığı ve araştırma katılımcılarının ilköğretim kurumlarındaki rehberlik hizmetlerinin yetersizliğini, okulların kalabalık olmasını ve rehber öğretmen sayısının azlığını temel sorunlar olarak belirtmiştir. Köse (2021) tarafından da belirtildiği üzere, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından uzun yıllar boyunca gerçekleştirilen çeşitli izleme ve değerlendirme uygulamaları arasında yer alan İlköğretim Kurum Standartları uygulamasının zayıf noktaları arasında; aşırı detaylandırılması ve bu durumun okul yönetimleri ile öğretmenler açısından büyük bir iş yüküne dönüşmesi sayılabilir.

11. Öğretmen Performans Değerlendirme Sistemi

17 Nisan 2015 tarihinde 29329 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği'nde öğretmen performans değerlendirmesine değinilmiştir. 2015-2016 eğitim-öğretim yılı sonunda okul müdürleri tarafından gerçekleştirilen değerlendirmenin subjektif olduğu yönünde açılan dava sonunda yönetmelik iptal edilmiştir. Yaşanan gelişmeler Okul müdürlerinde uygulanan tekli değerlendirme sistemi yerine 360 derece performans değerlendirme sistemine geçilmesi yönünde çalışmalar başlatmış, YÖK ve sendikalardan görüşler alınmıştır. 2015-2019 Millî Eğitim Bakanlığı Stratejik Planı'nda yer alan hedeflere uygun olarak, Okul Temelli Mesleki Gelişim Modeli'nin yaygınlaştırılarak hizmet içi eğitim programlarında öğretmen yeterliklerinin dikkate alınması ve öğretmen performans değerlendirmesini çoklu bir değerlendirme sistemiyle gerçekleştirme gibi amaçlara ulaşmak hedeflenmiştir. Bu doğrultuda Yüksek Planlama Kurulu tarafından kabul edilen "Öğretmen Stratejisi Belgesi" temel alınarak 09.06.2017 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan "Öğretmen Performans Değerlendirme ve Aday Öğretmenlik İş ve İşlemleri Yönetmeliği" taslağı oluşturulmuştur. Taslağın 18. maddesi okul müdürü, zümre öğretmenleri ve diğer öğretmenler, sorumlu olduğu öğrencilerin velileri, öğrencileri ve kendisinin değerlendirici olarak belirtmektedir. 24. maddesi kapsamında, yeni atanan öğretmenlere yönelik "Öğretmenlik Mesleği Yeterlikleri Sınavı" düzenlenmiş ve aday öğretmenlik süreci devam ederken bu sınavın uygulanması ile ilgili tüm işlemlerin Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafınca yürütüleceği belirlenmiştir.

Son tahlilde Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), öğretmen performansını değerlendirmek amacıyla "360 Derece Çoklu Veri Kaynaklı Performans Değerlendirme Yöntemi"ni uygulamak üzere ilgili yönetmelik taslağını yayımlamış ve bu yöntemin pilot uygulamasını 12 ilde gerçekleştirmiştir. 360 derece performans değerlendirme uygulaması, bir çalışanın performansının çeşitli kaynaklar tarafından değerlendirildiği, bu değerlendirmelerden alınan geri bildirimlerle gelişim sağladığı bir sistemdir. Bu sistem, çalışanın yetkinliklerini ölçer, iş performansını artırır, iş tatminini sağlar ve kariyer planlamasına yardımcı olur. Aynı zamanda, işletmenin rekabet gücünü ve karlılığını artırabilir. Ancak, bu uygulama ülke genelindeki eğitim sendikaları tarafından eleştirilmiş ve uygulanması için çeşitli eylemler gerçekleştirilmiştir. Konu, ulusal medya ve sosyal medya platformlarında geniş bir şekilde tartışılmıştır. Konuyla ilgili olarak yapılan araştırmalara göre (Konan, vd. 2016), katılımcıların denetim alanında uzman olmayan okul müdürleri, idari iş yoğunluğu, denetleme sırasında kişisel ilişkilerin ön plana çıkması ve nesnellik kaygısı gibi olumsuz durumları belirttiği görülmektedir. Aynı çalışmada, öğretmenlerin kaygılarını azaltma, uzun vadede gözlem ve beraber etkileşim sağlama gibi olumlu yönlerin de ifade edildiği belirtilmektedir. Akbaba Altun ve Memişoğlu'nun (2008) çalışmasında ise okul yöneticileri ve öğretmenler, performans değerlendirme sisteminde belirlenen kriterlerin objektif olması ve objektif bir şekilde uygulanması durumunda başarılı olabileceğini ifade etmiş, ancak sistem uygulayıcılarının bu konuda yeterli bilgiye sahip olmamasının sistemin sağlıklı yürütmesinde kuşku oluşturabileceğini belirtmişlerdir. Yılmaz ve Konan'ın (2018) araştırmalarında sistemin zayıflıklarını öğretmen-yönetici arasındaki çatışmalar, yöneticilerin denetim ile ilgili eğitim eksiklikleri, değerlendireceği her bransa ilişkin uzmanlıklarının olmaması ve değerlendirmede objektif olamamaları gibi nedenlerle örgüt barışının sağlanamaması olarak ifade etmişlerdir. Öte yandan, okul müdürleri, uygulanan bu sistemin öğretmenlerin mesleki gelişimine katkı sağlayabileceğini ifade etmişlerdir.

12. Değerlendirme, Sonuç ve Öneriler

Temel unsurları ile kısaca özetlenen performans değerlendirme ile ilgili politika ve uygulamalar, eğitim sisteminin performansın izlenmesi ve değerlendirilmesi ile ilgili devam eden bir arayış içinde olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, söz konusu uygulamalara ilişkin eleştiriler üzerine genel bir değerlendirme yapıldığında, uygulamaya geçirilen politikalarda ihtiyaç duyulan

iyileştirmeleri yapmak sureti ile istikrarlı bir ilerleme sağlanamadığı söylenebilir. Bazı uygulamaların ise geçici girişimler olarak, daha yaygınlık kazanamadan rafa kaldırılmış oldukları görülmektedir. Hâlbuki performansın izlenmesi gibi hassas bir politika alanında çok daha güçlü bir planlama ile istikrarlı bir uygulama pratiğine ihtiyaç olacağı bilinmektedir. Politik istikrarsızlık ve deneme yanılma yöntemi denilebilecek bir uygulama yaklaşımı ile yarım kalmış girişimleri kurumsal bir yorgunluğa sebep olması ve dirençle karşılaşması şaşırtıcı değildir.

Planlama, uygulama, kontrol ve değerlendirme, önlem ve revizyon döngüsü olarak bilinen proje yönetiminin temel aşamaları ile ilgili süreçlere dair kanıtlara ulaşmak zordur. Büyük bütçeler harcanarak, merkez teşkilatından taşra teşkilatına ve okullara kadar çok yoğun bir insan kaynağı kullanılarak uygulamaya konulan pek çok proje ile ilgili kurumsal ve kapsamlı değerlendirme raporları bulunmamakta ya da bu raporlara ulaşılamamaktadır. Aşağıdaki tabloda temel bazı proje ve uygulamalara ilişkin bilgiler paylaşılmaktadır.

Tablo: Performans Yönetimi ile İlgili Projeler

	Proje/Uygulama İsmi	Uygulama Tarihleri*	Projenin Devam Edip Etmediği	Sorumlu Birim
1	Milli Eğitimi Geliştirme Projesi	1990-?	Bilgi yok.	Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı
2	Müfredat Laboratuvar Okulları	1992-?	Bilgi yok	Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı
3	Toplam Kalite Yönetimi Uygulama Projesi	1999-?	Bilgi yok	Personel Genel Müdürlüğü
4	Okul Gelişim Modeli Projesi	2002-Devam	Devam ediyor.	Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı
5	Stratejik Yönetim ve Stratejik Planlama	2003-Devam	Devam ediyor.	Strateji Geliştirme Başkanlığı
6	Milli Eğitim Bakanlığı Eğitimde Kalite Ödülü	2005-?	Bilgi yok	Strateji Geliştirme Başkanlığı
7	Okulda Performans Yönetim Modeli ve 360 Derece Performans Değerlendirme Sistemi	2005-Devam	Devam ediyor.	Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı

8	Öğretmenlik Kariyer Basamaklarında Yükselme Yönetmeliği	2005-Devam	Devam ediyor.	Talim ve Terbiye Kurulu
9	Okul Temelli Mesleki Gelişimi Programı	2005-Devam	Devam ediyor.	Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü
10	Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi	2005-Devam	Devam ediyor.	Mesleki Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü
11	Ortaöğretim Projesi	2006-Devam	Devam ediyor.	Ortaöğretim Genel Müdürlüğü
12	İlköğretim Kurumları Standartları	2011-Devam	Devam ediyor.	İlköğretim Genel Müdürlüğü
13	Öğretmen Performans Değerlendirme Sistemi	2015-?	Bilgi yok.	Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı

* Bitiş tarihi ile ilgili bilgi verilmeyen projelerle ilgili MEB resmi kaynaklarında kamuya açık bilgilere ulaşılamamıştır.

Tabloda görüldüğü üzere, bazıları aynı tarihlerde olmak üzere yedi farklı birim tarafından 13 farklı proje ve uygulama başlatılmıştır. Proje ve uygulamalarla ilgili vurgulanması gereken önemli noktalardan birisi, resmi kaynaklarda ulaşılabilir bilgilerin sınırlı olmasıdır. Projelerin kapsamlı etki analizleri ve değerlendirme raporları bulunmadığı gibi, pek çok projenin başlama bitiş tarihleri gibi temel bilgiler dahi bulunmamaktadır. Çoğu kez proje uygulama süreçleri ile ilgili temel bilgilere de ulaşılamadığı, projelerin akametinin ne olduğunun bilinemediği anlaşılmaktadır. Bazı proje ve uygulamaların yeni isimler altında devam ettirilmiş olması ya da isimlerin korunarak içeriklerde önemli değişiklikler yapılması da fikri takip yapılmasını güçleştirebilmektedir. Uygulamaların ihtiyaç duyulan iyileştirmeler yapılarak devam ettirilmesi olumlu olmakla birlikte gelişim sürecinin takibini sağlayacak referanslara proje metninde titizlikle yer verilmesi önemli bir husustur.

Diğer taraftan bazı dönemlerde aynı tarihlerde farklı birimlerce, ortak sayılabilecek amaçlara yönelik farklı isimler altında farklı projeler hayata geçirildiği anlaşılmaktadır. Uygulamalara ilişkin eleştiriler incelendiğinde, genel müdürlükler ya da başkanlıklar gibi farklı merkezi birimler tarafından araştırma geliştirme projeleri olarak uygulamaya geçirilen bu projeler kapsamında aynı konuda farklı şablonlarla farklı raporlar istenildiği anlaşılmaktadır. Sadece

merkezi birimler değil, bazı taşra teşkilatları da benzer içeriklere sahip çalışmalar yürütebilmektedir. Farklı ARGE çalışmaları ile birbiri ile yeterince güçlü işbirliği yapılmadan geliştirilip uygulamaya konulan bu projelerin iş yükü oluşturduğu nihai birimler okullar olmaktadır. Bir koordinasyon eksikliğine işaret eden bu durum, bürokratik iş yükünü artırmanın yanı sıra bu uygulamalara karşı kurumsal bir direnç gelişmesine neden olabilmektedir. Ayrıca belirli projeler kapsamında kurulan çalışma gruplarına çok farklı görevlerin yüklenmesi, görev karmaşasının yanı sıra iş yükünün genellikle aynı kişilerde toplanmasına yol açmakta ve doğal olarak profesyonellikten uzaklaşmaktadır. Bu da uygulamaların benimsenerek kurum kültürünün bir parçası haline gelmesine engel olmaktadır. Diğer taraftan kamu personel rejiminin genel yapısına bağlı olarak, izlenen kurumsal ya da bireysel performansın sonuçlarına göre uygulama süreçlerinin dönüştürülmesindeki zorluklar, daha doğrudan bir ifade ile değerlendirilen performansın pratik bir sonuç üretememesi, gerçekçi bir performans değerlendirme sürecinin inşasını güçleştirmektedir.

Sonuç olarak, Milli Eğitim Bakanlığı gibi ülkemizin en büyük ve köklü kurumlarından birisinin kurumsal öğrenme sürecinin yönetiminde daha profesyonel yaklaşımlara ihtiyacı olduğu söylenebilir. Yeni uygulamalarda benzer hataların tekrar edilmemesi, kurumsal hafızanın ve tecrübe aktarımının güçlü tutulması bakımından uygulamaya geçirilen projelerin tüm süreçlerinin şeffaf bir şekilde değerlendirildiği ve tüm paydaşlarının erişimine açık tutulduğu bir yönetim anlayışı elzem görülmelidir. Bu yönetimi anlayışını temele alarak kamu personel rejiminin yapısını da dikkate alan iyi planlanmış güçlü bir performans izleme modeline olan ihtiyacın halen devam ettiği söylenebilir.

Kaynakça

- Altınkurt, Y. (2010). Attitudes of employees of provincial directorates of national education and school administrators towards strategic planning. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 10(4), 1947-1968.
- Akbaba-Altun, S. ve Memişoğlu, S. (2008). İlköğretim okullarında çoklu veri kaynağına dayalı performans değerlendirmesine ilişkin nitel bir çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 54, 151-179.
- Altun, S. A. ve Memişoğlu, S. P. (2008). Performans değerlendirmesine ilişkin öğretmen, yönetici ve müfettiş görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 53(53), 7-24
- Anagün, Ş. (2002). *Eğitimde Performans Değerlendirme Süreci Ve İnsan Kaynakları Yönetiminde Kullanılan Performans Değerlendirme Yöntemleri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Anadolu Üniversitesi.
- Armağan, T. T. (2015). *Avrupa Mükemmellik Modelinin Öz Değerlendirme Aracı Olarak Eğitimde Uygulanmasının Çalışan Memnuniyeti İle Tatmini Üzerine Etkileri Ve Eğitim Kurumlarında Karşılaştırmalı Değerlendirmesi*. [Yüksek Lisans Tezi], Uludağ Üniversitesi.
- Aslan, G. ve Küçükler, E. (2011). Türkiye’de toplam kalite yönetimi modelinin eğitimin kamu hizmeti niteliğine ve eğitim öğretim süreçlerine uygunluğu. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 202-224.
- Çelikten, M. (2008). Öğretmenlik mesleğinde yeni model arayışları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 189-195.
- Erten, P. (2010). Mesleki ve teknik ortaöğretimde modüler öğretim programının uygulanmasında karşılaşılan güçlükler. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1) 174-198.
- Ertürk, A. (2020). 2023 eğitim vizyonu: sorunlara çare mi? *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48, 321-345. <https://doi.org/10.9779/pauefd.537273>
- Gülseren, H. Ö. (2009). “Değerlerimiz Ve Eğitimde Kalite Ödülü”, 1.Ulusal İyilik Sempozyumu, Elazığ. S.39-51
- Gümüşeli, A. (2005). Öğretmenlikte kariyer sistemine yapılan eleştiriler. *Artı Eğitim Dergisi*, 9, 14.
- Gürcüoğlu, S. ve Özdemir, F. (2020). Öğretmenlerin perspektifinden ortaöğretimde performans değerlendirmesi: Ankara ili Mamak ilçesi örneği. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 101-126.
- Karabağ-Köse, E. ve Köse, M. F. (2019). Strategic management and leadership of education: Central and local perspectives in turkey. *Educational Policy Analysis and Strategic Research*, 14(3), 347-365.
- Kaya, S., ve Kartallıoğlu, S. (2016). Okul temelli mesleki gelişim modeline yönelik koordinatör görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 115-130

- Kılıç, R. (1998). Milli eğitimi geliştirme projesi kapsamında müfredat laboratuvar okulları uygulaması., *Eğitim ve Bilim*, 22(109), 32-36.
- Konan, N. ve Yılmaz, S. (2018). Öğretmen performans değerlendirmeye ilişkin öğretmen görüşleri: bir karma yöntem araştırması. *Milli Eğitim Dergisi*, 47(219), 137-160.
- Köse, M. F. (2021). Okul performansı değerlendirme ölçeği. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(229), 53-71.
- MEB. (2022). *Millî eğitim istatistikleri*, Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- MEB. (2019). *2019-2023 stratejik planı*, Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- MEB. (2015), *Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Standartları Kılavuz Kitabı*, Millî Eğitim Bakanlığı, İlköğretim Genel Müdürlüğü.
- MEB. (2010). *İlköğretim Kurumları Standartları Eğitim Dokümanı*, Millî Eğitim Bakanlığı, İlköğretim Genel Müdürlüğü.
- MEB. (2006). *Temel Eğitime Destek Projesi "Öğretmen Eğitimi Bileşeni" Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri*. Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü.
- MEB. (2002). *MLO Modeli*. Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı Yayınları.
- MEB. (1999). *Müfredat laboratuvar okulları gelişim değerlendirme araştırması*, Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- MEB. (1999). *Müfredat Laboratuvar Okulları Modeli*. Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- MEB. (1997). *Okul Gelişim Planı*, Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- MEB. (1994), *Müfredat Laboratuvar Okulları Modeli*, Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Millî Eğitimi Geliştirme Projesi İkras Metni, (1990), Resmi Gazete No: 20570, Başbakanlık Devlet Basımevi, Ankara.
- Özdemir, S. M. (2005). Eğitim kurumlarında toplam kalite uygulamalarını olumsuz etkileyen etmenler. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3).
- Resmi Gazete, (1990), Resmi Gazete 10 Temmuz 1990, Sayı: 20570
- Resmi Gazete, Öğretmenlik Kariyer Basamaklarında Yükselme Yönetmeliği, 13. Ağustos, 2005.
- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2005). [Http://Www3.Kalkinma.Gov.Tr/Portaldesign/Portalcontrols/Webcontentgostering/Aspx?Enc=51c9d1b02086eafb654e1718cece5a14](http://Www3.Kalkinma.Gov.Tr/Portaldesign/Portalcontrols/Webcontentgostering/Aspx?Enc=51c9d1b02086eafb654e1718cece5a14)) adresinden erişim sağlanmıştır.

- Şahin, S. ve Aslan, N. (2008). A qualitative study on the opinions of secondary school principals regarding strategic planning. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 172-189.
- Şahin, S. ve Çeper, B. A. (2013). İlköğretim kurumları standartları (iks) etkililiği üzerine. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46), 84-111.
- Şişman, M. (1997). Eğitimde toplam kalite yönetimi ve kültür. *Eğitim ve Bilim*, 21(105), 60-69.
- Tuncay, A. (2022). Özel öğretim kurumlarında toplam kalite yönetiminin uygulanması. *Journal Of Social Research And Behavioral Sciences*, 8(15), 107-116. <https://doi.org/10.52096/Jsrb.8.15.8>
- Turan, B. ve Turan, S. (2009). Çalışma statüleri farklı öğretmenlerin kendi algılarına göre yeterlik düzeyleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17 (3), 799-820
- Tüncel, M. ve Akyüz, Ü. (2023). Türkiye’de dünya bankası kredilerine dayalı eğitim projelerinin hazırlık ve uygulama sürecine ilişkin bir değerlendirme. *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7(15), 336-358. <https://doi.org/10.57135/jier.1349915>
- Türkmen, Ö. (2006). *İlköğretim Okullarında Toplam Kalite Yönetimi Uygulamalarına İlişkin Müdür ve Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi (Diyarbakır İli Örneği)*, [Yüksek Lisans Tezi], Dicle Üniversitesi.
- Utku, B. (2010). *Radyo TV Alanı Modüler Öğretim Programına İlişkin Öğretmen Ve Yönetici Görüşlerinin Değerlendirilmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Yeditepe Üniversitesi.
- Yıldırım, N.(2016). Millî Eğitim Bakanlığı toplam kalite yönetimi ödül süreci ve sonrası üzerine nitel bir değerlendirme, *Millî Eğitim Dergisi*, 211. 30-41.
- Yücel, F. H. (2023). Öğretmen adaylarının öğretmenlik kariyer basamaklarına ilişkin görüşleri üzerine bir inceleme. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 194-204. <https://doi.org/10.21666/Muefd.1353697>

21. YÜZYIL ÖĞRETMEN ADAYLARININ WEB 2.0 HIZLI İÇERİK GELİŞTİRME ÖZ-YETERLİLİK ALGILARININ BELİRLENMESİ

Melek ATABAY¹

Funda ERDOĞDU²

Özet

Dijital dönüşüm süreciyle birlikte öğrenme ortam ve materyallerinin de dijitalleşmesine duyulan ihtiyaç öğretmenlerin bu sürece ilişkin bilgi, beceri ve yeterliliklerini ortaya çıkarmayı öncelleştirmiştir. Bu bağlamda öğretmenlerin dijital çağa ayak uydurabilmeleri için sahip olması gereken dijital yeterlilikler ve bu yeterlilikleri sayesindeki üretimleri ön plana çıkarmıştır. Bu çerçevede, bu çalışma Web 2.0 araçlarını kullanarak dijital öğrenme materyali geliştiren öğretmen adaylarının içerik geliştirme öz yeterlik inanç düzeylerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmada karma araştırma yöntemi uygulanarak nitel ve nicel veriler birlikte toplanmıştır. Çalışma grubu pedagojik formasyon eğitimi alan 185 öğretmen adayından oluşmaktadır. Nicel veriler “Web 2.0. Hızlı İçerik Geliştirme Özyeterlilik İnanç Ölçeği” ile nitel veriler ise yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmen adaylarının Web 2.0 hızlı içerik geliştirme öz yeterlik inanç düzeyleri “yüksek” bulunmuştur. Uygulama süresince öğretmen adayları dijital hikâye ve kavram haritası geliştirmeyi deneyimlemişlerdir. Öğretmen adayları dijital materyal geliştirme konusunda çoğunlukla kendilerini yeterli bulduklarını ifade etmişlerdir. Dijital hikâyelerin ve kavram haritasının öğrenmeyi kolaylaştırdığı ve kalıcı hale getirdiği ortaya çıkan sonuçlardandır. Geliştirilen dijital öğretim materyallerinin öğrenme sürecine sağlayacağı katkılar arasında öğrencilerin ilgisini çekme, mo-

---

¹ Dr. Arş. Gör., Trabzon Üniversitesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, melekatabay@trabzon.edu.tr 0000-0002-9585-832X

² Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, funda.erdogdu@dpu.edu.tr 0000-0003-4597-125X

tivasyonlarını artırma, öğrencilerin öğrenme sürecine etkin katılımlarını destekleyici görüşler ortaya çıkmıştır. Dijital yeterliliklere ilişkin yüksek öz yeterliliğe sahip öğretmen adaylarının 21. Yy. becerilerine sahip öğrencilerin yetişmesinde de önemli rol ve sorumluluklarının olduğu bu çalışma sonucunda öneilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital yeterlilik, 21. yy öğretmen yeterlilikleri, Web 2.0 hızlı içerik geliştirme öz yeterlilik.

Determination of 21st Century Preservice Teachers' Self-Efficacy Perceptions of WEB 2.0 Practical Content Development

Abstract

With the digital transformation process, the need for digitalisation of learning environments and materials has prioritised revealing teachers' knowledge, skills and competencies related to this process. In this context, the digital competences that teachers should have in order to keep up with the digital age and their productions through these competences have come to the fore. In this framework, this study aimed to determine the content development self-efficacy belief levels of pre-service teachers who develop digital learning materials using Web 2.0 tools. In the study, qualitative and quantitative data were collected together by applying mixed research method. The study group consisted of 185 pre-service teachers receiving pedagogical formation education. Quantitative data were collected through "Web 2.0. Practical Content Development Self-Efficacy Belief Scale" and qualitative data were collected through a semi-structured interview form. As a result of the research, pre-service teachers' Web 2.0 practical content development self-efficacy belief levels were found to be "high". During the implementation, pre-service teachers experienced digital story and concept map development. The pre-service teachers stated that they mostly found themselves competent in developing digital materials. It is one of the results that digital stories and concept maps facilitate learning and make it permanent. Among the contributions of the developed digital teaching materials to the learning process, the views of attracting students' interest, increasing their motivation, and supporting students' active participation in the

learning process emerged. As a result of this study, it is suggested that pre-service teachers with high self-efficacy regarding digital competences have important roles and responsibilities in raising students with 21st century skills.

Keywords: Digital competence, 21st century teacher competencies, Web 2.0 practical content development self-efficacy.

GİRİŞ

Dijital dönüşüm süreciyle birlikte eğitim alanı başta olmak üzere tüm alanlarda dijitalleşmeye hızlı bir geçiş yapılmıştır. Özellikle internet ortamında Web 2.0 araçlarının yaygınlaşmasına paralel olarak etkileşimli web ortamları, kullanıcıların aktif olarak içerik oluşturması, içerikleri paylaşması ve yorumlaması çift yönlü iletişimi artırmıştır. Böylece Web 1.0 ortamlarının statik ve monolog yapısının aksine kullanıcılar hem tüketici hem de üretici rolüne sahip olarak Web 2.0 araçları yoluyla aktif paylaşımlar yapabilmektedirler. Web 2.0 araçları, farklı katılımcıların iş birliği yapabilmesine, içerik oluşturabilmesine, paylaşabilmesine, depolayabilmesine olanak sağlamaktadır (Altınok, Yükseltürk ve Üçgül, 2017; Atıcı ve Yıldırım, 2010). Web 2.0 araçları çok fazla teknik beceri gerektirmeden kullanıcıların etkileşimli içerikler üretebilmelerini sağlamaktadır (Elmas ve Geban, 2012). Diğer yandan, dijital dönüşümün toplumsal dönüşümü de etkilediği bu süreçte öğrenme ortam ve materyallerinin de bu yönde bir gelişim göstermesi önemli görülmektedir. MEB tarafından yürütülen Fatih projesinin önemli bileşenlerinden biri olan elektronik içeriklerin geliştirilmesi, ders içeriğine uygun dijital öğretim materyalinin derse entegrasyonunda da öğretmenlerin yeterlilikleri ön plana çıkmaktadır. Eğitimde Bilişim Ağı (EBA) öğrenme platformu üzerindeki e-içeriklerin öğrencilerin ihtiyacını karşılayacak şekilde ve hedefe uygun geliştirilmesi gerekmektedir. Konu ile ilgili literatür incelendiğinde mevcut e-içeriklerle öğrencilerin zorluk çektiklerini ve e-içeriklerin öğrenen düzeyine uygun olmadığı yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur (Polat, 2014; Yıldız, Sarıtepeci ve Seferoğlu, 2013). Bu durumun dijital yetkinliğe sahip öğretmene olan ihtiyacı da artırdığını göstermektedir. 2017 yılında MEB tarafından hazırlanan Öğretmen Yeterlikleri Kitabı'nda öğretmenlerin dijital yetkinliğe sahip olmalarının gerekli olduğunu ve dijital yeterliliklere sahip bireylerin yetiştirilmesinin bu öğretmenler sayesinde olacağı vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, öğretmenlerin Web 2.0 araçlarını kullanabilmeyi ve kendi alanlarına entegre edebilecek yetkinliğe erişmeleri ilgili çalışmalarda da belirtilmiştir (Çelik, 2021). Böylece 21. yy becerileri kapsamında 21.

yy öğretmenlerinden beklentiler sosyal, aktif, işbirlikçi öğrenme ortamlarını tasarlayabilen, teknolojik ve pedagojik yeterliliklere sahip öğretmenlerin yetişmesidir (Nelson, Christopher ve Mims, 2009). 21. yüzyıl öğrenme becerileri bağlamında; görsel okuryazar, bilgi okuryazarı, dijital okuryazar, meraklı, yaratıcı, akıl yürütebilme ve risk alma becerilerini içeren, işbirlikçi, sosyal, sorumluluk alabilen, takım oluşturma becerisi yüksek, etkili iletişim başlatan ve sürdüren, planlama becerisi gelişmiş, bilgi araçlarını etkili kullanabilen ve nitelikli ürünler ortaya koyabilme becerisine sahip bireyler yetiştirmek eğitimcilerin öncelikli hedeflerindedir (Önür ve Kozikoğlu, 2019). Bu becerilerin kazandırılması noktasında da bireylerin iyi birer dijital okur yazar olarak yetiştirilmelerinin öncelenmesi vurgulanmaktadır. Dijital okuryazarlık; bireylerin, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bilgiye erişme, kullanma, değerlendirme, oluşturma ve paylaşma becerilerinin bütünü olarak ifade edilmiştir (Heitin, 2016; Pilgrim ve Martinez, 2013). Yapılan çalışmalarda pedagojik bilgi ve beceriye sahip olan öğretmenlerin dijital okuryazarlıklarının geliştirilmesi sürecinde Web 2.0 araçları yoluyla hızlı içerik geliştirme öz yeterlik inançlarının da gelişebileceği belirtilmiştir (Kurt vd., 2022). Dolayısıyla bu durum öğrencilerin dijital okuryazarlık becerilerini geliştirmenin, e-içerik geliştirme becerileri ile pozitif yönde ilişkili olacağını düşündürmektedir. Bu ilişkinin kurulmasında ve geliştirilmesinde de 21. yy. öğretmenlerinin rol ve sorumluluklarının da dijital çağa ayak uyduracak şekilde dönüşüm geçirmesini gerektirir. Bu bağlamda dijital yeterliliklerle donatılmış öğretmenlerin ve yetiştirilen öğretmen adaylarının 21. yy. öğrenme becerilerine sahip olması ve bu vizyonda öğrenci yetiştirilebilmesi için Eğitim Fakülteleri aracılığıyla verilecek eğitimlerin önemi vurgulanmalıdır. Bu çerçevede 21. yy. öğretmeni olarak görev yapacak öğretmen adaylarının Web 2.0 araçlarını kullanabilmesi ve etkileşimli öğretim materyalleri geliştirebilmeleri, öz-yeterlik inançlarının yüksek olmasına işaret etmektedir (Birişçi, Kul, Aksu, Akaslan ve Çelik, 2017). Eğitim Fakültesi'nde öğrenimleri süresince alanlarında iyi eğitim almış olmaları öğretmenlerin rol ve sorumluluklarını nitelikli bir şekilde gerçekleştirebilmeleri için önemli bir süreçtir. Bunun yanında, yeterli teknolojik donanıma sahip dersine uygun öğretim materyali hazırlayabilen ve öğrencilerine sunabilen öğretmenlere ihtiyaç her geçen gün artış göstermektedir. Yükseköğretimde verilen eğitimleri etkili ve yeterli düzeyde alan, eğitim derslerini almış, uygulama olanaklarından yeterince yararlanmış, derslerde gerekli öğretim teknolojileri ve materyalleri kullanmak ile mümkün olabilmektedir (Büyükgöze, Kavas ve Bugay, 2009). Öğretmenler

elektronik içerik geliştirebilmek için gerekli bilgi ve becerileri Eğitim Fakültesinde kazanmaktadırlar. Mesleğe başlamadan öğretmen adaylarının elektronik içerik geliştirmeye ilişkin yeterliliklerinin geliştirilmesi beklenmektedir. Öğretmen adayları mesleğe başladıklarında branşına uygun öğretim programında yer alan kazanımlar için elektronik içerik geliştirebilme, bir sonraki derste ya da başka bir öğrenci grubu için aynı e-içeriği güncelleyebilme ya da var olan materyaller arasında amacına en uygun olan e-içeriği seçip kullanabilmesi gerekir. Bu ihtiyaçtan hareketle bu araştırmanın amacı Web 2.0 araçlarını kullanarak dijital öğrenme materyali geliştiren öğretmen adaylarının Web 2.0 hızlı içerik geliştirme öz yeterlik inanç düzeylerinin belirlenmesidir.

Bu amaç çerçevesinde çalışmanın ana ve alt araştırma problemleri aşağıda sunulmaktadır:

1. Öğretim materyali geliştiren öğretmen adaylarının Web 2.0 hızlı içerik geliştirme öz yeterlik inançları nasıldır?
2. Öğretmen adaylarının;
  - a. dijital hikaye geliştirme deneyimine ilişkin yeterlilik algısı nasıldır?
  - b. hazırladıkları dijital hikayelerin öğrencilere ve öğretmene sağlayacağı faydalar nasıldır?
  - c. kavram haritası geliştirme deneyimlerine ilişkin yeterlilik algıları nasıldır?
  - d. hazırladıkları kavram haritalarının öğrenciye ve öğretmene sağlayacağı faydalar nasıldır?

2.YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Çalışmada nicel ve nitel veri toplama araçlarının birlikte kullanıldığı ve nicel-nitel araştırma sonuçlarını bütünleştiren karma araştırma yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntemin kullanılmasının amacı, nitel ve nicel yöntemlerinin güçlü yanlarının birlikte ele alınarak birleştirilmesi ve bütünleştirilmesidir (Creswell, 2003).

2.2. Çalışma Grubu

Çalışma, 2022-2023 eğitim-öğretim yılı Bahar yarıyılında Pedagojik Formasyon eğitimi alan 185 öğretmen adayı ile "Öğretim Teknolojileri" dersi kapsamında gerçekleştirilmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Nicel veriler “Web 2.0. Hızlı İçerik Geliştirme Öz yeterlilik İnancı Belirleme Ölçeği”; nitel veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Ölçek, üniversite öğrencilerinin Web 2.0 hızlı içerik geliştirme teknolojilerini kullanabilme yeterliliklerini belirlemek amacıyla Birişi vd. (2017) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek madde sayısı 21 adet olup 5’li likert tipindedir. İlgili ölçeğin iç tutarlık katsayısı $\alpha = 0,955$ ’tir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmacılar tarafından hazırlanmış ve dört adet açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Formun iç geçerliliğini sağlamak için Eğitim Teknolojileri alanında doktora mezunlarının görüşü alınmış, gerekli görülen düzeltmeler yapılmıştır. Bu bağlamda Web 2.0 içerik geliştirme süreçlerine ilişkin dijital hikâye ve kavram haritası geliştiren öğretmen adaylarına, bu içeriklerin öğretme-öğrenme süreçlerine entegrasyonuna ilişkin deneyimleri sorulmuştur.

2.4. Verilerin Analizi

Nicel verilerin analizinde yüzde, frekans ve aritmetik ortalama gibi betimsel istatistiklerden yararlanılmıştır. Nitel verilerde ise içerik analizi kullanılmıştır. Corbin ve Strauss (2008) içerik analizini, konuyla ilgili bir anlayış oluşturarak anlam çıkarma ve ampirik bilgi geliştirme için verilerin incelendiği ve yorumlandığı nitel araştırmalar olarak ifade etmişlerdir. Öğretmen adaylarının nitel sorulara verdikleri yanıtlar incelenerek kategori ve kodlar oluşturulmuştur. İlgili kodların sıklıklarına ilişkin frekans değerleri tabloda sunulmuştur. Öğretmen adaylarının görüşme sorularına verdikleri yanıtların doğrudan alıntıları bulgularda sergilenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan açık uçlu sorulara verilen cevaplar araştırmacılar tarafından iki farklı yerde analiz edilmiş, sonuçların benzerlik oranı hesaplanmıştır. Bu benzerlik oranı bize nitel araştırmanın güvenilirliğini ifade etmektedir. Bu çalışmada Miles ve Huberman 1994 modelinde önerilen güvenilirlik formülü kullanılmıştır. İçsel tutarlılık olarak adlandırılan ve kodlama yapanlar arasında görüş birliği olarak ifade edilen formül şu şekildedir: $\text{Güvenirlik} = \frac{\text{Görüş Birliği}}{\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}}$ (Baltacı, 2017). Verilerden elde edilen bulgular doğrultusunda araştırmacılar, yukarıda verilen formüle göre kodlayıcı güvenilirliğini hesaplamışlardır. Kodlamayı yapan araştırmacıların elde ettikleri sonuçlar arasındaki benzerlik birinci sorudan dördüncü soruya sırasıyla .88, .90, .84, .92 olarak bulunmuştur. Kodlama yapan araştırmacılar arasında görüş birliğinin en az %80

olması beklenmektedir. Elde edilen sonucun araştırma için güvenilir olduğu kabul edilmiştir.

2.5. Uygulama Süreci

Pedagojik Formasyon alan her bir öğretmen adayı öğrenim gördükleri programın, MEB, Talim Terbiye Kurulu tarafından hazırlanan, öğretim programından dijital materyal geliştirmek için kazanım/kazanımlar belirlemiştir. Belirlenen kazanım çerçevesinde geliştirilecek olan dijital hikâye için senaryolar oluşturmuşlardır. Hazırlanan senaryolar ve geliştirilecek dijital materyallerde çoklu ortam öğelerine (Mayer, 2006) yer verilmiştir. 10 haftalık uygulama sonucunda öğretmen adayları, öğrenim gördükleri programın TTKB tarafından hazırlanan öğretim programında yer alan kazanıma uygun dijital hikâye ve kavram haritası materyallerini geliştirmişlerdir. Öğretmen adaylarından elde edilen veriler gerek öğrenme süreçleri gerekse de geliştirilen materyaller bağlamında çalışmanın bulgular bölümünde sunulmaktadır.

3. BULGULAR

3.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular

3.1.1. Web 2.0 Hızlı İçerik Geliştirmeye İlişkin Bulgular

Öğretmen adaylarının Web 2.0 hızlı içerik geliştirme öz yeterlilik algı toplam puanlarına ait betimsel istatistikleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Öğretmen adaylarının Web 2.0 hızlı içerik geliştirme öz yeterlilik algılarına ilişkin betimsel istatistikler

	N	En düşük puan	Enyüksek puan	$\bar{X}$	$\bar{X}/m$	Ss
Hızlı İçerik Geliş-185 tirme Öz yeterlilik İnancı	22	22	105	84,70	4,03	11,93

Tablo 1’deki sonuçlara göre öğretmen adaylarının Web 2.0 hızlı içerik geliştirme öz yeterlilik inanç puan ortalaması 84.70, standart sapması 11.93, en yüksek puanı 105, en düşük puanı 22’dir. Birişçi vd. (2018) göre ölçekten elde edilen toplam puanın ölçek toplam madde sayısına bölümünden elde edilen ortalamalar incelendiğinde 4,03 ile “yüksek” düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bulgu, öğretmen adaylarının eğitsel olarak Web 2.0 araçlarını kullanmaları noktasında öz yeterlilik algılarının yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir.

3.2. Nitel Verilere İlişkin Bulgular

Araştırmannın alt problemlerinden “Dijital hikâye geliştirme deneyimine ilişkin kendinizi yeterli buluyor musunuz?” sorusuna ilişkin aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

Tablo 2. Dijital hikâye geliştirme deneyimine ilişkin frekans değerleri

Kategori	Kod	N	%
Yeterli	Çok iyi	37	20
	İyi	60	32
	Orta	47	25
	Kısmen	19	11
Yeterli değil	Hiç	7	4
	Kararsızım	11	6
	Belirsiz	4	2

Tablo 2’de gösterilen ve kendini yeterli bulan öğretmen adaylarının vermiş olduğu yanıtlar incelendiğinde öğretmen adaylarından bazıları dijital hikâye geliştirme konusunda kendilerini oldukça yeterli görmektedirler (Ö18, Ö62, Ö102). Kendini yeterli bulan öğretmen adaylarından Ö24 ise “*Powtoon uygulamasını öğrenene kadar zorlandım ama öğrendikten sonra yeterli olabilecek bir öğretim materyali ortaya çıkardım*” şeklinde belirtmiştir. Öğretmen adaylarından Ö42 ise “*Öğretmenimizin yönlendirmeleriyle iyi bir şekilde dijital hikâye hazırlayabiliyorum*” ifadesinde de öğretmenlerin dijital yeterliliklere sahip olması gerekliliği ve öğrencilerini yönlendirebilmelerine dikkati çekmektedir. Bir diğer öğretmen adayı ise; dijital hikâye oluşturmada senaryoların yazılmasının zor olduğunu çünkü senaryo yazmanın herkesin yapabileceği bir iş olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca, kullanılan Web 2.0 araçlarının program bilgisi olduğu müddetçe her zaman yeterli düzeyde öğretmen adayları ve öğretmenler tarafından kullanılabileceğini belirtmişlerdir. Konu ile ilgili Ö65 “*Öğrencilerin seviyesine uygun, ilgi çekici ve konuyu daha iyi anlayabildiklerini belirten bir dijital hikâye hazırladıklarını*” ifade etmiştir. Bir başka öğretmen adayı Ö70 “*Başta zorlanacağımı düşünüyordum sonrasında lisede radyo televizyon mezunu olduğum için kurgu programlarıyla benzerliğinden dolayı hiç zorlanmadan hazırladığım bir ödev oldu*” şeklindeki ifadesi ile senaryoların hazırlanması noktasındaki ön

bilgi düzeyinin yeterliliğine vurgu yaptığı görülmüştür. Dolayısıyla, öğretmen adaylarının birçoğu ilk deneyimleri olmalarına rağmen kendilerini yeterli bulduklarını ve derslerine ilişkin dijital öğretim materyallerini geliştirebileceklerini belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarının hazırladıkları dijital hikayelere ilişkin örnekler Şekil 1’de sunulmaktadır.

Şekil 1. Matematik dersi oran orantı konusuna ilişkin dijital hikâye

Araştırmanın üçüncü alt problemi olan “Hazırlanan dijital hikâyenin öğretme-öğrenme sürecinde kullanılmasının öğrenciye ve öğretmene sağlayacağı faydalar nasıldır?” sorusuna ilişkin aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

Tablo 3. Geliştirilen dijital hikâyenin öğretme-öğrenme sürecinde kullanılmasının öğrenciye ve öğretmene sağlayacağı faydalara ilişkin frekans değerleri

Kategori	Kod	N	%
Faydalı	Öğrenmeyi kolaylaştırma	36	20
	Öğrenmeyi kalıcı ve etkili kılma	39	22
	Derse ilgiyi artırma	30	16
	Dikkat çekici	21	11
	Motivasyonu artırma	19	10
	Öğrenmeyi eğlenceli kılma	17	9
	Etkin katılımı sağlama	6	3
	Diğer	17	9

Tablo 3'te verilen frekans değerleri incelendiğinde dijital hikayelerin eğlenerek öğrenme imkânı sağladığını ifade etmişlerdir. Bu görüşü savunan öğretmenlerden Ö34 *“Öğretmene ders anlatmada kolaylık öğrencinin de dersi dinlerken keyif aldığını görüyorsunuz”* bir diğer öğretmen adayı ise şu ifadelere yer vermiştir. *“Öğrencilerin derse ilgisini arttırmada ve öğretimi zevkli hale getirmede faydalı olacağını düşünüyorum. Öğrencilerin derse ilgisinin arttığını ve etkili öğrenme sağladığını düşünüyorum (Ö56). Öğretmene dersi daha kolay ve etkili anlatma imkânı sunarken öğrenci için ise eğlenceli ve kalıcı bilgileri vermeyi mümkün kıldığını düşünüyorum (Ö68).* Ayrıca, öğretmen adaylarının çoğu bu dijital öğretim materyallerinin öğrencilerinin dikkatlerini çektiği ve derse ilgisinin arttığını ifade etmişlerdir. *Hazırlanan materyalin oldukça ilginç ve hayata dair olması, haliyle öğrencilerin derse olan ilgisinin artmasına sebep olacaktır. Bence öğrencinin ilgisini çekmek oldukça yeterli bir faydadır. Çünkü öğrencinin derse ilgisini kaybettirmeyen bir materyal, öğrenciyi dersten kopartmayacak ve başarılı olmasını sağlayacak bir faktördür (Ö98).* Öğrenciyi derse bağlayarak ilgi ve motivasyonlarını artıran dijital hikâye örneklerinden bir diğeri Şekil 2'de sunulmuştur.

Şekil 2. Okulöncesi bölümü günlük yapılan aktivitelere ilişkin dijital hikaye

Tablo 3'te verilen öğrenmenin akılda kalıcılığını ve kalıcı öğrenmeyi ifade eden 39 öğretmen adayından bazıları bu durumu şu şekilde betimlemişlerdir. *Bu geliştirdiğim dijital hikayeler sayesinde çocuklara daha kalıcı bilgiler sağladım ve öğrencilerin öğrenirken keyif aldıklarını gözlemledim (Ö37).* Geliştirdiği-

miz dijital hikayeler öğrenci için akılda kalıcı, birden çok duyu organına hitap ediyor. Öğretmen için de daha kolay öğretmeyi sağlayıp zamandan tasarruf etmeyi sağlıyor (Ö143). Kalıcı ve etkili öğrenmeyi arttırdığını düşünüyorum (Ö160). Görsel etkinlikler hem akılda kalıcılığıyla hem de dikkat çekiciliğiyle her zaman fayda sağlar (Ö6). Öğretmen açısından öğretmeyi kolaylaştırır, öğrenci açısından ise renkli ve görüntülü olduğu için ilgisini çeker ve öğrenmede kalıcılığı artırır (Ö90). Ayrıca öğretmen adayları bu dijital hikayeler sayesinde içeriği somutlaştırabildikleri ve böylece kalıcılığı sağlayabildiklerini ifade etmişlerdir. Motivasyonu arttırdığını ifade eden öğretmen adayları ise (Ö33, Ö47, Ö98, Ö156), geliştirilen dijital hikayelerin öğrencinin motivasyonunu artırarak derse katılımlarında artış gözlemlediği ayrıca öğretmen adaylarının derslerinin işleyişini kolaylaştırdığını belirtmişlerdir. Türk Dili Edebiyatı bölümü öğretmen adaylarından Ö156 dersine ilişkin geliştirdiği dijital öğretim materyalinin katkısına yönelik şu ifadelere yer vermiştir. “Türk edebiyatının önemli bir eseri öğrencilere eğlenceli ve dikkat çekici şekilde sunulduğu için hem öğrenciler bu konuda bilgilendi hem de daha fazlasını öğrenmek adına merak duydular. Böylece öğretmen öğrencilerine aktarmak istediği bilgiyi ve aşılacak istediği kitap sevgisini eğlenceli bir yöntemle vermiş oldum.

Araştırmanın dördüncü alt problemi olan “Kavram haritası geliştirme deneyimine ilişkin yeterliliğinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna ilişkin bulgular Tablo 4’te sunulmuştur.

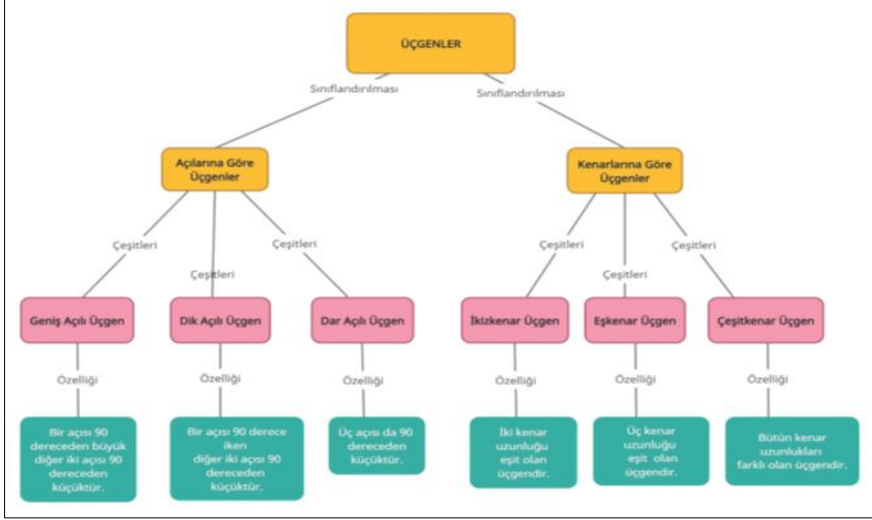
Tablo 4. Kavram haritası geliştirme deneyimine ilişkin frekans değerleri

Kod	N	%
Yeterli	95	51
Orta	60	32
Kısmen	19	10
Kararsızım	5	3
Hiç	6	3

Tablo 4 ile ilgili kendini yeterli bulan öğretmen adaylarının vermiş olduğu nitel verilere ilişkin alıntılar şöyledir: Ö14 “İlgi ve alakamın yanı sıra bu tür Web 2.0 uygulamalarına kolayca adapte olabiliyorum ve çeşitli içerikler üretebiliyorum o yüzden yeterliliğim oldukça iyi, Ö76 kendimi yeterli ve başarılı görüyorum. Ö109 “Yeterince açık bir şekilde anlatmak istediğimi anlattığım için kavram karikatürü geliştirmede yeterli olduğumu düşünüyorum.” şeklindeki

açıklamalarla öğretmen adaylarının %51'ini dijital öğretim materyali geliştirme noktasında kendilerini yeterli gördükleri ortaya çıkmıştır. Geliştirilen kavram karikatürüne ilişkin örnek Şekil 3'te gösterilmiştir.

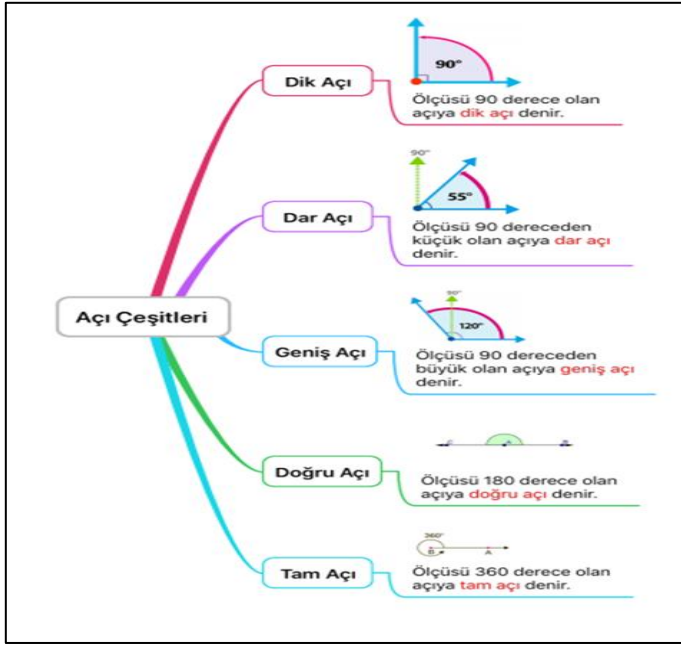
Şekil 3. Geometri alanına ilişkin kavram karikatürü

Araştırmanın altıncı alt problemi olan “Hazırlanan kavram haritası öğretme-öğrenme sürecinde kullanılmasının öğrenciye ve öğretmene sağlayacağı faydalar nasıldır?” sorusuna ilişkin bulgular Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Geliştirilen kavram haritasının öğretme-öğrenme sürecinde, öğrenciye ve öğretmene sağlayacağı faydalara ilişkin frekans değerleri

Kategori	Kod	N	%
Faydalı	Öğrenmeyi kolaylaştırma	38	20
	Öğrenmeyi kalıcı ve etkili kılma	35	19
	Derse ilgiyi artırma	21	11
	Dikkat çekmek	8	4
	Öğrenmeyi zevkli, eğlenceli	8	4
	Zaman tasarrufu	12	7
	Diğer	63	35

Tablo 5'te belirtilen ve %20'lik frekans değerine sahip *öğrenmeyi kolaylaştırma* boyutunda kavram haritasının öğrencinin bir bütün halinde konuyu görmelerini sağladığı için faydalı olduğunu ve öğrencinin konuyu daha çabuk kavramasına yardımcı olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, öğretmenin konuyu bu dijital materyaller sayesinde daha kolay aktardığını ve öğretmenin zaman tasarrufu sağladığını ifade etmişlerdir. Benzer şekilde, kavram haritasının da bir dijital öğretim materyali olarak öğrencilerin akılda kalıcılığı artırdığını, öğretmen yükünü hafiflettiğini, içeriği somutlaştırdığını, zamandan tasarruf sağlandığını açıklamışlardır. Bunun yanında öğrenmeyi zevkli, eğlenceli hale getirdiğini, derse dikkati çektiğini, eğlenceli bir öğrenme ortamı oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Matematik dersine ilişkin kavram karikatürü örneği (Şekil 4).

Şekil 4. Matematik dersi açıları konusuna ilişkin kavram karikatürü

Özetle, dönem boyunca geliştirilen dijital öğretim materyallerinin öğrencilerin soyut konuları somutlaştırmada, öğrenmede kalıcılığın sağlanmasında ve öğrenenlerin derse dikkatinin çekilmesi noktasında önemli içerikler olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında, dijital hikâye, kavram karikatürü vb. dijital öğretim materyallerinin geliştirilmesinin 21. yy. öğrencilerine erişimde önemli

uygulamalar olduğu bulgulara ortaya çıkmıştır. Diğer yandan, dijital içerik geliştirme noktasında dijital yeterliliklere sahip olması gereken öğretmenlerin ve bu öğretmenlerin yetişmesini sağlayan eğitim fakültelerinin öğretim programlarının dijital çağa ayak uyduracak şekilde güncellenmesi ve dönüşümü gerekli görülmektedir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmanın sonuçları çerçevesinde öğretmen adaylarının Web 2.0 hızlı içerik geliştirme öz yeterlik inançlarının “yüksek” olduğu görülmüştür. Çeşitli bölümlerden mezun olan bu öğretmen adaylarının kendi alanlarına yönelik kazanımları doğrultusunda içeriğe uygun dijital öğretim materyali geliştirebildikleri çalışma sonucunda ortaya çıkmıştır. Bunun yanında, öğrencinin dijital hikâye benzeri dijital öğretim materyali karşısında öğrenme motivasyonlarının ve ilgilerinin artış gösterdiği böylece öğrencinin derse katılımının arttığı görülmüştür. Benzer şekilde literatürde de Hung, Hwang ve Huang (2012) çalışmalarında da dijital hikayelerin öğrencilerin motivasyonlarını artırdığını, akademik başarılarının ve problem çözme yeteneklerinin gelişimine olumlu katkı sağladığı belirtmişlerdir. Kahraman’ın (2013) dijital öykülerin fizik dersinde kullanımlarını incelediği çalışmasında ilgili dersin görsellerle desteklenerek daha eğlenceli ve ilgi çekici hale dönüştüğünü, günlük hayatla ilişkilendirerek, soyut kavramları somutlaştırdığını ve kalıcı öğrenmeler sağladığını ortaya koymuştur. Literatürde de belirtildiği gibi dijital hikayeler karmaşık ve soyut olan konularının daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda geleceğin öğretmenleri olan öğretmen adaylarının derslerinde Web 2.0 araçlarını kullanmaları ve dijital içerik geliştirebilmeleri öğrencilerin soyut konuları anlamalarına destek sağlayacağını göstermektedir. Dolayısıyla, öğretmenlerin hızlı içerik geliştirme öz yeterlik inançlarının yüksek olması karmaşık ve soyut konuların somutlaştırılmasında ve öğrencilerin kalıcı öğrenmelerine katkısını artıracaktır.

Alanyazın incelendiğinde farklı öğrenme kademelerinde dijital hikayelerin kullanıldığı görülmüştür. Örneğin okul öncesi (Karoğlu, 2016) fen eğitimi (Korucu, 2020), Türkçe eğitimi (Özerbaş ve Öztürk, 2017). Yüksek öğretimde dil eğitimi için sözel alanlar (Kurudayıoğlu ve Bal, 2014), ve yabancı dil (Tatlı ve Aksoy, 2017) öğretimlerinde çeşitli uygulama örneklerine yer verilmiştir. Benzer şekilde, yüksek öğretimde matematik (Özpınar, 2017) gibi sayısal alanların öğretiminde de dijital hikayeler kullanılmıştır. Bu çalışma sonuçları dijital hikayelerin öğrenme çıktılarını olumlu etkilediğini göstermiştir. Dijital yeterliliklere sahip öğretmen adaylarının dijital öğretim materyali geliştirebilmeleri

için Eğitim Fakültelerinde, öğretmen adaylarının öğrenimleri süresince Web 2.0 araçlarını kullanarak branşına uygun içerik geliştirme yeterliliğini kazanırmaya ilişkin uygulamalı derslere yer verilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Geliştirilen içeriğin kalitesinin değerlendirilmesi ve değerlendirme sonucuna göre gerekli görülen düzeltmelerin yapılması gereklidir. Alan uzmanları ve eğitim teknologlarının ortak çalışarak hazırlayabilecekleri kontrol listeleri ve değerlendirme araçları aracılığıyla dijital hikayelerin uygunluğuna ilişkin kontrol mekanizması oluşturulabilir. 21. yy. becerilerinde de belirtildiği gibi geleceğin öğretmenlerinin Web 2.0 araçlarını kullanarak hızlı içerik geliştirebilmeleri, sınıf dışı ortamlarda öğrencileri ile etkileşimde bulunmaları, öğrencilerinin iş birliği halinde çalışmalarını sağlayabilmeleri ve etkileşimli öğrenme ortam ve materyalleri oluşturmada liderlik edebilmeleri önemlidir. Öğrencilerinin öğrenme motivasyonlarını arttıran ve derse katılımlarını sağlayan bu öğretmenlerden iyi birer dijital okuryazar olmaları da beklenmektedir. Konu ile ilgili olarak Kurt vd. (2022) çalışmalarında öğretmenlerin dijital okuryazarlık düzey ve becerilerinin geliştirilmesi sonucunda hızlı içerik geliştirme öz yeterlik inançlarının da gelişebileceğini ortaya koymuşlardır. Dolayısıyla işbirlikçi, sosyal, sorumluluk alabilen, takım oluşturma becerisi yüksek, etkili iletişim kurabilen öğrenme motivasyonunu artıran, dijital çağa ayak uydurabilen, yüksek öz yeterliliğe sahip öğretmenlerin yetiştirilmesinde formal ve informal öğretim programlarının da güncellenmesi ve dönüştürülmesi önemli bir ihtiyaçtır.

Araştırmanın sonuçları, öğretmen adaylarının geliştirdikleri dijital materyallerin öğrenme ortamında kullanılmasının sağlayacağı faydalar arasında; öğrenmeyi kolaylaştırma, öğrenilenlerin görsellerle desteklenmesi sonucunda kalıcılığın sağlanması ve böylece öğretimin etkili ve verimli hale getirdiğini ortaya koymuştur. Ayrıca öğretmen adayları, dijital öğretim materyallerinin öğrencilerin derse olan ilgi ve motivasyonlarını artırdığını, öğrenmeyi eğlenceli hale getirdiğini, öğrencinin derse katılımını sağladığını, öğrenmeye ayrılan zamanın verimli hale geldiğini böylece zaman tasarrufu sağladıklarını belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarının böylesine olumlu noktalara vurgu yapması ve dijital materyal geliştirmeye ilişkin kendilerini yeterli bulmaları mesleki yeterliklerinin gelişimine olumlu katkı sağlayacağı şeklinde yorumlanmıştır. Böylece, öğretmen adaylarının meslek hayatına başladıklarında kendilerini dijital materyal geliştirme konusunda yeterli bulmaları ihtiyaç halinde öğrenme ortamlarına ders içeriklerine uygun dijital materyal geliştirebileceklerini, gerekli güncelleme çalışmalarını yapabileceklerini ve uygun materyali seçip kullanabileceklerine ilişkin öz yeterlilik inançlarının yükseldiğini göstermiştir.

Özetle, 21. yy. öğretmenlerinin dijital yeterliliğe sahip, etkileşimli öğretim materyali oluşturabilen, dersinin hedef kazanımları doğrultusunda hızlı ve etkileşimli içerikler üretebilen, öğrenciyi derse bağlayan ve aktif katılımı sağlayan lider öğretmenler olması beklenmektedir. Bu noktada Eğitim Fakülteleri başta olmak üzere öğretmen yetiştiren tüm kurumlardan dijital yeterliliklere sahip öğretmenleri yetiştirmeleri beklenmektedir. Bunun sağlanabilmesi için öğretim müfredatları dijital dönüşüm sürecine paralel olarak gerek MEB bünyesinde gerekse de yükseköğretim bünyesinde geliştirilmelidir. Ayrıca, dijital okuryazar bireylerin yetişmesinde önemli rol oynayan öğretmenlerin teknolojik bilgi ve donanımlarının yanında pedagojik bilgilerinin de yüksek olması gerekmektedir. Böylece teknolojik-pedagojik-alan bilgisine sahip bu öğretmenlerin 21. yy. becerilerine sahip öğrenciler yetiştirmeleri hedeflenebilir.

KAYNAKÇA

- Altınok, S., Yükseltürk, E., Üçgül, M. (2017). Web 2.0 eğitimine yönelik gerçekleştirilen bilimsel bir etkinliğin değerlendirilmesi: Katılımcı görüşler. *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education*, 6(1), 1-8.
- Atıcı, B. ve Yıldırım, S. (2010). Web 2.0 uygulamalarının e-öğrenmeye etkisi. *Akademik Bilişim*, 10, 10-12.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman Modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (1), 1-15.
- Birişçi, S., Kul, Ü., Aksu, Z., Akaslan, D. ve Çelik, S. (2017). Web 2.0 hızlı içerik geliştirme öz-yeterlik algısını belirlemeye yönelik ölçek geliştirme çalışması. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 8(1), 187-208.
- Büyükgöze Kavas, A. ve Bugay, A. (2009). Öğretmen adaylarının hizmet öncesi eğitimlerinde gördükleri eksiklikler ve çözüm önerileri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(25), 13-21.
- Corbin, J. ve Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks: Sage.
- Creswell, J. W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
- Çelik, T. (2021). Web 2.0 araçları kullanımı yetkinliği ölçeği geliştirme çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 51, 1-30.
- Elmas, R., & Geban, Ö. (2012). Web 2.0 tools for 21st century teachers. *International Online Journal of Educational Sciences*, 4(1), 243-254.
- Heitin, L. (2016). What is digital literacy?. <https://www.edweek.org/ew/articles/2016/11/09/what-isdigital-literacy.html> adresinden 02.06.2021 tarihinde erişilmiştir
- Heinich, R., Molenda, M., Russell, J.D. & Smaldino (1999). *Instructional media and technologies for learning* (6th ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Hung, C. M., Hwang, G. J., ve Huang, I. (2012). A Project-based digital storytelling approach for improving students' learning motivation, problem-solving competence and learning achievement. *Educational Technology & Society*, 15(4), 368-379.
- Incikabi, L. (2015). Teaching history of mathematics through digital stories: A technology integration model. In J. Keengwe (Eds.), *Handbook of research on educational technology integration and active learning* (pp.162-176.). Hersley, PA: IGI Global.
- Kahraman, Ö. (2013). *Dijital hikayecilik metoduyla hazırlanan öğretim materyallerinin öğrenme döngüsü giriş aşamasında kullanılmasının fizik dersi başarısı ve motivasyonu düzeyine etkisi*. Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.
- Karoğlu, A. C. (2016). Okul öncesi eğitimde teknoloji entegrasyonu: dijital hikâye anlatımı üzerine öğretmen görüşleri. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 7(1), 175-205.

- Korucu, A.T. (2020). Fen eğitiminde kullanılan dijital hikâyelerin öğretmen adaylarının akademik başarısı, sayısal yetkinlik durumları ve sorgulama becerileri üzerindeki etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(1), 352 - 370.
- Kurt, A. A., Telli, E., Bardakçı S., Sarsar, F., Göksün Orhan, D. ve Filiz, O. (2022). Web 2.0 practical content development self-efficacy beliefs of teachers in the context of digital literacy and innovation. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 12(2), 608-629.
- Kurudayıoğlu ve Bal, M. (2014). Ana dili eğitiminde dijital hikâye anlatımlarının kullanımı. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 74-95.
- Mayer, R. E. (2006). Coping with complexity in multimedia learning. In J. Elen & R. E. Clark (Eds.). *Handling complexity in learning environments: Theory and research* (129-139). Oxford: Elsevier Press
- Nelson, B. J., Christopher, A. ve Mims, C. (2009). TPACK and Web 2.0: Transformation of teaching and learning. *TECHTRENDS*, 53, 80-87.
- Önür, Z., ve Kozikoğlu, İ. (2019). Ortaokul öğrencilerinin 21. yüzyıl öğrenme becerileri. *Trakya Eğitim Dergisi*, 9(3), 627-648.
- Özerbaş, M. A. ve Öztürk, Y. (2017). Türkçe dersinde dijital hikâye kullanımının akademik başarı, motivasyon ve kalıcılık üzerinde etkisi. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 10(2), 102-110.
- Özpinar, İ. (2017). Matematik öğretmeni adaylarının dijital öyküleme süreci ve dijital öykülerin öğretim ortamlarında kullanımına yönelik görüşleri. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(3), 1189-1210.
- Pilgrim, J. ve Martinez, E. E. (2013). Defining literacy in the 21st century: A guide to terminology and skills. *Texas Journal of Literacy Education*, 1(1), 60-69.
- Polat, E. (2014). *Öğretmen adaylarının FATİH projesi çerçevesinde e-çerik geliştirme becerilerinin değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Reigeluth, C. M., (1992). Elaborating the elaboration theory. *Educational Technology, Research and Development*, 40(3), 80-86.
- Tatlı, Z. ve Aksoy, D.A. (2017). Yabancı dil konuşma eğitiminde dijital öykü kullanımı. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 45, 137-152.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, 7. Bs. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldız, H., Sarıtepeci, M. ve Seferoğlu, S. S. (2013). FATİH projesi kapsamında düzenlenen hizmet-içi eğitim etkinliklerinin öğretmenlerin mesleki gelişimine katkılarının ISTE öğretmen standartları açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Özel sayı (1)*, 375-392.
- Yılmaz Y., Üstündağ, M. T., Güneş, E. ve Çalışkan, G. (2017). Dijital hikayeleme yöntemi ile etkili Türkçe öğretimi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 7(2), 254 - 275.

TÜRKİYE BAKLAGİL ÜRÜNLERİ KENDİ KENDİNE YETERLİLİK ANALİZİ*

Onur ERGELEN**

Zerrin KARAKUZULU***

1.Giriş

İnsanoğlunun var oluşundan günümüze kadar gelen temel faaliyetlerinden biri kuşkusuz tarımdır. Yeterli gıda teminine bağlı olan bu unsur insanlığın varlığına bağlıdır. Gıda temininin ana aracı olan tarım, dünyada sosyo-ekonomik, teknolojik ya da siyasal ilerlemeler olmasına rağmen, bu tarım gerçeğini değiştirememiştir. İnsanlığın hayatında en temel unsur olan tarım, beslenme alışkanlığımız devam ettiği süre boyunca da devam etmek zorundadır. Sanayi devriminden sonra ise az da olsa tarımda değişiklik meydana gelmiş ve tarıma dayalı geleneksel toplumdaki sanayi toplum yapısına evrilmiştir. Ek olarak kırsal toplum yavaş yavaş şehirleşmeye başlamış ve kentlere doğru olan göçler maalesef durdurulamamıştır. Sonuç olarak hızlı nüfus artmış, tarım alanları daralmış, kırsal kesim azalmış ve bu bağlamda ortaya çıkan büyük dönüşümün çevre üzerinde yarattığı etki, tarımın büyük bir değişim rüzgârı içinde sürükleneyeceğini gösterecektir. Hızlı kentleşme, yapılaşma, iklim ve çevre faktörlerine bağlı olarak tarım alanlarının gündün güne daralması, buna karşın dünya nüfusunun hızla artması, son yıllarda “gıda güvenliği ve kendine yeterlilik” konusunu gündemin en önemli maddeleri arasına taşımıştır. Hızlı nüfus artışı ve bu nüfusa yeterli ve güvenli gıda bulabilme sorunu, özellikle gelişmekte olan ülkelerin önde gelen konularından biridir. Yapılan araştırmalar 25 yıl içinde gıda talebinin tüm dünyada yaklaşık %64 ve gelişmekte olan ülkelerde neredeyse

---

* Onur Ergelen 'in 'Türkiye'nin Tarımsal Ürünlerinde Kendi Kendine Yeterlilik' adlı yüksek lisans tez çalışmasından alınmıştır.

** Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi. onur.ergelen@ogr.sakarya.edu.tr. ORCID: 0009-0003-7840-6289

*** Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi Coğrafya Bölümü Öğretim Üyesi. zkarakuzulu@sakarya.edu.tr. ORCID: 0000-0002-3642-6922

%100 oranında artacağını göstermektedir. Tarımsal verimliliği arttırmak ve sınırlı alanda daha fazla tarım ürünü elde edilebilecek teknolojiler kullanmak; 2050 yılına yaklaşıldığında 9,5 milyar kişiye çıkması beklenen dünya nüfusunu doyurmaya yetecek güvenilir gıda temin edilebilmesi ve insanlığın geleceği için kritik bir öneme sahip olacaktır.¹

21. yüzyılda artan nüfusun sonucunda tarıma elverişli verimli toprakların azalması, kirlilikten dolayı kullanılabilir su kaynaklarının kullanılamaz hale gelmesi; sağlıklı, güvenilir ve sürdürülebilir gıda üretiminin ne kadar önemli olduğunu bizlere göstermektedir.² Tarımsal üretim ve bu alanda uygulanan politikalar salgın hastalıklar, doğal afetler, savaşlar ya da ülke içi huzursuzluk gibi olumsuz şartlardan etkilenmektedir. 2019 yılının aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde doğan ve kısa bir sürede tüm dünyada etkili olarak küresel bir pandemi salgınına dönüşen Covid-19 virüsü tarımsal üretimi son derece olumsuz etkilemiştir. Pandemi ile birlikte yaşanan kısıtlamalar, sokağa çıkma yasakları, uluslararası sınırların kapatılması, temel besin maddelerinin stoklanması, ihracata ve ithalata ara verilmesi gibi nedenlerden dolayı çoğu ülke yetersiz beslenme ile karşı karşıya kalmıştır.³ Covid-19 salgını sırasındaki tarımsal üretim ve tedarik zincirindeki sıkıntılar, pazarlama ve dağıtımdaki zorluklar, sınırların kapatılması ile ihracat ve ithalatta meydana gelen aksamalar ve sonucunda tarımsal gelirin düşmesiyle oluşan mali zorluklar gibi olumsuz olayların yaşanmasıyla hızlı bir fiyat değişkenliği meydana gelmiş, güvenli gıdaya erişimin aksaması endişe yaratmıştır. Küresel pandemi salgınlarında ülkelerin öncelikli amacı ise ürettiği tarımsal mamulü kendi halkının gıda ihtiyacını karşılayabilmek ve ihracata bir süre ara vermektir. Örneğin dünyada önemli buğday üreticisi ve ihracatçısı olan Rusya, salgının baş göstermesiyle birlikte ihracatını sınırlandırmış ve nüfusu kalabalık olduğundan dolayı kendi halkının ihtiyaçları dahilinde buğdayını yurtiçinde kullanmayı amaçlamıştır. Ülkeler salgın hastalıklarla mücadele ederken gıda kıtlığı yaşanmaması adına gerekli önlemleri almak zorundadır. Ana hedefi üretim olan politikaların ön plana çıktığı bu dönemde ülkeler ithalat ve ihracatı kısıtlayıcı yasaklamalar getirmektedir.⁴

Tarih boyunca stratejik bir konu olan gıda güvencesi kavramı, ülkelerin gıda üretiminde kendine yeterli olması kavramının yerine geçmeye başlamış olup bu durum kendine yeterli gıda üretimi kavramının bireylerin yeterli ve dengeli beslenebildiğini gösteremediğinden kaynaklanmıştır.⁵ Sahip olduğu önem derecesi bakımından ekonominin bel kemiği tarım sektörü, sürdürülebilir kalkınmadaki rollere sahip olan çevre ve tarım politikaları giderek önem ka-

zanmaktadır. Küresel ısınma ve iklim değişikliği sonucu olarak dünyamızın doğal dengesi bozulmaya başladı ve elde edilen araştırmalar neticesinde son 150 yılda dünyadaki verimli tarım arazilerinin neredeyse yarısı kaybedilmiştir⁶(aktaran⁷.) Çevre politikaları ve tarımda sürdürülebilirlik kavramları gıda güvencesi için önemlidir çünkü bu iki kavram gıda güvencesinin ekonomik büyüme ile olan ilişkisini güçlendirmektedir. Tarımsal politikalar ve sürdürülebilirlik yeterli düzeyde işlenirse ve gıda güvencesinin küresel politikalardan etkilendiği göz önünde bulundurulursa hangi ürünlerin yerelde üretilmesi gerektiğini ya da hangi ürünlerin ihraç veya ithal edilmesi gerektiği dikkat edilmelidir.⁸ Üretim tekniği seçimi, su verimliliği, ürünlerin yüksek değeri ve suyun ticareti gıda güvencesini etkileyen bir diğer faktörlerdir. Suyun kısıtlı olduğu alanlarda ekonomik olarak değeri yüksek ürünlerin üretilmesinin tercih edilmesi (örneğin; Çanakkale ili Özbek Ovası'nda suyun kısıtlı olmasına rağmen buğday tarımının yanında ikinci ürün olarak silajlık mısır tarımının yapılması gibi) suyun yoğun kullanılmasına ve su verimliliği açığının artması sonucunda da tarım toprakları verimliliği azalmaktadır.

Milattan önce yaklaşık on bin yıl önce tarım devrimi adı verilen neolitik devrimden başlayıp günümüze kadar süren bu süreçte insanoğlu gıdasını güvence altına almasına gayret göstermiştir. Tarım sektörünün insanlığın yıllar geçtikçe çeşitlenen gıda ihtiyacının karşılamasının yanı sıra tüm ülkelerde istihdama ve milli gelire önemli katkısı olmuştur. Bu katkıları sayesinde ise yüzyıllardır stratejik bir öneme sahip olmuştur.⁹ Örneğin çoğu şehir yerleşmelerinin ilk adımları akarsuların ve verimli tarım arazilerinin mevcut olduğu coğrafyalarda atılmıştır. Savaşların öncelikli amacı ise tarım arazilerinin yoğun olduğu yerleri ele geçirebilmek ve bu mekânlarda güçlenmektir. Gıda güvencesini sağlıklı bir şekilde yönetemeyen, açlıkla ya da yetersiz beslenme sorunlarıyla karşılaşan zayıf ülkeler toplumsal huzursuzluk, iktidarsızlık, ülke içinde ayaklanmalar hatta iç savaşa kadar sürüklenebilen krizler yaşamaktadır. Dünya genelindeki tarımsal ürün fiyatlarındaki artışlar ya da fiyatlardaki dengesizliğin temel sebeplerinden olan sel baskınları, toprak erozyonu, tarım alanlarda çıkan yangınlar, depremler, nükleer bomba denemeleri, ya da genel ekonomik krizlerle yüzleşmek zorunda kalan ülkeler gıda güvenliğinden çok gıda güvencesini tartışmaya başlamaktadır Gıda güvencesini sağlayamayan ülkeler açlık veya yetersiz beslenme sorunları ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu sorun nedeniyle ülke açısından bakıldığında toplumsal huzursuzluklar, ülke içi ayaklanmalar hatta savaşlar olabilmektedir.⁹ Gıda güvenliği, gıdaların tüketicilerin sağlığını bozmayacak şekilde veya tehlike içermeyecek şekilde üretilmesi ve üretimden

tüketicinin sofrasına gelene kadar her aşamanın kontrol edilip izlenebiliyor olması ya da kabul edilebilir seviyelerde birtakım hataların bulunmasıdır. Gıda güvencesi ise ülkelerin insanların güvencesini koruması gibi insanların da sağlığının güvence altına alınması için gıdaların güvenli bir şekilde ve yeterli derecede üretilmesi, üretilen ürüne ulaşım kolaylığının sağlanması ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğini savunan bir kavramdır. Önümüzdeki 30 yıl içinde ciddi biçimde iklim değişikliğine maruz kalacak tarımsal üretimin, yakın ve uzak gelecekte açlık ve yetersiz beslenmenin yarattığı insani krizden dolayı gelişmemiş ya da düşük gelire sahip ülkelerde siyasi kaygılar beklenmektedir.¹⁰ Ekonomik ve benzeri krizlerde önemli yan etkilere uğrayan tarımda kendi kendine yeterlilik, ithalat desteğine ihtiyaç duymadan ülkelerin tarımsal ürünlerini kendilerine yetecek kadar üretmesidir. Kendine yeterlilik, toplumun sağlıklı, dengeli ve güvenilir bir biçimde gıda talebini karşılamaya çalışırken diğer bir dalı ise gıda güvencesini sağlamaktır. Ayrıca sosyo-ekonomik düzeyde insanlara istihdam sağlaması ve ekonomiye de ekstra katkı sağlaması ile son yıllarda önemli hale gelmektedir. Ülkeler kendini besleyebilmek için gerekli olan ürünleri asgari yeterlilik derecesinde sağlayabilmelidir. Kendine yeterliliğin sağlanabilmesi için ise ürün fazlalığı vermeden yurt içindeki arzın gerektiğinde karşılanması ile gerçekleşir. Gıda sistemlerinin bölgeselleştirilmesi ve gıdada kendi kendine yeterliliğin artırılması, özellikle süregelen kentleşme ışığında mevcut ve gelecekteki gıda güvenliğinin yanı sıra bu konuyu daha iyi ele almanın olası bir yolu olarak tartışılmaktadır. Ek olarak, üretim ve tüketim arasındaki yakın bağlantı, tüketicilerin gıda seçimlerinin sosyal, ekonomik ve çevresel etkileri konusundaki farkındalığını artırmaya yardımcı olabilir ve üretim süreçlerinde daha yüksek şeffaflığa yol açabilir. Buna karşılık, diğer bölgelerle ticaret, aşırı hava olaylarından sonraki üretim kayıpları gibi yerel gıda arz şoklarını telafi edebileceğinden, tamamen bölgesel bir sistem daha az dirençli olabilmektedir¹¹ Kırsalda ve kentsel alanlarda gıdada kendi kendine yeterliliğin başlıca kontrol faktörleri gıda talebi, tarım arazilerinin mevcudiyeti ve tarımsal üretkenliktir. Ülkelerin artan nüfuslarına ek olarak artan gıda talebini karşılayabilecek güçte olması, tarım alanlarının bu talebe karşılık verebilecek mevcudiyetinde olması ve tarımsal üretkenliği sağlayabilecek durumda olması kendine yeterlilikte önemli faktörlerdir.

Araştırma konusunu oluşturan baklagiller insan beslenmesinde protein kaynaklarından biri olarak önem arz etmektedir. 12 bin türü kapsayan ancak bu türlerden sadece 200'ünün tarımı yapılabilen baklagiller familyası, polar(kutup) bölgeleri hariç dünyanın diğer bütün iklim koşullarında tek yıllık

veya çok yıllık olmak üzere yetiştirilmektedir¹²(aktaran)¹³. Bu türlerin içerisinde en önemlileri yemeklik tane baklagil olarak kullanılan fasulye, nohut ve mercimektir. Tarımı yapılan baklagillerin ekim nöbetlerine kolay bir şekilde girmeleri, nadas alanlarının azalışına neden olmaları, gerektiğinde ihracat potansiyelinin yüksek olması ve istihdama olan katkıları gibi önemli faktörleri içinde barındıran baklagiller üretimde ve tüketimde vazgeçilmez bir ürün grubu haline gelmiştir. Binlerce yıldır insan beslenmesindeki bitkisel proteinin ana kaynağı olan, yağ oranı düşük, karbonhidrat oranı yüksek ve besleyici olan yemeklik baklagiller ülkemizde ve tüm dünyada önemli bir yer tutmuştur.¹³ Dünyada 2 milyardan fazla insana protein kaynağı sunan baklagiller dünyada ve Türkiye’de tarla bitkilerinin üretiminde tahıl ürünlerinden sonra ikinci sırayı almaktadır. Baklagillerin gen merkezi olarak nitelendirilen ve bereketli hilalin en önemli parçası olan Türkiye, tüketim miktarları bakımından da dünyada önemli bir yer tuttuğu gibi tarihsel olarak da sürekli ihracatçı konumundadır. Türk mutfağının ve özellikle dar gelirli ailelerin protein kaynağını oluşturan yemeklik baklagiller ülkemizin çoğu bölgesinden kolayca yetişmektedir. Üretilen baklagillerin büyük çoğunluğu yurt içinde tüketilmektedir¹⁴ (aktaran)¹³. Baklagillerin besin değerleri zengin oldukları gibi yetiştirildikleri toprağa da olumlu etkileri bulunmaktadır. Havanın serbest azotunu toprağa bağlama özelliklerinden dolayı çevre ve sürdürülebilirlik bakımından bu bitkilerin önemleri artmaktadır.

Baklagiller üzerine yapılan araştırmaların çoğunda baklagil üretimindeki sorunların ortadan kaldırılması için organizasyon ve desteğin öneminden bahsedilmektedir. Bu çalışmalar dikkate alındığında Türkiye’de baklagil üretimindeki düşüşün nedenlerinin çok çeşitli olduğu ve Türk tarımının kendine özgü yapısal sorunlarının yanı sıra uygulanan tedbirlerin de bu düşüşe karşı etkili olduğu sonucuna varılabilir. Köylerden şehirlere göç nedeniyle tarım arazilerinin boş kalmasından dolayı bakliyat üreticileri daha çok geçimlik işlere başvurmaktadır. Küçük ve parçalı tarım arazileri, çiftçilerin tarımda makineleştirmesine veya tedarik etmesine gerek duymaması, diğer taraftan yeterli sertifikalı tohumun bulunamaması, yerel çeşitlerin hastalıklara ve zararlılara karşı hassas oluşu baklagil tarımını olumsuz etkilemektedir. Antraknoz hastalığı özellikle nohut ve kuru fasulyede ağır kayıplara neden olmaktadır. Kısa ve uzun yerel çeşitlerin kullanılması nedeniyle mekanik hasada uygun olmamalarına bu sebeple de ürün kayıpları meydana gelmekte ve maliyetlerin artmaktadır. Baklagil tarımıyla uğraşan çiftçilerin organizasyonun yetersiz olması ve destek eksik-

liklerinin artması sonucunda baklagiller fiyatının rakip ürünlere göre daha düşük olmasından dolayı satış fiyatının maliyeti karşılamaması da bir diğer olumsuz faktörlerdendir.¹⁵

Bu nedenle, ülkemizin baklagil üretimi açısından yeterlilik düzeyinin analiz edilmesi çalışmamıza konu olarak seçilmiştir.

2.Yöntem ve Materyal

Çalışmanın literatür taraması tamamlandıktan sonra, istatistiksel veriler TÜİK'in internet sitesi veri tabanından Türkiye bitkisel ürün denge tabloları başlığı altında; ürünlerin üretim, yurtiçi tüketim, ihracat ve ithalat verileri (2000-2010-2020) temin edildi (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=104&locale=tr>). Elde edilen veriler Microsoft Excel programında sadeleştirdikten sonra tablo ve grafiklere dönüştürüldü. Kendi kendine yeterlilik analizi (üretim x 100 / (üretim + ithalat- ihracat) formülü kullanılarak yapıldı.¹⁶ Elde edilen istatistiki veriler bahsedilen formüle göre uyarlanarak Türkiye'nin kuru baklagil ürünlerinde yeterli olup olmadığı analiz edilmeye çalışıldı.

3.Bulgular

Türkiye, baklagillerin gen merkezi olarak kabul edilen “verimli hilal”in en önemli parçasıdır. Türkiye’de en fazla yetiştirilen yemeklik baklagiller ise nohut, kuru fasulye ve mercimektir. Ülkemizde bitkisel ürün üretiminde baklagiller büyük önem taşımaktadır. Özellikle 1980’li yıllardan itibaren yemeklik tane baklagiller üretimine hız verilmeye başlanmış ve ülke genelinde uygulanan üretimi artırıcı projeler sayesinde bakliyat üretimi önemli ölçüde artış göstermiştir. Türkiye’de tarım arazileri büyük alan kaplamaktadır. Bu alanların başında şüphesiz ki tahıl ambarı denilen Anadolu gelmektedir. Ülkemizde 2020 yılı itibari ile birinci sırada yer alarak 36 milyon 207 bin ton tahıl ürünü üretilmiştir. İkinci sırada ise 34 milyon 739 bin ton sebze, üçüncü 18 milyon 638 bin ton meyve, dördüncü sırada 2 milyon 83 bin ton ile sert kabuklu ürünler gelmektedir. Kuru yemeklik baklagil üretimi ise 1 milyon 280 bin 333 ton ile son sırada yer almıştır. Ülkemizde alan olarak geniş olmasına rağmen verim bakımından baklagiller alt sıralarda yer almaktadır. Yüzdeler olarak tahıllar %39, sebzeler %37, meyveler %20; sert kabuklu meyveler ile yemeklik kuru baklagiller %2’lik bir üretime sahiptir. Yemeklik baklagiller insan yaşamı için önem arz ettiğinden dış ticarete de söz sahibi olabilmektedir. Üretim artırıcı gerekli plan ve projeler yapıldıkça şüphesiz baklagil üretimi en azından sert kabuklu meyveler üretimini geçebilecektir. Baklagil üretimi ülke geneline yayılmış olmakla beraber

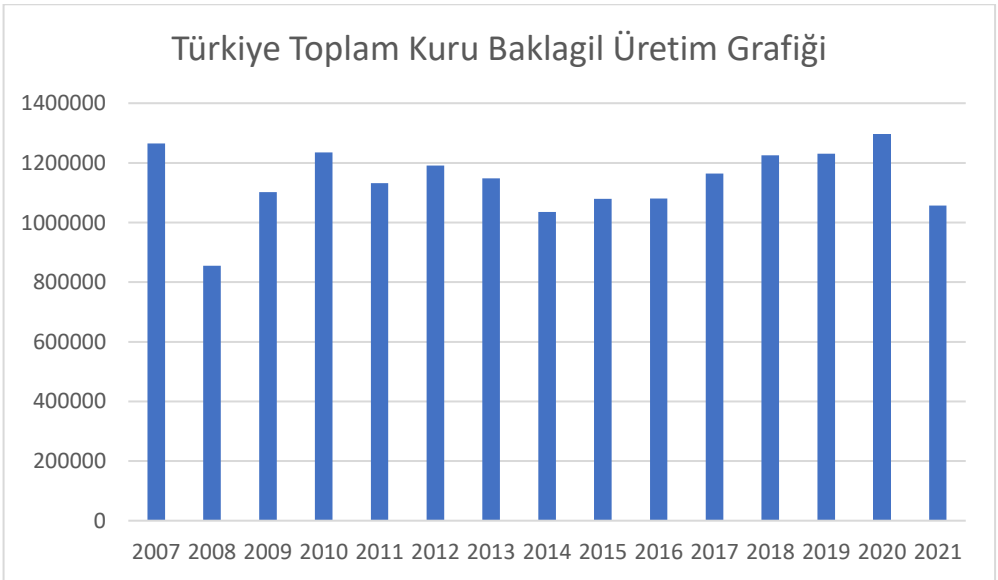
özellikle Güneydoğu Anadolu, Orta Anadolu ve geçit bölgeleri ile Marmara Bölgesi'nin güney kesiminde yoğun olarak yapılmaktadır. Genel olarak; kırmızı mercimek Güneydoğu'da, yeşil mercimek, nohut ve kuru fasulye Orta Anadolu ve geçit bölgelerinde, bakla ve bezelye ise Ege ve Güney Marmara'da yetiştirilmektedir. Kuru fasulye üretiminde ülkemizde ilk sırada Konya (62.408) ton, Niğde (58.835), Bitlis (32.143), Nevşehir (28.303) ve Karaman (27.518) yer almaktadır. En çok üretimi yapılan ilçe 52.900 ton ile Niğde merkezdir. Nohut üretiminde ilk sırada Ankara (93.764) ton, Yozgat (86.417), Kırşehir (77.687), Konya (50.112), Adıyaman'dır (37.791). İlçe olarak en çok üretim 42 bin 408 ton ile Kırşehir Merkez'dir. Kırmızı mercimek üretimindeki ilk beş il sırasıyla şöyledir; Şanlıurfa (104.010) ton, Diyarbakır (97.461), Mardin (31.230), Batman (28.001) ve Gaziantep'tir (7.567). Kırmızı mercimek 39 bin 500 ton ile en çok Şanlıurfa Siverek'te üretilmiştir. Son olarak Yeşil mercimek üretiminde ise birinci sırada Yozgat (16.953) ton, Konya (9.764), Kırşehir (5.298), Çorum (3.304) ve Ankara'dır (1.930). İlçe bazında en çok üretim ise 8 bin 818 ton ile Yozgat Sorgun'a aittir.

Kuru fasulye kuru baklagil sınıfının öncüsü durumundadır. Üretim açısından değerlendirildiğinde, 2000 yılında 230 bin ton olan üretimin 2010'da 212 bin tona düştüğü görülmektedir. 2020 yılında ise bir önceki döneme göre yüzde 30 artarak, yaklaşık 280 bin tona ulaşmıştır. Ülkemiz 2020 yılında nohut üretiminde dünyada Hindistan'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Türkiye'de nohut üretimi yaklaşık olarak 500 bin ton dolaylarındadır. 2000 yılında 550 bin tona (548.000) yaklaşan nohut üretimimiz 2010 yılında hafif bir düşüş yaşamış olup, 530 bin tona gerilmiştir. 2020 yılının sonunda ise güncel nohut üretimimiz 630 bin tona ulaşmıştır. Dünyada Toplam 2020 yılında 7 milyon 48 bin ton mercimek üretilmiştir. Dünyada önemli mercimek üreticisi ülkeler sırasıyla Kanada, Hindistan, Avustralya, Türkiye, ABD ve Nepal'dir. Türkiye'de kırmızı mercimek üretiminde düzensiz artış ve azalışlar söz konusudur. 2000 yılında 280 bin ton olan üretim neredeyse yüzde 50 artışla 2010 yılında 422 bin ton olmuştur. Fakat 2010-2020 yılları arasında yüzde 22'lik bir düşüş yaşayarak 328 bin tona gerilemiştir. Yeşil mercimek üretimi yıllık yüz bin tona ulaşamamıştır. 2000'de 73 bin ton, 2010'da büyük bir azalış (%65) ile 25 bin ton ve 2020 senesinde benzer oranda (%67) bir artış ile 42 bin 397 tona yükselmiştir (Tablo 1). Kırmızı ve yeşil mercimek üretiminin 2010 yılı ve sonrasında azalmasına Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) etkili olduğunu savunabiliriz. Bahsi geçen bölgede sulamaya açılan tarım alanlarının artması sonucu üretimdeki bazı

ürünlerin değişmesine neden olmuştur. Bu bölgede sulama projeleri başlamadan önce ağırlıklı olarak nohut, arpa ve mercimek üretimi yeterli miktarlarda yapılırken, sulama projelerinin kademeli olarak bu bölgeye gelmesiyle birlikte ekim alanlarındaki artış; buğdayda %12.6, mısırdaki %1483, pamukta %59.3, sebzelerde %5.1 oranında, ayçiçeğinde 8493 kat olmuştur.¹⁷ Toplam kuru baklagil üretimi ise 2000 yılı itibari ile 1 milyon 131 bin ton olarak kayıtlara geçmektedir. 2010 yılında da 1 milyon 190 bin ton üretilmiş olup 2020 yılı sonunda üretim 1 milyon 280 bin ton olarak az da olsa sürekli artış eğiliminde olmuştur (Şekil 1).

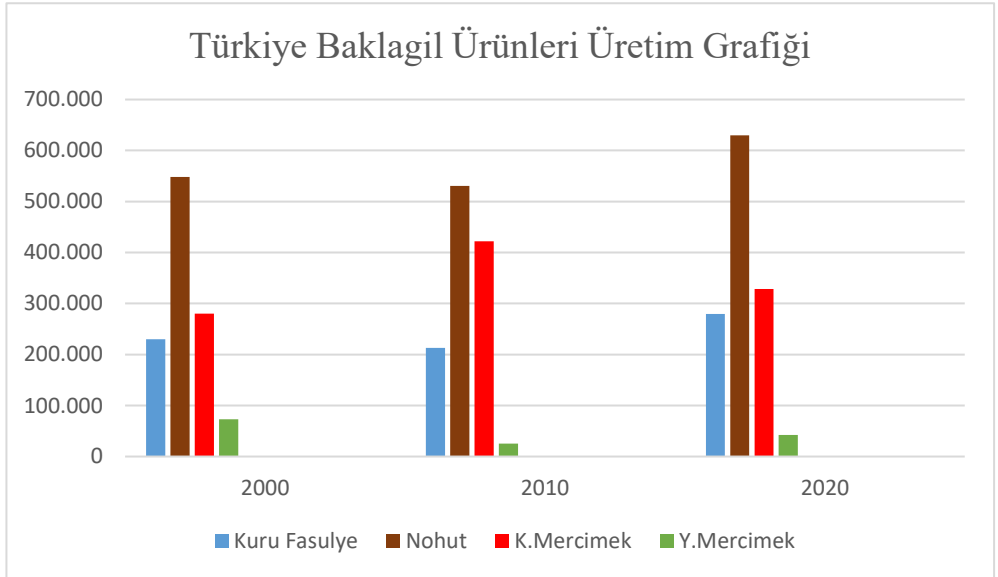
Tablo 1: Yıllara Göre Baklagil Üretimi (TÜİK 2020).

Ürünler (Kuru Baklagil)	2000	2010	2000-2010 Arası Artış Hızı (%)	2020	2010-2020 Arası Artış Hızı (%)
Kuru Fasulye	230.000	212.758	-0,74	279.518	3,13
Nohut	548.000	530.634	-0,31	630.000	1,87
Kırmızı Mercimek	280.000	422.000	5,07	328.418	-2,21
Yeşil Mercimek	73.000	25.400	-6,52	42.397	6,69
Toplam Kuru Baklagil	1.131.000	1.190.792	0,52	1.280.333	0,75

Şekil 2: Türkiye'de Toplam Kuru Baklagil Üretim Grafiği. TÜİK 2022

Baklagil üretimi,2008 yılındaki düşüş dışında günümüze kadar düzensiz bir şekilde devam etmektedir (Şekil 1). Kuru fasulye üretimi 200-300 bin ton bandında bir seyir izlemektedir. Nohut üretimi ise son yıllarda üretimi artan bir ürün olarak karşımıza çıkmaktadır ki sonucunda 2020 yılı itibari ile 600 bin ton eşiğini geçmiştir. Kırmızı mercimek üretimi sürekli artmasına rağmen 2010 yıllarında pik noktasını görmüş olup 2020 de ise 2000 yılına göre tekrar artış devam etmektedir. Yeşil mercimek üretimi ise 100 bin sınırını pek geçememiş, düşük seyirdeki çizgisini hiç bozmamıştır.

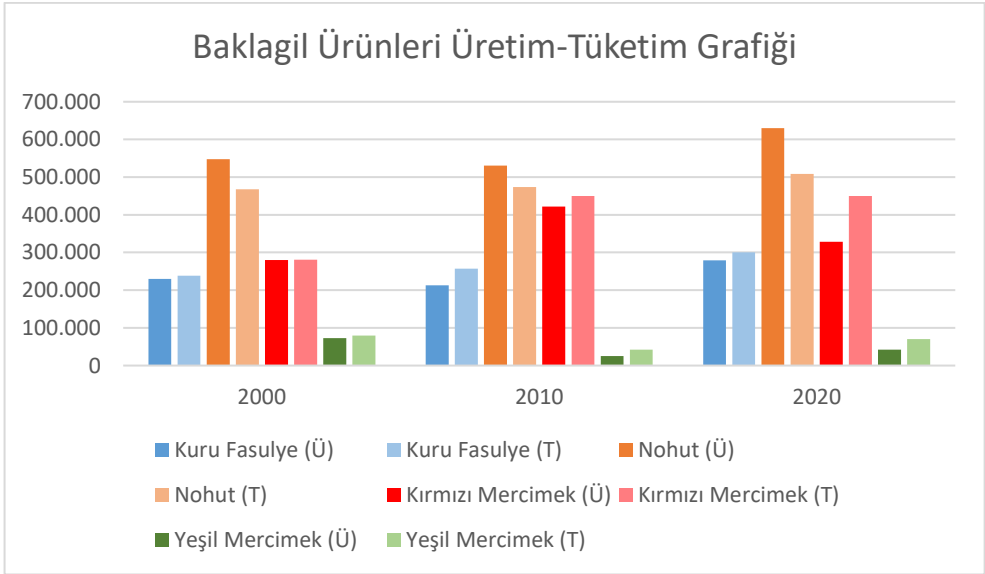

Şekil 3: Türkiye Baklagil Ürünler Üretimi (TÜİK 2020)

Ülkemizde baklagil üretiminde nasıl bir artış var ise tüketimde de o denli artış gözükmemektedir. Yurt içi tüketimimizde kuru fasulye yıllara göre sürekli bir artış eğilimindedir (Tablo 2). 2000’de 238 bin ton tüketim; 2010 yılında 257 bin tonu aşmış ve 2020’yılı sonunda ise 300 bin tonu aştığı kayıtlara geçmektedir. Nohut yıllardır üretimi de tüketimi artan bir ürün durumundadır. 2000 yılı itibari ile 467 bin tona ulaşan, 2010 senesinde 473 bin tonu aşan nohut tüketimi, 2020’de ise yarım milyon barajını geçerek 508 bin tonu geçmiş bulunmaktadır. Kırmızı mercimek tüketimi ise üretiminde olduğu gibi 2010’lu yıllarda 2000’de tükettiğinin yarısından çoğunu tüketmiştir. 2000’de 280 bin ton olan tüketim, 2010’da yüzde 60’lık bir artış ile 450 bin tona yaklaşmıştır. 2020 yılında ise çok

az azalarak 449 bin 514 ton tüketilmiştir. 2000 ile 2010 yılları arasındaki üretim ve tüketimdeki bu muazzam artışta o yıllarda Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yürütülen GAP projesinin de ayrıyeten etkisinin büyük olduğu düşünülmektedir. Yeşil mercimek üretiminde de olduğu gibi tüketimde de 100 bin barajını pek geçemeyen bir üründür. 2000’de 79 bin ton olan tüketim, 2010’da yarı ayırda düşerek 42 bin ton, 2020’de ise tekrar yarısından çok artarak 70 bin ton çizgisine ulaşmıştır. Grafikte belirtilmiştir ki; kuru fasulye ve yeşil mercimek üretiminde de tüketiminde de az farklar olmasına rağmen tüketim her zaman üretimi geçmiştir. Fakat nohut üretimi sürekli tüketiminden 50-100 bin ton fazla, kırmızı mercimek ise 2000’lerde dengede iken 2010 ve sonrasında tüketim üretimini geçerek üretim açığı vermeye başlamıştır (Şekil 3).

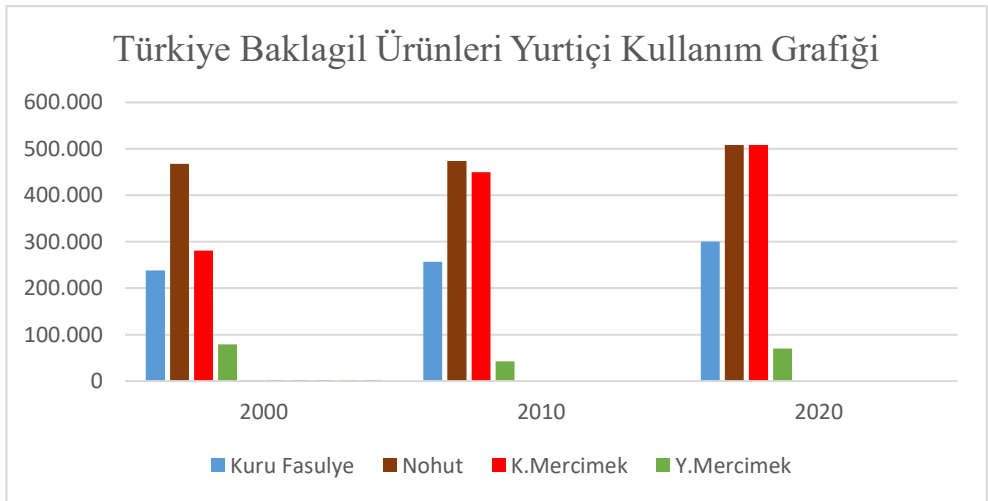
Şekil 4: Yıllara Göre Baklagil Ürünleri Üretim-Tüketim Grafiği (TÜİK 2020).

Toplam baklagil ürünü tüketimi 2000’li yıllarda 1 milyon 65 bin ton, 2010 yılında 1 milyon 233 bin ton ve 2020 yılı sonunda ise 1 milyon 328 bin ton tüketilerek üretimden daha fazla tüketilen ürünler durumuna gelmiştir. 2010 ve devamında süregelen baklagil tüketimi ne yazık ki üretimimizi geçmiş bulunmaktadır ve kendi kendine yeterli durumundan çıkmaktadır.

Tablo 2: Yıllara göre Baklagil Ürünleri Yurt İçi Kullanımı (TÜİK 2020).

Ürünler (Baklagil)	2000	2010	2000-2010 Arası Artış Hızı (‰)	2020	2010-2020 Arası Artış Hızı (‰)
Kuru Fasulye	238.172	257.016	0,79	300.365	1,68
Nohut	467.692	473.786	0,13	508.537	0,73
Kırmızı Mercimek	280.742	449.983	6,02	449.514	-0,01
Yeşil Mercimek	79.149	42.281	-4,65	70.342	6,63
Toplam Kuru Baklagil	1.065.755	1.223.066	1,47	1.328.758	0,86

Yurt içi kullanımda nohut ve kırmızı mercimek önde gelmektedir. Kırmızı mercimek son on yılda kendisini üst sıralarda bulmasına rağmen hala nohutu geçememiştir. Tüketimde 500 bin tonu geçen tek ürün nohuttur. Nohutun yemeklik türünün yanında kuruyemiş olarak da tüketilmesinin bu miktarlara etkisi şüphesiz bulunmaktadır. Kuru fasulye tüketiminde ise sürekli bir artış söz konusudur. 200 bin ton ile başlayan tüketim süreci 2020 yılı itibari ile 300 bin tonu geçmiştir. Kırmızı mercimek, üretimde de olduğu gibi 2010 yılında üst sıralara yükselmektedir. 2000’de 300 bin ton eşliğinde bulunurken, 2010 ve sonrasında istikrarlı bir seyir izleyerek yarım milyona yaklaşmıştır. Yeşil mercimek kullanımı ise 100 bin tonu aşamamıştır ve dengesiz bir çizgi takip etmektedir (Şekil 4).

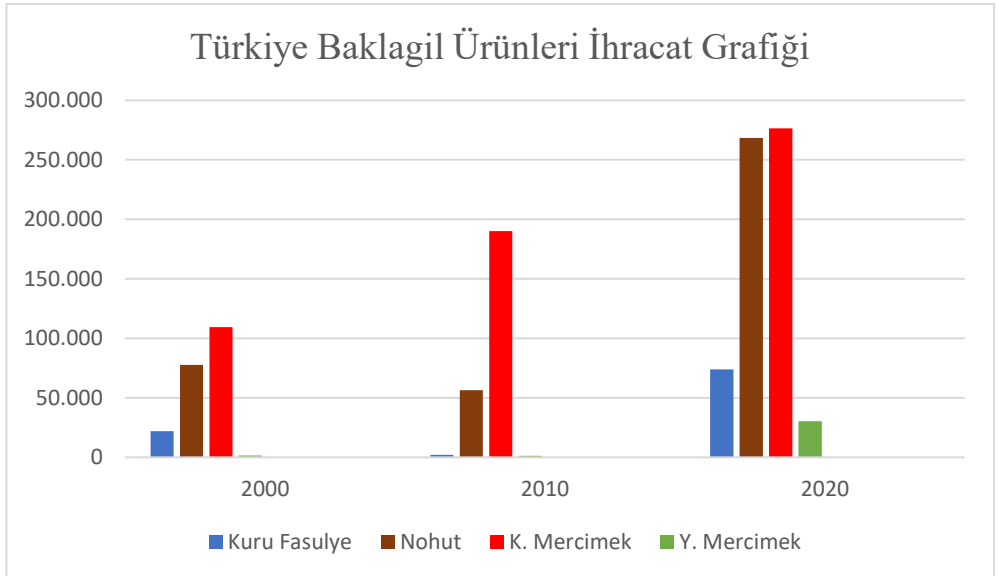
Şekil 4: Türkiye Baklagil Ürünleri Yurt İçi Kullanımı (TÜİK 2020)

İhracat istatistiklerine bakıldığında ise 2010’lu yıllardan sonra büyük bir artış olduğu görülmektedir (Tablo 3). Bu ilerleme ülkemiz adına çok güzel bir adım olabilir fakat aynı zamanda ithalatta da benzer oranlarda artış görülmektedir. Öncelikle kuru fasulye ihracatı 2000’de yaklaşık 22 bin ton iken, 2010 yılında yüzde 90’lık azalış ile 2 bin ton ile dibe vurmuş, ancak 2020 yılında yüzde 3bin 674 oranında artarak 73 bin 934 ton ihracat ile rekor kırmıştır. Kuru fasulyeyi ihraç ettiğimiz ülkelerin başında Suriye, Irak ve Almanya gelmektedir. Nohut da benzer biçimde 2010’da azalmış ancak 2020 yılında yaklaşık 5 kat artmıştır. Nohut ihracatı 2000 yılında 77 bin tonu geçmiş, 2010 yılında 56 bin ton ile dörtte bir oranında azalış göstermiştir. 2020 yılında ise yüksek bir artış ile nohut ihracatımız 268 bin 468 tona ulaşmıştır. Pakistan, İsrail, İtalya, Suriye ve Lübnan önemli nohut ihracatçılarımızdır. Sürekli artış eğiliminde bulunan kırmızı mercimek ihracatı 2000 yılında 109 bin ton, 2010 yılında 190 bin ton ve 2020 yılı sonunda 276 bin ton ile yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Türkiye’de yetiştirilen kırmızı mercimeğin çoğu Orta Doğu ülkelerine ihracatı bulunmaktadır. Özellikle İran, Suriye, Mısır ve Sudan’a kırmızı mercimek ihraç edilmektedir. Yeşil mercimeğin 2020’li yıllara kadar çok önemli ihracat değeri bulunmamaktadır. 2000’de bin 473 ton, 2010’da bin 179 ton olarak kayıtlara geçmiştir. 2020 yılında binde 247 oranında artış meydana gelmiş ve 30 bin 331 ton ile yüksek bir ihracat rakamına ulaşmaktadır. Yeşil mercimeğin önemli ihracatçıları ise; Almanya, Hollanda, Belçika, Birleşik Krallık ve İtalya’dır. Toplam baklagil ihracatı yukarıdaki metinde bahsedildiği gibi 2020’li yıllara kadar stabil oranda süregelmış fakat 2020’de yaklaşık 2,5 kat artarak rekor sayılabilecek düzeye gelmektedir. 2000 yılında 210 bin tona olan kuru baklagil ihracatı, 2010’da yaklaşık 250 bin tona varmıştır. 2020 yılı sonunda ise yüzde 160’lık gibi büyük bir artışla 649 bin 223 ton olarak kayıtlara geçmiştir.

Tablo 3: Yıllara Göre Baklagil Ürünleri İhracatı (TÜİK 2020).

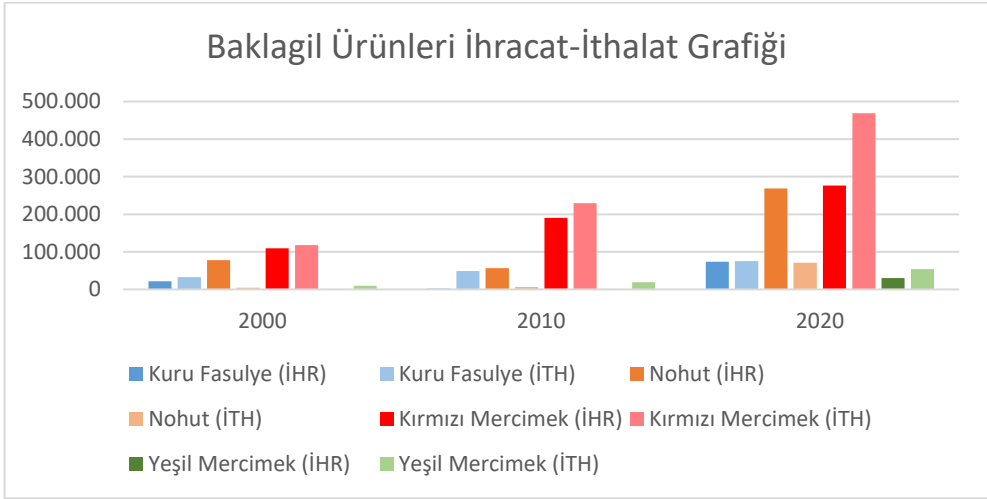
Ürünler (Kuru Baklagil)	2000	2010	2000-2010 Arası Artış Hızı (%)	2020	2010-2020 Arası Artış Hızı (%)
Kuru Fasulye	21.902	1.959	-91,0	73.934	367,4
Nohut	77.622	56.386	-2,73	268.468	37,61
Kırmızı Mercimek	109.525	190.243	7,36	276.490	4,53
Yeşil Mercimek	1.473	1.179	-1,99	30.331	247,26
Toplam Kuru Baklagil	210.522	249.767	1,86	649.223	15,99

2000 yılı itibariyle baklagil ihracatında ilk sırayı kırmızı mercimek, ikinci sırayı nohut ve üçüncü sırayı da kuru fasulye oluşturmaktadır (Şekil 5). Yeşil mercimek grafikte gözükmeyecek kadar az miktarlarda ihraç edilmiştir. Sadece kırmızı mercimek ihracatımız 100 bin ton barajını geçmiştir. 2010'a gelindiğinde tablo pek fazla değişmemektedir. Kırmızı mercimek ihracatı hız kesmeden artarak 200 bin ton kapasitesine ulaşmıştır fakat nohut için aynı şey söylenilmez çünkü nohut ihracatı 75 bin ton civarından 50 bin tona kadar gerilemiştir. Kuru fasulye ve yeşil mercimek ne yazık ki iki bin tonu bile geçememektedir. 2020 yılında ise bütün ürünler ihracatı arttırmıştır. Düşük seyir izleyen yeşil mercimek ilk defa 30 bin tonu geçmiş, kuru fasulye ise 75 bin ton civarı ihraç edilmiştir. 2010 yılına göre bahsedilen ürünlerde büyük bir artış yaşanmaktadır. Kırmızı mercimek istikrarlı formunu devam ettirerek 250 bin tondan daha fazla ihraç kalemi oluşturmuştur. İhracatta en başarılı ürün kuşkusuz nohut olmuştur. Çünkü 2010 yılındaki ani düşüşe rağmen 2020 yılında 5 kat artarak kırmızı mercimek ile birlikte 250 bin tondan fazla ihraç edilen önemli ürün haline gelmiştir. 2020'de oluşan bu tablo ülkemiz için sevindirici haber olsa da gerek tüketim gerekse ithalat rakamları sonrasında üzücü bir şekilde kendine yeterliliği söz konusu değildir.

Şekil 5: Türkiye Baklagil Ürünleri İhracatı (TÜİK 2020)

Türkiye kuru baklagiller ithalatının genel olarak 2010'dan sonra ihracattan daha fazla miktarlara ulaştığı görülmektedir. 2000 yılı itibari ile kuru fasulye ithalatı 32 bin 604 ton iken sürekli artışlar ile birlikte 2010 yılında 48 bin, 2020'de ise 75 bin ton eşğini geçmiş bulunmaktadır (Tablo 4). Kuru fasulye ithalatında en başta olan ülkeler; Kırgızistan, Arjantin, ABD ve Kanada'dır. Nohut ithalatı 2020'lere kadar on bini geçemez iken (2000'de 4 bin 438, 2010'da 6 bin 436 ton) son 2020 verisine göre yüzde binlik artış ile 71 bin tonu geçmiştir. Kırmızı mercimek de sürekli artış trendinde olan önemli bir üründür. 2000 yılında 117,5 bin ton iken 2010 yılında yaklaşık 2 kat artarak 229 bin tona ulaşmaktadır. 2020 yılı sonu veri itibariyle bu sayı tekrar 2 kat artarak 468 bin ton gibi bir miktar ile baklagil ürünleri arasında en fazla ithalat yapılan ürün halindedir. Meksika, Rusya, Hindistan, Özbekistan ve Etiyopya en çok nohut ithal ettiğimiz ülkelerdir. Genel olarak grafikte gösterildiği gibi ihracat ve ithalat rakamları 2000 yılında 150bin ton, 2010 yılında 250 bin tonu pek geçemez iken 2020 yılında bir ürün ihracatta(nohut), bir ürün hem ihracatta hem de ithalatta(kırmızı mercimek) 250 bin tonu geçmiş bulunmaktadır (Şekil 6). Kuru fasulye ve yeşil mercimek dış pazarda etkili olmayan ürünler olarak kayıtlara geçmektedir.

Şekil 6: Yıllara Göre Baklagil Ürünleri İhracat-İthalat Grafiği (TÜİK 2020).

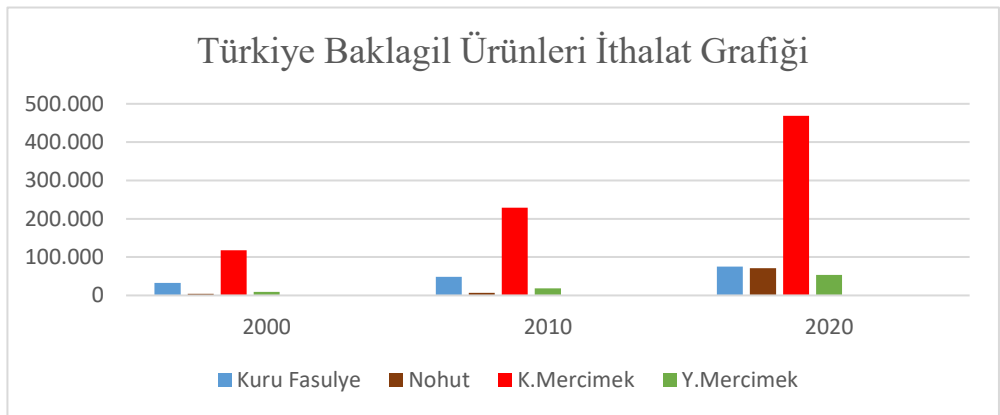
Yeşil mercimek ithalatı 2000'de 10 bin tonu geçemezken (9.520 ton) 2010 yılında 2 kat artarak 18 bin 720 tonu bulmaktadır. 2020 yılında 53 bin tonu geçerek diğer tablolar da olduğu gibi en düşük miktarlara sahip baklagil

ürünü olarak kaydedilmektedir. Yeşil mercimeği ithal ettiğimiz ülkeler Kazakistan, Kanada, Rusya, ABD ve Suriye'dir. Toplam baklagil ithalatında her on sene bir miktar 2 kat artarak devam etmiştir. Yani 2000 yılında 164 bin tonu bulan ithalat; 2010'da 303 bin tona yaklaşmış, 2020 yılı sonundaki verilere göre ise 668 bin 496 ton ile ihracattan daha fazla miktarlara sahip olmaktadır.

Tablo 4: Yıllara Göre Baklagil Ürünleri İthalatı (TÜİK 2020).

Ürünler (Kuru Baklagil)	2000	2010	2000-2010 Arası Artış Hızı (%o)	2020	2010-2020 Arası Artış Hızı (%o)
Kuru Fasulye	32.604	48.557	4,89	75.088	5,46
Nohut	4.438	6.436	4,50	71.155	100,55
Kırmızı Mercimek	117.547	229.198	9,49	468.430	10,43
Yeşil Mercimek	9.520	18.720	9,66	53.823	18,75
Toplam Kuru Baklagil	164.109	302.911	8,45	668.496	12,06

Türkiye baklagil ürünleri ithalat grafiğinde (Şekil 7) gözlere ilk çarpan durum kırmızı mercimeğin ithalattaki yeridir. 2000'de sadece kırmızı mercimek 100 bin tonu geçerken diğer ürünler 50 bin eşğini bile görememiştir. 2010'da tekrardan kırmızı mercimek hariç ürünler 50 bin tonu geçemezken kırmızı mercimek bu sefer 2 kat artarak 230 bin ton civarı ithal edilmiştir. 2020 yılının sonunda ise tüm ürünler 50 bin barajını aşmış, kırmızı mercimek yarım milyona yaklaşmış bulunmaktadır. En çok ithal ettiğimiz baklagil ürünü kırmızı mercimektir. Kanada, Kazakistan, Avustralya ve Suriye kırmızı mercimek ithalattımızda önde gelen ülkelerdendir.

Şekil 7: Yıllara Göre Baklagil Ürünleri İthalatı (TÜİK 2020).

Sonuç

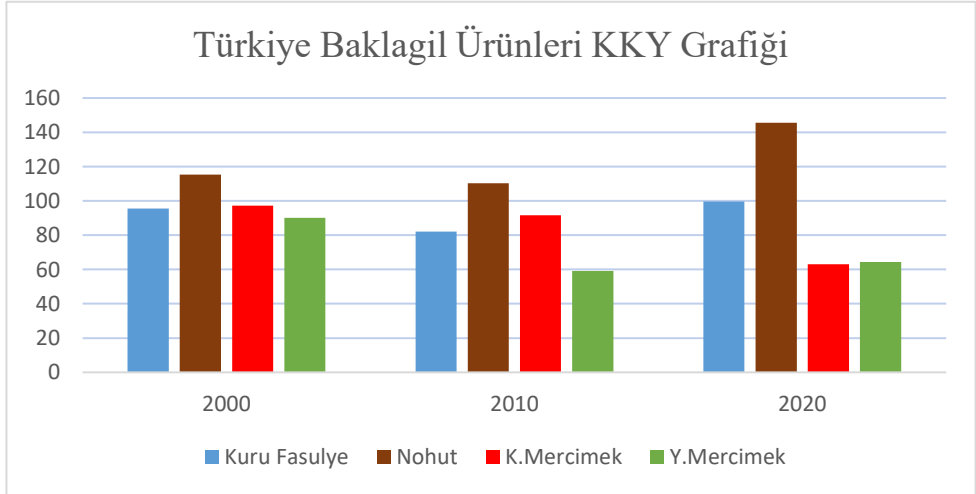
Elde ettiğimiz bulgular sonucunda gerekli olan kendi kendine yeterlilik formülü (Şahin E., Demirtaş N. 2021)¹⁶ uygulanarak bir tablo ortaya çıkarılmıştır (Tablo 5). Kullanılan formülde 100 puan baz alınmıştır ve 100 puanın üstünde olan ürünler kendi kendine yeterli, 100 puanın altında olan ürünler ise kendi kendine yeterli olmayan ürünler olarak kabul edilmektedir. Ortaya çıkarılan tabloda görüldüğü üzere baklagil ürünleri arasında sadece nohut yeterli miktarlarda üretilmektedir. Kuru fasulye sınırda olsa da herhangi bir doğal afet ya da savaş durumunda yeterliliğinin azalacağını öngörmek imkânsız değildir. Kırmızı ve yeşil mercimek ise son derece yetersiz olup alarm durumunda olan ürünler kategorisine girebilir. Zira 100 üzerinden 60'lı puanlar oldukça tehlikeli bir gruptur. Tabloya ve grafiğe bakıldığında 2000 yılında genelde 90 puan ve üzeri bir yeterlilik durumu var iken 2010 ve 2020 yıllarında nohut harici diğer ürünlerin maalesef fazlasıyla yetersiz bir duruma düştüğü görülmektedir (Tablo 5 ve Şekil 8).

Tablo 5: Türkiye Baklagil Ürünleri Kendi Kendine Yeterlilik Analizi

Ürünler	2000	2010	2020
Kuru Fasulye	95,55383836	82,0331899	99,58884392
Nohut	115,4131285	110,3914422	145,601786
Kırmızı Mercimek	97,21479609	91,54906661	63,11385623
Yeşil Mercimek	90,07119326	59,15092802	64,34609722

2000 yılında kuru fasulye 95 puan ile yetersiz durumdadır ve 2010'da 13 puan daha düşerek yüksek bir yetersizlik derecesine kadar inmiştir. Fakat üretimin artması ve ithalat söz konusu olduğunda 2020 senesinde tekrar 100 baz puana fazlasıyla yaklaşmaktadır. Burada dikkat etmemiz gereken olay ya da sormak istediğimiz soru neden 2010 yıllarında 80 puana kadar düşmüş olmaktadır. Nohut ülkemizde fazlasıyla üretilen yeri geldiğinde ihraç edilen bir ürün haline gelmiştir ve çıkan sonuçlar doğrultusunda nohut gayet yeterlidir. Fakat kuru fasulyede olduğu gibi nohutta da 2010 yıllarında bir düşüş söz konusudur. Hatta kırmızı ve yeşil mercimeğin yeterliliğine baktığımızda da 2010 yılında bir düşüş görülmektedir. Aynı soruyu tüm ürünler için sormakta fayda vardır ve tekrar bu duruma düşmemek için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. 2010 ile 2020 yıllarında en fazla artışı nohut ürününde yaşanmıştır. Gerek teşvikler gerekse talepler doğrultusunda nohut ülkemiz için önemlidir ve gelecekte de önemini

koruyacak bir ürün olacaktır. Kırmızı mercimek yurdumuzda üretimi gayet yüksek miktarlarda olmasına rağmen tüketimi de bir hayli yüksek bir ürün olduğundan yıllar geçtikçe yeterliliği sürekli düşüşte olan bir üründür. 2000'de 97 gibi bir puan hesaplanarak yeterli olmasa da ithal makasını çok açmayacak ufak iyileştirmeler ile yeterli duruma gelebilir ancak pek fazla önlem alınmaması ya da dikkatlerden kaçması sebebiyle artık günümüzde neredeyse üçte bir azalarak 63 puan ile yetersizlik durumdadır. Gerekli önlemler hemen alınmalıdır ki aksi takdirde iklim değişikliği ya da beklenmedik bir doğal (deprem, sel, heyelan vb.) ya da beşerî afetler (savaş, pandemi vb.) yüzünden daha kötü bir duruma düşebilecek potansiyele sahiptir. Örneğin önümüzdeki 50 yıl içinde iklim değişikliği ve küresel ısınmadan dolayı dünyada tarım ticaretinde söz sahibi ülke olan Hollanda, deniz suyunun yükselmesi sebebiyle tarım alanları sular altında kalacak ve tarım yapılamayacak düzeye gelecektir. Aynı durum bereketli hilal denilen bölgede Fırat ve Dicle akarsularının arasında yer alan tarım bölgesi küresel ısınmadan kötü etkilenecektir. Bahsi geçen bölgede aşırı ısınma ve kuraklıktan dolayı yeterli miktarda sulama yapılamayacağından ve mahsuller sıcağından yanacağından dolayı tarım faaliyetleri duraksayacaktır. Ülkemizde yeşil mercimek ise üretimi çok fazla olmamakla birlikte aynı kırmızı mercimekte olduğu gibi yetersiz durumdadır. Fazla tüketilen ve ithal edilen bir ürün olması nedeniyle 64 puana kadar gerilemiştir. 2010 yılında çoğu baklagil ürününde yeterlilikte düşüş olduğu belirtilmişti ve bu sınıfta en düşük yeterlilik puanına sahip ürün 59 puan ile yeşil mercimek olmuştur.

Şekil 8: Türkiye Baklagil Ürünleri Kendi Kendine Yeterlilik Analizi Grafiği

Sonuçlara göre ülkemiz gelecek on yıllar boyunca eğer herhangi bir önlem alınmaz ve yatırım ya da teşvikler planlanmaz ise gıda krizinin çıkacağı öngörülmektedir. Azalan temiz su kaynakları, toprak erozyonu sebebiyle artan verimsiz ekin alanları, aşırı sulanmadan dolayı yeraltı su seviyesinin azalması ve sonucunda tarım alanlarında obruklar oluşması ve tarım alanlarının kullanılmaz hale gelmesi, gübrelemedeki maddi sıkıntılar sebebiyle toprağa atılan gübrenin yetersiz olmasından mütevellit toprağın vitamin ve minerallerinin azalması, kırsalda çalışan işgücünün daha iyi şartlarda yaşamak istediğinden dolayı kente göç etmesi vb. olaylardan dolayı tarım faaliyetlerinde bir duraksama ya da gerileme dönemine girmek kuşkusuz kaçınılmazdır. Bu olumsuz şartlara sel, deprem, toprak kayması gibi doğal afetler ya da insan kaynaklı bölgesel savaş, ambargo ve küresel krizler de eklenince ülkelerin tarımda kendi kendine yetebilmelerinin ne kadar ciddi bir unsur olduğu görülmektedir. Baklagiller insan hayatında beslenme için önemli ürünlerdir ve gıda sanayide de kendisine yer edinmektedir. Konserve gibi kolay tüketilebilen ürünlerde kullanılabilmesi talebini arttırmaktadır. Bu nedenledir ki ülkelerin tahıl grubundan sonra önem vermeleri gerek ikinci ürün sınıfı baklagil olmalıdır. Baklagil üretimini arttırmak, Türkiye başta olmak üzere diğer ülkelerin de önemli hedeflerinden biri olması gerekmektedir.

4.Öneriler

Öneriler kısmı maddeler halinde yazılmaktadır;

- Tarımsal alanların azalışı gün geçtikçe daha hayati bir durum haline gelmektedir. Sanayi kuruluşu, turizm amaçlı ya da ek konut gibi faktörler tarımsal alanların azalışında büyük pay sahibidir. Yapılacak olan durum tespitinde uygun alanlara (Tarım için verimli olan araziler dışında) yapılması gerekmektedir. Ovalık ve platoluk alanlara sanayi ve yerleşim yapıları inşa edilmemeli tarımsal alanlara dönüştürülmelidir. Dağlık ve çorak, verimliliği az olan besin değeri bakımından fakir bölgelere sanayi kuruluşları yapılmalıdır. Aksi takdirde toprağa doygun, verimli ve besin değeri zengin alanlar yok edilerek gelecekte gıda kıtlığı yaşamamızın sebeplerinden olacaktır.

- Su, tarımda devamlılık ve kararlılık sağlayan birim alanda yüksek verim almamızı sağlayan temel unsurdur. Suyu çok dikkatli ve etkili kullanmak zorundayız çünkü kurak ve yarı kurak iklim bölgesinde yaşam sürdürmekteyiz. Aşırı ve dikkatsiz su kullanımı toprakta su erozyonuna sebep olur ve toprağın vitamin mineralinin azalmasına sebebiyet verir. İkincisi ise iklimin kuralığı ve yetersiz su kaynaklarından dolayı gelecekte olası su kıtlığından etkilenmemek

adına temkinli sulama son derece önemlidir. Ayrıca su kullanımındaki damlama yöntemi hem daha verimli hem de sürdürülebilir bir sulama çeşididir.

- Tarımda üretimi ve verimliliği arttıracak diğer unsur ise tohum ıslahıdır. Bölgelerde kullanılacak iklime ve besinlere adapte olmuş uygun tohum ve fidanlar ile yapılan ıslah çalışmaları hastalık ve zararlılara karşı bitki dirençli ve sağlıklı olacaktır. Ayrıca uygun tohumlar toprakta daha fazla etkileşim kuracak ve az maliyete yüksek verim vererek çiftiyi de ekstra kazandıracaktır.

- Tarımın iyileştirilmesi için ne önemli unsurlardan biri bitkisel besin maddeleri, yani gübredir. Gübre kullanımını yaygınlaştırıp ekin arazilerine dengeli ve ihtiyaç kadar uygulanırsa yapılan araştırmalara göre de tarım verimliliği yüzde 50'lere kadar artmaktadır. Toprakta yapılacak toprak analizine uygun, doğru gübrenin seçilmesi ve doğru gübreleme yapılmasıyla tarımda en az %50 verim artışı sağlanılabilmektedir. Ek olarak ekim-dikim uygulamaları da zamanlı olarak uygun yapılmalıdır. Çünkü zamansız yapılan ekim işlemleri toprağa zarar vermektedir.

- Tarım arazilerinden maksimum verim elde edilmesinin önündeki en büyük engellerden biri de anız yakılmasıdır. Toprak sürülmesini kolay hale getirmek için yapılan anız yakılması toprak kalitesi açısından sakıncalı haldedir. Anız, toprak katmanının en verimli olan canlı kısmının 20 santimlik üst kısmındaki organik madde içeriğini tahrip ederek toprağı verimsizleştirmektedir. Türkiye topraklarının zaten yüzde 75 gibi büyük oranda toprağı fakir sınıfındadır. Buna ek olarak da anızın yakılması sonucu çeşitli bitkiler ve böcek vb. toprak canlılarının da yok edilmesiyle toprak besin maddesi bakımından fakirleşmektedir ve karbon-azot dengesi bozulmaktadır. Durum bu halde iken toprak verimsizleşir ve istenilen ölçüde mahsul tedarik edilemez.

- Baklagil yetiştiriciliğinin yayılmasını yavaşlatan diğer faktör ise hasat-harman sürecinde yaşanan zorluklardır. Vaktinde hasat edilemeyen ürünlerde meyve dökülmesi sonucu ürün kayıpları meydana gelmektedir. Bu doğrultuda geliştirilmeye çalışılan baklagillerin bu kaybı azaltacak makineleşmeye uygun olmalarına önem verilmelidir.

Son olarak Baklagil üretimi yapan çiftçilere teşvikler verilmeli ve üretimin sürekliliği sağlanmalıdır. İthalata daha fazla başvurulmadan kendi topraklarımızda da gayet yeterli üretilebilirliği bilinmektedir. Baklagiller genelde kurak ya da yarı kurak iklim bölgelerinde yapıldığından dolayı uygun gübreleme, verimli su kullanımı, tohumun uygunluğu, ekimin zamanında yapılıp zamanında hasat edilmesi, tarım arazilerinin uygun iklime ve zengin toprağa göre açılması, beşerî yapıların verimli tarım arazilerini işgal etmemeleri gibi iyi ve

doğru tarım uygulamaları ile birlikte şüphesiz tarımsal üretim artacak ve ülkemiz yarınları için kendine yeterli duruma gelecektir.

5.Kaynakça

1. Tarımda Verimlilik Nasıl Arttırılabilir. Toros Tarım. https://www.toros.com.tr/documents/TARIMSAL/Dosya/Dosya_Tarimda%20Verimlilik.pdf. 20 Mart 2023.
2. Koçak, E. ve Aydın F. Polatlı İlçesi'nde Tarımsal Problemler ve Çözüm Önerileri. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.2020; 13(70): 171-182
3. Yaşar M. Sorgun İlçesi Tarım Coğrafyası. [Yüksek Lisans Tezi]. Karabük. T.C. Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı. 2021;1-191
4. Kayabaşı T. E. COVID-19'un Tarımsal Üretime Etkisi. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD). 2020; 7(5). 38-45.
5. Koç, A., Bölük, G. ve Aşçı, S. Gıda Güvenliği ve Kalite Standartlarının Gıda İmalat Sanayinde Yoğunlaşmaya Etkisi. Akdeniz İ. İ. B. F. Dergisi. 2008; 16: 83-115.
6. Cosier, S. The World Needs Topsoil To Grow 95% Of Its Food – But It's Rapidly Disappearing. Guardian News & Media Limited. <https://www.theguardian.com/us-news/2019/may/30/topsoil-farming-agriculturefood-toxic-america>. 30 Mayıs 2019. 8 Nisan 2022.
7. Sertyeşilışık, E., İnan, N. ve Sertyeşilışık, B. İklim Değişikliğinin İklim Mültecilerine, Şehirleşmeye Ve Sürdürülebilir Kalkınmaya Etkileri. İstanbul: ISEM2020 5. Uluslararası Çevre ve Ahlak Sempozyumu; 2020; 204-215.
8. Sertyeşilışık E. Gıda Güvencesini Arttırmaya Yönelik Sürdürülebilir Tarım ve Çevre Politikaları. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi. 2022;36(13):1394-1406.
9. Kulakoğlu Ö. Türkiye'de Tarımda Kendine Yeterlilik ve Gıda Güvencesi. [Doktora Tezi]. Tekirdağ. T.C. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. 2020; 1-179.
10. Smith, V. H., Glauber, J. W. Trade, Policy, And Food Security. The Journal Of International Association Of Agricultural Economists. 2019; 51(1): 159-171
11. Ruschhoff J., Hubatsch C., Priess J., Scholten T., Egli L. Potentials And Perspectives of Food Self-Sufficiency in Urban Areas a Case Study from Leipzig. Renewable Agriculture and Food Systems. 2021; 37:227-236.
12. Akçin A. Yemeklik Tane Baklagiller. Konya. Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları. 1988: (43) <https://kutuphane.tarimorman.gov.tr/vufind/Record/9585#description>.
13. Gülümser A. Dünyada ve Türkiye'de Yemeklik Dane Baklagillerin Durumu. Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi. 2016; 25 (Özel sayı-1): 292-298.
14. Adak M.S., Güler M. ve Kayan N. Yemeklik Baklagillerin Üretimini Artırma Olanakları. Ankara. Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi; 2010: 329-341.

15. Bolat M., Ünüvar F.İ., Dellal İ. Türkiye’de Yemeklik Baklagillerin Gelecek Eğilimlerinin Belirlenmesi. TEAD. 2017; 3(2): s. 7-18.
16. Şahin E., Demirbaş B. Türkiye’de Mısır Üretiminde Kendine Yeterliliğin Değerlendirilmesi. Bulgaristan. Ege Üniversitesi XV. IBANESS İktisat, İşletme ve Yönetim Bilimleri Kongreler Serisi; 2021:797- 809. Bulgaristan.
17. Benek S. Ortaya Çıkışı, Gelişme Seyri ve Bölgeye Etkileri Bakımından Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP). Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 2009; 64(3): 45-71.

İnternet Kaynakları;

Bitkisel Ürün Denge Tabloları. TÜİK. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr>. 1 Mart 2023.

THE EFFECT OF SUCCESS AND MOTIVATION ON ENGLISH VOCABULARY LEARNING WITH KAHOOT! AND STUDENT OPINIONS¹

Özlem ÇAKIR*

Ozan İNCEKAR**

This research is based on the Web 2.0 tool Kahoot! and the effect of teaching vocabulary in English lessons on students' success, the effect on students' motivation, the evaluation of these values and student opinions. In this study, in which experimental design was used with a control and an experimental group, quantitative and qualitative data were obtained through applications such as assessment tests, motivation scales and student opinion forms. The study was carried out with the 10th grade students of a Multi-Program Anatolian High School located in the Gürpınar district of Van. After the lessons taught with the experimental group (n=21), The students have reviewed the words they learned weekly through the Kahoot! application. In the classes taught with the control group, the traditional teaching method was used, and the content of the textbook was covered in the usual manner. The research was completed within the foreseen 5 week time frame. In the study, the Achievement Test, which was developed by the researcher and underwent security checks, with a reliability value of 0.70 Cronbach, the IMMS Motivation Scale, created by J.M. Keller and R. Subniyah and translated into Turkish by Acar¹ and the semi-structured Student Perception Form consisting of 6 Likert-type questions with 5 options developed by the researcher in line with the opinions of field experts and

---

¹ This study belongs to the master's thesis entitled "The Effect of Success And Motivation On English Vocabulary Learning With Kahoot! And Student Opinions" completed in 2023 by Ozan İncekar under the supervision of Prof. Dr. Özlem Çakır.

* Prof. Dr., Ankara University, Faculty of Educational Sciences, Department of Computer Education and Instructional Technologies, Ankara, Turkey; ocakir@ankara.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7306-5820>

** MEB English teacher. ozanincekar@gmail.com <https://orcid.org/0009-0001-0179-3394>

1 open-ended question, were used. Two-Factor ANOVA and Independent Samples T-test were used to evaluate the collected data. According to the findings, in the lessons taught with the web 2.0 tool Kahoot! A significant increase was observed in favor of the experimental group related to the data such as achievement score, motivation and student opinions.

Keywords: Web 2.0, Kahoot!, English lesson, Vocabulary teaching, Success, Motivation, Student Opinions.

1. Introduction

English language instruction is valued in our nation and has a substantial position in students' weekly routines during formal schooling. Every year, under the heading of "preparation," English education is provided to kids from kindergarten through high school, as well as in many university departments. Ongoing research is done to improve students' motivation and English learning, with the goal of enhancing the educational experience.

Turkey had to embrace ideas like technology, remote learning, and online education, as well as apply them with a scale and consistency that had never been done before, just like many other nations dealing with the Covid pandemic. Different age groups, teachers with varying levels of technological literacy, and students who are generally exposed to information have experienced how to use internet and computer facilities, which are now a part of the majority of households, realistically and effectively in order to have a successful academic year.

Although learning English is highly regarded in Turkey, the switch from a conventional to a technical education system is not without its difficulties.² Online learning and ideas like Web 2.0 tools have gained popularity since the Covid epidemic. In this context, Yıldırım² performed a study to look at the difficulties aspiring instructors encounter when practicing their craft.

Gamification in education is a strategy intended to boost student enthusiasm and improve learning.³ Gamification techniques can speed up student learning, especially when used to teach abstract concepts like language learning. Additionally, kids who are enjoying their education will learn more effectively because anxiety and tension are reduced.

The influence of technology on education has grown during the past few years. The quantity of studies in the area of teaching English as a second language has increased as a result. These studies have demonstrated that teachers may interact with their students more effectively and contribute significantly

to the teaching and learning process by employing technology tools like mobile devices.⁴ This demonstrates the possibility for utilizing technology in English language instruction effectively to boost students' motivation and enhance their educational experiences, resulting in positive outcomes. Additionally, efficient technology utilization can promote instructors' and students' active participation in the educational process and improve the management of educational institutions.

For educators, students, and teachers of foreign languages, this research is very pertinent. Gamification is a tool that teachers can use to promote student learning and motivation while also improving their teaching techniques. Students might investigate fresh teaching strategies that improve learning effectiveness and enjoyment. Students' vocabulary acquisition can be improved with the use of gamification programs like Kahoot. These resources increase learning effectiveness by enhancing the learning experience for pupils and assisting them in better word retention.

Despite the fact that knowing a language's words is the most important evidence of language learning, word teaching has been disregarded for years. Some experts contend that since it is impossible to fully comprehend a word's meaning, teaching it to kids should not be considered a waste of time. The focus has always been on teaching grammar and pronunciation, and word teaching has always lagged behind grammar teaching in the history of foreign language education. However, it appears that teaching grammar and vocabulary are currently equally popular.⁵

In Turkey, conventional teaching techniques have long been employed extensively. However, since technology advances quickly, more and more educational institutions are turning to technological tools and methodologies. However, there are difficulties in developing a contemporary educational system in Turkey that makes efficient use of technical components.⁵ These issues include a lack of technical infrastructure, teachers who struggle to use it well, and students who have trouble using it.

In Turkey, teaching foreign languages is typically done the old-fashioned way. In a classroom setting where material is written on the board and textbooks are used, students normally obtain their education. Students' hearing, speaking, reading, and writing abilities are typically evaluated independently using this method, and practice chances may be few.

There has always been discussion over the caliber of English instruction in Turkey. It is impossible to discuss a foreign language education system that

has been reliable and effective for a long time based on the methods that have been put into place.⁶

Turkish traditional education has a lengthy history and is a reflection of previous social and cultural norms. This system is based on an authority-based teaching model and primarily strives to impart knowledge to students. The teacher-student relationship is hierarchical in the traditional Turkish educational system. While the students take on a passive position, the instructor is seen as the source of authority and information. Most teachers conduct courses using one-way communication techniques, and they favor rote learning over fostering active participation from pupils in the classroom.⁷

This established educational model frequently favors rote learning and exam-based evaluation. To do well on exams, students frequently choose memorization of material. However, this strategy may restrict the growth of critical thinking, problem-solving, and creative abilities.

It is well known that the Foreign Language exams given by the Student Selection and Placement Center (SYM) in Turkey are used for a variety of purposes, including university admission, employment with different institutions or organizations, receiving language compensation, and raising one's educational standing. 123,903 candidates took the 2022 Foreign Language Proficiency Exam (YDT), and the average score for the 80 English questions was 39. In the YDT exam in 2021, 17,113 pupils received less than 100 points; in the YDT exam in 2022, this figure fell to 9,322.⁸

Additionally, not enough strategy has been developed within the educational system for the efficient use of technological aspects. Therefore, more funding is required, and educational institutions, teachers, and students need to be encouraged in their education regarding technological transformation if technology is to be used in education effectively. To develop a roadmap for the efficient use of technology within the educational system, it is necessary in this regard to reevaluate education policies and programs.⁵

Studies on gamification in English language instruction have demonstrated its benefits, particularly in vocabulary growth. According to one study, students' English vocabulary could be improved by using gamification technologies like Kahoot.⁹ Additionally, games created specifically for language learning stand out as powerful teaching aids for English.

The use of gamification techniques in foreign language instruction, particularly in the teaching of English, has been studied and shown to be beneficial. In addition to increasing students' interest in learning, the use of quizzes, word

games, storytelling, role-playing, and similar activities also makes courses more fun and improves knowledge retention.

Significant changes have taken place in all disciplines, including education, as a result of the global technology revolution. Numerous applications in education have emerged as a result of computer and online tool development. The "Kahoot" software has gained a lot of traction in the sphere of education and learning not only abroad but also in our own nation.

Student motivation during the learning process is greatly increased via Kahoot. Kahoot gives students the opportunity to create activities, participate in discussions, take surveys, and answer questions while gamifying and making learning more interesting. Students can take an active role in their education thanks to this application.¹⁰

Kahoot was shown in a study to improve vocabulary learning and make learning more pleasurable, making learning more efficient.¹¹ In this study, gamification techniques like Kahoot were used to improve the vocabulary learning of the pupils. These resources help pupils retain new vocabulary more easily and enjoy the learning process more.

Research from other sources also highlights various Kahoot impacts. According to Frida, Brown, and Johnson⁴, Kahoot increases student engagement, improves classroom interaction, and increases students' self-confidence. Additionally, according to another study, Kahoot enhances learning retention and aids in student management of their own learning process.

Online education and distant learning have become more popular in our nation, particularly during the pandemic time, and both students and teachers have encountered the advantages, benefits, and difficulties of digitization and web 2.0 tools. The goal of the study is to investigate how the web 2.0 application "Kahoot!" affects underprivileged children who reside in rural areas and may not have access to technology in the same way as students in large cities. The information gleaned from this study will add to the body of knowledge already in existence.

The use of Web 2.0 technologies in education has increased significantly in recent years, benefiting students, teachers, and educational institutions in a variety of ways. Increased student engagement, enhanced learning opportunities, better student management and teaching for teachers, and more effective management of educational institutions are some advantages of these technologies.¹²

A person's motivation, which is significant in education, can be characterized as the mental condition that spurs them to act and makes them willing to do something.¹³ It entails people acting on their own initiative in order to accomplish a goal.¹⁴ Students' lack of motivation is one of the major issues in schools, according to Lee and Hammer,¹⁵ who also reported an increase in student dropout rates from prior years. Playing games and gamification are two strategies that can be utilized to boost student motivation since they motivate students to learn.

Students that have higher learning motivation are more likely to be interested in and receptive to learning. Web 2.0 tools that pique students' attention enable them to participate more actively in their education and better understand the subjects they are studying. Students can enhance their learning experiences through a variety of visual elements, interactive activities, and other features.¹²

The importance of students working in small groups and intra-group communication is emphasized in the essay "Contributions of Student Questioning and Prior Knowledge to Construction of Knowledge in Small Groups" by Taboada and Guthrie from 2006. The study looks at how questions and prior knowledge from students during group work affect how knowledge is constructed inside the group. The study emphasizes how important it is for students to combine their past knowledge with new information in order to promote deeper learning. It also covers the significance of students' active engagement in group projects for learning and knowledge creation. This study offers insightful information on the significance of small group collaboration for learning and knowledge development.

By harnessing the benefits provided by Web 2.0 technology, teachers can successfully manage their students. They are able to communicate with pupils more effectively and better adapt to their learning requirements. Web 2.0 technology can also help teachers evaluate students' assignments and tests more effectively and provide learning materials more clearly.¹²

A Web 2.0 tool called Kahoot! makes learning more engaging for pupils. With the help of this technology, teachers can ask questions and students can answer them. After marking each student's response as correct or incorrect, a leaderboard is displayed. Students learn more effectively and enjoyably as a result of this. By taking into account students' past knowledge and interests, the usage of technological tools like Kahoot! has been shown to improve student learning.¹⁷ Students' prior knowledge has a vital role in the process of learning

and knowledge development, as stressed in the study by Taboada and Guthrie (2006).

For a variety of social, cultural, technological, or technical factors, English learners may not be as successful as they would like to be. However, it is obvious that there are difficulties in transforming the Turkish educational system to a modern one by successfully integrating technological aspects.

Using the online Web 2.0 tool Kahoot!, this study intends to examine the motivation and accomplishment levels of 10th-grade students enrolled in a Multi-Program Anatolian High School in the Gürpnar district of Van province during the 7th unit of their English course. The chosen ARCS motivation model, which offers a number of methods for gauging a person's performance and motivation, was found suitable for gauging students' motivation.¹⁸ Despite the difficult environment and economic conditions in the eastern area of Turkey, the objective is to produce a more effective educational process by integrating the students' phones and internet access, smartboards in their classrooms, and textbooks, and to document the results.

According to research, Kahoot! increases students' passion for learning and improves their educational experiences. For instance, Jovanovic et al. (2019) discovered that Kahoot! increased students' learning experiences and that they thought it was fun in their study.

The objective is to improve the results of lessons in a village school throughout the 2021–2022 academic year by using the Web 2.0 tool Kahoot! in light of the coronavirus's continuous effects on this research.

Online education, which is already a non-traditional form of instruction, allows for the observation of the impacts of enhancing the educational process using resources that students already use in their daily lives, such as phones and the internet, in addition to traditional lectures and textbooks. In order to teach English as a foreign language, the study investigates the effects of employing the Web 2.0 tool Kahoot! on student motivation and achievement in relation to the use of information and communication technologies in courses.

The purpose of the study was to investigate how vocabulary learning could be improved for English language learners by using gamification techniques to boost motivation. To do this, the students' motivation for learning vocabulary, vocabulary learning abilities, and vocabulary learning performance were assessed using the gamification platform Kahoot!. To improve students' English vocabulary acquisition abilities, this problem needs to be addressed, especially

with regard to those who lack enthusiasm to learn new words. The study evaluated the accessibility and efficacy of gamification techniques to boost students' enthusiasm for vocabulary learning. As a helpful tool for teachers and researchers, it also aimed to demonstrate the potential of web 2.0 tools in English language acquisition.

The experimental group took part in Kahoot! tests on unit vocabulary at the end of each school week whereas the control group learned traditional lessons throughout the whole 5-week application process. Both sets of students started off with similar levels of achievement and interest, and their levels of achievement, levels of interest, and attitudes about the lesson were assessed using surveys and quizzes following the various teaching methods with the same unit and the same teacher. The goal of the study was to ascertain if students who participated in Kahoot-based learning and those who received traditional instruction differed in their academic performance.

The following issues were covered in this study:

- Regardless of their group (single group), do pupils' repeated measures differ?
- Regardless of pre-test and post-test modifications, are there differences in the achievement scores obtained via repeated measurements of the experimental and control groups engaging in Kahoot! instruction?
- Does the difference between the experimental and control groups that took part in the Kahoot! instruction revealed by the repeated measurements in the students' achievement variable indicate a significant difference?
- What impact does the Web 2.0 tool Kahoot! have on students' motivation?
- After the study, what do students think about the technology and Web 2.0 tools they employ in their learning process?

2. Methodology

2.11 Research design

An experimental design model, a quantitative research technique, was applied in this study. A research program was carried out with two groups of tenth graders, one of which served as an experimental group and the other as a control group. A semi-structured qualitative scale that the researcher devised was also used to get the thoughts of the students.

The generalization of life's events and presumptions into observable, quantifiable, and mathematically expressible forms is known as quantitative research.¹⁹ It delivers factual information that is observable and quantifiable without taking personal opinions into account.

Accurate sampling and the right questions must be asked in order for the results to be accurate and comprehensive. Quantitative research differs from other research methodologies in that it is objective and repeatable, which is its main advantage. In this kind of study, the environment is investigated through experiments and observations, and the results are then analyzed using numbers and statistical information.

A research method known as experimental design provides for the control of the study's major factors and the establishment of a relationship between cause and effect. The reliability, repeatability, generalizability, internal, and external validity of the collected data are improved by controlling factors like sample equality, implementation, and evaluation.

It is possible to compare the study's outcomes for both the experimental and control groups. Pre- and post-tests can be used to track progress. According to the quantity and type of variables used, the number of groups taking part in the experiment, and the measures employed to control the variables, there are numerous classifications for the experimental design research type.²⁰

The research's findings were intended to be dependable and generalizable. Two classes were chosen for this purpose that were almost equivalent in terms of student levels and enrollment. The experimental group was one class, and the control group was another. The same lesson was taught to the experimental group over the course of a five-week course utilizing the researcher's Web 2.0 tools. The control group, meanwhile, kept up with the standard educational schedule. The researcher oversaw the teaching processes for both groups. A pre-test was conducted prior to the study in order to gauge its impact, and a post-test was conducted following the study in order to collect data. In order to acquire student opinions and assess their interest in the English lecture, a semi-structured student opinion form and a motivation scale were also used. The research conducted were then used to make findings using the proper analysis tools.

2.2 Study Group

The researcher was a teacher at a Multi-Program Anatolian High School where the research was done with 10th grade pupils. The study groups were

chosen so that the class levels would be as equal as feasible. A five-week educational program was put into place after the formation of two groups, one of which served as the experimental group and the other as the control group. Each week, the researcher spent four class hours instructing the kids in English. After each session presented to the experimental group over the course of the five-week period during which the same topic was covered, interactive online assessments were created utilizing the Kahoot! Web 2.0 tool. For both groups, the researcher used the same research methodology and lessons.

The study was conducted at a Multi-Program Anatolian High School, which is classified as a village school despite being quite a distance from urban areas. The school is able to accept pupils from nearby areas. It may be able to generalize the information from this school because the kids come from households with various educational and socioeconomic levels, and even if students from two nearby villages may have completely different cultures and languages.

The ability of students to participate in online education, their willingness, and the appropriateness of their time and resources were taken into account while choosing the study group. Additionally, the control and experimental groups were both given the random sampling procedure in order to guarantee the accuracy and generalizability of the findings. The research was planned to be economically viable, regionally relevant, and time-efficient, taking into account factors like students' access to the necessary technology tools, availability of time, and support from their families. Through convenience sampling, the students in the control and experimental groups were chosen.

The numbers and gender distribution of the students who participated in the study for the control and experimental groups are shown in the table below:

Table 1. Experimental and Control Groups Gender Distribution

Group	Female Students	Male Students	Total
Experimental Group	10	11	21
Control Group	8	8	16
Total	18	19	37

2.3 Data Collection and Implementation Process

A mixed-methods approach was used in this study, and research scales for both quantitative and qualitative data were utilised. Using the web 2.0 platform Kahoot!, a one-month educational program was developed to cover the

10th grade themes in accordance with the Ministry of National Education's curriculum and accomplishments. A Multi-curriculum Anatolian High School adopted this curriculum with the experimental group. Additionally;

Achievement Test: Studies on the validity and reliability of achievement tests that the researcher had created to gauge students' word learning were done. The "Food and Festivals" unit, the seventh unit of the English textbook, was assessed using the achievement test in a pre-test and post-test format to gauge word learning and overall success. A total of 30 questions with 4 possible answers each were made in relation to the unit's vocabulary. Five of these questions were eliminated after taking scope, complexity, and discriminability into account, leaving a test with 25 items. Four English teachers and one faculty member spoke about the questions' legitimacy. The use of the questions was considered appropriate for the pilot study after being reviewed and approved by the pertinent parties. The information about the test's reliability is presented in the table below. Reliability studies were carried out with 71 people.

The Cronbach's alpha coefficient formula was employed to determine the reliability of the achievement test that was used in the study. According to Kılıç (2016), the Cronbach's alpha coefficient is utilized to assess the dependability of a practical test. Even though each item could have a different value, it is still possible to calculate the overall average. The scale is thought to be reliable if the obtained coefficient is 0.7 or higher, and if it is greater than 0.9, it is possible that some of the scale's questions may not be essential. According to reliability tests, the Cronbach's alpha reliability coefficient was discovered to be 0.703 in the preliminary study conducted with 71 students from the 11th and 12th grades of Burhan Öner Vocational and Technical Anatolian High School before the implementation.

The Kahoot! accomplishment exam uses the Cronbach's alpha coefficient, which is essentially a reliability indicator and ranges from 0 to 1. The dependability level of the scale is assessed in accordance with the acquired coefficient as follows:

- The scale is thought to have excellent reliability if the coefficient is between 0.80 and 1.00.
- The scale is viewed as being dependable if the coefficient is in the range between 0.60 and 0.80.
- The scale is regarded as having low dependability if the coefficient is between 0.40 and 0.60.

- The scale is deemed untrustworthy if the coefficient is between 0.00 and 0.40.

The 30-question Kahoot! accomplishment test underwent validity tests and was submitted to 5 subject-matter experts. The test was modified to eliminate five questions that were deemed unsuitable. Then, using the KR20-KR21 approach, the reliability of the achievement test was evaluated. All items are between 0.666 and 0.732 Cronbach Alpha value.

IMMS Motivation Scale: J.M. Keller created the Instructional Materials Motivation Scale (IMMS) in 1993, and he later updated it in English in 2006. Acar¹ translated it into Turkish in 2009 and employed it to gauge students' sentiments toward the subject. The scale has 36 items in total, each of which is assessed from "Not true" (1) to "Very true" (5) on a Likert-type scale.

Based on this evaluation, students might receive a minimum score of 36 and a maximum score of 180. The scale's reliability coefficient is 0.96.

Interest in the Subject Scale was received with permission from the researchers and used in the study. The forms that are employed are dependable, legitimate, and standardized tools. The scale's breadth and content were chosen with high school students' educational backgrounds in mind.

Some of the elements on Keller's IMMS scale are formatted positively, while others are formatted negatively. According to Keller²² and Tavşancıl,²⁵ only questions 3, 7, 12, 15, 19, 22, 26, 29, 31, and 34 are presented in a negative form. All other questions are presented in a positive form. The researcher changed the negative items on the scale to positive ones when he analyzed the scale's results.

Student Opinion Form: To get students' opinions on the Kahoot! web 2.0 tool, which they were using for the first time, a semi-structured student opinion form was developed. There are six questions using a five-point Likert scale, from "Strongly Agree" to "Strongly Disagree," as well as an open-ended question. Based on the responses from the students and the advice of experts, the open-ended questions were modified.

The Van Provincial Directorate of National Education and the parents of the research participants provided written consent forms prior to the study, indicating their consent for their children to participate. Before the implementation, students were given pre-test questionnaires, which served as the first test. While the control group continued with the standard educational process, the experimental group undertook the implementation procedure. Students were

given post-test questionnaires, which served as the final exam. The researcher, who was also the class's English instructor, carried out every phase of the study.

Using the proper evaluation tools, the gathered data were evaluated and interpreted in line with ethical guidelines.

2.4 Data Analysis

In this section of the study, explanations are given regarding the analysis of the results from the investigations conducted on the experimental and control groups. Statistics were created using the information gathered from 37 students.

The researcher created the test questions for the pre-test and post-test achievement assessments utilized in the study. 71 students at a higher grade level from a different school participated in the reliability study. According to professional judgments, five test items were deemed inappropriate and were eliminated from the accomplishment test. The dependability coefficient for the remaining questions was 0.7, according to the Kuder-Richardson coefficient analysis.

The researcher's pre- and post-test achievement tests were used in the study to determine the students' pre- and post-test scores. There were a total of 25 questions on this test, and the right answers received a score of 1, while the wrong ones received a score of 0. The SPSS application was used to analyze the data that was obtained.

A t-test was used prior to the research to examine the post-research findings and determine whether there were significant variations in achievement between the control and experimental groups.

The mean, median, mode, standard deviation, skewness, and kurtosis values were determined in the context of the study, and the normality assumption of the distribution was evaluated using the Kolmogorov-Smirnov Normality test to ascertain whether parametric analysis methods are acceptable. The relevant assumptions, including the Box M Test for equality of covariance matrices, the Mauchly sphericity test, and the Levene test for homogeneity of variances, were verified before to doing the study. The effectiveness of Kahoot! on students' academic achievement levels in the experimental and control groups was assessed using a two-way mixed ANOVA. The independent comparison of each value of one factor with another factor is possible with a two-way mixed ANOVA.²²

The ARCS Instructional Materials Motivation Scale and its Subscale Dimensions, which were used in the research, were subjected to a T-test.

The descriptive analysis method was applied to the study's qualitative data analysis. The conceptual framework of the research is pre-defined and obvious when using the descriptive analysis approach.²³ Additionally, using Microsoft Excel, the semi-structured student opinion form data were converted into statistical data and presented in the study. The researcher assessed and tabulated the data that were analyzed with the SPSS application. Software for statistical analysis, SPSS v26, was utilized to analyze the research.

2.5 Research Application

In order to apply the developed educational program, the research was implemented over a 5-week period, which was found adequate. The Ministry of Education's textbook's seventh unit was chosen, and the activities with the experimental and control groups were completed successfully within the allotted five weeks. The experimental group students participated in Kahoot! games on the last day of class for the week, which marked the conclusion of each week.

The pretest and posttest were given during the 5-week period in the first and last classes, respectively, with student feedback being gathered. The table below shows the intended implementation procedure, which was successfully completed without any attendance concerns or data loss among the participating students.

Table 2: Implementation Period

Group	Pretest	Uygulama	Posttest
Experimental Group	Achievement Test	5 Week learning process with Kahoot!	Achievement Test
Control Group	Achievement Test	5 Week traditional learning process	Achievement Test

The table below (Table 3) lists the words that were covered in class by both the experimental and control groups. These phrases were extracted from the 10th-grade English textbook's seventh section, "Food and Festivals."

Table 3: Kahoot! Application Word Pool

1.	Week	Man, Woman, Shopping, Relationship, Line, Club, Look, Door, Guest, Tree, Lion, September, Beautiful, Car, Bird, Firework, Winter, October, Student, Celebrate, Day, Republic, City, Crown, Kitchen, Empire, Minister, Revenge, Prison, Founder, Runner, Celebrate, Cat, Fast,

		Swim, Victory, Sound, Nice, Band, Singer, Fly, Shoe, Mom, Sand, Handout, Tea, Bubble, Worry, Protect, Wall, Orange, Military, House, Throw, Javelin, Talent, Wedding, Videoblog
2.	Week	Water, Cook, Freeze, Smile, Boil, Onion, Chop, Beat, Listen, Sit, Skin, Potato, Plan, Peel, Pick, Put, Like, Apple, Juice, Peel, Slice, Boil, Cheese, Cut, Grate, Grin, Create, Salt, Food, Sickle, Split, Spit, Sprinkle, Need, Cook, Ingredient, Bottle, Ink, Talent, Want, Follow, Egg, Recipe, Crack, Tea, Pour, Pickle, Pill, Play, Put, Some, Glass, Handful, Spoonful
3.	Week	Monk, Collect, Alm, Tomato, Key, Bird, Study, Duty, Feeling, Wish, Skate, Family, Visit, Relative, Party, Weekend, Work, Eid, Ramadan, People, During, Eat, Sleep, Fast, Race, Dinner, Sad, Festive, Little, Huge, Sometimes, Go, Trip, Pilgrimage, Shopping, Lunch, Book, Interesting, Small, Holy, Big, God, Want, Something, Call, Pray, Read, Sheep, Play, Talk, Sell, Sacrifice, Hard, Grade, Improve, Decrease, Homework
4.	Week	Scary, Radish, Pumpkin, Eggplant, Carve, Watch, Look, Come, Parade, Chicken, Car, Ship, Time, Fun, Process, Person, Watch, Adventure, Comedy, Horror, Movie, Ice cream, Fall, Melt, Celebrate, Delicious, Love, Turkish delight, Dessert, Cotton, Gelato, Breathe, Fire, Elephant, Phoenix, Dragon, Crocodile, Taste, Better, Dust, Garlic, Stone, Spices, Baby, Swim, Bunny, Duck, Bird, Horse

3. Findings and Discussion

3.1. Findings Related to Success

Findings Related to Pretest

The goal is to determine if students who participated in Kahoot!-based training and those who received traditional instruction showed significantly different pre-instruction success levels. An accomplishment test created by the researcher was used in the study to determine the students' pre- and post-test achievement scores. There were a total of 25 questions on this test, and the right answers received a score of 1, while the wrong ones received a score of 0. The SPSS application was used to analyze the data that was obtained.

The information in the table below is relevant to the research that was done to answer the question, "Is there a significant difference in pre-instruction achievement levels between the experimental and control groups who participated in the instruction with Kahoot!?"

Table 4: Pretest Success Data of Students in Experimental and Control Group

Group	Pretest		
	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>ss</i>
Experiment	21	26,48	8,26
Control	16	28,00	12,36
Total	37	27,14	10,67

The pretest achievement score mean for the experimental group, which used Kahoot! during instruction, was $\bar{x}=26.48$, while the pretest achievement score mean for the control group, which used traditional instruction rather than Kahoot! during instruction, was $\bar{x}=28.00$. A total of 37 students participated in the research. Although the two groups' means are relatively similar, it can be seen that the control group's mean is a little higher. Prior to the study, there was no discernible difference between the two groups in terms of achievement.

Findings Related to Posttest

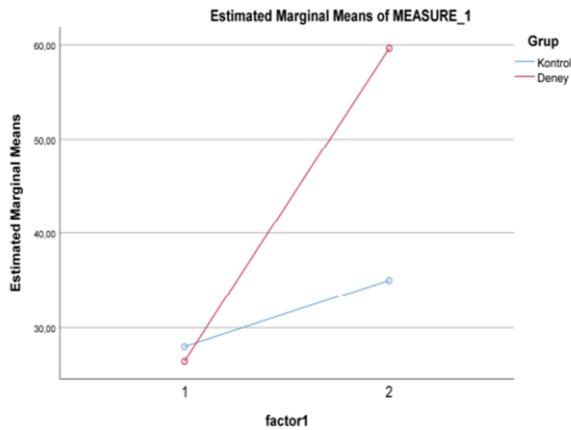
The information in the table below relates to the research question, "Is there a significant difference in achievement levels between the experimental and control groups after the Kahoot! application?"

The experimental group has a mean achievement score of $\bar{x}=59.62$, while the control group has a mean achievement score of $\bar{x}=35.00$, as determined by the test results. Compared to their pretest scores, both groups' achievement levels have improved. However, it is clear that the achievement score growth in the experimental group was noticeably greater than that in the control group. The researcher has graphed the variations in pretest-sontest performance between the experimental and control groups for easy reading, and the graph is shown below.

Table 5: Posttest Success Data of Students in Experimental and Control Group

Group	Posttest		
	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>ss</i>
Experiment	21	59,62	14,64
Control	16	35,00	7,52
Total	37	48,97	17,19

Tablo 6: Experimental and Control Group Pretest and Posttest Success Score Graph

Findings Regarding Repeated Measurements

The outcomes of the repeated measures (two-way) ANOVA, which combined the between-groups design and the within-subjects repeated measures design to determine whether there is a statistically significant difference between the Kahoot! participants' pretest and posttest scores, are shown in Table 7.

Results for the first study question, "Is there a difference in the repeated measures regardless of which group the students are in (as a single group)?" which are shown in Table 7.

No matter which group the 36 students were in, the findings in Table 7 show a significant difference in the repeated measures (pretest - posttest scores) of the group as a whole [F(1,35) =72,214, p < .05].

Table 7: Two-Factor ANOVA Test Analysis of Course Success After Kahoot! and Traditional Practice In Experimental and Control Groups

Deney ve Kontrol Gruplarında Kahoot! ve Geleneksel Uygulama Sonrası Ders Başarısına İlişkin İki Faktörlü ANOVA Testi Analizi

Source of Variance	Sum of Squares	Sd	Mean of Squares	F	p
Between Groups	8.087,784	36		14,961	0,000
Group (Experiment/Control)	2421,879	1	2421,879	1,14	,29
Error	5665,905	35	161,961		
Within Groups	13.966,309	37			

Measurement (pre,posttest)	7316,849	1	7316,849	72,214	0,000
Group*Measurement	3103,228	1	3103,228	30,627	0,000
Error	3546,286	35	101,322		
Total	22054,093	36			

In Table 7 are the results for the study's second research question, "Is there a significant difference in the achievement scores obtained from the repeated measures of the experimental group using Kahoot! and the control group using traditional teaching, regardless of the pretest-posttest change?"

When the "measurement" value for the groups is taken into account, it can be seen from the data in Table 7 that there is a substantial difference between the pretest and posttest results for each group, regardless of whether they were taught using Kahoot! or conventional techniques [$F(1,35) = 72,214$, $p < .05$].

Table 7 shows the results for the study's third research question, "Is there a significant difference between the repeated measures of the experimental and control groups in terms of the changes in the achievement variable observed?" According to the information in Table 7, a significant difference has been discovered between the achievement scores obtained from the repeated measures of the group taught using Kahoot! and the group taught using traditional techniques [$F(1,35) = 14,961$, $p < .05$]. This difference has been identified regardless of the change between measurements. In other words, the rise in achievement scores between the two groups differs significantly.

Table 7's findings reveal a significant difference between the groups of students who were taught using the Kahoot! application and those who were taught using conventional techniques in terms of the changes in student achievement [$F(1,35) = 30.627$, $p < 0.05$]. In other words, the similarities in the effects of the applied experimental settings and the repeated measurements of students in the two distinct groups are significant.

It may be said that teaching English vocabulary to the experimental group using the Kahoot! app is more successful than teaching English vocabulary to the control group using conventional materials.

Findings Related to Motivation

According to the results of the motivation scale used with the students, after the motivation interventions, there were appreciable differences in favor of the experimental group in each component, including Attention, Relevance, Confidence, and Satisfaction.

Based on these results, it can be concluded that the Kahoot! Web 2.0 tool utilized in the experimental group has a favorable and significant impact on students' motivation compared to the control group using traditional educational resources. When compared to the traditional materials they had been utilizing on a regular basis, students considered this teaching tool to be more interesting. Additionally, they grew to appreciate the teaching materials, which inspired interest, enthusiasm, and enjoyment while they were learning.

Table 8

	Gro- ups	N	$\bar{x}$	Attitude Le- vel Towards the Course	S	sd	t	p
ARCS (lowest score:103 average score:134 highest score:168	Expe- ri- ment	21	144,1905	144,1905	15,58082	35	4,679	,000
	Cont- rol	16	122,1875	122,1875	12,04004			
	Total	37	133,189	133,189	13,81043			
A – Dikkat (lowest score:29 average score:45 highest score:57	Expe- ri- ment	21	48,5714	48,5714	6,16094	35	4,348	,000
	Cont- rol	16	40,5000	40,5000	4,73286			
	Total	37	44,5357	44,5357	5,4469			
R – Uygun- luk (lowest score:21 average score:32 highest score:42	Expe- ri- ment	21	33,8571	33,8571	5,35990	35	2,034	,050
	Cont- rol	16	30,4375	30,4375	4,64713			
	Total	37	32,1473	32,1473	5,003515			
C – Güven (lowest score:21	Expe- ri- ment	21	34,9524	34,9524	4,00595	35	5,082	,000

average score:32 highest score:42	Control	16	28,6250	28,6250	3,38378					
	Total	37	31,7887	31,7887	3,694865					
S – Doyum (lowest score:14 average score:25 highest score:30)	Experi- ment	21	26,8095	26,8095	3,32594	35	3,235	,003		
	Control	16	22,6250	22,6250	4,42531					
	Total	37	24,71725	24,71725	3,875625					

Findings Related to Student Opinions

These results serve as a gauge of the students' perceptions of technology and the Kahoot! Web 2.0 tool employed in the study's learning process. What do students think about technology and the Kahoot! Web 2.0 application utilized in their learning process? is the goal of the fifth research problem. The information pertaining to this query is shown in the table below:

Table 9: The Opinions of Students in the Experimental Group Towards the Kahoot! Web 2.0 Tool

Question		Completely Disagree		Disagree		Unsure		Agree		Completely Agree	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
		1	I have used the Kahoot! application before	21	100	0	0	0	0	0	0
2	I found using the Kahoot! application easy.	2	9,5	2	9,5	3	14,2	8	38	6	28,5
3	I found the Kahoot! application fun.	4	19	2	9,5	0	0	2	9,5	13	61,9
4	I enthusiastically worked with the Kahoot! Application	2	9,5	0	0	4	19	10	47,6	5	23,8
5	Using the Kahoot! application positively influenced my performance	3	14,2	1	4,7	3	14,2	5	23,8	9	42,8
6	I would like to use the Kahoot! application in other classes as well.	2	9,5	1	4,7	1	4,7	5	23,8	12	57,1

By looking at the data in the table, it can be seen that all 21 students indicated they had never utilized the Kahoot! program, proving that the tool had not been presented to them prior to the study.

14 students said "I found using the Kahoot! application easy," 3 students were unsure, and 4 students said "I found using the Kahoot! application difficult." According to the comments, the majority of students who used this application for the first time were able to adjust, whereas a small number of students either struggled or were unable to adapt at all.

15 students responded positively to the statement, "I found the Kahoot! application fun," whereas 6 students did not. The replies show that while the majority of the class enjoyed the Kahoot! application, not every kid felt the same way.

In response to the question, "I enthusiastically worked with the Kahoot! application," 15 students said they actively participated in Kahoot!-based lessons, 4 students said they weren't sure, and 2 students said they were uninterested in the activities. The results show that while the majority of students were motivated by the Kahoot! program, some students experienced negative effects.

Regarding the statement "Using Kahoot! positively affected my achievement," 14 students agreed, 3 students were unsure, and 3 students disagreed that using Kahoot had a positive or bad effect on their education. The replies reveal that while the majority of students thought that Kahoot! enhanced their academic achievement, some students were either neutral or thought it had a negative impact.

17 students indicated their want to use Kahoot! in other courses in response to the question "I would like to use Kahoot! in other subjects as well." Three students said they did not want to use Kahoot! in topics other than English class, while one student was unsure. The results show that most students would like to utilize Kahoot! in various disciplines, whereas a few students expressed skepticism or a preference not to use Kahoot! again.

Table 10: Opinions of Students in the Experimental Group Regarding the Kahoot! Web 2.0 Application

View	Number of Students	Example
Positive	15	S20 It felt amazing. We studied English words diligently in an effort to come out on top. We benefited from it and we got better. At the same time as we learnt, we had fun. S21 I began as the champion, but after two losses, I felt depressed. But it was really enjoyable. S22 I thought it was fantastic. Kahoot! should be included in every lecture. S24 I liked it. S25 Very interesting and fascinating. S30 It was great. I did this kind of activity for the first time. S31 It was very nice, we learned better. S33 It was very fun, we competed with my friends. S36 It boosted our self-confidence. S37 It was great and fun. I learned the words better.
Indifferent	3	S18 It didn't make a difference to me. S26 I'm not sure.
Negative	3	S23 I didn't have a phone and I didnt understand it. S34 I didn't like it because I lost.

The following comments were classified as "positive": "It felt amazing. We studied English words diligently in an effort to come out on top. We benefited from it and we got better. At the same time as we learnt, we had fun. "I began out as the champion, but after two losses, I felt depressed. But it was really enjoyable. I thought it was fantastic. "Kahoot! should be included in every lecture," "I liked it," "Very interesting and fascinating," and "Very nice. I felt great about it. "It was great, I did this kind of activity for the first time." , "It was very nice; we learned better." , "It was very fun; we competed with my friends." , "It boosted our self-confidence." , "It was great and fun. I learned the words better.". The responses show that the application was well-received by the students, who also praised its innovations and competitive features. This significantly impacted their academic success.

The replies labeled as "indifferent" are as follows: "I'm not sure," "It didn't make a difference to me." These pupils did not have strong feelings regarding the application, according to their comments.

Although they didn't express any disapproval, they didn't find it as interesting as their peers did. If given enough time, their viewpoints might evolve favorably.

"I didn't have a phone and I didn't understand it" and "I didn't like it because I lost" are replies that were labeled as "negative." The replies demonstrate that while some students were negatively impacted by the Kahoot! application's competitive environment, others were unable to engage due to a lack of technological resources.

4. Conclusion and Recommendations

The impact of using web 2.0 technologies to teach vocabulary to tenth-grade English students on their academic performance, attitudes about the material, and motivation was examined in this study. The data were assessed using suitable techniques, and it was determined through the analysis that using Kahoot! to teach vocabulary had a favorable and significant influence on students' achievement. Additionally, it was found that using Kahoot! to teach pupils motivated them more.

The findings from both qualitative and quantitative data have led to the following conclusions:

- Regardless of which group the students were in, a significant difference was found between the repeated measurements of 36 students as a single group (pre-test and post-test scores). It was concluded that there is a significant increase in achievement scores independent of the groups.
- Considering the "measurement" factor for the groups, it can be observed that there is a significant difference within each of the two different groups, those who received instruction through the Kahoot! application and those who received instruction through the traditional method, from pre-test to post-test. The Kahoot! Application has a significant impact on the post-test scores of the group that received education through it.
- Even without considering the changes between measurements, a significant difference was found between the achievement scores obtained from the repeated measurements of the group instructed with the Kahoot! application and the group instructed through the traditional method. Therefore, the increase in the achievement scores of the two groups shows a significant difference.
- According to the findings of the ARCS Motivation Scale, it can be seen that the motivation of the students in the experimental group towards the class is higher than that of the students in the control group.

- When the opinions of the group taught with Kahoot! were examined, it was determined that the majority of the students find this application enjoyable and have positive opinions, such as it adding excitement to the class.

Based on the research's findings, it can be said that using Kahoot! to teach vocabulary has a favorable and significant impact on students' progress. The findings of other studies regarding the use of web 2.0 tools like Kahoot! for vocabulary and English language learning include those by Li (2020), Egbert & Nanna (2009), Yılmaz (2017), Chen, Wang & Chen (2018), Warschauer & Kern (2000), Hoven (2011), Reinders & Wattana (2014) . It is possible that web 2.0 applications like Kahoot! can increase and facilitate students' vocabulary learning, resulting in better academic performance.

Most students have never utilized Kahoot! or other comparable Web 2.0 tools, according to studies on students' familiarity, attitudes, and opinions towards the use of technology and Web 2.0 tools. Additionally, it was discovered that students loved utilizing Kahoot! and exhibited a desire to experiment with other web 2.0 applications. Studies on students' interest in, familiarity with, and ability to adapt to technology tools like Kahoot! were undertaken by Brown (2015), Warschauer (1996), Warschauer & Healey (1998), Lee (2010), Stockwell (2010), Arnold & Ducate (2006), Levy (2009), and Kukulska-Hulme (2012). These results can be used to infer students' excitement for utilizing technological resources and classroom innovations.

Working with the Web 2.0 application Kahoot! greatly increases students' motivation, according to research on the effect of Kahoot! on motivation in students. Studies by,^{22,23,24,25,26,27} found results that support the use of Kahoot! and other web 2.0 tools for increasing students' motivation. In light of this, it can be said that students are open to using web 2.0 tools like Kahoot! and are more likely to feel motivated than to feel bad about using them.

Based on research on the effects of Kahoot! as a Web 2.0 tool on vocabulary learning in English classrooms, it can be said that this tool can significantly improve academic success during the teaching-learning process. Kahoot! seems to be a useful tool for boosting success whether in face-to-face education, online education, or distant learning. To investigate the outcomes of utilizing this tool in diverse educational settings, additional research may be conducted.

Recommendations

The following suggestions are made for further research on Kahoot!'s effect on the success of vocabulary learning:

- More studies focusing on vocabulary teaching with Kahoot! should be conducted to enrich the literature.
- Research on vocabulary teaching with Kahoot! could be carried out for longer durations. While findings from a 5-week study are beneficial, studies conducted over a longer period could yield more reliable data and exclude the "novelty" perception experienced by students from the research.
- Research on vocabulary teaching with Kahoot! could involve a larger number of students.
- Research on vocabulary teaching with Kahoot! could be extended to students from different institutions.
- Research on vocabulary teaching with Kahoot! could be applied beyond English classes. Studies involving students from different disciplines, with varying aptitudes and achievement levels, could yield diverse results.
- Research on vocabulary teaching with Kahoot! could be conducted across different grade levels. Data obtained based on students' age and developmental stages could yield different outcomes.
- Research on vocabulary teaching with Kahoot! could present the measurement and assessment process not only at the end of the lesson but also throughout the learning stages. It could become an integral part of the learning process.
- Kahoot!, a web 2.0 tool, could introduce information technology to students, enabling technology to become a natural part of their learning processes and lives.
- In research on vocabulary teaching with Kahoot!, the impact on students' interest and achievement levels could be examined, alongside its effect on motivation.
- In research on vocabulary teaching with Kahoot!, investigations related to student attention could be conducted.
- In research on vocabulary teaching with Kahoot!, the students' attitude towards technology could be explored.
- In research on vocabulary teaching with Kahoot!, studies could be carried out to assess how effectively students manage their time.

- In research on vocabulary teaching with Kahoot!, data such as students' decision-making within limited time and competition, the outcomes achieved, and the level of success obtained could be examined.
- In research on vocabulary teaching with Kahoot!, the effects of students competing with peers on their level of achievement could be examined in more detail.
- In research on vocabulary teaching with Kahoot!, studies could investigate how quickly students become familiar with and adapt to different technological elements and innovations.
- In research on vocabulary teaching with Kahoot!, efforts could be made to enhance students' interest in and engagement with various technological elements and innovations.
- More data and resources can be generated for vocabulary teaching with Kahoot!. These resources could become part of the educational curriculum.
- It is believed that the studies conducted will not only enrich the global literature but also contribute to the modernization and enrichment of Turkey's education system.

KAYNAKLAR

- 1 Acar, S. (2009). *Web destekli performans tabanlı öğrenmede arcs motivasyon stratejilerinin öğrencilerin akademik başarılarına, öğrenmelerinin kalıcılığına, motivasyonlarına ve tutumlarına etkisi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- 2 Yıldırım A. Türkiye'de geleneksel eğitimden teknik eğitime geçişte yaşanan zorluklar. *Eğitim Geliştirme Dergisi*. 2007;27(2):115-127.
- 3 Kapp, K. M. (2012). *The gamification of learning and instruction: game-based methods and strategies for training and education*: John Wiley & Sons.
- 4 Frida, S., Brown, R., & Johnson, M. (2019). The impact of Kahoot on student engagement and learning. *Journal of Interactive Learning Research*, 30(2), 225-238.
- 5 Ateş Özdemir, E. (2018). *British imperialism and English language teaching in Turkey* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- 6 Yaman, İ. (2018). Türkiye'de İngilizce öğrenmek: zorluklar ve fırsatlar, *Rumeli dil ve edebiyat araştırmaları dergisi*, S:11 , s.161-175.
- 7 Korkmaz, Ö., & Tetik, A. (2018). Örgün ve uzaktan eğitim öğrencilerinin derslerde kahoot ile oyunlaştırmaya dönük görüşleri. *Journal of Instructional Technologies and Teacher Education*, 7(2), 46-55.
- 8 <https://tedmem.org/> (Son erişim tarihi: 25 Temmuz 2023).
- 9 Mallawaarachchi, T., & Shiratuddin, N. (2016). Gamification in teaching English vocabulary to young children. 2016 International Conference on Research and Innovation in Information Systems.
- 10 Smith, J., Johnson, K., & Williams, L. (2017). The effectiveness of Kahoot on vocabulary acquisition and retention. *Journal of educational technology development and exchange*, 10(1), 1-14).
- 11 Bracken, J., Jones, C., & Williams, L. (2020). The effect of Kahoot on learning outcomes and self-regulated learning. *Journal of educational technology and society*, 23(2), 51-62.
- 12 Başaran, İ.E. (1991). *Eğitim Yönetimi*. Ankara: Gül Yayınevi.
- 13 Tutar, H. (2018). Güdüler ve güdüleme kuramları. Tutar, H. (Ed.), *Davranış bilimleri içinde* (s. 93-142). Ankara: seçkin yayıncılık.
- 14 Lee, J. J., & Hammer, J. (2010). Gamification in education: What, how, why bother? *Academic exchange quarterly*, 15(2), 146-155.
- 15 Tan Ai Lin, D., Ganapathy, M., & Kaur, M. (2018). Kahoot! It: Gamification in higher education. *Pertanika journal of social sciences & humanities*, 26(1), 565-582.
- 16 Keller, J.M. (2000). How to integrate learner motivation planning to lesson planning: the ARCS model approach, paper presented at VII seminario, Santiago, CUBA.
- 17 Girgin, E. (2021). Nicel araştırma nedir?. <https://www.iienstitu.com/blog/nicel-arastirma-nedir>. (Son erişim tarihi: 28 Temmuz 2023).

- 18 Koç, D.(2014). Deneysel Araştırmalar, <https://slideplayer.biz.tr/slide/2004521/>, (Son erişim tarihi: 29 Temmuz 2023).
- 19 Tavşancıl, E. (2006). Tutumların ölçülmesi ve spss ile veri analizi, 3. Baskı, Nobel yayın dağıtım, Ankara.
- 20 Büyüköztürk, Ş. (1997). İki faktörlü varyans analizi. *ankara university journal of faculty of educational sciences (JFES)*, 30 (1), . DOI: 10.1501/Egifak_0000000272
- 21 Şimşek, H., & Yıldırım, A. (2009). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: seçkin yayıncılık.
- 22 Batıbay, E. F., & Filiz, M. (2019). Web 2.0 uygulamalarının Türkçe eğitiminde motivasyona etkisi: Kahoot örneği. *Ana dili eğitimi dergisi*, 7(4), 1029-1047.
- 23 Ortaakarsu, F., & Sülün, Y. (2022) Web 2.0 araçlarının fen bilimleri dersi dna ve genetik kod ünitesinde motivasyona etkisi: kahoot! örneği. *Mehmet Akif Ersoy üniversitesi eğitim fakültesi dergisi*, (62), 617-639.
- 24 Ertan, K. (2020). Oyunlaştırılmış İngilizce dersinde başarı, tutum ve motivasyon değişkenlerinin incelenmesi.
- 25 Emecen, S. (2019). A case study in ninth grade students at a state school; differences between Kahoot! and traditional activities in terms of vocabulary retention (Yüksek lisans tezi). *Ufuk Üniversitesi, Ankara, Türkiye*.
- 26 Saraçoğlu, G. (2019). Lise öğrenci ve öğretmenlerinin kahoot kullanımına ilişkin görüşleri. *Akdeniz eğitim araştırmaları dergisi*, 13(29).
- 27 Yapıcı, İ., & Karakoyun, F. (2017). Gamification in biology teaching: A sample of Kahoot application. *Turkish online journal of qualitative inquiry*, 8(4), 396-414.

A CONTENT ANALYSIS ON THESIS AND ARTICLES MADE WITHIN THE SCOPE OF ADAPTIVE LEARNING SYSTEMS BETWEEN 2013-2023

Özlem ÇAKIR*

Fatma BİLİR**

Hande SARIALIOĞLU***

Hande KAHYAOĞLU****

1. Introduction

The fact that individuals' personality traits, learning styles, ways of processing information and the sources of information they use are different also differentiate their learning needs [1]. The ignorance of these differences in individuals by educational institutions causes various learning problems [2]. In the solution of these problems, personalized learning based on individual characteristics and adaptive learning approach (ALA), which offers a learning environment suitable for individual characteristics, have an important place.

Personalization is defined as the process of changing the functionality, interface, information content or distinctiveness of the system in order to make education suitable for the individual's personality [3]. Personalized teaching practices should be carried out in individual steps and a one-to-one relationship should be established between the student and the people, programmes or materials that help him/her learn [4]. Personalized teaching approach is an educa-

---

* Prof. Dr., Ankara University, Faculty of Educational Sciences, Department of Computer Education and Instructional Technologies, Ankara, Turkey; ocakir@ankara.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7306-5820>

** Ministry of National Education, Biology Teacher, Ankara, Turkey; fatmabilir@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0000-5261-3771>

*** Sınav College, English Teacher, Ankara, Turkey; sarialioğluhande@gmail.com , <https://orcid.org/0009-0003-4978-538X>

**** Maya Schools, Science Teacher, Ankara, Turkey; handekahyaoglu@gmail.com , <https://orcid.org/0009-0004-0281-1285>

tional system that can be applied in individual lessons or in the classroom. Personalization ensures that students' personal goals and interests are incorporated into the curriculum, thus increasing achievement and improving distracting student behaviours [5]. The aim of personalization is to tailor the instructional content according to students' personal backgrounds and interests [6].

Adaptive learning approach (ALA) basically refers to personalized learning approach [7]. The main purpose of the ALA is to provide a learning environment suitable for the characteristics of the individual. ALA provides learners with a learning environment that is shaped according to their preferences and needs throughout the teaching process [8]. ALA has been developed according to the different learning needs of learners [9].

Adaptive teaching and adaptable teaching are different from each other [10]. In adaptive teaching, the system is adapted by the user. The user has the authority to change and adapt the system parameters [11]. For example, the user can choose one of the interfaces presented to him/her, change the font or font size, choose from different content types such as text, video, picture. After the user makes a parameter setting, the settings are fixed unless the user makes another change. In user-adapted systems, there is usually a dialogue window where the user enters information or questionnaires where the user can indicate their preferences [12]. In this way, the system can create, save and merge user profiles [13]. In a user-adapted system, the user is in control and the user must have sufficient metacognitive skills on how to set up the system [14]. In adaptable teaching, the system adapts itself by following the user's actions in the system [11]. In adaptable systems, personalization is done automatically by the system based on user behavior, not by the user. For example, the system in a training software; It can decide the learning level based on the answers given by the user to the questions, and automatically determine the difficulty level of the next question according to the student's answer. In adaptive systems, adaptations are made according to the data obtained from the user's interaction with the system. Adaptable systems may occasionally need tests and survey to accurately understand what the user has in mind [12]. Adaptive teaching systems (ATS) structure the learning environment according to the student's goals, interests and preferences. They are advanced environments that personalized instruction for each individual student [13].

Adaptive teaching systems have four basic components. These are;

- **Subject area model:** It defines the structure of the learning content consisting of content and links.

- **User model:** It is the representation of the information obtained from the user's movements and interaction with the system.

- **Teaching model:** Contains pedagogical rules for integrating the subject area model and the student model. Adaptations are made in line with these rules.

- **Inference mechanism:** It is the mechanism that allows the dynamic adaptation of contents or links for each learner.

In adaptive teaching systems, the stages of student modeling and adaptation take place as follows:

- Student modelling includes the stages of collecting information about the student, constructing the student model and updating the student model.

- Realizing adaptations includes the stages of content adaptation and navigation adaptation.

The variables handled in the student modeling phase may be related to the student or independent of the student. For example, when creating a student model considering the subject area, variables related to the student such as the student's prior knowledge, interest, and learning style are taken into account. At the same time, student-independent variables such as the goal of the subject and the relations between the subjects taken into account. A student model is developed that represents student characteristics, often using feedback from surveys. This model is updated according to the usage patterns of the students and necessary adaptations are made.

There are two stages in the realization of adaptations: content adaptation and navigation adaptation [13]. Content adaptation ensures that the content is presented in a way that is appropriate for the learner in line with their knowledge, goals and other characteristics. Content adaptation includes changes in the information to be included in the pages and the way the information is presented. For example, the type of presentation of a topic can be different according to the user's preference, or content can be displayed in accordance with the student's cognitive style. When adapting the content, it is ensured that the page content consists of appropriate information and is presented. Navigation adaptation tries to simplify the link structure to minimize the routing problems encountered in multimedia. Thus, it helps the learner to find the optimum path to follow in the learning material.

The adaptive teaching system ensures that the right content is delivered to different learners with the right strategy. The adaptive teaching system is constantly updated depending on the student's learning speed and style. Thus,

the learning process is constantly monitored. Today, positive factors such as the diversification of theories explaining learning, the widespread use of information and communication technologies, and the use of more appropriate techniques in determining the individual characteristics of learners have made adaptive teaching approach research widespread.

The research sought answers to the following questions:

• What are the aims of the theses made within the scope of ALA between 2013-2023?

Methodologically, in the theses made within the scope of ALA between 2013-2023;

- What research methods were used?
- What is the sample size?
- Which sample groups were studied?
- What are the data collection tools?
- What techniques were used to analyze the data?

2. Method

2.1. Research Model

Descriptive content analysis approach was adopted in the study. Descriptive content analysis is the process of systematically analyzing the studies on a subject [15].

In the selection of studies to be analyzed:

- To be made between 2013-2023,
- Keywords include one or more of the following: adaptive learning/teaching/education, adaptability, adaptive intelligent learning system or adaptive hypermedia system,
- Full text access authorization,
- The criteria of being within the scope of learning/teaching/education practices were used.

According to the specified criteria, 26 studies, 20 theses and 6 articles, which can be used as data sources in the research, were reached.

2.2. Data Collection and Analysis

In order to examine the theses in a systematic way, a review form has been developed considering similar studies in the literature.

The review form was composed of 4 parts in order to determine some features of the studies. These sections are;

- **Descriptive information of studies:** Type of study (thesis or article),

year of study, type of thesis (master or doctorate), university, institute, department information, journal in which the article was published

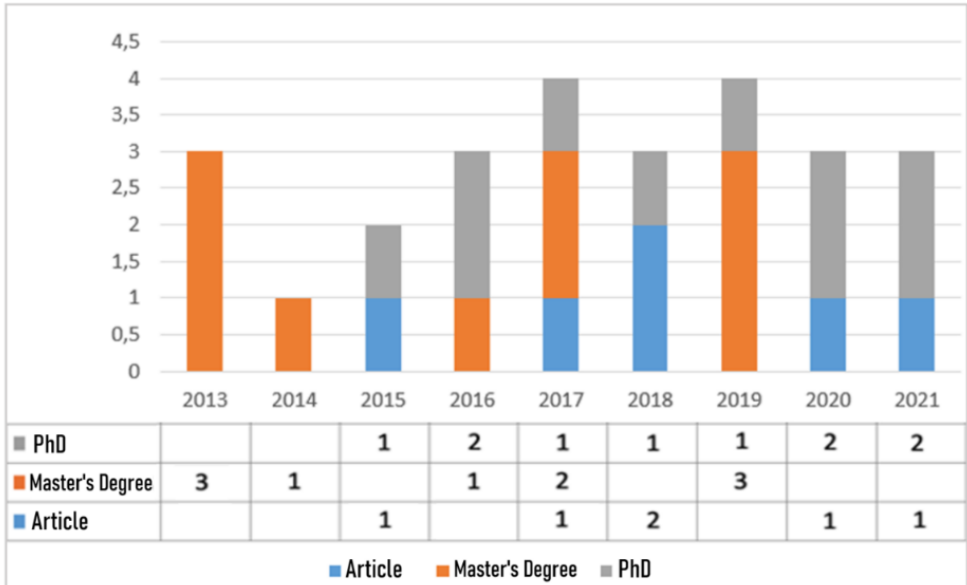
- **Methodological information of the studies:** Research design / method, sample / study group, data collection tools, data analysis techniques
- **Purpose of studies:** Purpose statement of study
- **Results of the studies:** Concluding sentence of the study

Evaluation of the studies was made with the examination form consisting of the specified sections. If there is no information in the studies that meet the criteria specified in the form, the relevant section is left blank. Content analysis approach was adopted in the analysis of the data obtained as a result of the evaluations. The findings obtained as a result of the analyzes were converted into frequency tables and presented descriptively.

3. Findings

Considering the evaluation criteria determined in the study, 26 studies were analyzed. Six of these studies consist of articles and 20 of them consist of theses. These studies were analyzed according to the determined criteria and the findings were presented in tables.

Table 1: Distribution of the studies according to thesis and article status and years of study

The distribution of 26 studies on ALA conducted between 2013 and 2023 according to their status as thesis and article and the years they were conducted are given in table 1. It is seen that 10 of these studies are master's thesis, 10 of them are doctoral thesis, and 6 of them are articles. When the distribution of the studies according to years is analyzed, no study was found in 2022 and 2023. The most studies were conducted in 2019 with 1 doctoral thesis, 3 master's theses and in 2017 with 1 doctoral thesis, 2 master's theses and 1 article. The least study was conducted in 2014 with 1 master's thesis.

Table 2: Distribution of studies according to university and journals

University/ Journal	N	%
Anadolu University	3	11.5%
Ankara University	7	26.9%
Ataturk University	1	3.8%
Gazi University	2	7.6%
Hacettepe University	2	7.6%
Mustafa Kemal University	1	3.8%
Sakarya University	2	7.6%
Süleyman Demirel University	1	3.8%
Trabzon University	1	3.8%
Academia Journal of Educational Research	1	3.8%
Journal of Educational Technology Theory and Practice	2	7.6%
Journal of Buca Faculty of Education	1	3.8%
International Distance Education Conference, 2015	1	3.8%
Journal of National Education	1	3.8%
TOTAL	26	100%

Table 2 shows the distribution of the studies according to the university and the journals in which they were published. When Table 2 is analyzed, it is seen that the most studies were conducted in Ankara University with 7 theses. There are 3 theses in Anadolu University, 2 theses each in Gazi, Hacettepe and Sakarya Universities and 1 thesis each in other universities. When the articles were analyzed, it was determined that 2 articles were published in the Journal of Educational Technology Theory and Practice and 1 article each in other journals.

Table 3: Distribution of studies according to institutes and journals

Institutes	N	%
Institute of Educational Sciences	16	61.5%
Institute of Science and Technology	1	3.8%
Institute of Postgraduate Education	1	3.8%
Institute of Social Sciences	2	7.6%
Conference	1	3.8%
Magazine	5	19.2%
TOTAL	26	100%

Table 3 shows the distribution of studies according to institutes and journals. When Table 3 is analyzed, it is seen that the most studies were conducted in the Institute of Educational Sciences with 16 theses. There are 2 theses in the Institute of Social Sciences and 1 thesis each in other institutes. When the articles are analyzed, it is seen that 5 articles were published in journals and 1 article was published in a conference.

Table 4: Distribution of studies according to department and journals

Departments	N	%
Computer Education and Instructional Technology	16	61.5%
Distance Education	2	7.6%
Informatics	1	3.8%
Basic Education	1	3.8%
Conference	1	3.8%
Magazine	5	19.2%
TOTAL	26	100%

Table 4 shows the distribution of the studies according to the department and journals. When Table 4 is analyzed, it is seen that the most studies were conducted in the Department of Computer Education and Instructional Technology with 16 theses. There are 2 theses in the Department of Distance Education and 1 thesis each in other departments. When the articles are analyzed, it is seen that 5 articles were published in journals and 1 article was published in a conference.

Table 5: Distribution of studies according to research methods

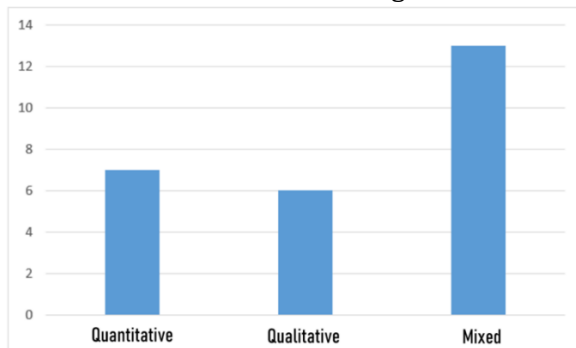

Table 5 shows the distribution of the studies according to research methods. When the methods used in the studies were analyzed, it was determined that the number of quantitative studies was 7, the number of qualitative studies was 6 and the number of mixed studies was 13.

Table 6a: Distribution of Studies According to Sample Groups

Sample Groups	N	%
Student and Expert	1	3.8%
Student	21	80.76%
Academician	2	7.6%
Teacher	1	3.8%
Adaptive Teaching Platforms	1	3.8%
TOTAL	26	100%

Table 6a shows the distribution of the studies according to the sample groups. When the studies are analyzed according to the sample group, it is seen that the sample group of 21 studies consists of students. While the sample group of 2 studies consisted of academicians, the sample groups of 1 study each consisted of students, experts, teachers, adaptive teaching platforms.

Table 6b: Distributions According to Work Areas

Working Site	N	%
Primary School	2	7.6%
Middle School	4	15.3%
High School	1	3.8%

High school, associate degree, postgraduate	2	7.6%
Licence	10	38.4%
Postgraduate	1	3.8%
Associate Degree, Undergraduate	1	3.8%
Primary School, High School, Associate Degree, Bachelor's Degree, Master's Degree, Doctorate	1	3.8%
Professor, Associate Professor, Lecturer, Assistant Professor, Specialist and Research Assistant	1	3.8%
Teacher	1	3.8%
Adaptive Teaching Platforms	2	7.6%
TOTAL	26	100%

Table 6b shows the distribution of the studies according to the study areas. It is seen that 10 of the studies were conducted with undergraduate students, 4 with secondary school students, 2 with primary school students, 1 with high school students, 2 with high school, associate and undergraduate students, and 2 with adaptive teaching platforms. In addition, 1 of the studies was conducted with graduate, associate and undergraduate students, 1 with primary school, high school, associate, undergraduate, graduate and doctoral students, 1 with professors, associate professors, assistant professors, lecturers, specialist professors and research assistants, and 1 with teachers.

Table 7: Distribution of Studies According to Sample Size

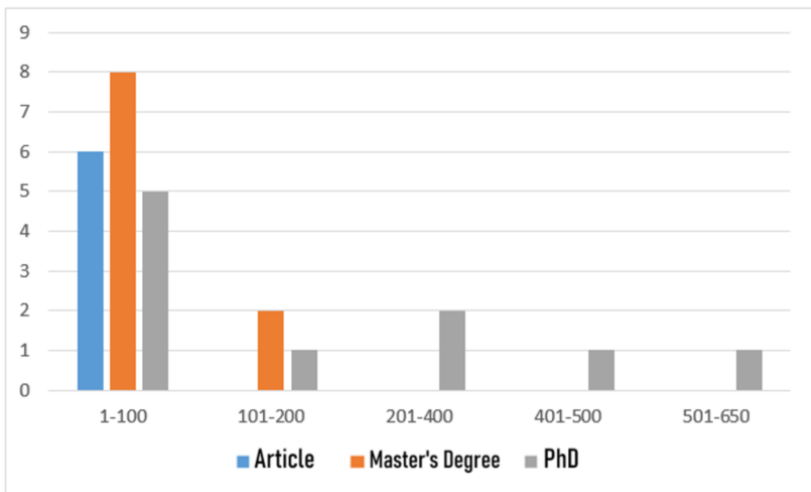

Table 7 shows the distribution of studies according to sample size. It is seen that the sample size between 1-100 is mostly preferred in theses and articles conducted between 2013-2023 (6 articles, 8 master's theses, 5 doctoral theses). There are 2 master's theses and 1 doctoral thesis with a sample size between 101-200. Sample size between 201-400 was found in 2 doctoral theses, sample size between 401-500 was found in 1 doctoral thesis, and sample size between 501-650 was found in 1 doctoral thesis.

Table 8: Distribution of Studies According to Data Collection Tools

Data Collection Tools	N	%
Event Forms	1	3.8%
Scale	2	7.6%
Achievement test, Scale	6	23.0%
Achievement test, Scale, Log records	2	7.6%
Interview Form, Achievement test, Log records	4	15.3%
Questionnaire, Achievement test, Interview form	2	7.6%
Document analysis	2	7.6%
Delphi survey	1	3.8%
Achievement test, Personal information form	5	19.2%
Personal information form, Achievement test, Interview form	1	3.8%
TOTAL	26	100%

Table 8 shows the distribution of the studies according to data collection tools. It is seen that more than one data collection tool was used in the analyzed studies. 6 studies used achievement test and scale, another 5 studies used achievement test and personal information form, 4 studies used interview form, achievement test and log records, 2 studies used document analysis, 2 studies used questionnaire, achievement test and interview form, 2 studies used scale. In 1 study each, Delphi questionnaire, activity forms and personal information form, achievement test and interview form were preferred.

Table 9: Distribution of Studies According to Data Analysis Method

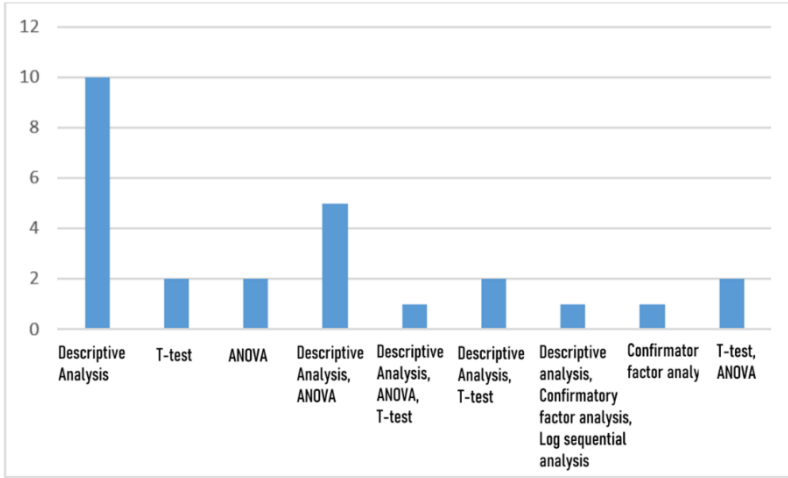

Table 9 shows the distribution of the studies according to the data analysis method. It is seen that 10 of the studies used descriptive analysis, 5 used descriptive analysis and ANOVA, 2 used only ANOVA, 2 used descriptive analysis and T-test, 2 used only T-test, 1 used descriptive analysis, ANOVA and T-test, 1 used descriptive analysis, confirmatory factor analysis and log sequential analysis, 2 used T-test and ANOVA.

Table 10: Distribution of Studies According to Their Purposes

Objectives	N	%
Modelling effective variables in hyper environments	1	3.8%
To examine the impact of personalized instruction	5	19.2%
To reveal students' views on adaptive learning environments	1	3.8%
Preparing an adaptive teaching system and analyzing its effectiveness	8	30.7%
To design an adaptive teaching system	2	7.6%
Determine the principles of adaptive instructional system design	2	7.6%
To examine the impact of adaptive teaching	6	23.0%
Creating models and rules that can be used in adaptation	1	3.8%
TOTAL	26	100%

Table 10 shows the distribution of the studies according to their aims. When the studies were examined according to their purposes; 8 studies were conducted to prepare an adaptive teaching system and examine its effectiveness, 6 studies were conducted to examine the effect of adaptive teaching, 5 studies were conducted to examine the effect of personalized teaching, 2 studies were conducted to design an adaptive teaching system, 2 studies were conducted to determine the principles of adaptive teaching system design, 1 study was conducted to model the variables that are effective in hypermedia environments, 1 study was conducted to reveal students' opinions about adaptive learning environments, and 1 study was conducted to create models and rules that can be used in adaptation.

Table 11: Distribution of Studies According to Results

Results	N	%
The adaptive system positively affects learning and increases academic success.	9	34.6%
Personalized instruction has no statistically significant effect on learning.	2	7.6%
Students evaluated adaptive environments positively.	1	3.8%
Adaptive teaching system reduces the cognitive load on the student.	2	7.6%
Adaptive environments have a positive impact on learning.	6	23.0%
Web-based adaptive learning environment has no significant effect on academic achievement.	1	3.8%
Learners needed feedback most in items requiring procedural and conditional knowledge.	1	3.8%
Adaptive teaching systems should be developed according to the principles identified.	2	7.6%
It was determined that the academic achievement of the students in the group using personalized text was high and the students' opinions were positive.	1	3.8%
It was determined that personalization did not have a statistically significant effect on the attitude towards interactive whiteboard.	1	3.8%
TOTAL	26	100%

Table 11 shows the distribution of the studies according to their results. When the studies were analyzed according to their results, ten different categories emerged. In 9 of the studies, the adaptive system positively affects learning and increases academic achievement. 6 studies concluded that adaptive environments have a positive effect on learning. 2 studies concluded that personalized instruction has no statistically significant effect on learning. 2 studies concluded that adaptive teaching system reduces the cognitive load on students. In 2 studies, it was concluded that adaptive teaching systems should be developed according to the principles determined. 1 study concluded that students evaluated adaptive environments positively. 1 study concluded that web-based adaptive learning environment has no significant effect on academic achievement. In 1 study, it was concluded that learners most needed feedback on items requiring procedural and conditional knowledge. In 1 study, it was concluded that the academic achievement of the students in the group using personalized text was high and student opinions were positive. In 1 study, it was found that personalization did not have a statistically significant effect on the attitude towards the interactive whiteboard.

4. Discussion and Conclusion

It was determined that studies conducted within the scope of adaptive teaching approach between 2013-2023, 10 were master's theses, 10 were doctoral theses and 6 were articles. The high number of theses provides more and more detailed information about adaptive teaching approach. When the distribution of the studies according to years is examined, it is determined that the most studies were conducted in 2017 with 4 studies (1 doctoral thesis, 2 master's thesis, 1 article) and again in 2019 with 4 studies (1 doctoral thesis, 3 master's thesis). While the least study was conducted in 2014 with 1 master's thesis, no study was found in 2022 and 2023 within the scope of adaptive teaching approach.

When the distribution of the studies according to the university and the journals in which they were published is analyzed, it was found that the highest number of studies were conducted at Ankara University with 7 studies and the lowest number of studies were conducted at Atatürk University, Mustafa Kemal University, Süleyman Demirel University and Trabzon University with 2 studies. It can be said that Ankara University has contributed more to the related field thanks to these studies on adaptive teaching approach.

When the distribution of the studies according to institutes and journals was analyzed, it was determined that the most studies were conducted in the Institute of Educational Sciences with 16 theses and the least studies were conducted in the Institute of Natural Sciences and Graduate Education with 1 thesis. Since adaptive teaching approach is a concept related to education, it is a natural result that most of the studies were conducted in the Institute of Educational Sciences. When the articles were analyzed, it was seen that the highest number of articles were published in journals with 5 studies, the lowest number of articles were published in conferences with 1 study.

When the distribution of the studies according to the departments and journals is analyzed, it is found that the highest number of studies were conducted in the Department of Computer Education and Instructional Technology with 16 studies, and the lowest number of studies were conducted in the Departments of Informatics and Basic Education with 1 study. At this point, it is not surprising that most of the studies were conducted in the Department of Computer Education and Instructional Technology since adaptive teaching approach is within the scope of instructional technologies. When the articles were analyzed, it was found that the most studies were published in journals with 5 articles and the least studies were published in conferences with 1 article.

When the distribution of the studies according to research methods was analyzed, it was found that mixed method was used in the highest number of studies (13 studies) and qualitative method was used in the lowest number of studies (6 studies). The use of mixed method in the studies is an indication that the results obtained are obtained from comprehensive studies.

Distribution of the studies according to sample groups, It is seen that the most studies were conducted with students with 21 studies, while the least studies were conducted with students and experts with 1 study, teachers with 1 study, and adaptive teaching platforms with 1 study. The fact that the studies were mostly conducted on students provided data on the effectiveness of the adaptive teaching approach on students' learning.

When the distribution of the studies according to the study areas was examined, it was determined that the most studies were conducted with undergraduate students with 10 studies. This shows that more data were obtained on the effectiveness of adaptive teaching approach on undergraduate students.

When the distribution of the studies according to the sample size is examined, in the theses and articles conducted between 2013-2023, the sample

size between 1-100 is preferred in 6 articles, 8 master's theses and 5 doctoral theses, only 1 doctoral thesis has a sample size between 501-650.

When the distribution of data collection tools of the studies is analyzed, it is seen that achievement test and scale were used the most with 6 studies, personal information form, activity forms and Delphi survey were preferred in at least 1 study. The use of all these data collection tools enabled to obtain data on the effectiveness of adaptive teaching approach.

Looking at the distribution of data analysis methods in the studies, it was determined that descriptive analysis method was used the most with 10 studies. The descriptive analysis of the data provided findings on distributions such as frequency and percentage.

When the distribution of the studies according to their aims is analyzed, the most common aim is "to prepare an adaptive teaching system and examine its effectiveness" with 8 studies. With 1 study, "modelling the changes that are effective in hypermedia environments", "revealing students' opinions about adaptive learning environments" and "creating models and rules that can be used in adaptation" were the least common objectives. This shows that data were collected for the preparation of an adaptive teaching system and determination of its effectiveness.

When the results obtained from the studies are analyzed, it is seen that "adaptive system increases academic achievement by positively affecting learning" is the most common result with 9 studies. With 1 study, the least common results are "web-based adaptive learning environment has no significant effect on academic achievement", "learners most needed feedback on items requiring procedural and conditional knowledge", "students evaluated adaptive environments positively", "it was determined that the academic achievement of the students in the group using personalized text was high and student opinions were positive" and "it was determined that personalization did not have a statistically significant effect on the attitude towards the interactive board um". According to these results, it can be said that adaptive teaching approach positively affects learning and increases academic achievement.

5. Suggestions

The results obtained from this research; It is thought that the studies on adaptive teaching approach will enable to identify the strengths and deficiencies of the studies and can be a source for future studies.

Conducting future studies in different fields and with more students will contribute to the field.

In the future studies on the subject of adaptive teaching approach:

- The number of qualitative method studies for theses and mixed method studies for articles can be increased.
- Different data collection tools and data analysis methods can be used.
- Sample size can be increased.
- Studies can be conducted at different education levels.
- More article studies can be done.
- The effectiveness of adaptive teaching approach in the education of different fields can be investigated.

6. References

1. Riding , R. and Rayner , S. (2002). cognitive styles and learning strategies : Understanding style differences in learning and behavior . London : David Fulton Publishers .
2. Guyer , T. and Cebi , A. (2015). Content analysis for adaptive educational hypermedia studies in Turkey. Education and Science, 40(178), 61-83. doi : 10.15390/EB.2015.4051
3. Ozarslan, Y. (2010). IPTV as a personalized learning environment. Paper presented at the International Educational Technologies Conference. Istanbul.
4. Keller FS, & Sherman JG *The Keller Plan handbook : Essays on a personalized system of instruction* . Menlo Park, Ca .: W. A. Benjamin, Inc. , 1974. (In press).
5. Howe , LW & Howe , MM (1975) *Personalizing Education : Values Clarification and Beyond*. New York: Hart Publ .
6. Cakir Balta, O. (2008). The effect of using personalized verbal mathematical problems in computer and classroom environment on student success . Doctoral Thesis, Ankara University/Institute of Educational Sciences.
7. Kim, J., Lee, A. & Ryu , H. (2013). Personality and its effects on learning performance : Design guidelines for an adaptive e- learning system based on a user model. International Journal of Industrial Ergonomics , 43, 450-461.
8. Somyürek , S. (2009). Adaptive learning environments: A new paradigm in educational hypermedia design. Journal of Information Technologies, 2(1), 29-38.
9. Mulwa , C., Lawless , S., Sharp , M., Arnedillo-Sanchez , I., & Wade , V. (2010, October). Adaptive educational hypermedia systems in technology enhanced learning : A literature review . Of Proceedings of the 2010 ACM Conference on Information Technology Education (pp . 73–84). Midland , MI: Central Michigan University .
10. N. Koch , “Software Engineering for Adaptive hypermedia Systems : Reference

- Model, Modeling Techniques and Development Process ”, Ph.D. Thesis, Ludwig-Maximilians - University of Munich , 2000.
11. FT Alotaiby , “A Component Based Functional Model For E-Learning Systems ”, PhD Thesis, George Mason University , 2005.
  12. PD Bra , “Design Issues in Adaptive Hypermedia Application Development”, Proceedings of the Second Workshop on Adaptive Systems and User Modeling on the World Wide Web, Toronto and Banff, Canada , 29-39, 1999.
  13. Brusilovsky, P. (1998). Methods and Techniques of Adaptive hypermedia . Adaptive hypertext and Hypermedia (Editors : P. Brusilovsky , A. Kobsa , J. Vassileva), Boston: Kluwer academic Publishers , 1-44.
  14. J. Kurhila , “ Considering Individual Differences in ComputerSupported Special and Elementary Education ”, PhD Thesis, University of Helsinki, 2003.
  15. Çalık, M. and Sözbilir , M. (2014). Parameters of content analysis. Education and Science, 39(174), 33-38.

Examined Theses and Articles

1. Aydin, F. (2021). Design and development of a hybrid model in intelligent teaching systems . Hacettepe University, Institute of Educational Sciences, Ankara.
2. Aygun, ES (2019). Designing a gamified adaptive intelligent teaching system for problem solving teaching. Trabzon University, Graduate Education Institute, Trabzon.
3. Aslan, A., Goksu, I. and Karaman, S. (2018). The effect of adaptive distance in-service training on success and completion time and teacher opinions . Journal of Buca Education Faculty, (45), 103-115
4. Balci, T. (2016). The effect of using personalized practice questions in Turkish teaching on student success. Ankara University, Institute of Educational Sciences, Ankara.
5. Baz, F. Ç (2016). Designing a web-based adaptive online learning environment in accordance with the blended teaching model and its effect on student success. Mustafa Kemal University, Institute of Science and Technology, Hatay.
6. Baz, F. C. and Trigger, E. (2017). Opinions of students using adaptive online learning environment on media usage. Academia Journal of Educational Research, 2(2), 20-28.
7. Burak, D. (2020). Designing, implementing and evaluating an adaptive learning environment for primary school social studies teaching. Anadolu University, Institute of Educational Sciences, Eskişehir.
8. Ceran , O. (2021). Developing an Adaptive Learning Environment for Information Security Education. Gazi University, Institute of Educational Sciences, Ankara.
9. Brave, EG (2013). Investigation of the effects of adaptive teaching on disappearance and cognitive load in terms of students' cognitive styles. Ankara University,

- Institute of Educational Sciences, Ankara.
10. Cebi , A. (2016). Modeling of variables that affect probability-based adaptive hyper- environments. Gazi University, Institute of Educational Sciences, Ankara.
  11. Celebi, F. (2014). The effect of navigation strategy in adaptive learning environments on wandering time and path and perception of being lost. Ankara University, Institute of Educational Sciences, Ankara.
  12. Cetinkaya, L. and Keser, H. (2018). Design principles of adaptive educational web environments: The learner model. *Journal of Educational Technology Theory and Practice*, 8(1), 320-345.
  13. Demirören, S. (2013). Evaluation of the effectiveness and efficiency of adaptive learning with Performance Criteria . Ankara University, Institute of Educational Sciences, Ankara.
  14. Dogan P. (2017). The effect of personalization on the achievement of undergraduate students in English teaching. Ankara University, Institute of Educational Sciences, Ankara.
  15. Emek, MS (2019). Gamification-supported adaptive learning environment for SQL learning: development, implementation, evaluation. Süleyman Demirel University, Institute of Educational Sciences, Isparta.
  16. Erdogdu, F. (2020). The effect of using adaptive motivation strategies on student motivation and success. *Journal of Educational Technology Theory and Practices*, 10(2), 549-576.
  17. Gungoren, O. C. (2015). The effect of adaptive educational web environments on students' academic achievement and motivation. Sakarya University, Institute of Educational Sciences, Sakarya.
  18. Hopcan , S. (2013). Having learning difficulties 1.-3. Development, implementation and evaluation of a web-assisted adaptive learning system for primary school students . Sakarya University, Institute of Educational Sciences, Sakarya.
  19. Karsli , BM (2020) Development of Integrated Social Interaction System with E-Learning Contents, Investigation of Interaction Dynamics and Adaptability over User Experiences . Ataturk University, Institute of Educational Sciences, Erzurum.
  20. Keskin, S. (2019). Determination of User Profiles for Adaptive Feedback System Design. Hacettepe University, Institute of Educational Sciences, Ankara.
  21. Mete, F., Coşkun, B. (2021). Investigation of the Effect of Personalized Text Use on Student Success and Motivation in Turkish Teaching. *Journal of National Education*, 50(230), 221-240
  22. Ozkan, P. (2019). The effect of personalized instruction on student success and interest in the lesson in verbal fraction problems. Ankara University, Institute of Educational Sciences, Ankara.
  23. Ozkeskin, EE (2017). Design, development and evaluation of adaptive open and

- distance learning system. Anadolu University, Institute of Social Sciences, Eskişehir.
24. Sezgin, S. (2018). Examination of adaptability- based gamification design principles for online courses . Anadolu University, Institute of Social Sciences, Eskişehir.
  25. Tuna, G. (2015). Intelligent and Adaptive e-Learning Environments. International Distance Education Conference, Russia.
  26. Zeytçioğlu , AM (2017). The Effect of Using Interactive Board and Group Personalized Verbal Mathematical Problems in Classroom on Student Achievement The Example of Darüşşafaka High School. Ankara University, Institute of Educational Sciences, Ankara.

THE RELATIONSHIP BETWEEN TRADITIONAL HOUSING-GARDEN-COURTYARD AND GREEN AREAS IN ARCHITECTURE AND SUSTAINABILITY

Reyhan AKAT*
Birgöl ÇAKIROĞLU**

1.INTRODUCTION

"Every work of art is based on the principle of gathering different elements into a balanced and homogenous whole. So much so that eliminating one of them means destroying the general harmony. Unity can only be achieved if the elements connected to the main element are replaced."¹. For this, the inter-relationship of the elements that make up the whole is also important.

In the formation of the urban environment, we always see a relationship between man and nature throughout history. This relationship is characterised on the one hand by the physical (climate, topography, water, greenery) and structural (landscape, direction) features of nature, and on the other hand by the different attitudes of man or society in relation to nature, either in evaluating its data or in constructing the physical environment. In a way, the relationship between nature and man is provided by the physical environment created by man.

Throughout history, we observe that societies have adopted different attitudes and behaviours in evaluating the data of the environment while building buildings, establishing cities and making landscape arrangements. These attitudes appear with differentiations such as dominating the environment, nature, dominating it, accepting the dominance of the environment or harmonious integration with the environment. These attitudes are seen in the intersections of societies' socio-economic, scientific, technological activities and philosophical

---

* Assoc. Prof. Dr., Faculty of Engineering and Architecture, Department of Architecture, Yozgat Bozok University, Turkey, reyhan.akat@yobu.edu.tr

** Asist. Prof. Dr., Faculty of Art and Design, Department of Architecture, Artvin Çoruh University, Turkey, bcakiroglu@gmail.com, ORCID ID:<https://orcid.org/0000-0003-2709-5997>

categories. The healthiest of these attitudes in terms of eco-system balance is the one aimed at creating systems and standards that will ensure harmony with nature and the environment².

Since the time when human beings started to meet the need for shelter, they have tried to beautify the place where they live, and over time, they started to decorate the outside as well as the inside of the building. It has achieved this by ensuring integrity with nature, sometimes by disrupting nature, but by taking advantage of nature and the blessings of nature and interpreting the concept of beauty in its own way. Since the beginning of the first settlements based on agriculture, people have considered the place of shelter as "sacred" in order to protect themselves from both natural factors and other dangers³.

Before people started building, they spent their lives in the "voids" that emerged as a result of natural events, and after obtaining the first tools and equipment to create larger voids, they also created the first shelter spaces that protected them against the external environment. These spaces have shown some differences according to the region, climate, topographical data and material. Although no clear date is given for the act of building, explanations can be made on the basis of some physical traces.

The history of building begins with the replacement of the natural shelters provided by primitive nomadic societies travelling in search of prey by primitive dwellings and temples built by people who succeeded in cultivating the land. The first buildings had the simple function of protecting small communities against weather, wild animals and other human populations. Different types of buildings have emerged as a result of the division of labour in society, i.e. the organisation of functions.

Mankind's organisation of the environment begins in the darkness of the stone age. When the shelters provided by nature are not enough, self-construction begins. Over time, when families and structures that accommodate the activities of large groups come together in a certain order, large settlement elements such as squares, streets and neighbourhoods that exceed the size of the individual emerge. These elements gain identity not only by their size and shape, but also by the activity opportunities they provide for people in the spaces they create.

In the beginning, people, who initially met their need for shelter with hollows and caves they found ready-made in nature, started to produce their own houses and other buildings like other tools and equipment when they became "home faber" constructive people as a requirement of evolution. In particular,

he produced places to secure himself against external dangers and natural events, and then endeavoured to make these places happy and pleasant. While supporting these moral environments with natural objects, man has intensively included plants in the formation of his space and endeavoured to make the spaces happy with them⁴. That is, the admired interior and exterior (aesthetics) also started to gain weight.

It is seen that the outer borders of the old settlements in historical times, which opened to nature, ended with deaf walls with wide cross-section based on defence purposes and had a texture that developed with the understanding of a courtyard by adding a courtyard based on the shape of the wall. The physical traces of the formation of the courtyard and the wall were observed in Çatalhöyük in Konya, which bears the traces of Neotalic culture⁵.

The fortress walls along the old wall, now reinforced with front walls and gate bastions, are prominent. The rear walls of the houses lean against these fortress walls, either directly or with their own independent walls. Such settlements were created in places where the available material resources could be "adapted" to the topographical data. It can be said that the neighbourly relations of the people in the settlements whose boundaries were drawn for common purposes were also very good.

In addition to this settlement form, which develops by adding to each other and continues the same development with courtyards outside the defence line, settlements that are essentially the same in essence but formally different have also emerged due to the understanding of defence. In contrast to the technique used in the larger settlements, it is possible to conclude that a more advanced technique was used in these settlements from the findings bearing physical traces such as amphitheatres, administrative buildings, religious buildings, urban squares, etc⁶.

In today's old houses, the phenomenon of change is experienced in the exterior spaces as well as in the interior spaces, and it continues its continuity in today's modern housing. Human communities living completely in nature in rural areas see that their relationship with nature decreases as they approach urban areas. In the past, even in the urban environment, independent houses were located in a garden and were able to live a life in touch with nature. However, with the rapid and irregular urbanisation process that started with modern architecture and continues with negative developments today, garden-nature, housing and human relations have started to weaken.

Every nation, whose level of civilisation is based on a deep-rooted past, has its own unique way of living. Since ancient times, our society has created its own unique way of living and physical environment and has revealed differences compared to other societies. The superior qualities of our housing culture stem from our society's unique way of life, which is also influenced by its close relations with various civilisations throughout the centuries⁷.

As social, economic, political, cultural and technological changes develop, traditional structures lose their value, become isolated from the future, become insignificant and fail to adapt to new developments, and lose the spatial fiction and some structural establishment principles that they provide to the people living in the space. The continuity of traditional buildings in the face of developments; continued use by families, zoning laws enacted to protect historical buildings among today's rapidly concretising residences, are kept alive with the most nostalgic love of the users born and raised in them. The most important way to keep it alive is to preserve the existing examples, to show them to future generations and to set an example.

Human beings live in a physical environment created within the natural environment. Landscape, on the other hand, is an integral part of the human environment and its importance for human life is increasingly recognised, not only on the basis of aesthetic and intellectual concerns. The overpopulation of the world population, the rapid development of towns and cities and the resulting overcrowding, noise and smog engulfing invaluable cultural monuments, etc. are only a few of the factors that threaten the mental balance necessary for ecological integrity and quality of life.

Housing is the area where the nature/cultural relationship is embodied at many points, depending on the degree of understanding that can vary from one society to another and from one architect to another within the same society. The signs of this polymorphous encounter reveal, more or less consciously, within an established field, a type of boundary that shapes the nature of the relationship with nature⁸.

Along with vertical and dense construction, urban and spatial differences are created with monotonous, inhumane and unconscious applications, the appearance of the city-urban spaces is deteriorating, green areas are rapidly disappearing, the inner green in the old urban dwellings cannot turn into outer green as a result of negative developments, the relationship between nature and human beings and therefore the balance is disrupted.

As a result of unhealthy arrangements, urban spaces that are difficult to live in are emerging. Of course, it can be said that there are many reasons for the monotonous, non-human scale, non-green formations of our urban spaces. Urban spaces formed in line with these reasons adversely affect human health, and in time, incompatibilities with the physical environment, psychological, cultural disorders and alienation emerge within the society.

Nowadays, negative effects such as density, irregular and complex constructions, environmental pollution in urban areas have also reflected on green areas, green and green areas in our cities have gradually disappeared and as a result, concrete stacked cities and city silhouettes have emerged.

One of the issues that should be handled with great sensitivity from the scale of a single house to the scale of neighbourhoods, streets, avenues and cities is to keep our existing green areas in our old cities alive in today's cities. This issue, which will prevent visual and environmental pollution to a great extent, is also of great importance in terms of human psychology.

When we look at today's cities, we see that greenery has been replaced by dense construction especially in city centres due to land speculation. As a result of the neglect of cities in a sense, it is likely that in the future people will only be able to see greenery in a few pots in their houses.

It is known that green, greenery makes people content and gives a sense of comfort. This has gained a symbolic meaning in our expressions that have become established in our daily life. When people feel bored, bored and sad, they feel the desire to refresh themselves by throwing themselves into greenery, countryside and plains, and if they have this opportunity, they use it and relax, even if only a little. Since green is the beginning of a revival in nature, it symbolises freshness and youth. It means vitality, joy, life.

Human beings can harmonise with their environment according to physical and psychological conditions, not only with their own species, but also with all living creatures. This harmony must be a mobile and constantly changing harmony. This requires an ecological system. In order to bring the balance or imbalance between man and nature into a planned order over time, a great deal of effort is required. In the process of historical development, man has chosen to change the balance in his own direction in order to increase his life chances. Man has set out to regulate the highly variable factors of nature by using his unique character (brain and language). In the process of this arrangement, man has always put forward planning and design as a precautionary measure while neutralising the ecological system. The answer sought in this period of

development has always remained in balance. While the environment we live in today has reached the level of industrialisation, it has also made additional developments to the basic needs that man expects from nature. In other words, great opportunities on earth have always been for human beings.

In the environment shaped by designers, there have been some negative as well as positive developments for people. In particular, this speed in environmental change, while creating an impressive order, has created obstacles to the self-renewing developments of nature. For example, with the discovery of petrol, automobiles are being developed, while the gases from automobiles kill seasonal growing plants. While industrial developments challenge nature, the deterioration of the balance of nature leads to new habits and new relationships between man and nature. In this new relationship, man, on the one hand, stops natural development, while on the other hand, he endeavours to ensure the continuation of nature in the environment in which he lives. For example, while it piles concrete blocks in cities to provide housing or shelter, on the other hand, it plans playgrounds and green areas between these blocks. The aim is to find the ideal solution to the problems between man, nature and the environment within the developing industrial and social order.

The benefits of the garden concept, which is gradually disappearing today, to both residential users and external users should be revealed. At the same time, the housing-garden-arrangements and their relationships that have survived from the past to the present should be investigated and data should be presented for new designs to be made for today's housing-garden-arrangements.

Throughout the ages, gardens have been a kind of shelter where people can get rid of the monotony and boredom of their daily lives and establish a close relationship with the beings belonging to nature. Gardens have been able to preserve their importance until today as places where people express their inner world, aesthetic tastes, desires and needs (such as vegetables and fruits). Whether they are large or small, open to the environment or intimate, gardens or courtyards, all of them have gained importance as places that reflect the living conditions, culture and welfare level of the society in a certain period of history and reveal their demonstrations in the most obvious way⁹. For this reason, regardless of the size of the dwelling or the level of living, there were often gardens in which communities or individuals expressed their needs and tastes. The fact that the garden is made of less permanent materials such as plants, bricks and wood, which may disappear over time, has made it difficult or even

impossible to see examples of gardens belonging to ancient civilisations today. For this reason, it is necessary to examine and investigate the surviving examples.

The human and environmental elements are disregarded and only profit-oriented structures, which are created for profit, create spaces that are indistinguishable from each other and have the same character.

If a survey was conducted among people living in big cities, "What is the type of dwelling you desire? ", I am sure that most people would say "a detached house with a garden in a quiet and airy part of the city, even if it is modest". However, as a result of dense and unhealthy constructions in today's cities, it is becoming difficult to adapt to the environments and spaces. Therefore, the characteristics of people such as adoption, assimilation and protection, etc. in the places where they live have started to disappear.

As a part of nature, it is a natural right of human beings to benefit from the beauty and opportunities of nature. Especially the relations of people living in big cities with nature are threatened. Unfortunately, it is man himself who has deprived human life of the beauties offered by nature.

The building or structures required by the city and therefore by human beings are not only the building, which is a physical phenomenon, but also the different spaces or elements of space that surround it. One of these is the gardens where different needs (such as travelling, resting, sitting, chatting) are met.

Analysing and thinking about the relationship between house-garden-street is an important issue in terms of creating a whole with the environment where the house is located.

The dwelling and the garden are not only important individually, but both are an important factor in the living organisation of the community and should be considered and evaluated together. A successful result in this regard will be more successful when housing-garden planning is considered together, that is, when both of them create a space as a whole.

2.CHARACTERISTICS, DEVELOPMENT AND CHANGE OF HOUSE-GARDEN RELATIONSHIP IN ANATOLIA

It is only since the 18th century that we have been able to trace, to some extent, the developments that Turkish garden architecture has undergone over time. The periods before him are dark for us. Because there are no documents

or artefacts to illuminate them. The Ottoman Turks carried the ideas and mentality that gave birth to the "Turkish paysagiste" garden with them without being influenced until they came to our homeland and created the compositions here with the same inspiration¹⁰.

It is appropriate to say that Turkey, which has been the scene of various settlements related to many periods such as Hittite, Troy, Phrygian, Roman, Byzantine, Seljuk, Ottoman, has a unique historical landscape. However, analysing the Anatolian historical landscape from a purely architectural point of view, or seeing it from the perspective of a single monumental building, would lead to a very incomplete and narrow definition of the subject. Because whether it is a single monument or a settlement area, the historical landscape of Anatolia is an organic synthesis or series of syntheses formed by the cultural environment formed by various civilisations and the natural environment. For this reason, in order to make a real definition of the concept of historical environment or historical landscape in Turkey and to determine the spatial scale of conservation correctly and adequately, it is necessary to address the issue in social, cultural and especially physical dimensions. On the other hand, in Turkey, historical landscapes are mostly considered as monumental architectural elements such as mosques, churches, monasteries, bridges, inns, baths, caravanserais, bazaars, residences, fountains, palaces and archaeological ruins, and are evaluated in the context of museology. In line with this understanding, religious buildings and buildings such as palaces where the state authority is effective have been the most important and protected ones.

Except for some details and insights, the Turks did not make a lasting contribution to horticulture due to the rapid disappearance of their artefacts. One of the reasons for this is the physical foundations of centuries of nomadism.

After the establishment of permanent states, the Turks continued their nomadic behaviour to some extent and established traditional migrations between summer and winter as seasonal migrations. Highlands have been the garden of the Turks, these high and cool plateaus, where the climate is benign, with its trees, water, meadows, showing the positive face of nature, have been places where people live happily in peace with nature and long to migrate. Sometimes the plateau was replaced by the surrounding vineyards. In this case, the houses were located far away from each other, in large vineyards.

In the past, every homeowner, whether poor or wealthy, has tried to acquire a small courtyard or a garden. Such courtyards or gardens were often surrounded by high walls, both due to the influence of the climate and the desire

to be private. Both courtyards and gardens in public dwellings combined beauty and practicality¹¹.

Depending on the climatic conditions, almost every family in Turkish cities in every period had either a courtyard adjacent to the house with fruit trees, vegetable or flower beds, flower pots, a fountain or a pool, or a small or large garden that combines beauty and practicality, in accordance with their economic level. The courtyard or garden was considered an extension of the dwelling, and since most of the life was spent in it during the summer season, it was surrounded by high walls and its personal character was preserved. Especially the courtyard is a real outer room of the dwelling. The courtyard, which was entered through a single door on the wall at the height of almost every dwelling, could not be perceived from the outside. Generally, if the outdoor space connected to the dwelling is in the form of a garden, the part where they meet is a half-stoned, half-open passage covered with a canopy or a gazebo. In summer, the table is set in this stony area. The meal is eaten in this gizzard and it is considered as a dining room. Flowers in pots are arranged around it. The garden was irrigated with water from the well. Since the ground was mostly sloping, the garden was organised with sets. Each set is reserved for one or several types of flowers. The flower beds are simple. Colour and species do not show complexity. For example, only rose flowers or only tulips are planted in a field. This simplicity is also seen in the large-scale gardens of wealthy people. Vegetables are also grown on some embankments beyond the flower beds. Vegetables and fruit trees have always been located next to the flower beds. Trees were usually planted along the wall surrounding the garden. And they can contribute to the seclusion of the garden from outside eyes, even if psychologically. In addition, solitary trees can be planted for shade. Their locations were carefully and skilfully chosen, and sometimes a fountain was placed in their shade. These main features of Turkish gardens are seen in every garden, from the poorest to the richest¹². This also tells us about the commonalities in the tastes of the society.

In the past, every house owner, whether poor or wealthy, tried to have small or large courtyards or gardens. Such courtyards or gardens were often surrounded by high walls, both due to the influence of the climate and the desire to be private and away from foreign eyes. The paving material of the courtyards is earth, stone or mosaic, paved with pebbles, a few trees, some flower beds or pots, maybe a pool, a cool and airy extension of the dwelling.

Garden courtyards, which are considered as a closed, private, calm, shady, green, and private outdoor living space, have been adopted and applied especially by the Turks in ancient times.

Anatolian Turkish cities are not separated from the natural physical environment by sharp boundaries. The settlement form is free, there is no geometry and symmetry. Its texture and silhouette are the result of a natural development. In Turkish cities, most of the houses have a small green courtyard or garden. The green of the city is almost in the garden of the house. There is an understanding of green that is inseparable from the dwelling (figure 1).

However, one of the most important problems and deficiencies of today's cities is the natural environment, i.e. green and green areas, which are forgotten or left incomplete with increasing.

Figure 1. Traditional Turkish House

3.GREEN AREAS AND THEIR IMPORTANCE IN HOUSING SETTLEMENT

As a result of the negative effects that started with urbanization and that, in a sense, changed and harmed the urban texture, city clarity has been in a process of diminution and the notion of “continuity from the past to the future” in the cities has been disappearing. Discovering the products of the past and the environments where they were created will make it easy to find a bright way especially for the future.

Utilizing the nature and especially the open green spaces which are part of the nature is a very important need for the modern human being. Buildings that the city, and therefore the human being, needs are not solely buildings, which is a physical fact; they are at the same time different spaces or spatial elements. One such space is the garden of a house as an open green space which meets different needs¹³.

Today, the conservation and improvement of the open green spaces in the cities are becoming more and more important. Research has shown that human beings who are distressed by the negative conditions created by the the urban haste find physical and psychological peace, become stronger and become filled with a will to live^{14,15,16,17,18,19,20,21}. By providing more sunlight, more clean air and more opportunity for free movement, urban open spaces make human beings, and therefore the society, healthier, and create a more balanced, a more refreshing and a more useful environment^{22,23,24,25, 26,27}.

The character of a city is determined by the spaces and elements in that city. The most important ones of these are our houses and their close vicinities^{28,29,30,31,32,33}. Plants have an important place in the formation of the close vicinities of the houses. A continuity (from the past to the future) is obtained with the use of plants with historical accumulation for various purposes. This contributes to the formation of the character of a city^{34,35,36}.

It is known that green, greenery pleases people and gives a sense of comfort. This has gained a symbolic meaning in our daily life. When people feel bored, bored and sad, they feel the desire to refresh themselves by throwing themselves into the green, in the countryside, and if they have this opportunity, they use it and relax a little. Since green is the beginning of a revival in nature, it symbolises freshness and youth. It means vitality, joy, life.

In the places where we live, we can come across nature, albeit a little. On the other hand, human beings can harmonise with their environment according to physical and psychological conditions not only with their own species but

also with all living creatures. This harmony must be a mobile and constantly changing harmony. This requires an ecological system. In order to bring the balance or imbalance between man and nature into a planned order over time, much effort is required.

The garden space provides a visually pleasing site for the dwelling and an outward-looking perspective from within the dwelling, as well as the extension of indoor functions into the environment. For this reason, housing planning should include both interior and exterior spaces. In such a planning, the space we live in, the objects we see, the use and maintenance of the elements in the space are controlled as a whole, family life, work and recreation and recreational aspects create a harmonious environmental order. It is obvious that human beings need nature both biologically and psychologically. The point that should not be forgotten is that the character of cities is determined by the spaces and elements that make up the city. The most important of these are our dwellings and their immediate surroundings.

One of the most important problems in today's cities is the decrease in the density of green areas. The reasons for this can be listed as follows;

Increase in urban population density and therefore building density

. not giving the necessary importance for green areas in zoning regulations and keeping them small

. The decreasing importance given to green areas by urban users over time. The most important factor in this is the decrease in the neighbourly relations between the users and the decrease in the common values in parallel with this. An example of this can be seen in the fact that instead of the apartment type housing environment where they live, they grow flowers in their own dwelling and meet their green needs.

Since the prehistoric times, garden house designs and ways of living in such spaces and therefore the elements and ornamental flowers used have been in a continuous evolution, and they have been interpreted differently in different cultures^{37,38,39,40,41}. Societies with different cultures and traditions, in short, societies with different ways of living have had different garden house designs^{42,43,44,45,46,47,48}. For, even though the basic needs are the same for all human beings, the activities that these needs require, the relationships among these activities, and the relationships between these activities and the spaces differ according to the way of living of each society, and this difference affects the formation of the structural environmental elements and the use of plants^{49,50}.

Throughout the history, we see a continuous relationship between human beings and plants in the formation of the close vicinity of the house. At one end of this relationship are the functionality/utility, aesthetic attractiveness, fruit attractiveness and flower attractiveness as the characteristics of use, while at the other end are their cultural values which identify and integrate with the historical environment. The plants with historical and cultural values in the gardens of the traditional houses that have come down to the present day have been in a process of gradual disappearance⁵¹. The traditional garden house designs have also been different. For example, the traditional Turkish house is closed to the outside, it is surrounded by walls, and the ornamental plants extend over to the street, which are a reflection of the social structure and which give a definite form to the house.

The conception of garden design that was developed in the traditional Turkish houses under the impact of socio-cultural factors has affected the plant types used, and the formation and originality of the houses. This is so much so that some traditional plants are virtually identified with the people of that area.

However, the effects of economic, technological and natural factors on the shaping of housing are also evident. For example, the use of wood and stone materials in traditional Turkish houses. In addition to these, the most important factor affecting the shaping of Turkish housing is the socio-cultural factor as mentioned above. Socio-cultural factors can be defined as the most important factor in the formation of housing and the way of living. We can briefly express these factors as religion, family, traditions and personal views. Among these, religion also affects family and traditions in all societies. Religion, culture and traditions are among the most different factors between societies. For example, the traditional obligation of women's privacy in Turkish houses in the past has been a factor in the construction of houses with courtyards, taking the living floor to the upper floor, and building cages on the windows due to visual effect (figure 2).

With the influence of socio-cultural factors, the garden understanding formed in the traditional Turkish dwelling has influenced the shaping of the dwelling. Ground floors are generally closed to the street but open to the garden. The phenomenon of privacy, which comes with the concept of privacy, required this garden to be closed to the external environment, that is, to the street. This was achieved by the garden wall surrounding the garden and therefore the dwelling. In a sense, it can be said that the planning of the garden influenced the shaping of the dwelling and the planning of the dwelling influenced the shaping

of the gardens. Because, the orientation of the spaces is generally towards the garden. Deaf walls are located in directions where there is no garden.

Figure 2. Traditional Turkish House - Garden-Courtyard

4.DISCUSSION

The concept of garden is disappearing day by day. However, the benefits that gardens bring to both the users of the houses and external users cannot be ignored. For this reason, the need for the investigation of the examples which present us evidence about the house-garden designs both in the past and in the present day is apparent.

Bhatti M & Church A (2004)³⁰ stated that house and garden should be handled together and emphasized the garden culture. On the other hand, Yang B-E & Brown TJ (1982)²⁸ compared the traditional Korean and Japanese houses and gardens and identified the stylistic and cultural differences. Similarly, Janssen & Knippenberg (2008)⁴⁰, and Vileniske (2008)⁴⁶ identified the effects of cultural differences, authenticity and cultural landscape design in the formation of houses and gardens. Ryan RL (2005)⁵⁰, and Taylor (2009)⁴¹ studied

the creation of arboretums in terms of the importance and sustainability of traditional landscape design and Pol E et al. (2002)⁴⁹ carried out studies on the importance of the traditional houses and gardens. Tzoulas K et al. (2007)¹⁸, Freestone R & Nichols D (2004)³², Syme G J & Fenton (2001)¹⁴, and Kim et al. (2008)²⁰ emphasized the importance of green in the gardens of the houses in creating the urban ecosystem and showed that they need to be incorporated into green space system. Antrop M (2004)⁴² and Eetvelde V & Antrop M (2004)⁴³ explained the differences, evolution and development of landscape design in the traditional European culture. Jim CY (1998)³⁴ and Egoz & Bowring (2004)¹⁵ revealed the aesthetic and ecological contributions of the green on the traditional walls in the city to their environment and therefore to the city. On the other hand, He & Jia (2007)⁴⁵ found out that the socioeconomic and ecological factors affect the formation of the settlement areas.

This study investigated the houses-gardens-garden designs and the relationships among them in the traditional Trabzon houses, and presented data that can be used for new houses-gardens-garden designs.

It is necessary that the house-garden and house-street relationships be investigated and exposed. House and garden should be dealt with not individually but together bearing in mind the way of living of the society. This can only be achieved if house planning and garden planning are dealt with together.

The green and natural beauties should not be sacrificed unconsciously; monotonous spaces should be enlivened with green; and the inclusion of green designs in the spaces to be created should not be forgotten for both aesthetical concerns and for the harmonization of human beings with the environment.

The increase in the number of such studies which are more of an exploratory character is important in that they give us an opportunity to investigate and interpret what to make use of. The plant types which were once present in Trabzon but which are about to disappear today must be determined and used in the present-day designs.

Our traditional plants have started to disappear. However, in terms of the concerns of both culture and city health, their benefits cannot be underestimated. For this reason, it is apparent that the examples that provide us with data about the garden house designs both in the past and present should be investigated and preserved.

The plant types which were once present in Trabzon but which are very few today can be determined and used in the present-day designs. It is im-

portant that the number of such studies that are more of an exploratory character be increased in that they give us an opportunity to investigate and interpret what to make use of.

As settlements develop, population density increases and biological order changes, the balance between functional areas and natural areas deteriorates. Especially in urbanised areas, greenery gains great importance as it acts as a respiratory organ. Green reveals the natural features of settlements more, directs organic development, building control and therefore building density.

The garden space provides a visually pleasing site for the dwelling and an outward-looking perspective for the dwelling, as well as the extension of indoor functions to the surrounding area. For this reason, housing planning should include both indoor and outdoor spaces. Such planning controls the use and maintenance of the space in which we live, the objects we see, the elements in the space, and creates an environment that is most suitable for family life, work, recreation and recreation.

The building gains aesthetic value through contrasts, spaces, form and colour rhythms created with green elements. If the contrasts and spaces are made according to certain proportions, size, area, volume and colour relations, they approach the aesthetic result to the maximum degree. The concept of superiority should also depend on the character, human and environmental scale. For this purpose, it is necessary to look for a balanced composition of masses, surfaces, forms, colours, between plants (green, creating unity) and between plants and architectural elements.

It is also necessary to decide on the relationship between greenery and buildings. At the residential level, it is necessary to know the basics of the choice of use and participation in the determination of space together with the dwellings. For example, in low-rise buildings with a life open to nature, the landscape should be considered as a continuation of the building. Landscaping together with the new building makes the building even more meaningful.

The changes and modifications made by man in his environment should be aimed at making it a more favourable environment for his own life, without damaging the natural order of the landscape. It is true that man, with his intelligence, which is superior to all other creatures, can turn his natural environment into a paradise on earth.

With the influence of socio-cultural factors, the understanding of fatherhood in traditional Turkish housing has influenced the shaping of the housing. Ground floors are generally closed to the street but open to the garden. The

phenomenon of privacy, which comes with the concept of privacy, is an important factor in the fact that this garden is closed to the outside environment, that is, to the street. This is ensured by the garden walls surrounding the garden and thus the house. In a sense, garden planning influences the shaping of housing and housing planning influences the shaping of the garden. Because the orientation of the spaces is generally towards the garden. Deaf walls are located in directions where there is no garden. Floor planners, landscape architects, architects, urban users and especially administrations have great duties in order to reflect the traditional Turkish house and garden understanding to today's cities and houses.

REFERENCES

1. Yıldızcı A.C. Open Space, Urban Texture and Green Texture Concepts, Urban Landscape Planning. Associate Professorship Thesis, İTÜ Architecture Faculty, İstanbul;1982.
2. Karaman A. Urban landscape, Building Magazine 89. p:54-58; 1989.
3. Veliöğlü A. Aesthetic Examination of Facade Elements in Trabzon Stone Building Residential Architecture, Master Thesis, Karadeniz Technical University, Institute of Science, Department of Architecture, Trabzon; 1987.
4. Akat (Gedikli) R. An Investigation on Housing-Garden Relationship in Trabzon City Traditional Houses, KTÜ Institute of Science and Technology, Master Thesis, Trabzon;1993.
5. Nauman R. Old Anatolian Houses, Trans. Beral M. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara; 1991.
6. Wycherley R.E. How were Cities Founded in Antiquity? Translated by Nur Nirven and Nezhig Bagelen. Archeology and Art Publications. Ufuk Printing House. İstanbul; 1986.
7. Eruzun C. Turkish House in Cultural Continuity, Journal of Architecture, 4. P:68-70;1989
8. Erginöz M.A. Jacques Couelle, Architect of Happiness Houses and Ecological Architecture. Ministry of Culture and Tourism Publications. No:949. Ankara; 1988.
9. Gedikli (Akat) R. A Mathematical Model Proposal that can be Used in the Evaluation of the Size of Open Green Space Per Capita in Cities: Trabzon Example. KTÜ Institute of Science and Technology, Department of Landscape Architecture, PhD Thesis, Trabzon;1998.
10. Eldem S.H. Turkish Gardens, Ministry of Culture Publications, National Education Printing House, İstanbul; 1976.
11. Gültekin E. History of Garden and Landscape art. Ç.Ü. Faculty of Agriculture, Publication Number:94. textbook Adana; 1991.
12. Evyapan G.A. Old Turkish Gardens and Especially Old Istanbul Gardens. METU. Faculty of Architecture, Publication no:20. İstanbul; 1972.
13. Sağsöz A., Gedikli (Akat) R. Usage of Green Element As an Increasing Factor of Visual Quality in Traditional Home Near Environment, Our Visual Landscape Conference, 23-27 August, Ascona, Switzerland; 1992.
14. Syme G.J. Fenton D.M., Coakes S. Lot Size, Garden Satisfaction and Local Park and Wetland Visitation, Landscape and Urban Planning, 56(3), pp.161-170; 2001.
15. Egoz S. Bowring J. Beyond the Romantic and Native: The Search For a Complex Ecological Aesthetic Design Language For Landscape Architecture in New Zealand, Landscape Research, 29(1), pp.57-73; 2004.

16. Gedikli (Akat) R. Özbilen A. A Mathematical Model to Determine Unit Area Size Per Person Needed in a Neighborhood Park; a Case Study in Trabzon City (Turkey), *Building and Environment*, 39, pp.1365-1378; 2004.
17. Thwaites K., Helleur E., Simkins M. Restorative Urban Open Space: Exploring the Spatial Configuration of Human Emotional Fulfilment in Urban Open Space, *Landscape Research*, 30(4), pp.525-547; 2005.
18. Tzoulas K., Korpela K., Venn S., Yli-Pelkonen V., Kazmierczak A., Niemela J., James P. Promoting Ecosystem and Human Health in Urban Areas Using Green Infrastructure: A literature Review, *Landscape and Urban Planning*, 81(3), pp.167-178; 2007.
19. Barbosa O., Tratalos J.A., Armsworth P.R., Davies R.G., Fuller R.A., Johnson P., Gaston K.J. Who Benefits From Access to Green Space? A Case Study Sheffield, UK, *Landscape and Urban Planning*, 83(2), pp.187-195; 2007.
20. Kim M.H., Cho T.B. Kim K.H. Residents Attitudes to Landscape and Ecology of Idyllic Housing Sites: The Case of South Korea, *Landscape Research*, 33(4), pp.487-501; 2008.
21. Cavia R., Cueto G.R. Suarez, O.V. Changes in Rodent Communities According to the Landscape Structure in an Urban Ecosystem, *Landscape and Urban Planning*, 90(1), pp.1-19, 2009.
22. Westover T.N. Perceived Crowding in Recreational Setting, *Environmental and Behavior*, 21(3), pp.258-276; 1998.
23. Simonds J.O. *Garden Cities 21, Creating a Livable Urban Environment*, Mc Graw-Hill, New York; 1994.
24. Hillman J. *The Role of Urban Parks, Findings of the Symposium Church House Conference Centre*, pp.6-7, London; 1994.
25. Ribe R.G. Aesthetic Perceptions of Green-Tree Retention Harvests in Vista Views, *Landscape and Urban Planning*, 81(3), pp.167-178; 2005.
26. Colding J. Ecological Land-Use Complementation for Building Resilience in Urban Ecosystems, *Landscape and Urban Planning*, 81(1), pp.46-55; 2007.
27. Swensen G., Jerpasen G.B. Cultural Heritage in Suburban Landscape Planning, *Landscape and Urban Planning*, 87(4), pp.289-300; 2008.
28. Yang B.E., Brown T.J. A Cross-Cultural Comparison of Preferences for Landscape Styles and Landscape Elements, *Environment and Behavior*, 24, pp.471-507; 1982.
29. Burel F., Baudry J. Social, Aesthetic and Ecological Aspects of Hedgerows in Rural Landscapes as Framework for Greenways, *Landscape and Urban Planning*, 33(1), pp.327-340; 1995.
30. Bhatti M., Church A. Home, the Culture of Nature and Meanings of Gardens in Late Modernity, *Housing Studies*, 19(1), pp.37-51; 2004.

31. Syme G.J., Shao Q., Po M., Campbell E. Predicting and Understanding Home Garden Water Use, *Landscape and Urban Planning*, 68(1), pp.121-128; 2004.
32. Freestone R., Nichols D. Realising New Leisure Opportunities For Old Urban Parks: The Internal Reserve in Australia, *Landscape and Urban Planning*, 68(1), pp.109-120; 2004.
33. Rogge E., Neves F., Gulinck H. Perception of Rural Landscapes in Flanders: Looking Beyond Aesthetics, *Landscape and Urban Planning*, 82(4), pp.159-174; 2007.
34. Jim C.Y. Old Stone Walls as an Ecological Habitat For Urban Trees in Hong Kong, *Landscape and Urban Planning*, 42(1), pp.29-43; 1998.
35. Gedikli (Akat) R., Çakıroğlu, B. The Investigation and Preservation of Cultural Values Exist in Historical Texture Through the Example of the City Trabzon, II. International Urban Furniture Symposium & Exhibition, ISTON, 24-27 April, Istanbul, 2003.
36. Ong B.L. Green Plot Ratio: An Ecological Measure for Architecture and Urban Planning, *Landscape and Urban Planning*, 63(4), pp.197-211; 2003.
37. Walsh K. Mediterranean Landscape Archaeology: Marginality and the Culture-Nature Divide, *Landscape Research*, 33(5), pp.547-564; 2008.
38. Bhatti M., Church A. I Never Promised You a Rose Garden: Gender, Leisure and Home Making, *Leisure Studies*, 19 (3), pp.183-197; 2000.
39. Kenneth G. Japan and China 1: A First Attempt at Explaining the Numerical Discrepancy Between Japanese Style Gardens Outside Japan and Chinese Style Gardens Outside China, *Landscape Research*, 32(2), pp.117-146; 2007.
40. Janssen J., Knippenberg L. The Heritage of the Productive Landscape: Landscape Design for Rural Areas in the Netherlands, 1954-1985, *Landscape Research*, 33(1), pp.1-28; 2008.
41. Taylor K. Cultural Landscape and Asia: Reconciling International and Southeast Asian Regional Values, 34(1), pp.7-31; 2009.
42. Antrop M. Landscape Change and the Urbanization Process in Europe, 67 (1), pp. 9-26; 2004.
43. Van Eetvelde V., Antrop M. Analyzing Structural and Functional Changes of Traditional Landscape-Two Examples From Southern Frances, *Landscape and Urban Planning*, 67(1), pp.79-95; 2004.
44. Turner S. Historic Landscape Characterisation: A Landscape Archaeology for Research, Management and Planning, *Landscape Research*, 31(4), pp.385-389; 2006.
45. He J.J., Jia B. Sustainable Residential Landscapes: A Case Study in Guangzhou, China, *Landscape Research*, 32(2), pp.241-254; 2007.
46. Vileniske I.G. Influence of Built Heritage on Sustainable Development of Landscape, *Landscape Research*, 33(4), pp.425-437; 2008.

47. Perry T., Nawaz R. An Investigation Into the Extent and Impacts of Hard Surfacing of Domestic Gardens in an Area of Leeds, United Kingdom, *Landscape and Urban Planning*, 86(1), pp.1-13; 2008.
48. Jim C.Y., Chen W.Y. Value of Scenic Views: Hedonic Assessment of Private Housing in Hong Kong, *Landscape and Urban Planning*, 91(4), pp.226-234; 2009.
39. Kenneth G., Japan and China 1: A First Attempt at Explaining the Numerical Discrepancy Between Japanese Style Gardens Outside Japan and Chinese Style Gardens Outside China, *Landscape Research*, 32(2), pp.117-146; 2007.
40. Janssen J., Knippenberg L. The Heritage of The Productive Landscape: Landscape Design For Rural Areas in the Netherlands, 1954-1985, *Landscape Research*, 33(1), pp.1-28; 2008.
41. Taylor K. Cultural Landscape and Asia: Reconciling International and Southeast Asian Regional Values, 34(1), pp.7-31; 2009.
42. Antrop M. Landscape Change and the Urbanization Process in Europe, 67 (1), pp. 9-26; 2004.
43. Van Eetvelde V., Antrop M. Analyzing Structural and Functional Changes of Traditional Landscape-two Examples from Southern France, *Landscape and Urban Planning*, 67(1), pp.79-95; 2004.
44. Turner S. Historic Landscape Characterisation: A Landscape Archaeology for Research, Management and Planning, *Landscape Research*, 31(4), pp.385-389; 2006.
45. He J.J., Jia B. Sustainable Residential Landscapes: A Case Study in Guangzhou, China, *Landscape Research*, 32(2), pp.241-254; 2007.
46. Vileniske I.G. Influence of Built Heritage on Sustainable Development of Landscape, *Landscape Research*, 33(4), pp.425-437; 2008.
47. Perry T., Nawaz R. An Investigation Into The Extent and Impacts of Hard Surfacing of Domestic Gardens in an Area of Leeds, United Kingdom, *Landscape and Urban Planning*, 86(1), pp.1-13;2008.
48. Jim C.Y.,Chen W.Y. Value of Scenic Views: Hedonic Assessment of Private Housing in Hong Kong, *Landscape and Urban Planning*, 91(4), pp.226-234; 2009.
49. Pol E., Moreno E., Guardia J., Iniguez L. Identity, Quality of Life and Sustainability in an Urban Suburb of Barcelona: Adjustment to the City-Identity-Sustainability Network Structural Model, *Environment and Behavior*, 34, pp.67-80; 2002.
50. Ryan R.L. Exploring the Effects of Environmental Experience on Attachment to Urban Natural Areas, *Environment and Behavior*, 37, pp.3-42; 2005.
51. Dincyurek O., Mallick H., Numan I. Cultural and Environmental Values in the Arcaded Mesaorian Houses of Cyprus, *Building and Environment*, 38(12), pp.1463-1473; 2003.

SEZAI KARAKOÇ'UN HİKÂYELERİNDE KİŞİLERİN 'DIRİLİŞİ'

Yasemin ULUTÜRK SAKARYA*

ÖZET

Düşünce dünyası ve kendine özgü anlatım şekliyle Türk edebiyatında iz bırakmış sanatçılardan biri olan Sezai Karakoç, temel poetikasını işlediği şiir, tiyatro, düşünce yazısı, inceleme, röportaj, hikâye gibi pek çok alanda eser kaleme almıştır. 'Diriliş' olarak kavramsallaştırdığı bu poetikayı şiirlerinin yanı sıra hikâyelerinde de bir kimlik aidiyetine kavuşturmuş olan Karakoç, okuyucuya aktarmak istediği bu fikri, hikâye kişileri vasıtasıyla ele aldığı olay örgüsüne adapte ederek kurguyu şekillendirmiştir. İslâm metafiziğinden doğan bu anlayışın doğum / ölüm, yaşam / ahiret, soyut / somut, gaflet / uyanıklık gibi birbirine zıt olan kavramlar üzerinden inşa edilen bir bakış açısı olması ise hikâye kişilerinin de bu minvalde bir değişim ve dönüşüm süreci yaşadıklarını göstermektedir. Dolayısıyla hikâyelerdeki 'diriliş' metaforu kimi zaman kişilerin gerçek anlamda ölüp ahirette yeniden doğmaları / dirilmeleri, kimi zaman da mecazi anlamda fikrî değişim geçirmeleri, farkına varmaları, uykudan uyanmaları, öze dönmeleri bağlamında İslâmî bakış ile örülmüş bir perspektifin teşekkül etmesini sağlamıştır. Nitekim hayli az sayıdaki kişi ile oluşturulan kurgudan müteşekkil bu hikâyelerde amaç, görünenden ziyade görünmeyene ya da arka planda kaldığı için unutulup gidene dikkati çekmektir. Hikâyelerin tamamında belirgin olmayan bu anlayışın, belirgin olan hikâyelerdeki sirayeti ise bu çalışmanın amacını teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sezai Karakoç, Diriliş, Metafizik, Hikâye, Kişiler.

ABSTRACT

Sezai Karakoç, one of the artists who has left his mark in Turkish literature with his world of thought and his unique way of expression, has written works in many fields such as poetry, theater, thought writing, review, interview,

---

* Doç. Dr., Sağlık Bilimleri Üniversitesi, yasemin.uluturk@sbu.edu.tr

story, in which he has processed his basic poetics. Karakoç, who has brought this poetics, which he conceptualized as 'resurrection', to an identity in his stories as well as his poems, has shaped the fiction by adapting this idea, which he wants to convey to the reader, to the plot he deals with through the characters of the story. The fact that this understanding, born from Islamic metaphysics, is a perspective built on concepts such as birth / death, life / hereafter, abstract / concrete, heedlessness / vigilance, shows that the story characters also experience a process of change and transformation in this way. Therefore, the metaphor of the 'resurrection' in the stories has led to the formation of a perspective knitted with the Islamic perspective, in the context of people's real death and rebirth / resurrection in the hereafter, and sometimes their intellectual change, realization, awakening and returning to their essence in a figurative sense. The spread of this understanding, which is not evident in all of the stories, in the stories that are evident constitutes the purpose of this study.

Keywords: Sezai Karakoç, Resurrection, Metaphysics, Story, Persons.

EXTENDED ABSTRACT

Sezai Karakoç is one of the important names of Turkish literature and world of thought. Karakoç, who has written many works in various literary genres, has built all his works on the same intellectual structure. This intellectual structure, which confronts the reader as the concept of 'resurrection', is based on a metaphysical basis and is also framed by the borders of Islamic civilization. The 'resurrection' in Karakoç does not only result from the resurrection of the dead body. At the same time, it also has functions such as being aware of it, waking up from heedlessness, realizing the original, remembering what has been forgotten, in a figurative sense. On the basis of all of these meanings lies the belief in 'absolute truth'. This truth, which can be considered as turning one's direction to the creator with an Islamic approach, enables a person to act as if he died before he dies, and to realize that he is not aware of it.

Karakoç's stories, on the other hand, are formed through the metaphor of 'resurrection' with the people he chooses as heroes, and the places they live take their place in stories like a living figure that contributes to the change and transformation of people. It is not possible to conquer the stories without resorting to this metaphor, which has a key role in understanding the truth in question, and understanding it in a real sense. Because in the stories, which are seen to be focused on the protagonist with a small number of people, various

observations and evaluations are encountered with the influence of the narrator, and it is noteworthy that sometimes the idea of resurrection is moved away from it and sometimes the very center of the idea is touched on. Therefore, it is seen that all of his stories are based on the concept of 'resurrection', near or far. In this study, the stories that are closely related to the concept in question and the spread in these stories are examined.

Karakoç has two story books. There are five stories in his first book, which is titled '*Hikâyeler I*'. Of these, '*Meydan Ortaya Çıktığında*', '*Ölü*' ve '*Kartal*' stories, and '*Geç Kalan Adamın Öyküsü*', '*Topraktan Başlayarak*', '*Dönüş*' and '*Kiralık Ev*' stories in his second book, which is titled '*Hikâyeler II*'. In the stories, which also refer to the regrets and reckonings brought about by people's awareness, the experiences are described as material / body and spiritual / spiritual journeys. As a result of this journey, the situation of reaching a new perspective with enlightenment and spiritual awakening is widely seen, while there are also stories about the otherworldly atmosphere that those who live a conscious and faithful life encounter in the process of moving toward the time of resurrection.

For example, in the stories called '*Meydan Ortaya Çıktığında*' and '*Ölü*', the moment of death of the protagonists and the beautiful weather felt during their burial are mentioned; it is seen that the source of this air is associated with how those people live their worldly life. As a matter of fact, in the first story, the protagonist comes to this conclusion by coming to terms with his own past, while in the second story, another person who is an outside observer describes the goodness in question. Therefore, in both stories, the resurrection appears before the reader as the belief that beauty will be encountered as a result of the life he lived.

In the stories of the '*Geç Kalan Adamın Öyküsü*', '*Topraktan Başlayarak*', '*Dönüş*' and '*Kiralık Ev*', a relationship is established between the place and the person, in some of them a room, house, town, cemetery, in others, a dead body influences the protagonist. The purpose of all the elements here is to remove the person from his mood and to help him realize the truth. Therefore, the people in the stories have benefited from the spiritual resurrection revealed by the Islamic belief within the possibilities of fiction. As a matter of fact, Karakoç's understanding of art, which is formed with the idea of resurrection, draws attention to the fact that it becomes possible for people to go through a certain change and transformation phase / a process of awareness in order to reach salvation. Karakoç, who portrays the metaphor of resurrection through people in these stories, which are also inspired by his own life, embodied them with

contradictory concepts such as death / life, world / afterlife; he built them all with a destruction / death and, in turn, a resurrection. While doing this, he handled the places and people with their physical and spiritual dimensions, filtered and combined them through Islamic metaphysics.

The ‘Resurrection’ of Persons in Sezai Karakoç’s Stories

GİRİŞ

Türk edebiyatı ve fikir dünyasının şahsına münhasır isimlerinden biri olan Sezai Karakoç, şiirin yanı sıra hikâye ve düşünce yazıları da kaleme almış; hem savunduğu fikrin temsilcisi olmuş hem de pek çok kişinin ruhuna dokunarak onlara yol göstermiştir. Çağdaşlarının ve ardından gelen edebî zümrenin, onunla birlikte teşekkül eden fikrî çerçeveden bakarak eserler ortaya koymaları, Karakoç’un kendi muhayyilesinde, zamanın dışına çıkarak zamansız bir kimlik ve görüşe yer vermesiyle ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Onda bu farklılıkta yaşadıklarının / yaşamadıklarının etkisi son derece büyüktür. Nitekim 1933 yılında Diyarbakır’ın Ergani ilçesinde doğan Karakoç, eğitimi çeşitli şehirlerde parasız yatılı olarak tamamlamış, küçük yaşta tattığı uzaklık duygusunun ardından annesini kaybettiği 1957 senesinde, bitmeyecek olan o uzaklığa bir de özlemi eklemiştir. İlk şiiri olan ‘*Sabır*’ ile edebiyat dünyasına adım attığında ise yıl 1950’dir. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesinin Maliye bölümünden mezun olmadan *Büyük Doğu* dergisinde yayımlanan bu şiir, daha nicelerinin geleceğine adeta bir delil niteliği taşıırken kaleme aldığı diğer şiir ve düzyazıları ile *Hisar*, *İstanbul*, *Hece*, *Pazar Postası*, *Türk Yurdu*, *Türk Dili*, *Son Havadis* gibi pek çok dergide sesini duyurmayı başarmıştır. *Diriliş* dergisini ise 1960 ila 1992 yılları arasında -çeşitli aksamalar da olsa- 396 sayı olarak neşreden Karakoç, bu sırada hem piyes, çeviri şiir, deneme gibi çeşitli alanlarda eserler vermiş hem de şiir kitapları, düşünce yazılarının bir araya getirildiği kitaplar ve nihayetinde hikâye kitapları da yayımlayarak edebiyat dünyasındaki yerini zenginleştirmiştir. Ele aldığı hangi tür ve konu var ise hepsinin temelinde sahip olduğu dünya görüşü / sanat anlayışını görmek mümkünken ‘diriliş’ eksenli olan bu bakışın ‘mutlak hakikat’e duyduğu inançtan kaynaklı olduğunu tüm eserlerinde görmek mümkündür. Nasıl ki Yahya Kemal Bergson’dan ilham alarak geliştirdiği ‘imtidâd’, Nurettin Topçu ise ‘Anadolu’ kavramları ile kültür – sanat ve edebiyat kimliklerini somutlaştırdıysa Karakoç da ‘diriliş’ kavramına bir aidiyet sağlayarak bu kavramı ilke edinmiştir. Nitekim kendisi de *Edebiyat Yazıları II*’de “sanat tutumum, genel dünya görüşümün bir

bölümünden başka bir şey değildir” (1988, s. 36) diyerek konuya açıklık getirmektedir.

Türkçe Sözlük'te “1. Dirilmek işi veya biçimi, dirilme, canlanma. 2. Yeni bir atılımla güç kazanma. 3. Dinî inanışa göre ölümden sonra dirilme, basübadelmevt” (1998, s. 599) olarak tanımlanan ‘diriliş’ kavramına bakıldığında her üç anlamın da Sezai Karakoç’un eserlerinde yer aldığı, hatta ondaki ‘diriliş’in hepsinden ziyade öze dönme, sılaya kavuşma anlamlarıyla ortak bir paydada bulunduğu görülmektedir. Zira zorluktan çıkıp kolaylığa, hüzünden sıyrılıp sevince doğru adım atılması sürecinde kişide ortaya çıkan değişim olarak yorumlayabileceğimiz ikinci anlam ile diğer anlamların temelini, menfi / ölü olanı geride bırakarak müspet / canlı olanı hem cismanî hem de ruhanî âlemde hareketlendirme / yeniden doğma olarak birbirine bağlayabilir, birbiri ile ilişkilendirebiliriz. Dolayısıyla uzak kalınan ne varsa ona ulaşma, vuslata erme mahiyetinde bakılabilecek bu anlamların, imanî bir yaklaşım ile yaratıcıya yani asıl olana yönelerek varlığını onunla bir ve beraber yok etme, yok ederken yeni bir ruh ile yeniden doğma olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Aynı zamanda mecazi anlamda uykudan uyanma, gerçeklerle yüzleşme hatta farkına varma olarak da yorumlanabilecek bu fikir, Karakoç’ta “insanlığın sılasıdır. Hakikatiyle, sanatıyla, ahlakıyla yeniden buluşması yani Tanrı’yla bir daha ayrılmamacasına buluşması. Tanrı yoluna bir daha kaymamacasına ayak basması demek[tir]” (2008, s. 125). Metafizik kavramına işaret eden bu tanımlamalar, diriliş fikrinin perde arkasını, hatta onu inşa eden temeli ortaya koyarken metafiziğin bu anlayışa özgün şeklini verdiği düşünüldüğünde, Karakoç’un dirilişinin özünde de İslâm metafiziğinin olduğunu ortaya çıkarmaktadır (Kurt, 2019, s. 42). Karakoç da *Edebiyat Yazıları I*’de söz konusu kavramın sınırlarını şu şekilde çizmektedir: “Bizim anlayışımızda metafizik, temel bir kavram, bir ilkedir, anlayış ve görüştür. Bizim metafiziğimiz Tanrı ve ahret inançlarıyla şahdamarında gürül gürül canlı bir kan akan bir metafizikti; İslam uygarlığının temel ilkesi olan mutlaklık âleminin bu dünya penceresinden görülen manzarasıdır. Bu dünya, aslında o dünya metnine bir çıkma, bir dipnottur” (2012, s. 8).

Görüldüğü üzere Karakoç’a göre yaşanan âlem bir metnin ‘dipnot’uyken İslâmî bakış ile ahiret, metnin ta kendisidir. Dolayısıyla dünya, kişinin yeniden doğmayı beklediği bir durak, ‘diriliş’ ise yeniden doğma süreci olarak yorumlanabilir. Bu süreç ise ancak İslâm’ın dirilişi, “İslâm Medeniyetinin dirilişi” (2013, s. 101) olarak vuku bulacak, aksi ise insanlığı karanlığa iterek aydınlıktan mahrum edecektir. Nihayetinde eserlerinde kullandığı çağrışım ve imgelerle örülü dilin bu minvalden bakılarak değerlendirilmesi, gerçeğe daha yakın bir Karakoç

söylemi / duruşu ortaya çıkarılması bakımından mühim olacaktır. Zira Şaban Sağlık da ‘diriliş’i bir anahtara benzetmekte, “ ‘diriliş’ anahtarı olmadan Sezai Karakoç’un hiçbir eserinin kapısını[n]” (2021, s. 83-84) açılmayacağını dile getirmektedir. Böylesi kilit bir vazifesi olan bu metafor, Karakoç hikâyelerinde de son derece mühim bir yere sahip olmakla birlikte, onu göz önünde bulundurmadan hikâyenin aslını idrak etmeye çalışmanın yersiz bir gayret olacağı da açıktır.

Karakoç’un Hikâyeleri

Romana nazaran hikâyeyi “bir biçim farkı” (Karakoç, 1988, s. 56) olarak nitelendiren Karakoç, şiirlerinin yanı sıra iki tane de hikâye kitabı kaleme almıştır. Diriliş yayınları tarafından neşredilen kitaplardan ilki 1978 yılına aittir ve *Hikâyeler I – Meydan Ortaya Çıktığında* ismini taşır. İçerisinde beş hikâye bulunan kitabın ilk hikâyesi olan *Meydan Ortaya Çıktığında*, 1970 yılında *Diriliş* dergisinde tefrika edilmiş; diğer hikâyeler olan *İz ve Ölü*, *Diriliş Pazartesi-Perşembe Günü*’nde; *Ziyaret* ve *Kartal* hikâyeleri ise kitapta yer almıştır. *Hikâyeler II – Portreler* ismini taşıyan diğer kitabı ise on iki hikâyeden teşekkül ederken bunlardan *Tuzak ya da Son Günler*, *Sâde Bir Yüz*, *Topraktan Başlayarak ve Geç Kalan Adamın Öyküsü* hikâyeleri 1979-1980 yıllarında *Diriliş* dergisinde yayımlanmış; *Kiralık Bir Ev*, *Dönüş*, *Bekçi*, *Kayboluş*, *Bülbül*, *Dağ*, *Gezi*, *Bağbozumu* adlı hikâyeleri ise okuyucusu ile kitapta buluşmuştur (Ulutürk Sakarya, 2022, s. 410-411).

Hikâyelere genel olarak bakıldığında, ele alınan konuların hakikatin boyutları bağlamında çeşitlilik gösterdiğini dile getirmek mümkündür. Bu eserlerde, insanın hayat yolculuğu -kimi zaman zihnî / bakış açısı değişim süreçlerini kimi zaman da gerçek anlamda bedenini yaşadığı dünyayı değiştirmesi-hikâye edilirken ‘bir yerden başka bir yere gidiş’ macerası dünya / ahiret, ölüm / yaşam, maddi / manevi âlem ve diriliş eksenini etrafında teşekkül etmekte; yaşadığı yolculuk, onu metafiziksel bir bağlama çıkararak hayatî bir dönüşüme sevk etmektedir. İslâm medeniyetinin sağladığı bu dönüşüm hikâyelerin kaynağını oluştururken ‘diriliş’ kavramının da karşılık bulduğu anlamları çoğaltmaktadır. Nitekim Karakoç’un şiirlerini okuyan, onun zihni çözümlemelerinden haberdar olan okuyucular için bu hikâyeler oldukça tanıdık gelecek, kimileri adeta bir şiir okuyormuşçasına haz duyacak kimileri de kendi düşünce dünyası ya da yaşadıklarından yola çıkarak hikâyeler ile farklı bir bağ kuracaktır. Dolayısıyla onun hikâyeleri için toplumun özünde var olan ‘dirilme’ inancının / ihtiyacının metne yansımalarıdır tarifi de yapılabilir. Lakin dirilmeden evvel ölmek gerektiği

de bir gerçektir. Karakoç, bu gerçeğin farkında bir yazar olarak hikâyelerini de bu minvalde kurgulamış; mezarlık, yaşlılık, yalnızlık, sefalet gibi kişiyi ölüme doğru sürükleyecek temaları ele alırken bazı hikâyelerini dirilişin varlığı / umudu ile bazılarını ise umutsuzluk tohumları ekerek neticelendirmiştir. Bu durumda, onun şiirlerinde bulunan diriliş anlayışının hikâyelerinin tamamında belirgin bir şekilde var olmadığını söylemek yanlış olmazken dirilişten uzak gibi görünen hikâyelerinde ise alt metin okunduğu takdirde ona ait çeşitli çağrışımlarla karşılaşılabileceğini söylemek de mümkündür.

Görünür ya da gizli fark etmeksizin hikâyelerdeki söz konusu ana temanın kurguya eklenmesini sağlayan baş unsurun ise kişiler olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla kişilerin “yapıyı oluşturan bütün unsurların merkezi” (Stevick, 2004, s. 138) olduğu düşünüldüğünde diriliş fikrinin kişiler vasıtasıyla hikâyelere yansımaları oldukça açık hale gelecektir.

Karakoç'un Hikâye Kişileri

Her insanın kendine özgü bir geçmişi, duygu durumu, bakış açısı yani genel olarak bir dünyası vardır. Karakoç'un hikâyelerinde ise bu dünya pişmanlıklar, hesaplaşmalar, sorgulamalar ve aydınlanmalar ile yoğrulurken bir hayat yolculuğunu da ortaya çıkarır. Bu yolculukta kişiler kendilerini kimi zaman kentten kasabaya, bazen de kasabadan kente doğru ilerlerken bulur. Her iki yolculukta da amaç, bir şeyleri değiştirme ya da hesabını sorma çabası olarak da görülebilir. Bu süreçte amaçların hepsine yeniden anlam kazandırmanın ise 'diriliş' fikrinin ta kendisi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Hüseyin Su, *Diriliş Neslinin Öyküleri* adlı yazısında Karakoç'un hikâye kişilerini 'diriliş erenleri / erleri / pirleri' (2003, s. 292) olarak da adlandırılabilirliğinden bahsederken bu hikâyelerin 'düşünsel' taraflarının da olduğunu dile getirir. Ona göre “Sezai Karakoç'un mekânı, zamanı, olayları, kişileri ve var etmeye, diriltmeye çalıştığı değer yargılarıyla birlikte öykü dünyası, dirilişi müjdeleyen izler olarak” (2003, s. 295) varlık göstermektedir. Dolayısıyla hikâyelerdeki yapı unsurlarının birbirleri ile olan girift ilişkilerinin bilhassa kişiler vasıtasıyla çeşitli şekillerde diriliş anlayışına hizmet ettirildiği görülmektedir. Öyle ki, Hüseyin Su'nun 'müjdeleyici izler' olarak nitelendirdiği kişilerin eren, er veya pir gibi sıfatlar ile tarif edilebilmesi için onlara cismanî dünyanın dışında metafiziksel bir karşılık yüklenmesi gerekirken Mehmet Kaplan'ın da ifade ettiği gibi “İslâmiyet'in ve eski Türk toplumunun en yüce ve en insanî değerlerini temsil eden insanlar” (2007, s. 118) olan 'veli ve dervişler' ile de bir bakıma bağ kurulması gerekmektedir. Sezai Karakoç'un hikâye kişilerinde ise mezkûr durumdaki kimlik ve kişiliklerden

ziyade yaşadıkları olaylardan yola çıkarak geçirdikleri maddi / manevi yolculukların neticesinde aydınlanma ve tinsel uyanış ile yeni bir bakış açısına ulaşılması durumu yaygın olarak görülür. Aynı zamanda, bilinçli ve inançlı bir hayat yaşayanların diriliş vaktine doğru ilerledikleri süreçte karşılaştıkları uhrevi havanın yer aldığı hikâyelerin varlığından da söz edilmektedir. Dolayısıyla 'diriliş', hakiki manada önce ölüp ardından yeniden doğmayı başarabilenler için mümkün olmakta, uhrevi bir ihlasın tekemmülü ile kişide vücut bulmaktadır.

Diriliş fikrinin belirgin bir şekilde okuyucuya sunulduğu görülen hikâyeler ise ilk kitaptaki *Meydan Ortaya Çıktığında, Ölü ve Kartal* ile ikinci kitaptaki *Geç Kalan Adamın Öyküsü, Topraktan Başlayarak, Dönüş ve Kiralık Ev*'dir.

Söz gelimi, Karakoç'un *Hikâyeler I - Meydan Ortaya Çıktığında* kitabıyla aynı ismi taşıyan ilk hikâyesinde, başkışı olan Ahmet'in doğum ve ölüm arasındaki yaşam mücadelesinin ele alındığı görülmektedir. Öyle ki Ahmet, hikâyenin daha ilk sayfalarında kendi doğumunu tahayyül ederek geçmişte yaşanmış olan mutluluklar ile kendisi arasında bir ilişki kurmakta, doğumunu sevinçlerin dirilmesine vesile olarak gördüğünden dolayı kendisini adeta bir müjdeleyici olarak nitelendirdiği şu ifadelerle yer vermektedir: "Doğduğum o günlerin vücudumda bıraktığı izlerin şimdi yeşil filizler gibi büyüdüğünü; bana, benden öncekilerin sevinçlerini diriltmişçesine seslendiğini, bana 'doğum'umun bir öğreti kesildiğini fark ediyorum" (Karakoç, tarihsiz , s. 12).

Hasta yatağında ölüme yaklaştığı her an, yeni bir meydana / alana doğru ilerlediğini, hatta meydanın onu kendisine doğru çektiğini fark eden Ahmet, gideceği / yeniden doğacağı o meydanın ideal mekân olabileceğini düşünmektedir. İdeal mekân, metafizik âleme göre 'cennet'tir. En yaşanabilir mekân olarak da tarif edilebilecek olan cennet, İslâm inancında yolculuğun en güzel sonudur. Dolayısıyla anlatıcıda da kendisini sevincin temsilcisi olarak gören Ahmet'in dirilmek için gittiği bu mekânın ancak şehitler diyarı gibi mükemmel bir yer olabileceği kanaati hâkimdir. Bu yeri ise 'altın ülke' tabiri ile kutsallaştıran anlatıcı, ölüm anında hissedilen gül kokularından bahsederek ölümü, yaşamı ve dirilişi şöyle güzelleştirmektedir: "Net bir şekilde bir meydana doğru çekilmeğe başladığını sanıyordu. Artık şiddetli gül kokuları vardı. Bir meydana doğru mu çekiliyordu.. Bir kente, bir ideal kente doğru çekiliyordu. Çocukken özlediği o altın ülkeye... Şehitlerin ülkesine doğru mu çekiliyordu" (Karakoç, tarihsiz, s. 27).

Alıntıda görüldüğü üzere, Ahmet'in bedensel olarak geçireceği dünya değişimi yani ölümü, ardından ulaşacağı mekân yani ahiret ve bu arada yaşanılacak olan süreç son derece güzel duygular ile tarif edilmektedir. Son nefesini ve

receği o anlarda hayat yolculuğunun akıbetini, kendisine neler getireceğini hissettiği gül kokuları ile fark eden Ahmet için ancak o vakit diriliş vuku bulacak, hastalık ve ölüm gibi insanın ruhuna soğukluk veren haller, o vakit tüm sıcaklığı ile kalbini ve bedenini saracaktır. Ayrıca Ahmet'in yaşadığı hayatın söz konusu akıbet ile oldukça ilişkili olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Nitekim yaşamını ideal mekâna ulaşma doğrultusunda idame ettirmeye çalışan Ahmet, bilinçli bir tercih ile diriliş anını beklemiş, ona kendisini hazırlamaya çalışmıştır. Farkındalığı ise sürece yayılarak ince ince işlenmiştir.

Benzer bir diriliş hikâyesi ise *Ölü* ismini taşımaktadır. Lakin buradaki başkışı ölü olan biridir ve ona dair gözlemler bir çocuğun nazarından aktarılmaktadır. Hikâyeye göre yıllar önce şehirden ayrılarak kasabaya göçen başkışı, burada kimse tarafından tanınmaz ve ilgi görmez. Kasabadaki herkes kendi işi ile meşgulken nereden geldiği hakkında dahi bilgisi olmayan kasabalılar, adam ölünce hiç vakit kaybetmeden başına toplanarak tabutunu mezarlığa götürmek isterler. Tabut önde, kalabalık arkada ilerlerken onları izleyen bir çocuktan bahsedilen anlatıcı, tabutun, geçtiği yerleri güzelleştirdiğini çocuğun bakışından şöyle ifade eder:

“Çocuk güneşi omzunda hissediyordu, kirpiklerini kırıştırıyor, uzaktan gözüyle takib ettiği tabutu bir yitirip bir buluyordu. (...) Zaman donmuştu. Ölüm, yürüyüş ve güneş vardı. Bir ara, çocuk, gökten altın, gümüş ve mücevherlerin boşandığını gördü. Dağların tepelerin araları, hep yakut, inci, elmasla doluyordu. ‘Bu onun hazinesi’ dedi kendi kendine. Yeşil yapraklar, hep, tabuttan esen rüzgârla ipek ve sırmaya dönüşüyordu. Bir zümrütün içinde yol alıyorlardı sanki. Zümrütte tünel açıyorlardı” (Karakoç, tarihsiz, s. 57).

Çocuğa göre tabuttaki kişi iyi biridir ve gökten kıymetli mücevherlerin yağarak yerleri donatması gibi geçtiği yerleri çiçek bahçesine çevirmektedir. Kişi hayatını nasıl yaşadıysa yeniden doğulacak o mekâna da aynı şekilde gittiğini düşünen çocuk için ölünün yanında götürdükleri de hazine gibi kıymetlidir. Dolayısıyla onun geçtiği her sokak, sona değil başlangıca doğru açılan kapıların aydınlığını barındırır. Dirilmeden önce ölmenin ve ölmeden önce de dirileceğini bilerek yaşamının karşılığı olan bu yolculuk, kişinin biriktirdiklerinin yansıması olarak da düşünülebilir.

Kartal hikâyesi de başkışının kartal olduğu, anlatıcı vasıtasıyla kartalın insansı niteliklere bürünüp çeşitli değerlendirmelerde bulunarak yine insanı tenkit ettiği bir hikâyeye olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Kartalın daha çok bir metafor olarak yer aldığı hikâyede, güneşin aydınlık, huzur ve mutluluğu; insanların ise karanlık, kasvet ve mutsuzluğu temsil ettiği görülmektedir.

Kartal için güneşin doğduğunu görerek günışığını hissetmek, kendi doğumunu, yeni güne dirilişini görmek demektir. Çünkü “onun için, dünyada hayatı yaşanmağa değer kılan tek şey, güneşin doğuşunu görmektir[r]” (Karakoç, tarihsiz, s. 70). Onun doğmamasından ziyade doğmayacağı bir güne uyanmayı düşünmek dahi kartal için ölüm demektir. Dolayısıyla doğmak dirilmek değilken mutlu ve istediğin bir güne gözlerini açmak, kartala göre dirilişin kendisi olmaktır. Nitekim hikâyenin sonunda güneşin olmadığı bir güne gözlerini açan kartal, çevrenin kötü kokulu bir sis perdesi ile kaplı olduğunu fark eder. Sebebinin insan kaynaklı olduğunu anladığında ise damarlarındaki kanın donmaya, boğazının tıkanmaya başladığını hisseder. Ölümüne yaklaştığı bu anlarda güneşi son kez görme arzusu ile hareket etse de “ölümün dehşet pençesi kartalı boynundan yakala[r]” (Karakoç, tarihsiz, s. 74). Nihayetinde dirilişi bir varlığın -güneşin- hayatına kattığı değer üzerinden konumlandırılan kartal için ölüm, onsuzluğun ta kendisi olur. Dolayısıyla anlatıcı, kartalın nezdinde mutlu bir yaşamı, her güne yeniden dirilme / doğma olarak nitelendirirken insan eliyle kirletilen dünyanın da ölümle eş değer bir yaşam olduğunu vurguladığı görülmektedir. Aynı zamanda kirlenmiş bir dünyadan uzaklaşmak müspet bir yolculuğa çıkmak demektir. Kartalın kötülük ve karanlıktan kaçarcasına varlığı ile bütünleşmiş olan güneşten ayrı kalacağı günleri zulüm olarak görmesi ve ölümüne kapı aralaması ise onu dirilişe yaklaştırmaktadır.

Karakoç’un *Hikâyeler II – Portreler* adlı diğer hikâye kitabında yer alan *Geç Kalan Adamın Öyküsü*’nde ise gerçek anlamda bedeninin dirilişinden ziyade zihni bir aydınlanma ile manevi bir ruha bürünmenin varlığından söz edilmektedir. Hikâyenin başkişilerinden biri, ismi belirtilmeyen bir kadındır. İkinci Dünya Savaşı’ndan dolayı sefaletin hat safhaya ulaştığı bir zamanda tek başına yaşamaya çalışan bu kadın, altmış yaşlarında olmasına rağmen yalnızlığın vermiş olduğu mutsuzluk ile yaşlılığı kendisine bir rol olarak biçmiş ve onun getirdiği hastalıklar ile de mücadele etmeye başlamıştır. Eşini kaybettikten sonra aile efradı farklı yerlere dağılmış, kapısını çalan üç beş çocuk ve mahalleli ile onların eksikliğini gidermeye çalıştığı vakitlerde ise kendisi gibi eskimiş ve yıkılmaya yüz tutmuş evine bakarak ölümü hatırlamak her günün rutin işi olmuştur. Başkişilerden bir diğeri ise babasının vasiyetini yerine getirmek için yaşlı kadının yanına gidip ona yardımcı olmak niyetiyle yola çıkan genç bir adamdır. Eve ulaştığında, kadını boylu boyunca odanın ortasında uzanmış halde bulan genç adam, onun sağlıklı olduğu zamana yetişemediği için üzülür. Kadın ise beklediği sona çoktan kavuşmuştur. Genç adam, geç kaldığına hayıflanarak mutsuz bir halde şehirden uzaklaşırken bir ses duyar gibi olur: “Geç kalmadın. O, sana

muhtaç değildi ki, geç kalmış olasın. Tam vaktinde geldin. Şimdi, onun çocuklarına ya da başkalarına yardım edebilir, elini uzatabilirsin. (...)" (Karakoç, 2016, s. 19) Bu ses, onu adeta uykusundan uyandırarak hayatı, insanı, yaşlılığı, sefaleti, ölümü ve sonrasını idrak etmesine vesile olur. Ruhu, yaşadığı bu olayın ardından duyduğunu düşündüğü, aslında ölen kadının kendisine fısıldadığı gerçekleri fark etmesiyle manevi bir diriliş yaşar. Burada gerçekleşen durum, bir aydınlanma, farkında olma hatta gerçeklerle yüzleşmedir. Nitekim genç adamın şimdiye kadar hissetmediği yeni duygulara bir ölü bedeninin vesilesi ile ulaşması, söz konusu duyguların doğmasına, dirilmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla genç adam yaşadığı aydınlanma ile geçmişine dair pişmanlıklar içine girerken ölmeden önce hakikati idrak ederek yeni manevi bir yolculuğa başlamıştır.

Aynı kitaptaki bir başka hikâye olan *Topraktan Başlayarak*'ta ise ismi zikredilmeyen başkişinin gerçekle hayal arasında kaldığı bir iç çekişme ve zihni bunalımlarından bahsedilmektedir. Olay örgüsü başkişinin bulunduğu odada, zeminin topraktan olduğunu hatırlaması ile başlar, onun ayaklarının altından kaydığını hissederek bir canavar misali kendisini yutacağını düşünmesi ve öldüğünü tahayyül etmesi ile devam eder. Bu esnada toprak, âdeta zelzele olmuş gibi ayaklanır ve uykudan uyanmış gibi sağa sola devinim gerçekleştirir. Toprağın bu haline anlam veremeyen başkişi, onun canlandığını düşünerek kendi ölümüne sebep olma ihtimaline karşı duyduğu kaygıyı "Toprağın dirilişi, benim için bir ölüm olmasa. (...) Toprağa bir kapı açılıyorsa, bize bir kapı kapanıyor olmasın!" (Karakoç, 2016, s. 33) sözleri ile dile getirir.

Muhayyilesinin ona oynadığı oyun karşısında şaşkınlığını ve korkusunu gizleyemeyen başkişi, zihninde dolaşan "Kefeni yırtılan bir ölü müyüm ben?" (Karakoç, 2016, s. 31) sorusu ile mücadele içerisine girer. Bu sırada hissettiği ise cehennemden cennete doğru ruhanî bir sürükleniştir. Aynı zamanda ölümün doğurduğu bir dirilişin var olduğunu idrak etmesidir. Hikâyede toprak, başkişi için önce onu cehenneme götüren bir zebani, ardından cennete götüren bir 'büyük varoluş' gibidir. Böylesi bir güce sahip olan toprağın bin yıllardır içinde barındırdığı nice ölü zerrelere yanına kendi canını da götürmemesi için dil döken başkişi, toprağın "yakutların, zebrecetlerin, elmasların kendi göğsünde" (Karakoç, 2016, s. 32) var olduğunu keşfetmesini sağlamak ister. Neticede toprak hem ölümün hem de doğumun başladığı ve bittiği âdeta canlı bir varlık gibidir. Başkişinin yaşadığı ya da yaşadığını tahayyül ettiği bu vaka, kişinin varlık / yokluk mücadelesine / karmaşasına karşılık gelirken toprağı bir meta olmaktan çıkararak ilahî bir kudretin eli olarak ulvileştirir. Dolayısıyla hikâyedeki diriliş, kişinin getirdikleri / götördükleri ile cennet ve cehennemi

kendi eliyle inşa ettiği bir hesaplaşma, bittiği yerden başlayan yeniden var olma sürecidir.

Bir diğer hikâye olan *Dönüş*'te ise kentte yaşayan genç bir adam ile memleketinde, bir bağ evinde yaşayan babası hikâyenin başkişileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Genç adam ekmek parası için yaşadığı kentte, mutsuz ve umutsuzdur. Sadece genç adam için değil; duygusuzca, bir robot edası ile yaşanan bu kentte her şeyin anlamsız ve rahatsız edici olması, diğer insanların da hem rüyalarından hem de hayallerinden uzaklaşmalarına sebep olmaktadır. Yani bu kentte yaşam, zorunluluktan ve zorluklardan ibarettir. Tüm olumsuzluklara rağmen yaşadığı hayatı normal olarak gören genç adam, babasının rahatsız olduğunu öğrendiği gün, onu bir daha görememe endişesi ile memleketine dönmeye karar verir. Kasvet ve karamsarlığın ruhu kapladığı bir yerden uçsuz bucaksız maviliğin gökleri deldiği, kuşların cıvıltılarını duyduğu, yemişlerin lezzetine vardığı baba ocağına gittiğinde ise çocukluğu ve anıları ile yüzleşir. Lakin geçmişi ile geleceği arasında bir bağ kuramayarak kent ile baba evinin bulunduğu bağ arasında zihni bir mukayese ve mücadele içine girer. Bu mücadele adeta geçmiş / an, kent / bağ hesaplaşması gibidir. Bulunduğu yer çocukluğunu, yaşadığı yer ise gençliğini temsil ederken çocukluğundan ne kadar uzaklaştığını fark eden genç adam için kent, gölgesiz yaşayan insanların bir arada bulunduğu bir kaos ortamıdır. Dolayısıyla ölüm, kentin bir diğer adıdır. Bağa geldiği vakit hatıraları canlanan genç adam, kente ait olmadığını, burada tekrar canlanıp yeniden dirildiğini hisseder. Zira ona göre "sıla, içine girilip yıkanılan bir sudur. Bir kevser nehri. Şehirde anılara üşüşmüş parazitler burda temizlenir. Büyük şehirde ruh bitlenir. Cin çarpar ruhu. Sılaya dönüş, bitlerden ayıklanmaktır, cin çıkartmaktır. Köke dönüştür. Ağacın ulu köklerine dayanarak gün fırtınalarından kendini koruması için bir güç tazelemesidir insanın" (Karakoç, 2016, s. 64). Anlatıcı ise bu durumu "Belki de sen zaten insanlar arasında, kentte bir yabancıydın. Sana bir vahşiymişsin gibi bakmışlardır. Sen de tabiata dönmekle aslına dönmüş oluyorsun" (Karakoç, 2016, s. 58) diyerek izah eder.

Burada geçen 'Aslına dönmek'ten kasıt: öze dönmek, kendine gelmek, kim olduğunu hatırlamaktır. Dolayısıyla kim olduğunu, niçin var olduğunu hatırlayan birisinin yaşadığı zihni tenevvür, onun dirilmesi, yeniden doğması demektir. Genç adamın kentten bağa gitmesi, gençliğinden çocukluğuna dönüşünü sağlarken hakikatte karanlıktan aydınlığa, zâhirden bâtına doğru ilerleyişini, âdeta yeniden dirilişini gerçekleştirmektedir.

Kitabın son hikâyesi olan *Kiralık Ev*'de ise yaşlı bir kadının kiralık olan eski bir evi satın alma çabası ile zor durumda kaldığı için evi kiralamak isteyen

hikâye anlatıcısının yaşadıkları ele alınmaktadır. Öyle ki, kiralık ev arayan anlatıcı, kiralayacak bir ev bulunca sevinir. Fakat ev, anlatıcıya göre, savaştan çıkma hali ve hatıraları yansıtan iç düzeni ile son derece kasvetli bir ruha sahiptir. Evi kiralama konusunda tereddütte kalsa da başka bir seçeneği olmadığı için her şeyi ile kabul ettiği evi tutmaya karar veren anlatıcının karşısına yaşlı bir kadın çıkar. Hikâyenin diğer başkışisi olan yaşlı kadın da evi her ne pahasına olursa olsun satın almak istemektedir. “Çünkü bu ev, benim için, hiçbir define veya hazine ile ölçülemeyecek bir değerdedir. Kendisi, başlı başına definedir. Öyle bir define ki, hiçbir define ondan zengin, ondan büyük ve ondan değerli olamaz” (Karakoç, 2016, s. 129) diyerek eve verdiği kıymetten bahseden kadın için evin bir ruhu vardır. Yaşanmışlıkların sindiği bu evde yaşayanlar da zamanın ve kent her türlü olumsuzluklarından korunacak ve kendilerine ait an'dan, olmayan bir an çizerek zaman içinde zaman inşa edeceklerdir. Kadın için “bu ev durdukça onda vaktiyle yaşanmış olan da duracaktır. O yaşanmış olansa, bir daha yaşanamayacak kadar önemli[dir]” (Karakoç, 2016, s. 129).

Kadının eve olan söz konusu arzusu ona yüklediği anlam ile değerlendirilmelidir. Zira savaşta şehit olan kocası ve oğlundan yadigâr kalan torununu bu eski evde büyütmek isteyen kadın için bu evi satın almak hem torununu ve evi kentin karanlığından hem de hatıraları yitip gitmekten koruyacaktır. Ona göre hayat, anıları ile gerçektir. Onlar korunduğu müddetçe yaşama ümidi de var olmaya devam edecek, yıkılış / ölüm yaşamdan uzak kalacaktır. Yıkılma ihtimalini düşünmek dahi istemeyen kadın için bu ev, “âdeta şimdiden öteki dünyaya ait olmuş[tur]” (Karakoç, 2016, s. 130). Evi son güne kadar korumayı kendisine bir vazife olarak gören yaşlı kadın, ev nezdinde geçmişi korurken aynı zamanda gelenek ve göreneklere, toplumun sahip olduğu değerlere de sahip çıkmayı istemiş, dirilişin gerçekleşeceği o vakte kadar bu görevi yerine getireceğini “-Evet, Diriliş Günü doğana kadar demek istiyorum. Evlerin ve insanların Diriliş Gününe kadar. Ya da hilkatın dirilişine kadar olsun. Ben koruyacağım ve benden sonra da koruyan olacaktır. Belki de torunum” (Karakoç, 2016, s. 130) sözleri ile dile getirmiştir. Nitekim “ev, bizim dünyadaki köşemizdir” (Bachelard, 2008, s. 38).

Torununu hatıralarla dolu olan bu eski evde büyüttüğü vakit aslında onların ölmeyeceğini, hatıraları yaşadığı sürece onların da yaşamaya devam edeceğini düşünen yaşlı kadına göre evin yıkılması ölümü, evin ayakta kalması ise dirilişi temsil etmektedir. Dolayısıyla hikâyedeki müşahhas bir varlık olan ev, ölüm ve diriliş gibi mücerret olan kavramlara karşılık gelirken mekânı da insan ile bütünleştirmektedir.

SONUÇ

Varoluşsal kaygılar ile fikir dünyasını inşa eden yazar Sezai Karakoç, hikâyelerinde insanı kimi zaman müşahhas varlığı kimi zaman da bulunduğu mekân ile bütünleştirerek ele almıştır. Öyle ki ilk kitabındaki mezkûr hikâyelerde, başkişinin ölüm anı ve hemen sonraki zaman diliminden bahsedildiği görülürken kişilerin hesaplaşma ve sorgulamalarının neticesinde yaşadıkları hayatın manevi bir dirilişe vesile olacağı inancı ortaya konulmuştur. İkinci kitapta ise çeşitli vesileler münasebetiyle daha çok zihnî bir farkındalık, idrak ediş ve aydınlanış yaşayan kişilerden bahsedilmiş ve daha hayattayken yaşanan pişmanlıkların ortaya çıkardığı ruhanî dirilişten söz edilmiştir. Zira hikâyelerin kısmında köhnemiş bir ev, kısmında bir oda, mezarlık ya da kasaba kişinin zihnini metafiziksel bir bağlantı ile şekillendirmiş, şahıs kadrolarının sayıca az olması ve bu kişilere de daha çok isimsiz olarak yer verilmesiyle cisme değil öze odaklanılması sağlanmıştır. Dolayısıyla hikâyelerde yok olan ne varsa dirilmeye mahkûm, dirilenler ise yokluğu hatırlamakla işyar olarak tasavvur edilmiştir. Kendi hayatından da mülhem olan bu hikâyelerde diriliş metaforunu kişiler vasıtasıyla canlandıran Karakoç, onları ölüm / yaşam, dünya / ahiret gibi birbirine zıt kavramlar ile somutlaştırmış; hepsini bir yıkılış / ölüm ve buna karşılık da bir diriliş ile inşa etmiştir. Bunu gerçekleştirirken ise mekân ve kişileri cismanî ve ruhanî boyutlarıyla ele alarak İslâm metafiziği süzgecinden geçirmiş ve birleştirmiştir. Neticede ortaya çıkan ise dirilen ve dirilten, uyanan ve uyandıran hikâyeler olmuştur.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Bachelard, G. (2008). *Uzamanın Poetikası*. Çev. Alp Tümertekin. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kaplan, M. (2007). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karakoç, S. (1988). *Edebiyat Yazıları II*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (Tarihsiz). *Hikâyeler I – Meydan Ortaya Çıktığında*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2008). *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi I*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2012). *Edebiyat Yazıları I*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2013). *Çıkış Yolu III*, İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2016). *Hikâyeler II – Portreler*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Kurt, A. (2019). *Din Sosyolojisi*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Sağlık, Ş. (2021). Sezai Karakoç Şiirlerinin Anahtarı: Diriliş Metaforu. *Muhit*. Nisan. S. 16.
- Stevick, P. (2004). *Roman Teorisi*. Çev. Sevim Kantarcıoğlu. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Su, H. (2003). Diriliş Neslinin Öyküleri. *Hece*. Ocak. S. 73.
- Türkçe Sözlük* (1998). 1. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ulutürk Sakarya, Y. (2022). Sezai Karakoç'un Hikâyelerinde Distopik Mekânlar. *Diriliş Dergisi ve Sezai Karakoç*. Gölcük: Gölcük Belediyesi Yayınları.